DE REDJANG

DE VOLKSORDENING, HET VERWANTSCHAPS-, HUWELIJKS- EN ERFRECHT.

Mr. HAZAIRIN

320D66.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
2305 1318

320 D66

DE REDJANG

Promotor mr. B. ter Haar Bzn.

36828.

DE REDJANG

DE VOLKSORDENING, HET VERWANTSCHAPS-, HUWELIJKS- EN ERFRECHT

PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE RECHTSGELEERDHEID AAN DE RECHTSHOOGESCHOOL TE BATAVIA, OP GEZAG VAN DEN VOORZITTER DER FACULTEIT MR. J. M. J. SCHEPPER TE VERDEDIGEN OP VRIJDAG 29 MEI 1936, DES VOORMIDDAGS TE 12 UUR.

DOOR

HAZAIRIN

GEBOREN TE FORT DE KOCK

BANDOENG A. C. NIX & Co. MCMXXXVI

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

Aan mijn kinderen.

INHOUD

		Blz.
VOORWOORD		IX
HOOFDSTUK I	DE MEGO	1
HOOFDSTUK II	DE SOEKOE	11
HOOFDSTUK III	DE HUWELIJKSVORMEN	34
HOOFDSTUK IV	HET HUWVERBOD	73
HOOFDSTUK V	HET RECHT INZAKE VERLOVING	87
HOOFDSTUK VI	DE HUWELIJKSSLUITING	123
HOOFDSTUK VII	DE VERHOUDING VAN MAN EN VROUW TIJDENS HUWELIJK	131
HOOFDSTUK VIII	DE HUWELIJKSONTBINDING	145
HOOFDSTUK IX	HET ERFRECHT	164
NABETRACHTING		218
LITERATUUR		221
REGISTER		233

VOORWOORD.

Dit proefschrift is gegroeid uit een verslag van een in October, November en December 1934 ingesteld onderzoek naar een gedeelte van het adat-privaatrecht van de Redjang, welk verslag oorspronkelijk als scriptie is bedoeld.

Na eenige omwerking van den vorm, zonder aan het wezen veel te veranderen, verschijnt het nu in boekvorm.

Het drukken is mogelijk gemaakt door den steun van de Adatrechtstichting te Leiden en de Afdeeling Adatrecht van het Koninklijk Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen te Batavia.

HOOFDSTUK I.

DE MEGO.

Begrip mego. Bij de Redjangers is het denkbeeld nog levendig, dat zij tot vier *mego* [1]) behooren. Iedere Redjanger weet door traditie tot welke der vier *mego* hij behoort.

Een Redjangsche *mego* is een *groepeering* van het Redjangsche volk rondom een, met name genoemden, legendarischen persoon, die den, door de Redjangers als heilig gevoelden, titel *„Bikoe"* draagt.

Overeenkomstig die groepeering onderscheidt het Redjangsche volk zich in vier hoofdgroepen, te weten:

1) de groep van *Bikoe Sepandjang Djiwo*; deze groep noemt zich *bang mego Toebeui of Toebai*;
2) de groep van *Bikoe Bermano*: deze groep noemt zich *bang mego Bermani of Bemanai;*
3) de groep van *Bikoe Bembo*: deze groep noemt zich *bang mego Djekalang of Djoeroekalang*;
4) de groep van *Bikoe Bedjenggo*: deze groep noemt zich *bang mego Seloepoeê of Seloepoe.*

Zooals blijkt, draagt de *mego* niet denzelfden naam als dien van haren *Bikoe.*

Tracht men de *wijze* van groepeering wat nader te leeren kennen, dan ziet men, dat zij in de allereerste plaats beheerscht en bepaald wordt door de traditie. Het opgroeiend kind neemt al vrij spoedig in zijn begrippen op het idee, dat hij behoort tot een bepaalde *mego,* hetzij de *mego* van zijn vader of moeder, hetzij die van zijn beide ouders. Verder opgroeiend wordt het hem duidelijk *waarom* hij behoort tot de *mego* van vader of moeder of tot beider *mego,* namelijk: door den bijzonderen huwelijksvorm van zijn ouders, krachtens welken hij wordt ingedeeld in de verwantengroep hetzij van vader òf moeder, hetzij van beiden.

---

[1]) De inheemsche termen, die niet beschouwd worden als in het Nederlandsch overgenomen, zijn niet voorzien van Nederlandsche meervoudsuitgangen.

Over de bijzondere vormen van het huwelijk, die invloed hebben op de indeeling van de kinderen in de verwantengroepen, en over de nadere bepaling en onderscheiding van deze laatste, wordt later gesproken.

De wijze van groepeering tot *mego* wordt dus bepaald door traditie en indeeling in verwantengroepen tengevolge van de bijzondere, met den huwelijksvorm verband houdende, wijze van afstamming.

Juist door dit genealogisch element der afstamming begrijpt en voelt het Redjangsche volk de *mego* als een bloedsverband, dat tot den huidigen dag nog practische beteekenis heeft.

Trachten we een definitie te geven van het begrip *mego*, dan zou de formuleering zijn:
de *Redjangsche mego* is een traditioneel beheerschte en door den huwelijksvorm der ouders bepaalde groepeering van het Redjangsche volk rondom een legendarischen *Bikoe*, welke groepeering begrepen en gevoeld wordt als een bloedsverband.

In zijn proefschrift (Leiden 1935) over *„Sociale structuurtypen in de Groote Oost"* geeft dr. F. A. E. van Wouden een omschrijving van de beteekenis, die hij hecht aan de door hem gebezigde termen op het gebied der verwanten- en volksordening.

Men vindt daar de *clan* omschreven als „een exogame, unilaterale, traditioneele verwantengroep. Exogaam omdat een huwelijk binnen de clan uitgesloten is. Unilateraal omdat de verwantschap òf slechts patrilineaal òf slechts matrilineaal gerekend wordt. Traditioneel omdat de clan ook vele niet-traceerbare verwanten omvat."

Kunnen we nu onze *Redjangsche mego* onder *dat* begrip clan brengen?

De Redjangsche *mego was* inderdaad exogaam, *was* en *is* traditioneel, maar ze was en is niet unilateraal in den zin van: „de verwantschap wordt òf slechts patrilineaal òf slechts matrilineaal berekend (— de verwantschap wordt alleen door de vrouwelijke lijn.... of alleen door de mannelijke lijn.... berekend —)."

Ze was en is, zooals later uit het huwelijksrecht zal blijken, *wisselend unilateraal*, de verwantschap wordt al naar gelang den huwelijksvorm *nu eens* patriliniaal *dan weer* matrilineaal gerekend.

Van *„òf* slechts matriliniaal *òf* slechts patrilineaal" is geen sprake, en er is geen reden de patrilineale afstamming (het

bruidschat- of *djoedjoer*-huwelijk) als het „normale", als „de regel" te beschouwen en de matriliniale afstamming (het inlijf- of het *semendo-ambil-anak*-huwelijk) als de „uitzondering", of omgekeerd. Hierover beneden hoofdstuk III.

Na de opkomst van het latere *semendo-radjo-radjo*-huwelijk is de afstamming, die het *mego*genootschap bepaalt, noch „unilateraal", noch „bilateraal", noch „dubbel unilateraal", zooals deze begrippen door Van Wouden zijn omlijnd, doch ze is *nu eens* matrilineaal, *dan weer* patriliniaal, en later ook nu en dan bilateraal. Van een dubbel-unilaterale verhouding is bij de Redjangers geen spoor te ontdekken.

Als uitgangspunt gedacht, maar met de genoemde beperking, is de clan-omschrijving van Van Wouden wel bruikbaar, zoodat we de Redjangsche *mego* met de Europeesche benaming *„clan"* kunnen betitelen.

Wat Redjang-Lebong betreft, behooren tot het eigen woongebied van *de eerste groep* Redjangers: de Lebongsche marga's [1]) Soekoe VIII en Soekoe IX; de Redjangsche marga Merigi; tot dat van *de tweede groep:* de vroegere Lebongsche marga Bermani, tegenwoordig een deel uitmakende van de marga Bermani-Djoeroekalang; de Redjangsche marga's Bermani-Ilir en Bermani-Oeloe; de Sindangsche marga's; tot dat van *de derde groep:* de vroegere Lebongsche marga Djoeroekalang, nu een deel uitmakende van de marga Bermani-Djoeroekalang; tot dat van *de vierde groep:* de Lebongsche marga Seloepoe-Lebong, de Redjangsche marga Seloepoe-Redjang.

De groep van *Bikoe Sepandjang Djiwo* noemt zich echter buiten de landstreek Lebong *bang mego Migai of Merigi.*

Doesoen (dorpen), die het eigen woongebied zijn van meer dan één *mego,* bestaan niet. Zelfs in Lais, waar in de marga's uiteenloopende *mego* gevestigd zijn, kan men zoo'n *doesoen* niet aantreffen. Daar is elke *doesoen* het eigen woongebied van een bepaalde *mego.* In de onderafdeeling Lais wonen onderdeelen der vier groepen in die kleine woongebieden (*doesoen*) als een lappendeken dooreen.

---

[1]) *Marga* is hier gebruikt in den zin van *streekgemeenschap* (territoriale gemeenschap grooter dan een dorp), waarvan ieder die binnen de grenzen der gemeenschap *gevestigd* is, genoot is.

Het woord *bang* wordt gebruikt voor de gezamenlijke *mego*-genooten. *„Bang mego''* beteekent „de door de banden des bloeds verbonden genooten''.

De vier *Bikoe* worden voorgesteld als vier gebroeders, vier vorstenzonen van Modjopahit afkomstig, die over de *„Redjang Empat Petoelai''* of de *„Redjang Tiang Empat''* de regeering in handen hebben gekregen. *„Redjang Empat Petoelai''* beteekent „het uit vier clans bestaande Redjangsche volk''; *„petoelai''* beteekent „clan'', terwijl *„tiang''* het woord is voor „pilaar'' of „paal'', die uit een boom is verwerkt, zoodat *„Redjang Tiang Empat''* hetzelfde is als „het Redjangsche volk met vier stamboomen'', dus met vier clans.

De Redjangers zijn te vinden in „de onderafdeelingen: Lebong, Redjang, Lais, Tebing-Tinggi en Rawas geheel; in de onderafdeeling Bengkoelen en Moesi Oeloe grootendeels, terwijl zich in de onderafdeeling Pagar-Alam een marga van deze groep bevindt'' [1]).

Exogamie. Oorspronkelijk mocht men in zijn *mego* niet trouwen. Een man van de eene *mego* moest dus trouwen met een vrouw uit een andere *mego*. Later mocht men wel in zijn eigen *mego* trouwen, mits man en vrouw maar tot verschillende *doesoen* en tot verschillende maatschappelijke *soekoe* behoorden. Nu echter mag men ook met iemand van zijn eigen *doesoen* trouwen, mits man en vrouw maar niet behooren tot dezelfde huwelijksrechtelijke *soekoe*. Deze laatste toestand is nu zeer algemeen geworden. In alle *doesoen*, die ik heb bezocht, vond ik vele echtelieden, die van dezelfde *doesoen* zijn.

Door het huwelijk met iemand van een andere *mego*, verkrijgt men een *huwelijksmego*, dat wil zeggen, dat men behalve tot zijn oorspronkelijke *mego* ook nog als aangehuwde behoort tot de *mego* van de(n) echtgenoot(e). Door de ontbinding van het huwelijk verliest men zijn huwelijksmego. Een man met vier vrouwen kan dus mogelijkerwijs tot alle vier *mego* behooren. Het huwelijk met een Redjangsche(n) vrouw of man is een middel bij uitnemendheid om zich te *naturaliseeren* tot een Redjangschen man of een Redjangsche vrouw, wanneer men zelf niet behoort tot het Redjangsche volk, want door zoo'n huwelijk aan te gaan wordt de inheemsche niet-Redjanger in het *mego*verband van de wederhelft opgenomen, bij-

[1]) Van Royen, Adatverband blz. 337 — 344.

voorbeeld in de *bang mego Bermani*. Wie tot de *bang mego Bermani* behoort, behoort tot de groep van *Bikoe Bermano*, en wie tot deze groep behoort, behoort daarmee tot de Redjangsche *Empat Petoelai*, en wie tot de Redjangsche *Empat Petoelai* behoort, is een Redjanger.

Inschrijving in de Boekoe Djiwa. Behalve door het huwelijk is die naturalisatie ook mogelijk door het feit der vestiging. Wanneer een Javaan bijvoorbeeld ingeschreven is in de *boekoe-djiwa* van een Redjangsche territoriale marga, omdat hij heeft te kennen gegeven, zich voor goed te vestigen in de marga, dan is hij met die inschrijving rechtens Redjanger geworden. Tot welke *mego* behoort dan onze Javaan? Er zijn Redjangers, die hem beschouwen als opgenomen in de *mego*, tot welker eigen woongebied de vestigingsplaats van den Javaan behoort. Tot hoever dit megogenootschap van den Javaan reikt en waarin het zich openbaart, heb ik niet kunnen nagaan. Daarentegen zijn er ook Redjangers, die van meening zijn, dat, zoolang de Javaan niet met een Redjangsche vrouw getrouwd is, hij buiten eenig *mego*verband staat. Ik ben geneigd om me aan te sluiten bij deze laatsten, daar op een Redjangsch feest *(kedjai)* de uitgenoodigde Javanen niet tot de danszaal worden toegelaten: ze mogen niet meedansen. Hoe het ook zij, door de inschrijving in de *boekoe-djiwa* is de Javaan een genoot geworden van de territoriale marga-gemeenschap. De inschrijving in de *boekoe-djiwa* (zielenregister met gegevens voor den belastingaanslag) kost geen cent, want vermeerdering van zielental beteekent voor de volkshoofden vermeerdering van inkomen (belasting-percenten, *wang lēmēr*). [1]) Bovendien zijn de Redjangers van nature gastvrij. Om die redenen, is de immigratie in het Redjangsche zoo uitstekend geslaagd. Javaansche kolonisten zijn te vinden in de Ketahoenvlakte namelijk: Soeka-

---

[1]) Elke gemeentedienstplichtige betaalt elk jaar *f* 1,50 *wang lēmēr*, waarvan *f* 1.— voor het *marga*hoofd (*pasirah* of *pangeran*), *f* 0.30 voor het betrokken *doesoen*hoofd (*ginde, depati, proatin*), en *f* 0.20 voor het (de) betrokken onder*doesoen*hoofd(en), (*poenggawo*).

Van de geinde inkomstenbelasting (kleine aanslag) krijgt als collecteloon: het *marga*hoofd 3%, het betrokken *doesoen*hoofd 3%, en de betrokken onder*doesoen*hoofden 2%.

Van de geinde *„wang gawē''* (afkoopsom der heerendiensten) krijgt het *marga*hoofd 2%, en het betrokken *doesoen*hoofd 3%.

boemi, Magelang-Baroe, Garoet (onderafd. Lebong); in het Paliksche en Perbosche (onderafd. Lais); in de onderafd. Redjang: Air-Sempiang (in de marga Merigi), Permoe (in de marga Bermani-Ilir), Talang-Benih (in de marga Seloepoe-Redjang), Loeboek-Belimbing (in de marga Sindang-Beliti). Zijn de vreemdelingen Redjanger geworden, dan dragen zij dezelfde lasten als de in de marga inheemsche bevolking, maar daarmee verkrijgen ze dan ook gelijke rechten. Het Redjangsche adatrecht is dan op hen van toepassing.

In verband met de *mego-marga* indeeling krijgen we dus, het bovengezegde samenvattende, deze onderscheiding. De *mego* met eigen woongebieden (marga, in Lais: *doesoen*) omvat *a* alle door afstamming tot de *bang mego* gerekende personen; *b* een groep aangehuwden, echtgenooten (oorspronkelijk Redjanger of oorspronkelijk vreemdeling) van de *bang mego*. De *marga* omvat *a* de in haar gevestigde personen, behoorende tot de *bang mego*, wier eigen woongebied de marga is; *b* degenen die als aangehuwden tot die *mego* behooren en in de marga gevestigd zijn; *c* alle andere in de marga gevestigde personen (oorspronkelijk Redjangers of oorspronkelijk vreemdelingen). Daarnaast kunnen zich in de marga nog ophouden personen, die niet daarin *gevestigd* zijn en dus niet tot de margagenooten behooren. Naar adatrecht behoort het margahoofd voort te komen uit groep *a*.

Op soortgelijke wijze vormde zich daaronder het beneden uitvoerig te behandelen verband van de (tot de *bang mego* behoorende) dorpsstichters en hun afstammelingen en het dorp (*doesoen* zelf; de aangehuwden en de tot de margagenooten behoorende vreemdelingen en van elders afkomstige Redjangers, die in de *doesoen* wonen blijven toch buiten het magisch relegieus verband der oorspronkelijke groep, de *orang asal*, en kunnen geen *doesoen*hoofd worden.

Kedjai of Bimbang. Het *mego*verband komt heel duidelijk tot uiting in de organisatie van de *kedjai* of *bimbang*. Een *kedjai* of *bimbang* is een Redjangsch feest, dat overeenkomstig de voorschriften der *adat bimbang* moet gehouden worden en gevierd wordt ter opluistering van een huwelijk, een besnijdenis, de doorboring van de oorlel (dit alleen bij meisjes), de afsnijding van de *gombak* (*gombak* is de opzettelijk lang gehouden haarlok bij jongens), de verheffing tot volkshoofd, een decoratie, en van de

tammat koer'an (beëindiging van de studie van het *koer'an*-lezen). Dit feest heeft vijf en twintig ceremoniemeesters, ieder belast met een bepaalde werkzaamheid. Bij hun aanstelling tot ceremoniemeesters worden hun *ibeun, poendjoeng* en *serawo* aangeboden. Die drie zaken worden hun ook aangeboden bij beëindiging van hun taak. *Ibeun* is *sirih,* compleet met bijbehooren; *poendjoeng* is tot een bepaalden vorm gefatsoeneerde rijst met daarop als minimum vereischte een kippenboutje. *Serawo* is kleefrijst met geraspte klapper en *arènsuiker* er op. Bij het begin van het feest worden door den hoofdceremoniemeester de *kedjai-(bimbang)-delicten* afgekondigd.

De afkondiging wordt voorafgegaan door het slaan op een groote *gendang* (een met leer bespannen uitgeholde boomstam). Het is een adat-eisch dat daarbij iemand staat met uitgetrokken zwaard.

Wie een *bimbang*delict overtreedt komt voor de *rapat* der ceremoniemeesters, een *bimbangrechtbank.* Zelfs de *pangeran* is onderworpen aan deze *bimbang*rechtbank. De schuldige wordt dan beboet met boeten van *f* 4.— tot *f* 24.—.

Wordt men beboet met *f* 12.—, tot *f* 24.—, dan kan men de boete delgen door aanbieding van *poendjoeng.* Is de boete *f* 12.— of minder dan kan men de betaling ontwijken door aanbieding van *ibeun saleuë,* „bestraffings*sirih*" met bijbehooren, ook genoemd *ibeun sanggĕn,* „het complete *sirih*toebehooren".

De wegens de *bimbang*delicten opgelegde boeten komen in den zak of in de maag (bijna altijd in de maag) van de vijf en twintig ceremoniemeesters, waaronder enkelen den politiedienst op en gedurende het feest moeten uitoefenen.

Op zoo'n *kedjai* mogen alleen *boedjang* en *gadis* met elkaar dansen. Daar op dit feest niet mag gedanst worden door een paar behoorende tot één en dezelfde *mego,* is het noodzakelijk dat de vier *mego* op het feest vertegenwoordigd zijn. Hier openbaart zich het *mego*wezen in zijn volle kracht.

Juist in verband met dit *mego*wezen en vooral ook met de beteekenis van het feest als symbool en weerspiegeling van de eenheid der *„Redjang Empat Petoelai"* is dit Redjangsche feest vermeldings- en bezienswaardig. In de wijze van organisatie van de *kedjai* ziet men ook de broederschap onder de Redjangers, die zich vooral openbaart in het hier duidelijk gedemonstreerde hulpbetoon.

Zoo'n Redjangsch adatfeest is niet te dragen door één persoon alleen. Niet alleen de geheele *doesoen*bevolking, maar ook de heele gemeenschap moet te hulp komen. Daar een Redjangsche *marga* meestal het eigen woongebied is van een bepaalde *mego* (uitgezonderd de Redjangsche marga's in Lais), moeten menschen van de omliggende marga's der andere *mego* uitgenoodigd worden. Wat een organisatie, wat een drukte, hoe kan één persoon alleen de gasten herbergen. De geheele *doesoen* wordt omgetooverd tot herberg, ieder *doesoen*huisje herbergt een paar gasten.

Daarom is het noodig, dat vóór het feest georganiseerd wordt, er gemeenschappelijk overleg wordt gepleegd met *soekoe*genooten en andere bloedverwanten niet-*soekoe*genooten, die in andere *doesoen* of zelfs in andere marga's wonen. Overal kan men immers dochters en zoons hebben, die door hun huwelijk binnen vreemde *soekoe* gekomen zijn, en daar kinderen en verdere nakomelingen hebben voortgebracht. Weliswaar behooren deze nakomelingen veelal tot andere *soekoe*, misschien zelfs tot andere *mego*, maar desniettemin zijn ze toch verbonden door de banden des bloeds met de eigen *soekoe* en de eigen *mego*. En elk bloedverwant behoort zijn medeverwanten te helpen.

Het noodzakelijk gemeenschappelijk overleg wordt genoemd *„moefakat adik sanak"*.

Is men het eens geworden over de viering van de *kedjai*, dan beteekent dat, dat men elkaar's lasten zal helpen dragen, voor zoover men daartoe in staat is. Na de verkrijging van de *moefakat* wordt de zaak bekend gemaakt aan het margahoofd (*pasirah, pangeran*).

Wanneer het margahoofd de plannen goedkeurt, dan wordt de *koetai* (de uitspraak in Lebong is *koetai*, in Redjang *koeteui*, in Sindang *koetè*) bijeengeroepen om te beraadslagen.

Wat is nu *koetai? Koetai* is een verzamelwoord. Tot de *koetai* behooren de *doesoenhoofden (ginde* of *proatin* met zijn *poenggawo)*, de *soekoehoofden* en de overige oudsten in de *doesoen*.

Gaat de *koetai* met de plannen accoord, dan beteekent het, dat de heele *doesoen* het feest zal vieren en daarvan de lasten dragen naar ieder's draagkracht, immers een dorp wordt bewoond door verscheidene *soekoe*, terwijl de *orang toea-toea* (de oudsten) gezag hebben in hun families of gezinnen. Wanneer de *toea-soekoe*

*(soekoe*hoofd) zijn woord geeft, dan is het een belofte van de geheele *soekoe*.

Na het overleg met de *koetai* worden de benoodigdheden en toebereidselen voor het feest bijéén gegaard. Een ieder helpt mee. Wanneer later het feest wordt gevierd, dan wordt dit weliswaar in de *balai* of *pengoedjoengan* (feesttent) gevierd, maar de gasten slapen bij de vrienden in de *doesoen;* hun verteering en herberging komen dan ten laste van gastheer of gastvrouw.

Is men gereed met de toebereidselen om het feest volgens de voorschriften van de adat te vieren, bijvoorbeeld na een week of twee, dan komt weer de *koetai* bijeen om de vijf en twintig ceremoniemeesters te benoemen en om den dag, waarop het feest zal beginnen en het aantal dagen van het feest te bepalen. Dit aantal variëert van zeven tot twaalf dagen, al naar gelang de gebeurtenis, die opgeluisterd moet worden, en de draagkracht en aanzien van den feestgever. Daarna worden afgezanten uitgezonden naar de verschillende marga's en *doesoen* om de verschillende volkshoofden, van den *pasirah* tot den *poenggawo,* uit te noodigen, en daarnaast de verschillende *toeai* (het Redjangsche woord voor *toea)* in elke *doesoen.* Deze *toeai* (leiders en leidsters) brengen de uitnoodiging verder over. Zoo brengt de *toeai-batin* de uitnoodiging over aan de *batin,* dat zijn de getrouwde mannen; de *toeai-kerabai* noodigen de *kerabai* uit, dat zijn de getrouwde vrouwen; de *toeai-boedjang* en *toeai-gadis* noodigen de *boedjang* en *gadis* uit.

De 25 ceremoniemeesters, die belast zijn met de leiding van het feest, de ontvangst der gasten en de ordening in de *balai* zijn: twee *toea-batin,* twee *inang-batin,* twee *toea-boedjang* en twee *inang-boedjang,* twee *toea-gadis* en twee *inang-gadis,* twee *toea-kerabai,* twee *inang-kerabai,* twee *djaksa boenji-boenjian,* twee *djaksa tepoek-tari,* twee *toekang sambang* (belast met het politietoezicht), en één algemeene leider met zijn twee helpers. Veelal wordt dan een karbouw geslacht naast de vele kippen of geiten. Het vleesch van den karbouw, dat niet benoodigd is voor de *balai,* wordt uitgedeeld aan de *doesoen*lieden, die gasten te herbergen hebben.

Veelal is de vleeschuitdeeling gereduceerd tot een ceremonie: men krijgt dan een lapje vleesch, dat ongeveer zoo groot is als een cigarettendoosje inhoudende 20 cigareten. Vergelijk hiermee de koekuitdeeling te Batavia bij de verlovingsplechtigheid: de

buren krijgen een stukje taart, dat niet grooter is dan een lucifersdoosje, hetwelk moet dienen als een zichbaar teeken, dat iemand verloofd is, een soort afkondiging der verloving dus. Maar in Redjang dient de vleeschuitdeeling niet als afkondiging, maar ze is hier een vorm van tot ceremonie geworden hulpbetoon.

Indien de afstand te ver is om afgezanten uit te zenden, dan kan men volstaan met het zenden van uitnoodigingsbrieven aan de *doesoen*hoofden, die dan zelf zullen zorg dragen, dat de verschillende *toeai* met de uitnoodiging in kennis worden gesteld.

Komt de afgezant persoonlijk om iemand uit te noodigen, dan moet de afgezant, voordat hij het doel zijner komst vertelt, *sirih* in een *tjerana* aanbieden aan den persoon, dien hij wil uitnoodigen.

Op den laatsten dag van het feest wordt een extra-maaltijd gegeven om dank te betuigen aan allen, die deel hebben genomen aan de organisatie van het feest.

De overige ceremoniën van het feest kunnen hier onvermeld blijven.

Zoo ziet men, dat op elke *kedjai* de *Redjang Empat Petoelai* weer in alle glorie opstaat om kond te doen, dat de oude banden des bloeds nog levendig in de herinnering voortleven. Aanschouwt hun broederschap, aanschouwt hun vereenigde volkshoofden en de samen feestvierende vier *mego!* Dan zult gij u overtuigd hebben van het Redjangsche *mego*verband.

Kan men door omstandigheden zoo'n *kedjai* niet vieren, dan moet men zich maar tevreden stellen met de kleine *bimbang*, die slechts één tot drie dagen duurt, of met de *bimbang adat malim* of met de *bimbang adat Palembang* dan wel met de *bimbang adat Melajoe*.

Wie hierin belang stelt, worde verwezen naar het ongepubliceerde verslag van de commissie van Van Ess „Herziene Adat Lembaga onderafd. Redjang'' 1932, blz. 19 tot 27, (getijpt, te vinden ten residentiekantore te Benkoelen). Voor den jurist is slechts van belang, dat daarbij de *adat-* en *sjarak*hoofden moeten betrokken worden en dat sommigen hunner zekere adatgelden toucheeren. (Vgl. Art. 5 „Herziene Adat Lembaga Redjang 1932'').

Maar voor de opluistering van de verheffing tot *pasirah* of *pangeran* moet altijd de Redjangsche *kedjai* gevierd worden.

HOOFDSTUK II.

DE SOEKOE

Wat is een Redjangsche *soekoe*? Deze vraag kan niet beantwoord worden zonder eerst de *doesoen*vorming in het kort uiteengezet te hebben.

Doesoenvorming. Een Redjangsche *doesoen* is ontstaan uit een *talang*, terwijl een *talang* ontstaan is door *menjoesoek*. „*Menjoesoek*" beteekent het aanleggen van een *ladang* met het bouwen van een huisje daarop, met het oogmerk om zich daar te vestigen. Na den eersten man of het eerste echtpaar, komen anderen daar in de buurt zich vestigen, eveneens door het aanleggen van een *ladang* en het bouwen van een huisje. Het aantal der vestigingen neemt gestadig toe, door huwelijk en kinderzegen vermeerdert zich het zielental en het huizen-complex, en ten slotte heeft men een plaats van samenwoning, die in alle opzichten op een *doesoen* lijkt, voor den doorsneereiziger niet daarvan te onderscheiden is, maar die geen *doesoen* is, zij is nog slechts een *talang*. Er zijn *talang*, die bevolkt zijn door settlers uit één moeder*doesoen*, er zijn ook *talang* die bevolkt worden uit meer dan één moeder*doesoen*. Zoolang de plaats van samenwoning nog geen *doesoen* is, blijven de *talang*-bewoners onderworpen aan het gezag van het hoofd van de *doesoen* van herkomst. De *talang* zijn dan te beschouwen als ver afgelegen wijken van een of meer *doesoen*. Als voorbeeld noemen we „*doesoen*" *Tebek Monok Pinggir Djalan*, ± 2 K.M. van Kepahiang gelegen. Deze plaats van samenwoning draagt wel den naam „*doesoen*", maar is in feite geen *doesoen*: ze is een *talang*. Deze *talang* is een nederzetting van lieden uit twee moeder*doesoens*, namelijk de *doesoen Tebek Monok Dalam* en de *doesoen Kelilik*, beide in de marga *Bermani-Ilir* gelegen. Deze *talang Tebek Monok Pinggir Djalan* heeft de brutaliteit gehad om zich uit te breiden tot aan de overzijde van den weg, die de grens vormt tusschen de marga *Bermani-Ilir* en de marga *Merigi*, zoodat de helft van de *talang* nu gelegen is op een strook grond, die tot het grondgebied

van *Merigi* behoort. Het Inlandsch en Europeesch bestuur hebben het gedaan kunnen krijgen, dat *Merigi* de bewoonde strook grond ter breedte van 50 M van den kant van den weg aan *Bermani Ilir* afstond.

De *talang Tebek Monok Pinggir Djalan* noemt zich *„doesoen"* omdat ze de moeder*doesoen* reeds heeft overvleugeld. Nu het *doesoen*hoofd van *Tebek-Monok-Dalam* wegens ouderdom reeds afgetreden is, waardoor de *talang* bevrijd is van één harer oude bazen, denken de *talang*bewoners er druk over, zich tot een zelfstandige *doesoen* te proclameeren. Hun plannen zijn reeds bekend bij den *pasirah* en het districtsbestuur en binnenkort zullen zeker de verkiezingen gehouden worden voor de bevestiging van een *doesoen*hoofd.

Het onderscheid tusschen een *doesoen* en een *talang* is dus gelegen in het al dan niet een zelfstandig hoofd bezitten. Zoolang de *talang* nog onderworpen is aan het gezag van één of meer hoofden van zelfstandige *doesoen*, zoolang is ze *talang*. Krijgt de *talang* haar eigen zelfstandig hoofd dan is daarmee de *talang* tot een *doesoen* verheven.

Een ander voorbeeld is de moeder*doesoen Tandjoeng-Dalam* in de marga *Bermani-Oeloe*. Deze *doesoen* heeft uitgezonden setllers, die de *doesoen Poenggoek-Lalang* gesticht hebben. Later ontstond tusschen die twee *doesoen* een *talang*, die bevolkt werd uit dezelfde moeder*doesoen Tandjoeng-Dalam* en de nieuwe kinder*doesoen Poenggoek-Lalang*. Nu is ook die *talang* een *doesoen* geworden, bestaande uit drie *soekoe*.

De *doesoen*vorming is een interessant onderwerp, romantisch, maar soms niet onbloedig, wanneer twee buurmarga's het met elkaar te kwaad kregen, omdat ze elkaar beschuldigden van boschroof. Grensgeschillen tusschen naburige marga's waren vroeger niet van de lucht. Maar in de laatste jaren zijn de kwesties uitgevochten; het bestuur kwam tusschen beide, de marga's werden met elkaar verzoend en haar grenzen zijn nu duidelijk aangegeven in margabesluiten, waarin de getroffen regeling werd vastgelegd. Ofschoon voor de toekomst grensgeschillen zoo goed als uitgesloten zijn, komt toch het oude strijdvuur weer oplaaien, wanneer men met *doesoen*lieden over de grenzen van hun marga praat; dit alles moge schril afsteken bij de reeds besproken grootschheid der *kedjai*, maar onder welke broeders is er nu geen strijd!

Komen we nu terug tot de *doesoenvorming*, dan zien we de *talang* gestadig groeien door vermeerdering van settlers en door den kinderzegen van de oudere settlers. Naast deze vermeerdering neemt de bevolking van de *talang* toe door inhuwelijking. Jongelieden van de *talang* trouwen met meisjes uit de omliggende dorpen of *talang* volgens de *„adat djoedjoer"*, waardoor vele jonge vrouwen van buiten in de *talang* bij haar schoonouders komen inwonen. Daardoor vermeerdert zich het aantal vrouwen in de *talang*. Jonge meisjes van de *talang* lokken jonge mannen tot zich, en deze trouwen met haar volgens de *„adat semendo-ambil-anak"*, waardoor vele jonge mannen bij hun schoonouders in de *talang* komen inwonen. Daardoor vermeerdert zich weer het aantal mannen in de *talang*.

Immers door het *djoedjoer*huwelijk komt de vrouw bij de mansfamilie te wonen, door het *semendo-ambil-anak*-huwelijk komt de man bij de vrouwsfamilie in te wonen. Ook het *semendo-radjo-radjo*-huwelijk van een zoon of dochter der *talang* kan voor deze een aanwinst beteekenen, ingeval de van elders afkomstige schoonzoon zich in de *talang* komt vestigen of indien de van elders afkomstige schoondochter haar man in de *talang* volgt. Deze door het huwelijk binnen gekomen personen worden, indien ze tot een andere *mego*-behooren, als aangehuwden ingelijfd in het *mego*verband van de settlersfamilies, zonder echter hun eigen *mego* te verliezen. Ook worden ze, al zijn ze geen bloedverwanten van de settlersfamilies, naar huwelijksrecht gerekend te behooren tot de *soekoe* van de settlersfamilies, bij wie ze aangehuwd zijn.

Maar, al worden de door het huwelijk binnengekomen personen als aangehuwden gerekend te behooren tot de *mego* en de *soekoe* der settlersfamilies, bij wie ze zijn aangehuwd, de *talang*genooten, die afstammen van den een of anderen oorspronkelijken settler der *talang* (dengene, die ter plaatse het *„menjoesoek"* verrichtte), beschouwen zich zelf als *„orang asal"* (oorsprongs-lieden, kerndorpers) en de door het huwelijk in hun *talang* binnengekomenen *ten opzichte van deze plaats van samenwoning (de talang)* als *„orang menoempang"*, dat is: als inwonende gasten. Als *orang menoempang* kunnen ze nooit in aanmerking komen voor eenigerlei hoofdschap in de *talang*, in welker grondlegging zij geenerlei aandeel hebben gehad.

Tenslotte komen de in de *talang* plaats hebbende geboorten in

beschouwing als een zeer voorname factor voor de toename der *talang*bevolking. Ze is niet alleen van belang als een louter numeriek element, maar ze is vooral van belang als uitgangspunt en voortzetting der *soekoe*, die zich kenmerkt door haar magisch-religieuzen en politiek-socialen aard. Om dit te begrijpen keeren we terug tot den eersten settler, den persoon, die het *menjoesoek* (de settlersdaad) verrichtte!

Deze daad beteekent meer dan het ontginnen van een stuk bosch alleen. Bij *menjoesoek* ontgint hij een stuk bosch met het oogmerk om een woonplaats te scheppen voor zich en zijn nageslacht. Daarom bestaat het *menjoesoek* niet alleen uit het aanleggen van een *ladang*, maar ook uit het bouwen daarop van een als permanent bedoeld huisje, dat in zijn ideëele beteekenis niet vereenzelvigd mag worden met een gewoon *ladang*huisje, al mocht ook dit laatste in zijn uiterlijken vorm en opzet geenerlei verschil vertoonen met het eerste. Bedenkt men dat nu nog het aanleggen van een gewone *ladang* met zooveel magische zorg wordt omringd om den economischen band tusschen den ontginner en het te ontginnen stuk grond te verstevigen tot een persoonlijken band tusschen den rechthebbende als subject en den ontgonnen grond als object, waardoor hij niet alleen economisch genot trekt uit den grond, maar ook zijn *poenja*-band met denzelfden grond legt, met hoeveel meer ritus zal dan de settler het *menjoesoek* hebben verricht, nu hij niet alleen een persoonlijken band tusschen zichzelf en den bodem schiep, maar ook tot in lengte van dagen den band met zijn toekomstige *talang* of *doesoen* op zijn *„nageslacht"* wilde overbrengen, nageslacht, niet op zijn Nederlandsch begrepen als alle menschen, die op natuurlijke wijze van iemand afstammen, hetgeen in het Redjangsch met den term *djoerai* wordt weergegeven, maar verstaan in beperkten zin als een door het adatrecht bepaalde groep afstammelingen, *soekoe* genaamd.

Welke der *talang*bewoners behooren nu tot de *soekoe* van de settlers der *talang*? Om deze vraag te beantwoorden, neme men eerst uit de *talang* weg alle van elders door het huwelijk of op andere wijze in de *talang* binnengekomen personen, de *orang menoempang*, voorzoover ze niet afstammen van de settlers der *talang*. Dan houdt men over de *djoerai* der settlers, dat zijn dus de *talang*bewoners die afstammelingen zijn der settlers. Als een *djoerai* van een settler wordt men weliswaar in de *talang* niet als *orang menoempang* beschouwd, maar de *djoerai*schap alleen, zonder meer,

is nog niet voldoende om in de *talang* eenige politieke functie (adathoofdschap) te bekleeden. Op zijn hoogst krijgt men een plaats in den kring van de *orang toea-toea*. Gaan we weer onder de *djoerai* schiften, overeenkomstig het Redjangsch afstammingssysteem, dan krijgt men lieden, die behooren tot de, de *talang* tot eigen woongebied hebbende, *soekoe:* dat zijn lieden, die zich rondom de heilige nagedachtenis van de settlers der *talang* groepeeren. Het hierbij gevolgde Redjangsch afstammingssysteem, de juridische begrenzing der genealogische betrekking, vindt men nu in zijn volle kracht.

De afstamming wordt, al naar gelang den huwelijksvorm der opeenvolgende generaties der ouders en voorouders, nu eens in manlijke linie, dan weer in vrouwlijke linie, dan weer in beide linies berekend. Een ieder trekt zijn afstamming naar boven, door van de(n) eene(n) man of vrouw (vader of moeder) op te klimmen tot de(n) daarop volgende(n) man of vrouw (grootvader of grootmoeder), en zoo voort, van de eene generatie der ouders tot de daarop volgende generatie der voorouders opklimmende, totdat hij tenslotte komt tot de(n) eerste(n) man of vrouw, die het *menjoesoek*, de settlersdaad, verrichtte: *de pojang*. Bij het opklimmen langs de ladder van het geslacht worden uitgeschakeld de personen, die door het *djoedjoer-* of *semendo-ambil-anak*-huwelijk binnengekomen zijn. Veelal is een gedeelte van de ladder in het duister gehuld, maar de uitkomst is steeds bekend, dank zij de alles overbruggende traditie.

Ten aanzien van de plaats van samenwoning kan bij het *semendo-radjo-radjo*-huwelijk (hierover beneden hoofdstuk III) ook slechts één der ouders *soekoe*genoot van het kind zijn, namelijk de vader of de moeder, die *niet* in de *talang* of *doesoen* binnengekomen is. De vader of moeder, die binnengekomen is, is *soekoe*genoot van het kind ten opzichte van de *talang* of *doesoen*, waar de *soekoe* van dien vader of van die moeder gevestigd is, en een *soekoe* is daar gevestigd, waar de eerste stamvader of stammoeder heeft *menjoesoek*.

Wat het *semendo-ambil-anak*-huwelijk betreft, kunnen al naar gelang de aard der *pelapik* (een adatbetaling bij het huwelijk), een of twee kinderen tot de *soekoe* van den in de *talang* der moeder binnengekomen vader behooren, zoodat die kinderen, al wonen zij in de *talang* van de moeder (dus haar *talang*genooten), tot een vreemde elders gevestigde *soekoe* behooren.

Bij toepassing van het *pedaoet*systeem kan bij een inlijfhuwelijk

aan den vader door een latere adatbetaling recht gegeven worden op één of twee kinderen, ingeval hem anders dat recht niet toekomt: alsdan tellen de aldus aan den vader toegewezen kinderen niet de moeder, maar den vader, als schakel in de afstammingsketen.

Bovendien ligt het in de macht van het kind om door een feitelijke daad te verrichten het geheele afstammingssysteem te doorbreken. Dit verschijnsel, wellicht ten gevolge van beter wordende verkeersmiddelen, komt hierop neer, dat een kind, dat bijvoorbeeld behoort tot de *soekoe* van de moeder, door het verlaten van de *doesoen* zijner moeder om zich voor goed te vestigen in de *doesoen* van den vader, door deze feitelijke vestiging opgenomen wordt in de *soekoe* van den vader, zonder dat deze of zijn familie verplicht is om aan de moeder of haar familie *pedaoet* te betalen. Zoolang de intentie van het kind duidelijk is om gevestigd te blijven in de vaders*doesoen*, zoolang ook blijft de band met de *soekoe* der moeder verbroken, totdat het kind weer van plan verandert en voor goed tot zijn moedersfamilie terugkeert. Hierdoor herleeft weer de oude *soekoe*-band der moeder. Deze feitelijke doorbreking van het afstammingssysteem, genoemd *„djoerai-balik"*, wordt bij huwelijken onder *doesoen*genooten niet vermeld: de kinderen zijn hierbij immers in dagelijksch nauw contact met de wederzijdsche families hunner ouders. Bij huwelijken van lieden uit verschillende *doesoen* is zij zeldzaam.

Zijn de betrokkenen van verschillende *mego*, dan heeft door dit alles natuurlijk ook overgang van *mego* plaats. Alles wat boven gezegd is omtrent de bepaling van de *soekoe* van het kind, geldt ook ingeval de echtelieden van dezelfde *doesoen* zijn; „binnengekomen" wordt dan gebezigd met betrekking tot de familie, bij wie men aangehuwd is.

Trouwen twee afstammelingen uit verschillende *soekoe*, die beide voortkomen uit settlers der zelfde *talang*, volgens den vorm *semendo-radjo-radjo* met elkaar, dan behooren derhalve de kinderen tot twee *soekoe* dier *talang*.

Er is dus een groep bloedverwanten in de opgaande linie (vaders en moeders), die slechts als aangehuwden en niet op andere wijze tot de *soekoe* behoort. Daarnaast is er een groep bloedverwanten in de neerdalende linie, die niet tot de *soekoe* worden gerekend. Al behooren zoons en dochters, die elders zijn ingehuwd respectievelijk volgens de *adat-semendo-ambil-anak* en volgens de *adat-*

djoedjoer, die dus buiten hun *talang* gevestigd zijn en inwonen bij de familie van hun echtgenoot(e), wel is waar nog tot de *soekoe* van iemand dier *talang*, de kinderen dier zoons en dochters zijn zijn *soekoe*-genooten niet, hoewel ze wèl zijn *djoerai* (bloedverwanten) zijn; ook hier weer behoudens de werking van de *pelapik* en de *pedaoet*. Tot de *soekoe* behooren wel al de kinderen, die geboren zijn uit zoons of dochters, die gehuwd zijn volgens de *adat semendo-radjo-radjo*, al zijn zij met hun kinderen elders gevestigd.

De *soekoe* is dus een, als maatschappelijke eenheid functioneerende magisch-religieuze verwantengroep, met een *talang* of *doesoen* tot eigen oorspronkelijk woongebied *(tempat asal)*, wier leden hun veelal niet meer traceerbare afstamming *overeenkomstig het Redjangsch genealogisch-juridisch afstammingssysteem* afleiden van een gemeenschappelijke(n) voorvader of voormoeder, die tot de eerste settlers (zij, die *menjoesoek)* van het woongebied *(tempat asal)* behooren.

In verband met hetgeen boven bl. 2 — 3 over de *mego* is gezegd, en met dezelfde beperking, kan men de *soekoe* derhalve een *zelfstandige onderclan* noemen.

In oorsprong was de *soekoe* exogaam. Ook toen men reeds binnen de *mego* trouwen mocht bleef de *soekoe* exogaam. Thans moet men met het oog hierop twee beteekenissen van het woord *soekoe* uiteenhouden: a) de boven beschreven *maatschappelijke soekoe;* b) de *huwelijksrechtelijke soekoe.*

Voor die *huwelijksrechtelijke soekoe* heeft de Redjanger geen aparte benaming. We zouden haar „geslacht'' kunnen noemen, mits men zich maar voor oogen houdt het *wisselend* en *veelzijdig* karakter van het Redjangsch afstammingssysteem. Zij ontstaat door het *petjah-soekoe*-huwelijk.

In haar uiterlijken bouw en inwendige constructie vertoont de *huwelijksrechtelijke soekoe* hoegenaamd geen verschil met de *maatschappelijke soekoe*, behoudens dan dat de kern van het Redjangsch geslacht geen settler is, maar een *maatschappelijk-soekoegenoot* van dezen. Zeer karakteristiek is daarentegen het functioneel verschil tusschen die beide groepeeringen. Terwijl de *maatschappelijke soekoe* van een magisch-religieuzen en politiek-socialen aard is, is de *huwelijksrechtelijke soekoe* alleen van belang ter bepaling van de huwelijkskeuze en ter beantwoording van de vraag of al dan niet *mas-koetai* verschuldigd is.

Ik hoop dat een ernstige bestudeering van *het geheele werk* den lezer een beter inzicht zal geven in wezen, aard en karakter der Redjangsche *soekoe* en haar geledingen dan mijn gebrekkige begripsbepalingen vermogen.

Djoerai. Een ander begrip dan *soekoe* is — zooals reeds eerder terloops gezegd — *djoerai.*

Evenals *soekoe* heeft ook *djoerai* verschillende beteekenissen.

Ten eerste beteekent *djoerai* de geheele totaliteit van iemands afstammelingen, de totaliteit van zijn natuurlijk nageslacht. In dezen zin omvat het begrip *djoerai: alle* bloedverwanten die de *soekoe* vormen, plus *alle* bloedverwanten buiten de *soekoe,* dat zijn alle afstammelingen niet-*soekoe*-genooten van den settler, onverschillig tot welken graad, en onverschillig ook welke de huwelijksvormen hunner ouders zijn, met dien verstande echter, dat een buitenechtelijk kind buiten het begrip *djoerai* valt. De *djoerai* is dus een zuiver genealogische verwantenband, waarvan de leden door het gansche land verspreid zijn, wier afstammingslijnen de settlers van het gansche land kunnen ontmoeten, en alle *soekoe* en *mego* in de Redjangsche maatschappij kunnen doorsnijden en doorkruisen. Daarentegen is de *soekoe* een aan een *tempat asal* (een oorsprongsplaats) vastgekoppelde magisch-religieuze, genealogisch-juridische, en sociaal-politieke betrekking, met hier en daar buiten de *tempat-asal* in- en aangehuwde zoons en dochters en hier en daar wonende nakomelingen uit het *semendo-radjo-radjo-* en *semendo-ambil-anak*-huwelijk.

Men vindt zijn *djoerai* dan ook in andere *soekoe,* niet alleen in andere *soekoe* der *tempat-asal* (derzelfde *talang* of *doesoen),* maar ook in andere *soekoe* van andere *talang* en *doesoen.*

De *djoerai* is derhalve geen maatschappelijke éénheid.

De nauwste geledingen der *djoerai* heeten *perioek* (de gezamenlijke kleinkinderen), en *koelak* (de gezamenlijke achterkleinkinderen).

Ten tweede beteekent *djoerai:* een reeks personen, waarvan de een van den ander afstamt, derhalve zonder in achtneming van den huwelijksvorm, waarin men geboren is. Wordt daarbij den huwelijksvorm *wel* in acht genomen, derhalve met toepassing van het Redjangsch afstammingssysteem, dus genealogisch-juridisch bepaald, dan heet de aldus verkregen reeks van personen *djoerai*

dalam soekoe. Deze *djoerai dalam soekoe* is van belang ter bepaling van het al of niet bestaan van een *petjah-soekoe*-huwelijk in de *soekoe*, waardoor *soekoe*-splitsing ontstaat. Bovendien is zij van belang om uit te maken of een *petjah-soekoe*-huwelijk überhaupt mogelijk is. (Zie hierover beneden hoofdstuk IV).

Daarentegen is de boven eerst bedoelde reeks van belang ter bepaling van het al of niet bestaan van *petjah-perioek*- en *petjah-koelak*-huwelijken en om uit te maken of die huwelijken überhaupt mogelijk zijn.

In het algemeen fungeert dit *djoerai*-begrip als kader van de adatnormen aangaande het huwelijk, een middel dus om verboden huwelijken te voorkomen, te beletten of te achterhalen, beneden nader uitgewerkt.

Ook op de *kedjai* oefent dit *djoerai*-begrip een groote rol bij het uitzoeken van *boedjang* en *gadis*, die met elkaar mogen dansen, een middel dus tot aanwijzing van de bij elkaar behoorende danspartners. Immers, niet alleen *mego*genooten in het algemeen, maar ook zij, die zonder *mego*-genoot te zijn met elkaar niet mogen trouwen wegens hun *djoerai*-betrekking in engeren zin, mogen met elkaar niet dansen.

Ten derde beteekent *djoerai:* de lijn der afstamming, hetzij zuiver genealogisch, hetzij genealogisch-juridisch. De *djoerai* in deze beteekenis is van belang om uit te maken of twee afstammingslijnen elkaar ergens ontmoeten. Kruisen die lijnen elkaar niet, dan zijn de betrokken personen in geenerlei opzicht met elkaar verwant (van belang dus bij huwelijks- en *bimbang*-zaken).

Ten vierde beteekent *djoerai*, eenvoudig: afstammeling, verwant, een persoon dus tot wien men in een bloedsbetrekking staat, hetzij zuiver genealogisch, hetzij genealogisch-juridisch.

Keeren wij thans terug tot de *soekoe* en wel tot haar bewind en haar maatschappelijke functie.

Toea soekoe, (*soekoe*-hoofd) is de man, die in afstamming het dichtst staat bij den voorvader-settler, of voormoeder-settler. Een *doesoen*-hoofd moet volgens het Redjangsche adatrecht verkozen worden uit de gezamenlijke *soekoe*-hoofden, het liefst neemt men dengene hunner, die afstamt van den eersten oorspronkelijken settler, die van alle anderen het eerst had *menjoesoek*. Maar naast

het vereischte van te behooren tot den oudsten tak moet men ook aan andere vereischten voldoen, wil men verkozen worden. Het beginsel der hooge (oudste) afstamming wordt uitgedrukt met *„orang berasal''* of *„orang bangsawan''*. Verder moet men zijn *„orang berakal''* (verstandig), *„orang berilmoe''* (met kennis van zaken), *„orang berharta''* (voldoende gezegend met aardsche goederen) en ten slotte moet men zijn *„orang sabar''* (kalm, bezadigd, redelijk, goedaardig en beminnelijk).

Men mag dus niet zijn idioot; niet arm, want een arme kerel is belust op rijkdom en zal zich schuldig maken aan knevelarij; men mag niet laag zijn in *„asal''*, want de meerdere in *„asal''* zal op hem neerzien, waardoor zijn gezag geschokt wordt; verder mag men niet zijn ruw en haatdragend, want daardoor kan men partijdig zijn in zijn oordeel en zijn *anak-boeah* mishandelen of een slechte bejegening doen ondergaan.

Deze beginselen en vereischten, waaraan een hoofd moet voldoen, zijn zoo algemeen bekend, dat haast iedere *doesoen*-man, ze kan opsommen. In den laatsten tijd wordt ook vereischt, dat men schrijven en lezen kan. Dit is een zeer belangrijke toevoeging in verband met de ontwikkeling van het *marga-* en *doesoen*-bestuur.

Dezelfde vereischten worden ook gesteld aan de candidaten, die zich tot *pasirah* willen laten verkiezen.

De *soekoe*hoofden worden steeds genoemd naast de *„orang toeatoeo''*; de *orang toeo-toeo* zijn de oudsten in de *doesoen*. Elke oude man is een *orang toeo*, zoodat het begrip *„orang toeo-toeo''* geen speciale uiteenzetting behoeft. Maar vaak ook worden onder de uitdrukking *„toeo-toeo''* van een *doesoen* begrepen de *soekoe*-hoofden plus alle andere *„orang toeo-toeo''*.

De *soekoe*-hoofden en oudsten kwamen reeds ter sprake bij de voorbereiding van de *kedjai;* met de *ginde* en zijn *poenggawo* (het dorpsbestuur) vormen de *soekoe*hoofden en de oudsten *„de koetai''*, die bij vele belangrijke aangelegenheden voor den dag zal treden.

De toeo-soekoe als vrederechter. De geschillen tusschen de leden van de *soekoe* onderling worden zooveel mogelijk afgehandeld en geheim gehouden in de *soekoe* zelf. Het *soekoe*hoofd en de oudsten der *soekoe* treden dan op als vrederechters. Door dit *damai*-systeem wordt de harmonie in de *soekoe* gehandhaafd. De leden zijn *maloe*, wanneer anderen het te weten komen, dat het in hun *soekoe* niet

pais en vreê is. Wanneer leden van meer dan een *soekoe* het met elkaar te kwaad krijgen, trachten de wederzijdsche *soekoe*-hoofden en oudsten de twistenden met elkaar te verzoenen. Dit *damai*-systeem in de *soekoe* onderschept vele zaakjes en vormt den dagelijkschen niet zichtbaren rechter. Verder oefenen de oudsten in de *soekoe* politioneel toezicht over *soekoe*-zaken uit.

In nauw verband met de *soekoe*-justitie staat de *doesoen*-justitie.

Doesoen-justitie. Slechts zeer belangrijke zaken, zooals een *„salah"*-verhouding tusschen iemand en een andermans vrouw of dochter, of men scheldt elkaar uit, zoodat het op een kleine vechterij of woordenstrijd uitloopt, in het algemeen elk zich naar buiten openbarend geschil, dat niet in den intiemen *soekoe*kring in het reine kan worden gebracht, hebben de tusschenkomst van het dorpsbestuur van noode; zoodra het geschil een openbare kwestie wordt, dan bemoeien zich het *doesoen*hoofd *(ginde* of *proatin)* en zijn helper(s) met de zaak. Een *doesoen*hoofd heeft of één helper *(poenggawo)* of meerdere helpers, al naar gelang de grootte van de *doesoen*.

Met de oudsten in de *doesoen*, waaronder meestal enkele *soekoe*-hoofden, vormt dan het dorpsbestuur een raad, die het geschil beoordeelt om de beste oplossing voor te stellen. Ook hier huldigt men het *damai*-systeem. Gaan beide partijen met de voorgestelde beslissing accoord, wat veelal het geval is, dan is de zaak voor goed uit de wereld, zoodra de schuldige partij de aangenomen beslissing naleeft. De *dorpsjustitie* heeft echter niet vele zaakjes op te knappen, omdat het meerendeel reeds is afgedaan door de vrederechters in de *soekoe*. Daartoe behooren vaak geschillen over *erfrechtskwesties*, zoodat heel weinig rapatvonnissen over erfrechtskwesties bekend zijn. De ontwikkeling van het Redjangsche familie-, huwelijksgoederen-, en erfrecht moet men niet in de eerste plaats nagaan in rapatvonnissen, waarin vele feiten, die relevant zijn, niet of niet voldoende worden belicht (de goede vonnissen natuurlijk niet te na gesproken). Bovendien zijn vonnissen op dat gebied, zooals reeds gezegd, zeer schaarsch in vergelijking met de vonnissen, die betrekking hebben op het schulden- en delictenrecht.

De beteekenis van de soekoe als sociale eenheid voor de rechtsvorming. In de *soekoe* nu spelen onzichtbare machten een domineerende rol, die vormend, kneedend, fatsoeneerend en ontwikkelend

gestadig te werk gaan. Als onzichtbare druppels, die gestadig op een granietblok neervallen, hollen die kleine druppels den steen uit. Deze druppels zijn de woorden der oudsten, die vermanen en terechtwijzen.

Het gestadig zoeken naar een modus vivendi vormt een zeer belangrijke factor in de ontwikkeling en modelleering van de inwendige rechtsverhoudingen; de *soekoe*hoofden met hun oudsten zijn daarbij de fakkels, die den zoekenden voorlichten. In het *soekoe*wezen dringen ook gestadig de invloeden van den Islam binnen; de oudsten zijn daarbij de leermeesters. Zoo ziet men in het *soekoe*wezen de gestadige groei en ontwikkeling van het familie-, huwelijks-goederen-, en erfrecht. Men vermijdt daarbij *zooveel mogelijk* de buitenstaanders, dus ook de rechters. In de eerste plaats is men *maloe,* dat een derde een kijk krijgt in de innerlijke verhouding. In de tweede plaats houdt men niet van processen, ja zelfs men vreest ze, omdat een proces beteekent een kennelijke breuk in de *soekoe* of *djoerai.* Men prefereert een stelsel van nemen en geven boven de mogelijkheid van *belah rotan,* de mogelijkheid dat een geschil uitloopt op vijandschap (op een breuk) in de *soekoe* of *djoerai.* Men is zóó gehecht aan de bloedgemeenschap, het is nog een zóó dierbaar bezit, dat men het niet graag wil verliezen ter wille van aardsche goederen. De vrees nu voor *belah rotan* stimuleert de rechtsontwikkeling in de *soekoe.* Zooals gezegd is deze Redjangsche rechtsontwikkeling een verborgen intiem verschijnsel. Wie niet in staat is, door te dringen met zijn ziele- en harte-blik tot in de kamers der gezinnen (symbolisch gesproken), om de intieme woordenwisseling te beluisteren, zal niet het geluk ten deel vallen om de ontwikkeling van het recht in de kiem gade te slaan.

Wat zijn de middelen om toch dat geluk en voorrecht te kunnen smaken? Het antwoord is éénvoudig, maar lastig uit te voeren. Men moet vertrouwen kunnen winnen, men moet niet een houding aannemen en neerzien op de eenvoudige *doesoen*lieden. Men moet met hen samen eten en samen drinken, men moet hun eenvoudig eten en hun *doesoen*-drank lekker kunnen vinden, men moet hun naakte en aardige kindekens mooi kunnen vinden. Men moet in hun huis kunnen slapen, in hun rivier of onder hun *pantjoeran* kunnen baden, kortom men moet zich niet geneeren om in elk opzicht hun *doesoen*-leven mee te leven. Ziedaar de middelen en wegen om door te dringen tot waar het recht ontkiemt. Helaas blijft een

rationeele beschrijving van wat men zoo te weten kwam niettemin gebrekkig.

De soekoe en het huwelijksrecht. Zooals reeds is gezegd, mag een Redjanger niet in zijn *soekoe* trouwen. Wordt de *soekoe* groot, zoodat de banden des bloeds minder sterk worden gevoeld, dan trekt men de stoute schoenen aan en forceert toch het huwelijk binnen de *soekoe*. Maar dan is *„mas-koetai"* verschuldigd, door de overtredende families aan de *koetai* te betalen. Het bedrag daarvan is in Lebong 12 realen en in Bermani Oeloe *f* 16.— Een geit moet daarbij geslacht worden om de *doesoen* te reinigen. Volgens de strenge Redjangsche adat is men de *„mas-koetai"* ook verschuldigd, wanneer men met een *mego*-genoot trouwt. Dit is nog een hirinnering aan het oude verbod om binnen de *mego* te trouwen. Maar in Lebong is het niet beperkt tot herinnering alleen, daar is de *mas-koetai* nog steeds verschuldigd in geval men met een *mego*genoot trouwt, namelijk 6 realen. In Redjang echter is de *mas koetai* slechts verschuldigd in geval men met een *soekoe*genoot trouwt. Zelfs is in Redjang de *mas-koetai* slechts één keer verschuldigd, door de eerste overtredende families. Want met de eerste overtreding komt er voorgoed een *splitsing in de soekoe*, zoodat men twee zelfstandige *soekoe* krijgt zonder dat echter het groote verband der eerste *soekoe* daarmee als maatschappelijke factor verdwijnt. Over het karakter van deze splitsing na den stilstand van de *doesoen*-vorming, beneden hoofdstuk IV.

De *mas-koetai* wordt samen gedragen door de trouwlustigen of hun wederzijdsche families. Ik krijg den indruk dat hier en daar de *kambing* (geit) reeds vergeten wordt, velen achten de geit nog urgent, maar velen ook reppen niet meer van de armzalige geit, die de zonde der menschenkinderen moet schoonwasschen. In de omgeving van pasar Kepahiang wordt zelfs niet meer gerept van de *koetai* of van de *mas-koetai*. Men trouwt daar kalm in de *soekoe*, omdat men daar sterk in de leer is bij de *Hoekoem-Sjarak*. Hetzelfde verschijnsel ziet men in de omgeving van Tjoeroep; en de te Tjoeroep zelf gevestigde Redjangers, (die onderworpen zijn aan het gezag van den *Datoe*[1]), hebben hun eigen adatrecht zoetjes aan vergeten en zich opgelost in de gemengde pasar-bevolking, die slechts het *semendo-radjo-radjo*-huwelijk kent en verder de *Hoekoem-Sjarak* volgt. Zoo ziet men, dat hoe meer men bij de handels-centra komt, hoe meer het Redjangsche adatrecht gewijzigd is. Uit dit

gezichtspunt kan men de onderafdeeling Redjang in drie stukken verdeelen:

a) de *pasar* [1]) Kepahiang en Tjoeroep waar alleen het *semendo-radjo-radjo*-huwelijk te vinden is, met de begeleidende rechtsfactoren. Van *mego* of *soekoe*verband is hier geen sprake. De bevolking is opgelost in gezinnen; het individualisme is hier sterk geprononceerd en men is niet bang voor *perkara*. De *Hoekoem-Sjarak* en de handelsgeest spelen hier een belangrijke rol, ze werken nivelleerend, en dat is hard noodig voor een gemengde bevolking van Padangers, Palembangers, Benkoeleezen enz. De geheele toestand brengt dat nu eenmaal mee;

b) een kring van ± 5 K.M. breedte rondom de *pasar;* hier ziet men een overgang van het Redjangsche adatrecht naar het recht van de *pasar;* dit overgangsgebied is moeilijk in algemeene juridische termen te vangen. Soms twijfelt en aarzelt men, soms staat men met zijn eene been in het adatrecht van de *pasar* en met het andere been in het Redjangsche adatrecht. Deze schommeltoestand is wel interessant, maar heel moeilijk te doorgronden. Wel kan men een hoofdgolf onderscheiden, namelijk de toevloeiing van het *djoedjoer-* en *semendo-ambil-anak*-huwelijk naar het *semendo-radjo-radjo*-huwelijk en daarmee annex een toenadering naar het erfrecht van de *pasar* met het beginsel van gelijke verdeeling;

c) het overige Redjangsche land, met dien verstande dat de adat hechter wordt naarmate men het bosch en de bergen ingaat. In verafgelegen *doesoen* leeft de adat zuiverder dan aan den grooten postweg Benkoelen-Lahat.

Deze groote weg schakelt het Redjangsche volk aan het wereldverkeer met de gevolgen hieraan verbonden. Kort geleden was het het vervoer van koffie en rubber, dat vele Redjangsche jongemannen er toe bracht om chauffeurs te worden. Ver van huis, buiten het politioneel toezicht van hun *soekoe* deden ze nuttige en schadelijke kennis op; niet alleen op de denkstructuur, ook op de gezondheidstoestand van het volk oefende dat zijn invloed.

Om terug te komen tot de *mas-koetai* zoo ziet men dat dit bedrag in Lebong niet alleen verschuldigd is bij een huwelijk tusschen

---

[1]) *pasar* = vestigingsplaats van vreemdelingen,

*soekoe*genooten, maar ook bij dat tusschen *mego*genooten. In de onderafdeeling Redjang is de *mas-koeteui* slechts verschuldigd wanneer men *voor 't eerst* met een *soekoe*genoot trouwt; verder ziet men dat het bedrag in Lebong 12 realen, en in de Redjangsche marga Bermani Oeloe *f* 16 groot is. In Lebong moet bovendien een geit geslacht worden om de *doesoen* te reinigen, en in Redjang is de geit hier en daar facultatief geworden. Rondom de *pasar* is men het *koetai*geld niet meer verschuldigd; het is door het Mohammedaansche recht afgeschaft.

In Redjang wordt de *mas-koeteui* ook genoemd *mas-saleuë*. Het woord *saleuë* beteekent *„salah"* (schuld hebben), zoodat *mas-saleuë* beteekent de wegens schuld verschuldigde adatboete. De schuld bestaat dan in de overtreding van het adatverbod, dat men niet in de *soekoe* mag trouwen.

Het woord *koeteui (koetai)* beteekent *kota* (stad).

De *koeteui* (de tegenwoordige *doesoen) werd* vertegenwoordigd door de gezamenlijke *soekoe*-hoofden en oudsten onder aanvoering van de *toeai koeteui.*

In Seloepoe-Radjang wordt de *toeai-koeteui* genoemd *pak-kebilang* (degene, die in tel is), terwijl men in de Sindang onder *pak-kebilang* verstaat de *gezamenlijke soekoe*hoofden (ook genoemd *soekoe-soekoesoembai).*

De *toeai-koeteui* is dat *soekoe*hoofd, dat in graad van verwantschap het dichtst staat bij den allereersten settler, die op de plaats kwam *menjoesoek.* Sinds „menschenheugenis" kent men echter de instelling van het *doesoen*hoofd, oorspronkelijk genaamd *depati,* later *proatin, baginda, gindē* of *gindo.* Tegenwoordig kan een *doesoen*hoofd, al naar gelang de keuze, ook afstammen van een later gekomen settler.

Ofschoon men sinds „menschenheugenis" de instelling van het dorpshoofd kent, leeft *overal* in de herinnering voort, dat het *doesoen*hoofd een inzetsel van *„buiten"* is geweest. Volgens de overlevering werd vroeger de *doesoen* bestuurd door de *gezamenlijke soekoe*-hoofden (collegiaal bestuur) onder leiding van de *toeaikoeteui,* of in Seloepoe-Redjang onder leiding van den *pak-kebilang,* terwijl de *gindē* niets anders was dan een tusschenpersoon, die het woord van den *poembarap* (het margahoofd) aan de *koeteui*-hoofden overbracht; tegenwoordig verstaat men onder *poembarap,* dengene, die als *gindē* optreedt in de *hoofddoesoen,* de zetel van den *pasirah.*

Verder weet men nog te vertellen, dat vroeger de *doesoen een eigen territoir* had.

De *mas-koeteui* is van oudsher (zoolang men het zich nog herinneren kan) verschuldigd aan het *doesoen*hoofd, (meestal zelf een *soekoe*hoofd), zijn *penggawo,* (meestal ook zelf een *soekoe*-hoofd), de gezamenlijke *soekoe*-hoofden en aan de oudsten der *doesoen,* waar het euvel van de „inteelt'' plaats heeft.

Hoe dat bedrag nu precies door de bovengenoemde personen onder elkaar wordt verdeeld, is me nog steeds een geheim. Uit de gesprekken is het duidelijk dat de verdeeling „broederlijk'' geschiedt. Ik vermoed dat het *doesoen*-hoofd en de *soekoe*-hoofden het bedrag eerst „gelijkelijk'' onder elkaar verdeelen; daarna „gedenkt'' ieder de oudsten. Maar van een mathematische verdeeling is geen sprake, immers men is onder „broeders''.

In Lebong verstaat men echter iets anders onder *„mas-sala'''* (= *mas-saleuë).* Wanneer een man trouwt met een vrouw uit een andere *mego* of *soekoe* (waardoor dus de *mas-koetai* niet is verschuldigd) volgens de *adat semendo-radjo-radjo,* dan moet de man *f* 12 *mas-sala'* betalen *aan de familie* van de vrouw, wanneer vóór het huwelijk bedongen is dat de vrouw bij den man zal inwonen, immers bij een *semendo-radjo-radjo*-huwelijk moet de plaats van woning bepaald worden bij gemeenschappelijk overleg tusschen man en vrouw. Men ziet duidelijk, dat dit *semendo-radjo-radjo*-huwelijk met het beding zooals boven bedoeld een verkapt *djoedjoer*-huwelijk is; dat hangt samen met het feit, dat de *adat-lembaga*-regeling van bestuurs-wege opgesteld niets hooren wil van het *djoedjoer*-huwelijk, omdat dit een „verkeerde'' adat zou zijn, die zoo gauw mogelijk van den aardbodem moest verdwijnen. De *adat-semendo-ambil-anak* is zeker minder verkeerd en daarom wel toegelaten!! De *adat-lembaga*-regelingen hebben zich een bevoegdheid aangematigd, die de ordonnantie-wetgever niet heeft aangedurfd. Hoe averechts de uitwerking kan zijn van een op vooroordeel berustende regeling blijkt uit de praktijk; zij slaat onder andere terug op de inkomsten der hoofden. In Benkoelen werden vaste bedragen voorgeschreven voor de *wang-antaran,* al naar gelang den stand van het paar. Men mocht het bedrag niet overschrijden. Wat doet men nu, zelfs na de onttroning van de *adat-lembaga*-regelingen door de ordonnantie op de inheemsche rechtspraak (stbl. 1932 : 80), welke *adat-lembaga-*

regelingen echter voor een deel *nu nog* als geldende voorschriften drijven op de onwetendheid van sommige Inlandsche ambtenaren en zoogenaamde adathoofden? Als de *antaran* bijvoorbeeld *f* 150 bedraagt, dan zegt men aan de hoofden, dat het bedrag slechts *f* 50 groot is, maar dat de rest slechts *wang-dapoer* is, die vrijwillig door de familie van den man aan die van de vrouw geschonken wordt. Zoo geeft men toe aan den invloed van den aanwezigen *demang* of assistent-*demang*, maar wie moet het gelag betalen? De hoofden *(pemangkoe* enz.): want deze mogen hun *„koelit teloer"* (of hoe ook de heffing genaamd moge worden) slechts heffen van de *f* 50 *wang-antaran*, maar niet van de *wang-dapoer* ad *f* 100. Zoo krijgen dus de *adat*hoofden *niet*, wat hun volgens de adat toekomt [1]).

Intusschen leeft het *djoedjoer*-huwelijk overal even weelderig als voorheen. Zoo ziet men, dat de „verkeerde" *adat* nog geliefd wordt en hooggedragen *(ook door de vrouwen)* door een volk, dat uit *menschen* bestaat: *„Man is one, civilizations are many"!*

[1]) Zie Benkoelensche *Simboer Tjahaja*, Titel III, art. 60; (Rechtsbronnen van Zuid-Sumatra B. K. I. 1894. bl. 341).

Art. 60: Geen *djoedjoer* of *hantar* mag meer bij het huwelijk worden gevraagd. Beiden zijn niet meer gerechtelijk in te vorderen.

Zie ook een nadere toevoeging op de *oendang-oendang adat lembaga* Manna van 1911 en 1913, niet meer afgedrukt in adatrechtbundel XI bl. 275-293, luidende: „Ketoedjoeh": „Djikalau kenjataän ada orang jang memberi *djoedjoer* atau *antaran* lebih dari pada atoeran ini dengan akal-akal jang terseboet didalam kelima diatas ini, maka oeang jang lebih itoe *dirampas* oleh rapat ketjil atau rapat besar, serta orang jang mengadoe dapat sepertiga bagian dari oeang itoe, jang doea pertiga dibagi rata oleh hakim rapat dan fd. griffier".

Men ziet dus, dat men zoover kan komen, dat men den rechter een deel van den bruidschat laat *rampassen*.

Dezelfde bepaling als hier bedoeld vond men ook in *„Oendang-oendang adat lembaga* onderafdeeling Kaoer", onder „Ketoedjoeh". Het hier gesignaleerde artikel der *adat-lembaga*-regelingen is echter ingetrokken bij Residentsbesluit ddo. 4 Sept. 1929 No. 527 jo Residentscirculair ddo. 4 Sept. 1929 No. 7525/20: „Overwegende, dat een dergelijke bepaling niet overeen te brengen is met de positie welke de rechtbank in de maatschappij in te nemen heeft en ook overigens ongewenschte toestanden in de hand werkt;..... Heeft besloten: *in te trekken:* het bepaalde bij de zevende alinea van IX : 66 van de *Adat Lembaga* geldende in de afd: Kaoer en Manna;

te bepalen: dat voortaan alle gelden in welken vorm en/of onder welken naam ook, die ten doel hebben gehad eene sluiting van een huwelijk te bewerkstelligen, na de sluiting van dit huwelijk niet meer geheel of gedeeltelijk opvorderbaar zijn, zoodat bij voorbrenging van een dergelijke vordering voor den bevoegden rechter, de gestelde eisch zal dienen te worden ontzegd".

Op deze plaats moge een kleine uitweiding worden ingelascht over de groei van het adatrecht in het algemeen en den invloed daarop geoefend.

Wil men een volksinstelling waardeeren naar hare waarde, dan moet men haar niet abstraheeren van haar onderlingen samenhang met andere cultureele instellingen des volks, met des volks aard en psyche, en met des volks streven en idealen. Doet gij anders dan zult ge *bedrogen* en *uitgelachen* worden, en het volk gaat zijns weegs. Wat helpt het of gij uw „onbillijke'' voorschriften doet naleven door Uwe rechters, wanneer U daardoor verstoring brengt in het gezins- en familieleven van het volk? Laat de veranderingen in een cultuur van een volk in de eerste plaats aan het Leven over! Wat leeft, groeit, en wat groeit, verandert. Zeker, de mensch *kan* en *moet* ingrijpen; erkend wordt, dat „de vraag naar de *behoorlijkheid* van een historisch geworden toestand steeds en onder alle omstandigheden moet worden gesteld en beantwoord'', maar de mensch bedenke dan, dat „op U, die een hervorming wil bewerkstelligen, de zedelijke plicht rust, d.i. de bewijslast, aan te toonen, *dat* een hervorming noodig is, *dat* de voorgestelde hervorming, die, als iedere regelingen en alles in deze wereld, haar nadeelen en schaduwzijden heeft, toch deze nadeelen door haar meerdere voordeelen te niet zal doen. Dit bewijs is alleen overtuigend te leveren op den grondslag van een *politiek als wetenschap''*, dus niet van een *politiek op vooroordeel gegrond.* (Zevenbergen's Encyclopaedie: bl. 372 en 373).

Ik heb met degenen gesproken, die medegewerkt hebben tot de totstandkoming van de een of andere *adat-lembaga*-regeling, ook met verschillende *adat*-hoofden. Ik vroeg hen: „Hebben de heeren wel volgens het adatrecht het recht en de bevoegdheid om het adatrecht te wijzigen naar eigen opvattingen?'' Het antwoord was: „Neen, het adatrecht is reeds kant en klaar nagelaten door de voorouders. Wel hebben we de bevoegdheid om wat door de voorouders *niet geregeld* is zelf te regelen naar ons beste weten. Toevoegen mogen we wel, maar niet veranderen. Maar uit eigen vrijen wil mogen we wel afwijken van de oude *adat*, want *„adat kalah karena djandji''* (de *adat* geldt niet, wanneer *partijen* anders hebben afgesproken). Ten aanzien van deze nieuwe afspraak hebben we wel de bevoegdheid, haar zelfstandig te beoordeelen. Wanneer ze goed is, dan wordt ze gehandhaafd, is ze niet goed, dan erkennen

we haar niet. Het kan gebeuren, dat een oude *adat* door de nieuwe afspraken wordt vervangen, waardoor de oude *adat* in onbruik geraakt. Maar dan hebben we daarin geen wijziging gebracht, de oude *adat* zet haar bestaan voort, zij het dat zij in onbruik is geraakt, omdat volgens de adat zelf *„adat kalah karena djandji"*. De *„djandji"*, die een *„adat"* in onbruik kan doen raken, moet echter „goed" zijn, wil zij erkend worden; dus stellig niet in strijd met goede zeden en openbare orde.

Zoo ziet men, er is *adat*, en er is *„adat jang diadatkan"*. De *„adat sedjati"* (de echte *adat)* is de *adat* zooals ze is nagelaten door het voorgeslacht. De *„adat jang diadatkan"* is nu de *nieuwe adat*, die toegevoegd is aan de oude *adat* door de nieuwe *afspraken der partijen* voorzoover die door de hoofden en rechters worden gehandhaafd. De *„adat jang diadatkan"* bestaat dus uit 2 deelen:

a) de *adat*, die voorgeschreven is door de hoofden, om iets te regelen, dat *geen regeling heeft* in de oude adat.
b) de *adat*, die ontstaan is door de aanvaarde afspraken der partijen.

Bij a) zijn dus de wetgevers rechtstreeks de *adat*hoofden, maar bij b) is de wetgever het *rechtsverkeer* zelf, onder toezicht der *adat*-hoofden.

Naast a) en b) „leeft" de oude *adat* voort, hetzij in gebruik, (dan leeft ze werkelijk) hetzij in onbruik, (ze leeft dan in de herinnering) maar in beide gevallen is de oude *adat even heilig*, omdat ze behoort tot de hoogste cultureele goederen.

Voor het latere nageslacht is de *adat*, die door de voorouders *diadatkan* was, *echte adat* geworden, en op hun beurt doen ze hun „nieuwe afspraken" of geven ze *aanvullende* adatregelen.

Zoo groeit het adatrecht voort, door de rechtscheppende aanvulling der hoofden en door *het gecontroleerde rechtsverkeer*.

Dit alles dient tot waarschuwing, opdat men de bestaande maatschappij niet alleen bekijke van de in onbruik geraakte *adat* der voorouders uit; men moet haar vooral beoordeelen overeenkomstig de werkelijk nageleefde *adat*-regelen. Reeds bij de bespreking van de *koetai* en *mas-koetai*, ziet men dat die *adat*-heffing hier ten volle wordt nageleefd, ginds slechts ten halve nageleefd, en weer elders niet meer bestaat. Hetzelfde geldt ook van de *koeteui*. Er zijn

doesoen, die niet meer weten wat *koeteui* is, of welke personen tot de *toeo-toeo-koeteui* behooren. De *mas-koeteui* is bijvoorbeeld in het Zuid-Westen van Bermani-Ilir in de vergetelheid geraakt, en men trouwt er zonder bezwaar in de *soekoe,* welk begrip men er nog wel kent.

Naam der soekoe. De Redjangsche *soekoe* [in Lebong *soekau* genoemd, in de Sindang heet ze *„kampoeng"*, in Merigi en Bermani Ilir *„soembai"*] heeft, in tegenstelling tot de *soekoe* der Serawaiërs, geen naam. Desniettemin weet iedere Redjanger tot welke *soekoe* hij behoort. Ook weten de *doesoen*lieden uit hoeveel *soekoe* hun *doesoen* bestaat.

Vraagt men aan een Redjanger om zijn *soekoe,* die geen eigen naam heeft, aan te wijzen, dan noemt hij de *gelar* van zijn *soekoe*hoofd, welke *gelar toeroen temoeroen* is, dat wil zeggen dat degene, die als *soekoe*hoofd optreedt, steeds de *gelar* krijgt waarmee de *pojang* wordt aangeduid.

Zoo bestaat doesoen *Kesambe-Baroe,* de hoofdplaats van *Seloepoe Redjang* uit vier *soekoe,* te weten de *soekoe* van *Radja Depateui,* de *soekoe* van *Raden Depateui,* de *soekoe* van *Anak-Dalam,* en de *soekoe* van *Radjo Lilo.* Oorspronkelijk bestond de *doesoen* uit twee *soekoe,* n.l. de *soekoe* van Radjo Depateui en die van Radjo Lilo. Radjo Depateui en Radjo Lilo waren twee gebroeders, waarvan Radjo Depateui de oudste was. Deze twee *pojang* stammen af van één en denzelfden *moening,* den grondvester van de *doesoen* (den allereersten settler). Later ontstonden uit de *soekoe* van Radjo Depateui door *soekoe*-splitsing tengevolge van *petjah-soekoe*-huwelijken de *soekoe* van Raden Depateui en Anak Dalam, terwijl de *soekoe* van Radjo Lilo ongesplitst bleef.

De naam van den *moening* is veelal onbekend, hij wordt eenvoudig genoemd de *Moening.*

Vorming en splitsing van territoriale gemeenschappen. Waarom het dorp nu *„doesoen"* heet, en niet *koetai* of *koeteui,* Redjangsche woorden voor *kota,* kan ik niet nagaan; ik vermoed door Palembangschen invloed. Slechts weinige *doesoen* heeten nu *kota,* bijvoorbeeld *Kota-Donok,* de hoofdplaats van de oude marga Djoeroekalang in Lebong. Den naam van een gewezen *talang* vindt men echter nu nog in de namen van sommige *doesoen.* Zoo is *Talang Leak* een

groote *doesoen,* de oude hoofdplaats van de marga Soekoe VIII in Lebong.

Naast Soekoe VIII kent men nog de marga Soekoe IX, met hoofdplaats Moeara Raman. Wanneer men weet dat Soekoe VIII en Soekoe IX gevormd werden door de splitsing van de oude *mego* Toebeui, dan is naar mijn inzicht, (leering trekkende uit de constructie van de tegenwoordige *doesoen,* die uit *soekoe* bestaan, en leering trekkende uit de splitsing van de tegenwoordige *soekoe* door het huwelijk in de *soekoe)* Toebeui niet een *mego* geweest, maar een *kota* (een *doesoen),* bestaande uit slechts eenige *soekoe,* die zich bij haar uitgroei, door huwelijken in de *soekoe,* in verschillende *soekoe* splitsen. Leering trekkende uit wat reeds vermeld is omtrent *doesoen*-vorming, (vergelijk het complex Tandjoeng-Dalam, Poenggoek-Lalang en Anak Ds. Tg. Dalam, boven bl. 12) dan heeft volgens mijn inzicht de groot geworden *doesoen* Toebai eenige *talang* uitgezonden, die later tot zelfstandige *doesoen* uitgroeiden. Zoo ontstond de *marga* (streekgemeenschap) Toebeui, die bewoond werd door de *mego* Toebeui. Later splitste zich marga Toebeui in Soekoe VIII en Soekoe IX, die nu nog bewoond worden door de *mego* Toebeui. Keeren we terug tot het eerste stadium van de *marga*-wording der doesoen Toebeui dan ziet men een moederdorp met daar rondom onzelfstandige *talang.* Deze *talang* zijn onderworpen aan de *koeteui*-hoofden van de moeder-*doesoen* Toebeui (vergelijk het complex Tebek-Monok-Dalam, Kelilik en Tebek-Monok-Pinggir-Djalan). Al de bewoners van de *talang* leiden hun afkomst af van de eerste settlers van de moeder-*doesoen* Toebeui. Bovendien leiden ze hun afkomst af van de eerste settlers van hun afzonderlijke *talang.* Stel dat de oude moeder-*doesoen* Toebeui 17 settlers had, dus ook 17 *soekoe;* stel dat de eene helft van de *marga* Toebeui *talang* had, welker bewoners hun oorsprong afleidden van 9 settlers van de moeder-*doesoen* Toebeui, en stel dat de andere helft *talang* had, welker bewoners hun oorsprong afleidden van de 8 andere settlers van de moeder-*doesoen* Toebeui, dan zijn de namen van marga Soekoe IX en marga Soekoe VIII, die ontstonden toen de oude *marga* Toebeui zich in tweeën splitste, verklaard.

De vraag kan gesteld worden, waarom dan het eene gedeelte van de *marga* Toebai slechts bewoond zou zijn door nazaten van de 9 settlers en het andere gedeelte slechts door nazaten van de 8 andere settlers van de oude moeder*doesoen* Toebeui. Berust dat niet op

fantasie? Louter fantasie is het niet. Immers in de tegenwoordige *doesoens* kan men een meerdere of mindere mate van verwantschap tusschen de daar aanwezige *soekoe* waarnemen. Twee *soekoe,* die door het verboden huwelijk in de *soekoe* ontstaan zijn uit de oorspronkelijke *soekoe,* staan immers tot elkaar in een dichte verwantschapsverhouding. Splitsen zich later die twee *soekoe* ieder weer in tweeën, dan is er wel tusschen de vier *soekoe* een verwantschapsverhouding, maar de graad van verwantschap is tusschen die vier *soekoe* onderling anders.

Bekijkt men nu de *talang*-vorming, dan ziet men, dat settlers, die in het bosch komen *menjoesoek,* liever een plaats uitkiezen, die in de buurt is van een *talang* of *doesoen* aan welker bewoners zij nauw verwant zijn, dan een plaats, die in de buurt ligt van een *talang* of *doesoen,* aan welker bewoners men slechts in de verte verwant is.

Het ligt in de instellingen van het volk dat zij zich liever nestelen in de buurt van nastaande verwanten dan van verre verwanten, want de graad van verwantschap bepaalt het karakter van de hulp, die men van zijn omgeving kan verwachten. Hoe dichter men aan een bepaalde omgeving verwant is, hoe zekerder men hulp kan verwachten. Het hier besproken verschijnsel ziet men nog heel duidelijk in het complex Tandjoeng-Dalam, Poenggoek-Lalang en Anak Ds Tandjoeng Dalam. De drie dorpen zijn heel nauw aan elkaar verwant, de bewoners der drie *doesoen* kan men nog terugbrengen tot de settlers van Tandjoeng-Dalam.

Daarom is het niet louter fantasie wanneer ik beweer, dat het eene gedeelte van de oude *marga* Toebai *talang* had, welker bewoners hun afkomst afleidden van slechts negen settlers van de *kota* Toebeui, terwijl het andere gedeelte slechts bewoond werden door nazaten van de acht andere settlers van de *kota* Toebeui. Dat Toebeui nu niet meer als *doesoen* bestaat, is niet te verwonderen wanneer men bedenkt, dat Talang-Bleau-Santen eveneens een hoofdstad is geweest van de oude *marga* Toebai, welke hoofdstad sinds lang een verlaten plek is geworden. Het woord *talang* in den naam Talang-Bleau-Santen duidt, meen ik, duidelijk genoeg aan, dat men niet met de allereerste *kota* te maken heeft, maar dat Talang-Bleau-Santen een latere nederzetting is geweest. Verder wordt Pelabai als hoofdstad genoemd, welke *doesoen* nu nog bestaat. Het verschijnsel dat een moeder-*doesoen* overvleugeld kan worden door een

nederzetting, ziet men nu nog in het complex Tebek-Monok-Dalam en Tebek-Monok-Pinggir-Djalan. De moeder-*doesoen* Tebek-Monok-Dalam heeft nu reeds een verlaten aanzien.

Dat de naam van een marga dezelfde kan zijn als de naam van de hoofdplaats dier marga, kan men nu nog opmerken bij de marga's Padang-Goetji met hoofdplaats Padang-Goetji (in het Mannasche) en Sekajoen met hoofdplaats Sekajoen (in het Benkoelensche).

HOOFDSTUK III.

DE HUWELIJKSVORMEN.

Het huwelijksrecht der Redjangers moeten we bekijken in onderling verband met de *doesoen*-vorming. Om dit te begrijpen moeten we teruggaan tot ongeveer drie kwart eeuw geleden. Ik heb het geluk gehad met een ouden man van 74 jaar te praten. In het jaar 1874, dus 60 jaar geleden, deed onze oude heer als een veertienjarige jongen met zijn vader een reis van Benkoelen naar Lebong. Vóórdien was hij gedurende een jaar te Batavia, studeerende aan de Dokter Djawa School. Toen er een hevige choleraëpidemie te Batavia heerschte, waarvan vele van zijn schoolkameraden het slachtoffer werden, ontzonk hem de moed om langer te Batavia te blijven en ging hij terug naar Benkoelen. Om een betrekking voor den jongen te krijgen, nam zijn vader hem mee op reis. De groote postweg Benkoelen-Lahat was er nog niet. Men trok het bosch in over een bergpaadje en kwam zoo na twee dagen te Taba-Penandjoeng, vandaar trok men weer over de bergen langs kleine paadjes en bereikte Kepahiang, de tegenwoordige hoofdplaats van de onderafdeeling Redjang. In dien tijd was deze *pasar* nog een echte Redjangsche *talang* van ongeveer tien à vijftien armoedige Redjangsche huisjes, met een opium depot! Van hier trok men naar Tjoeroep, die eveneens hetzelfde aspect vertoonde, ook hier trof men een opium depot aan. Van hier trok men via Tes, de vroegere hoofdplaats van de oude marga Bermani-Lebong, naar Kota-Donok, de tegenwoordige hoofdplaats van de marga Bermani-Djoeroekalang. De groote landweg Tjoeroep- Mª Aman was er nog niet. Tes en Kota-Donok waren toen kleine plekjes in het bosch, met 10 à 15 *kampoeng*-huisjes, die in het groen verscholen lagen. Van Kota-Donok trok men naar *doesoen* Moeara Raman, de tegenwoordige hoofdplaats van Soekoe IX, eveneens een gehuchtje. Daar in de buurt lag een complex huisjes, het eerste begin van de tegenwoordige groote pasar Mª Aman. Overal waar men trok vertoonde het landschap een verlaten aanzien met hier en daar, verscholen in kleine rivierbeddingen of op

kleine plateautjes, armoedige gehuchtjes, waarvan de huisjes bedekt waren met in tweeën gespleten *bamboe*'s, die zoo naast elkaar werden gelegd dat telkens twee op den rug liggende *bamboe*-geleidingen overdekt werden door een daarop met den rug naar boven gelegde *bamboe*-geleiding.

Hoe verbaasd was onze oude heer toen hij in 1932 in het Benkoelensche terugkwam, na 57 jaren (van 1875 tot 1932) in de Minangkabausche bovenlanden doorgebracht te hebben. In 1932 ging hij zijn bloedverwanten in het Redjangsche opzoeken. Wat hij daar zag was een droom gelijk. Overal zag hij groote welvarende *doesoen* met zinken dakbelegging, met mooie pilaren en houten wanden, met mooie voorgalerijen en prachtig houtsnijwerk. Waar vroeger bosch was, bevolkt door tijgers, zag hij nu menschen wonen met mooie *sarong* en mooie baadjes. Vroeger onderscheidde hij twee soorten Redjangers, die in gehuchtjes woonden en die in het bosch rondzwierven. Hij noemde de laatsten *Redjang-Rimbo* (Boschredjangers). Onze oude heer weet klaarblijkelijk niet, dat juist deze Boschredjangers het geweest zijn, die drie kwart van de tegenwoordige *doesoen* en *talang* hebben gesticht. Zij zijn het geweest, die de boschen ingingen om te *menjoesoek*, zij waren het die door het tegenwoordig nageslacht vereerd worden als *doesoen*-bouwers, de vroegere *nenek-mojang* van de tegenwoordige *djoerai* en *soekoe*. Dezelfde betoovering bevangt ook mij wanneer ik den huidigen toestand vergelijk met dien van 20 jaren geleden, toen ik als een achtjarige jongen door mijn vader door deze streken naar Moeara-Doea werd meegenomen.

De Boschredjangers, die onze oude heer in 1874 op zijn reis ontmoette, waren in het zwart gekleed, zoowel mannen als vrouwen.

De mannen droegen een korte broek, om het middel vastgehouden met een buikband, vervaardigd uit boomschors. Verder droegen ze een kort baadje met een *destar* op het hoofd. Onder den arm droegen zij een opiumzak, waarin ook de *ibeun* met bijbehooren opgeborgen werd, terwijl achter den rug een *kris* of kapmes uitstak.

De term Redjang *berĕkor* of Redjang *bĕïkoeĕ* (= Redjanger met een staart, Staartredjangers) duidt op die *kris* of het kapmes, omdat de Redjanger het voorwerp pleegt te dragen niet tusschen riem en *sarong* of broek, maar tusschen *sarong* of broek en het lijf, dus in de *sarong* of in de broek. Het spreekt vanzelf, dat de *kris* den indruk geeft van een achterwaartsch uitsteeksel van binnen uit.

De vrouwen droegen een korte *sarong*, die even over de knieën reikte, terwijl het lijf omwonden werd met een klein lapje om de boezem te bedekken; overigens waren de armen naakt, versierd tot den elleboog met zilveren armbanden, en aan den hals hingen verscheidene snoeren roodkraal. Vergelijk nu daarmee de moderne Redjangsche *gadis*, welk een verschil.

In deze uiteenzetting ziet U in korte lijnen de ontwikkeling der *doesoen*-vorming. Tegenwoordig is zij, kan men zeggen, tot stilstand gekomen. Eenerzijds door gebrek aan geschikte dalen en plateautjes, anderzijds door het schaarscher worden van het bosch.

Wat is nu de beteekenis van een *doesoen* voor een Redjanger? Ze is niet louter een plaats van samenwoning. Ze beteekent meer. Ze is, als de *tempat asal* eener *soekoe*, bron van aanzien en rang: immers de stichtersfamilie ontleent haar rang en aanzien aan het feit van *menjoesoek* van den voorvader-settler. Uit die stichtersfamilie wordt het *soekoe*-hoofd geboren, en wat de beteekenis is van een *soekoe*-hoofd hebben we reeds eerder gezien. Bovendien is de Redjanger gehecht aan de plaats, waar zijn voorouders zijn begraven. Zijn streven is om deze plaats groot en machtig te maken. Het ideaal is dat de rijkdom in de *doesoen* blijft. Met het grooter, machtiger en rijker worden van de *doesoen*, zal ook zijn *soekoe*-aanzien in graad toenemen; de voorvader-settler krijgt een eereplaats in het hart, hij wordt als een heilige beschouwd, voorzien van *toeah* en *kesaktian* (niet in het Nederlandsch te vertalen, slechts te benaderen met woorden als magische kracht, potentie in aardsche en bovenaardsche verhoudingen. [1])

De Redjanger kan het niet verkroppen, wanneer zijn *doesoen* leegloopt en armoediger wordt, want daarmee verliest hij zijn *soekoe*-aanzien; en gaat hij zich in een andere *doesoen* vestigen, dan is hij een nieuwkomer, die niet veel te zeggen heeft. Waarop kan hij zich beroepen? Hij heeft daar geen voorouder-settler, dus heeft hij daar geen gevestigde *soekoe*. Ja zeker kan hij zijn eigen *soekoe* vormen, ja zeker kan hij de rang van *soekoe*-hoofd verwerven, door een nakomelingschap te vormen, maar wordt hij *soekoe*-hoofd, dan is hij een *soekoe*-hoofd van den allerlaagsten rang. In zijn kleine *soekoe* heeft hij nog wel gezag en aanzien, maar buiten zijn *soekoe*-

---

[1]) Vergl. Vergouwen, Het rechtsleven der Toba-Batak 1933, bl. 97 over „sahala''.

kring wordt hij ten hoogste als een *toea* beschouwd, maar dan ook niet meer dan dat; tot dorpshoofd kan hij het nooit brengen, omdat hij niet voortgesproten is uit een *orang-asal*.

Men ziet, wat een vernedering het meebrengt, wanneer men zijn oude *doesoen* verlaat. Rang en aanzien en wat daarmee annex is, verliest men wanneer men zich vestigt in den vreemde.

Het streven is dus om in de eigen *doesoen* te blijven, om deze *doesoen* groot en machtig te maken, om den rijkdom in de *doesoen* te houden en hem zooveel mogelijk te vermeerderen. Het liefst wil men hebben, dat de eigen *doesoen* een moeder-*doesoen* wordt door het uitzenden van *talang* die tot kinder-*doesoen* worden.

Beschouwt men het Redjangsche huwelijksrecht (en ook straks het Redjangsche erfrecht) van die mentaliteit, dat volksstreven, dat ideaal uit, in verband met de volkspsyche om het oude te eeren en te eerbiedigen, dan vertoonen zich het huwelijks- en erfrecht aan onze oogen als een logische eenheid, die niet los gemaakt kan worden van de boven vermelde factoren.

Na het aanstippen van deze fundamenteele en verbindende factoren kunnen we nu overgaan tot de behandeling van het huwelijksrecht, en straks in het zelfde schematisch kader het Redjangsche erfrecht.

Oorspronkelijk kende het Redjangsche volk slechts als huwelijksvormen de *semendo-ambil-anak*-huwelijken en de *djoedjoer*-huwelijken. Beide huwelijksvormen staan in nauw verband met elkaar, de eene is de contravorm van den andere. De eene kan niet zonder den andere bestaan op straffe van vernietiging van het volksideaal.

Dat die twee vormen oorspronkelijk de eenige waren, kan men nu nog zien in de verafgelegen Redjangsche Sindangstreken, waar de marga's Sindang-Bliti, Sindang-Klingi en Soekoe-Tengah-Kepoengoet liggen. Op de Redjangsche *kedjai* (*bimbang*-feest) te Embong-Pandjang in de marga Soekoe VIII (Lebong) heb ik met lieden uit die streken gesproken, en hun verklaringen werden door den assistent-Demang van de onderafdeeling Lebong gestaafd. Deze assistent-Demang is zelf iemand uit de Sindangstreken. Welnu, volgens die verklaringen, kent men daar in het algemeen slechts de *djoedjoer*- en de *semendo-ambil-anak*-huwelijken en bij hooge uitzondering de *semendo-radjo-radjo*-huwelijken. Bij mijn nader onderzoek te Kepala-Tjoeroep, de hoofdplaats van Sindang-Klingi, en te Padang-Oelak-Tanding, waar toevallig nagenoeg alle *doesoen*-hoofden van

de drie Sindangsche marga's bijeengekomen waren, kreeg ik dezelfde verklaringen te hooren.

In Adatrechtbundel XI bl. 377 hoort men een noodkreet van een Europeesch bestuursambtenaar, over het nadeelige van het *djoe-djoer*-huwelijk in de Sindang, omdat er zelfmoordgevallen voorkwamen van meisjes, die buiten haar medeweten om door de ouders werden uitgehuwelijkt. Het Redjangsche adatrecht duldt zulke practijken der ouders niet, het kind kan dan na de *nikāḥ* om *fas'ch* vragen en haar ouders kunnen veroordeeld worden tot betaling van schadevergoeding aan de familie van den man.

Zoodanige zelfmoorden kunnen ook plaats vinden bij *semendo-ambil-anak-* of bij *semendo-radjo-radjo*-huwelijken, ingeval het meisje niet van de plannen der ouders op de hoogte wordt gebracht. Het Europeesch bestuur verwart klaarblijkelijk het bruidschathuwelijk met de op het Mohammedaansche recht gebaseerde mogelijkheid, meisjes uit te huwen tegen haar wil. Daarvandaan alle moeilijkheden met het bruidschathuwelijk, dat men dan bovendien als een „koop''-huwelijk verkeerd begrijpt en minderwaardig acht. Die tijd schijnt echter thans voorbij.

Het semendo-ambil-anak-huwelijk. Dat is die huwelijksvorm, ten gevolge waarvan de kinderen in beginsel tot de *soekoe* van de moeder behooren, en waarbij de familie van de vrouw zich er tegen kan verzetten, wanneer de man haar wil dwingen om elders te wonen dan in de *doesoen* van de vrouw, ingeval ook deze niet bereid is om elders te wonen. Zijn de echtelieden echter het samen eens over de plaats van woning, dan kan de familie der vrouw er niets tegen beginnen. De man mag dan zelfs zijn vrouw, wanneer het gemeenschappelijk overleg tusschen beiden daartoe leidt, naar zijn eigen *doesoen* meenemen om samen bij zijn ouders in te wonen; dit heeft echter geen invloed op de vraag tot welke *soekoe* de kinderen behooren.

Men onderscheidt twee soorten *semendo-ambil-anak*-huwelijken, te weten:

a) de *semendo-ambil-anak-tidak-beradat*-huwelijken,

b) de *semendo-ambil-anak-beradat*-huwelijken.

Bij de eerste betaalt de familie van den jongen hoegenaamd niets aan de familie van het meisje. Vroeger behoorde ook daartoe de *semendo-ambil-anak-bajar-hoetang*-huwelijken. Daaronder wordt dit

verstaan: een echtpaar wil een schoonzoon hebben; daar het paar slechts één dochter heeft, wil het graag een man in huis hebben, en wil niet graag dat de eenige dochter van het huis weggaat, want daardoor komt er leegte in het huis, en wie moet dan later het huis bewonen, wanneer het paar komt te overlijden, terwijl er geen *djoerai* in de *doesoen* aanwezig zijn. Het paar zoekt dan naar een man, heeft er een kunnen vinden, maar deze is arm, en heeft daarenboven nog schulden. Hij wil wel met het meisje trouwen en in haar *doesoen* wonen, maar hoe moet hij nu van zijn eigen *doesoen* weggaan, daar hij daar vele schulden heeft. Hij is toch *maloe*, weg te gaan zonder eerst de schulden te betalen. De man, die weggaat met achterlating van schulden is een verfoeid individu volgens het Redjangsche denken.

De aanstaande schoonvader stelt hem gerust en belooft hem al de schulden te betalen, en zoo raakt het meisje getrouwd.

Tegenwoordig kent men dezen huwelijksvorm niet meer, omdat nu door de veranderde economische verhoudingen, niemand meer te vinden is, die in zoo'n geval andermans schulden wil betalen.

De onder a) bedoelde huwelijken worden ook genoemd *semendo-menangkap-boeroeng-terbang* of ook wel *semendo-bapak-ajam*.

Bij de *semendo-ambil-anak*-huwelijken onder b) genoemd, betaalt de man of zijn familie een zeker bedrag aan de familie van de vrouw. Al naar gelang de grootte van het bedrag, noemt men het huwelijk *koerang beradat, memenoehi setengah adat* en *memenoehi adat*.

Het *semendo-ambil-anak*-huwelijk is bijvoorbeeld in Lebong en Bermani Oeloe *koerang beradat*, wanneer het bedrag minder dan 5 realen (*f* 10.—) of slechts 5 realen groot is. Het is *memenoehi setengah adat* wanneer het bedrag boven 5 tot en met 10 realen groot is, en het is *memenoehi adat* wanneer het bedrag 20 realen groot is. Beneden de 20 realen, maar boven de 10 realen is het nog steeds *beloem memenoehi adat*.

Heeft de familie van den man 20 realen betaald, dan heeft zij naar keuze recht op *djoerai serto gandjôak*, dat is op een jongen en op een meisje. Ze kan dan die twee kinderen, zoo zij het verlangt, naar haar *doesoen* meenemen om haar *soekoe*-genooten en daarmee haar *doesoen*-genooten in aantal te doen toenemen. Zoo heeft dus de *doesoen* van den man hem verloren, om daarvoor echter schadeloos gesteld te worden met twee zijner kinderen. Bij

semendo-ambil-anak-huwelijk moet immers de man in de *doesoen* van zijn vrouw wonen.

Betaalt de man echter maar 10 realen, zoo heeft zijn familie naar keuze slechts recht op één kind. Men mag vrijelijk een jongen of een meisje nemen. Wanneer men het verkiest, dan mag men het kind naar de *doesoen* van de familie van den man meenemen om dezen als het ware te vervangen. Zoo lijdt dus de *soekoe* (en hiermee de *doesoen*) geen nadeel doch heeft ook geen voordeel wanneer de man zoo'n *semendo-ambil-anak*-huwelijk heeft gesloten, waardoor hij onttrokken is aan zijn *doesoen*.

In geval de man of zijn familie minder dan 10 realen maar niet minder dan 5 realen heeft betaald, zoo moet de familie een geit, een zakje rijst plus *goelai*-benoodigdheden meenemen, wanneer zij een *djoerai* komt vragen. Er wordt dan een maaltijd aangeboden aan de *koeteui*-hoofden en *doesoen*-genooten van de vrouw (de moeder van het kind), aan welke hoofden dan wordt bekend gemaakt het doel van de komst der vreemdelingen, met vermelding dat de vereischte geit plus toebehooren reeds betaald is, geslacht en gekookt en in de borden opgediend is. Het kan ook gebeuren, dat de vreemdelingen, die gekomen zijn om een *djoerai* te vragen, dadelijk na hun komst in de *doesoen* van de vrouw, door tusschenkomst van haar familie de *koeteui*-hoofden laten uitnoodigen, om hun het doel hunner komst bekend te maken, waarbij dan tegelijk de vereischte geit met toebehooren wordt vertoond. Tegelijk wordt dan bekend gemaakt dat men den volgenden dag of den daarop volgenden dag den maaltijd zal aanbieden met uitnoodiging om op dien dag te komen eten.

In geval *de pelapik* (zoo heet het bedrag dat de man aan de familie van de vrouw bij een *semendo-ambil-anak-beradat*-huwelijk heeft te betalen) slechts 5 realen, of minder dan 10 realen groot is, dan is de familie van den man nog *wang-pedaoet* aan de familie van de vrouw verschuldigd. Deze *wang-pedaoet* (geld, dat dient om iets te krijgen) verschilt al naar gelang men een jongen of een meisje verlangt.

Verlangt de familie van den man een meisje, zoo moet zij 20 realen *wang-pedaoet* betalen aan de familie van de vrouw. Het geld wordt dan aan haar ouders betaald, heeft zij geen vader of moeder meer, dan wordt het aan haar zelf uitgekeerd, waardoor het bedrag in haar *harta-penggadisan* terecht komt.

Wil men echter een zoon hebben, dan heeft men in Lebong slechts 10 realen *wang-pedaoet* te betalen, maar in Bermani-Oeloe (en in sommige andere Redjangsche marga's) 12 realen, zoodat dus een meisje plus minus 2 maal zoo hoog wordt getaxeerd als een jongen. De reden daarvan is het feit, dat een meisje bij een *semendo-ambil-anak*-huwelijk voor de *soekoe* een bron van voortplanting beteekent, terwijl bij een *djoedjoer*-huwelijk *wang-lèkèt* ontvangen wordt. De *lèkèt* is het bedrag, dat de man bij *djoedjoer*-huwelijk aan de familie van de vrouw heeft te betalen.

Een jongen wordt minder getaxeerd omdat bij een *djoedjoer*-huwelijk, waardoor een vrouw meer in de *doesoen* komt, die de *soekoe* van haar man met *djoerai* zal verrijken, zijn familie een hooge som moet uitgeven. Sluit hij later een *semendo-ambil-anak*-huwelijk, waardoor hij bij zijn vrouw komt te wonen, dan verliest men behalve hem ook nog de *djoerai*, die hij bij zijn vrouw zal verwekken. Ten hoogste kan men voor de uitgegeven *pelapik* twee zijner kinderen terug krijgen, zoodat een jongen in de oogen van zijn *soekoe* een dure voortplantingsbron is. Is de *pelapik* minder dan 5 realen, dan heeft de familie van den man geen aanspraak op de door hem in het *semendo-ambil-anak*-huwelijk verwekte kinderen. Zelfs door betaling van de *wang-pedaoet* mag de familie van den man geen enkel kind opvorderen, tenzij met goedvinden van de familie van de moeder. Is de *pelapik* echter 5 realen of meer dan 5 realen, maar minder dan 10 realen, zoo heeft de familie van den man het recht om alsnog het bedrag aan te vullen tot en met 10 realen. Maar dit recht mag zij slechts uitoefenen binnen 3 jaren na het sluiten van de *nikāḥ*. Een dergelijken termijn kent men, behalve in Bermani Oeloe, in de overige marga's in de onderafdeeling Redjang niet.

Is het bedrag binnen dien termijn aangevuld tot en met 10 realen, dan geeft zulks aan de familie van den man het recht om een kind naar keuze tot zich te nemen zonder betaling van de *wang-pedaoet* en de geit plus toebehooren.

Het is dus verstandig om de aanvulling tijdig te doen, tenminste wanneer men daartoe in staat is, anders komt het duur te staan als men later om een kind komt vragen.

Het kind mag echter niet gedwongen worden om de familie van den man naar haar *doesoen* te volgen. Men moet een kind nemen, dat daartoe zelf bereid is. Het is dus zaak voor de familie van den

man om in een goede verstandhouding met die van de vrouw te blijven en met deze contact te houden. Daardoor onderhoudt men den band met de kinderen, op dat deze niet van hun vadersfamilie vervreemd worden. Het liefst wil de mansfamilie hebben, dat de kinderen uit eigen beweging naar hun vaders-*doesoen* gaan, want in dat geval hoeft men niets te betalen aan de vrouwsfamilie, terwijl deze volgens de *adat* de kinderen niet mag dwingen om te blijven in of terug te keeren naar hun moeders-*doesoen*. Men begrijpt dus, dat de beide familie's hooge politiek voeren om de kinderen bij zich te houden of tot zich te lokken. Wat een zaligheid voor de kleine kleutertjes, die van beide kanten vertroeteld worden. Ze hebben het recht om te wonen waar ze het verkiezen, en niemand mag hen in dat opzicht dwingen. Over de toestand in de overige marga's in de onderafdeeling Redjang zie beneden hoofdstuk IX.

Na den stilstand van de *doesoen*-vorming, neemt men nu het verschijnsel waar, dat onder *doesoen*-genooten de *semendo-ambil-anak*-huwelijken veelvuldig voorkomen. De politiek ten opzichte van de kinderen heeft in dat geval geen zin meer, waardoor zij dus verflauwt, immers de kinderen blijven toch in hun ouderlijke *doesoen*. In den tijd, toen het algemeen verboden was om onder *mego*-genooten te huwen en men verplicht was om met iemand uit een verre *doesoen* te trouwen, vierde de bovenbedoelde politiek hoogtij om niet in kracht te minderen toen het geoorloofd was om te trouwen in de *mego* maar niet onder *doesoen*-genooten. Het verbod om in de *doesoen* te huwen hield toen verband met nauwe verwantschap onder de *doesoen*-genooten. Ook nu nog vindt men *doesoen* met 3 of 4 *soekoe*, die nauw aan elkaar verwant zijn. Met den uitgroei der *doesoen* mag men binnen de *doesoen* trouwen, maar niet onder *soekoe*-genooten.

Met het moeilijker worden van den economischen strijd om het bestaan, vermindert ook de hooge politiek ten aanzien van de kinderen. Nu zegt men: „laat de kinderen maar blijven waar ze zijn, het is moeilijk om ze groot te brengen. De moderne tijd eischt opvoeding, en die is duur". Met dat al is men toch blij, wanneer de *djoerai* uit eigen vrijen wil in zijn vaders-*doesoen* komt; hij wordt althans niet beschouwd als een onwelkome gast, maar als een verrijking van de familie.

Het djoedjoer-huwelijk. Een ander aspect vertoont het *djoedjoer*-huwelijk. Bij dit huwelijk moet de familie van den man de *lēkēt* betalen aan de familie van de vrouw. Volgens de adat is het bedrag van de *lēkēt* 80 realen (*f* 160) groot. Behalve dit bedrag moet de man nog de *lēkēt*-ornamenten geven. De voornaamste dezer ornamenten zijn: een *tombak*, een *kris-tanda-semangat*, zoogenaamd als vervanging van het mes dat bij de geboorte van het meisje gebruikt werd om haar navelstreng door te snijden; een *kris-lengkap*, dat is een *kris*, die bedekt is met drie soorten metalen plaatjes, namelijk gouden, zilveren en *aso-aso* plaatjes. *Aso-aso* is een alliage van goud en brons; een *kris-rego-ampat*, dat is een *kris* ter waarde van 8 realen; een *sewar-betepang* (dat is?); wanneer de aanstaande vrouw de jongste dochter der familie is, (*siboengsoe*), dan wordt de ornamentatie vermeerderd met een *pedang* (zwaard). Verder moet de man leveren andere ornamenten die door de familie van de vrouw gevraagd worden, zooals een *djalo* plus *kamboe*, (vischnet met bijbehoorende vischkorf). De ornamenten in de eene marga verschillen vaak van die in een andere marga. Vele dezer ornamenten geeft men uit louter gewoonte, zonder daarvan de beteekenis te weten. Maar één karaktertrek hebben ze gemeen, ze dienen allemaal als magische middelen om den band tusschen de vrouw en haar familie door te snijden, eenerzijds, en anderzijds om haar in het familieverband van den man op te nemen.

De afsnijding van den band met de eigen familie is het fundamenteel onderscheid tusschen het *djoedjoer*-huwelijk en het *semendo-ambil-anak*-huwelijk. Daarentegen is het gemeenschappelijk karakter van beide huwelijksvormen het opnemen van de *belēkēt*-vrouw en de *tambik-anak*-man in het familieverband van de schoonouders.

De *belēkēt*-vrouw, (getrouwd volgens de *adat djoedjoer*) verbreekt de banden met haar eigen familie om geheel opgenomen te worden in het familieverband van den man.

De *tambik-anak*-man (getrouwd volgens de *adat semendo-ambil-anak*) verbreekt niet zijn eigen familieband om daarnaast opgenomen te worden in het familieverband van de vrouw.

Wat het gevolg daarvan is zullen we later ook zien in het erfrecht.

Wat beteekent nu de uitdrukking: „de *belēkēt*-vrouw verbreekt

haar eigen familieband en wordt geheel opgenomen in het familieverband van haar man; de *tambik-anak*-man verbreekt niet zijn eigen familieband en wordt daarnaast opgenomen in het familieverband zijner vrouw''?

Het antwoord ligt opgesloten in de woorden familie, familieband, en familieverband.

Wat is een Redjangsche familie? Zij is een groep van zeer nauwe bloed- en aanverwanten, welke groep echter slechts inwendige beteekenis heeft. Ze treedt niet als een éénheid naar buiten. De groep als zoodanig neemt in de maatschappelijke structuur van het Redjangsche volk geenerlei plaats in, ze is derhalve geen sociale figuur. Naar binnen echter werkt zij wel als een zeer krachtige eenheid. Deze groep wordt nu eens *tobo*, dan weer *kaoem*, nu eens *kerabat*, dan weer *kaoem-kerabat*, soms ook *orang-roemah* of *pihak* genoemd. Zoo nu en dan hoort men echter ook — mirabile dictu — den term *pamili* in gebruik, en van de eigen groep sprekende gebruikt men soms ook wel *„sanak permili kami''*. In een paar *soerat kawin* lees ik echter den term *„pihak pemili''*.

Zoo ziet men dus hier het verschijnsel, dat een verwantengroep, die niet als zoodanig naar buiten treedt, niettemin rijk aan benamingen is. De huwelijksrechtelijke *soekoe* mag er wel jaloersch op zijn!

De rijke verscheidenheid der benamingen is zeker niet toevallig, want een groep, die dagelijks inwendig naar vele zijden werkt, mag wel in het centrum der belangstelling van de haar samenstellende leden staan.

In dit werk zullen we die groep, op grond der verscheidenheid van haar benamingen, familie blijven noemen.

Uit welke personen bestaat deze familie? In haar uitgebreidsten vorm bestaat zij uit vier generaties van personen, namelijk: de overgrootouders, de grootouders, de ouders, en de kinderen.

Gaan we de onderlinge verhouding dezer personen na, en wel uit de gezichtshoek van het huwelijksrecht en het afstammingssysteem, dan zien we, dat de groep bestaat uit drie soorten lieden, namelijk de *soekoe*-genooten van den man of de vrouw van de eerste generatie (overgrootvader of overgrootmoeder), zijn of haar *djoerai*-niet-*soekoe*-genooten (lieden, die geboren zijn uit het *semendo-ambil-anak*-huwelijk van vrouwelijke *soekoe*-genooten, en krachtens

den aard van de *pelapik* tot andere *soekoe* behooren, maar om de een of andere reden niet of nog niet naar hun vaders-*doesoen* wegtrekken) en verder de aangehuwde lieden.

Bekijken we dat alles van het standpunt van die(n) overgrootvader of overgrootmoeder uit, dan zijn de *soekoe*-genooten aan elkaar verbonden door een zeer sterk magisch-religieuzen band, de familieband, maar de *djoerai*-niet-*soekoe*-genooten en de aangehuwden vallen buiten dien familieband, ze zijn slechts opgenomen in het familieverband van die(n) overgrootvader of overgrootmoeder. Het verschil tusschen familieband en familieverband is hier gelegen in de magisch-religieuze zielehouding, die wel bestaat ten opzichte van de *soekoe*-genooten, maar niet aanwezig is ten opzichte van de niet-*soekoe*-genooten. Men moet Redjanger zijn om dit verschil volledig te kunnen beleven.!

In de veelzijdige dagelijksche verhoudingen der familiegenooten onderling openbaart zich dat verschil hierin, dat in de verhouding der *soekoe*-genooten onderling een vrijer toon heerscht dan in de verhouding der aangehuwden onderling en in hun (der aangehuwden) verhouding tot de overige familiegenooten, voorzoover deze niet hun echtgenooten of kinderen zijn. Behalve dit verschil in zielehouding en omgangstoon, zijn er geen verschillen meer in de onderlinge bejegening der familieleden, die tot het familieverband behooren. Het eene lid trekt zich de zorgen van het andere lid aan, de een deelt de vreugde van den ander, men springt voor elkaar in de bres, men behartigt en neemt waar elkaars belangen, verdedigt en komt op voor elkaars eer en goeden naam, bedisselt onder leiding van het oudste familielid kleine en groote onderlinge twisten en duldt in de familieverhouding geen inmenging van buiten.

Beschouwen we nu de *belēkēt*-vrouw: door de *lēkēt* verbreekt zij haar eigen familieband in zijn zeer enge magisch-religieuze beteekenis, en daardoor tevens haar familieverband, maar behoudt haar eigen *soekoe*-band met zijn zeer ruime magisch-religieuze strekking, eveneens haar *mego*-verband in zijn zeer algemeene magisch-religieuzen aard. Men moet weer Redjanger zijn om deze heel fijne gradueele onderscheidingen ten volle te kunnen beseffen!

Die familieband wordt niet alleen maar verbroken, doch tevens vervangen door een band met hetgeen men zou kunnen noemen de vertegenwoordiging van de vrouw.

Dat vervangend en vertegenwoordigend element is nu het karakteristiek der *lēkēt* met haar ornamenten.

De *belēkēt*-vrouw wordt geheel opgenomen in het familieverband van haar man: wat dit beteekent hoeft, dunkt me, na het boven uiteengezette over de beteekenis van familieverband, geen nadere verklaring meer. Ze mag zich niet wenden tot haar eigen familie in de haar betreffende aangelegenheden van haar mansfamilie: ze moet zich wenden tot haar schoonouders of tot één der *toea-toea* van haar mansfamilie. Dan pas is zij echt een familielid van haar man en zijn *soekoe*-genooten, dan pas is zij een echte dochter des huizes (*anak-roemah*) van haar mansfamilie.

De *tambik-anak*-man wordt opgenomen in het familieverband van zijn vrouw, zonder echter zijn eigen familieband te verliezen, immers hij wordt niet magisch vervangen. Maar daarmee is niet gezegd, dat het hem nu vrij staat om zich te wenden tot zijn eigen familie in de hem betreffende aangelegenheden van zijn vrouwsfamilie. Dan is hij niet een echte familielid van zijn vrouw en haar *soekoe*-genooten, dan is hij geen echte zoon des huizes(*anak-roemah*) der vrouwsfamilie, dan is hij trouwloos, een verrader.

Geen interventie is dus geoorloofd bij *lēkēt* en *semendo-ambil-anak* van den kant van de familie van de *belēkēt*-vrouw of *tambik-anak*-man, want door hun huwelijk zijn ze niet alleen familieleden van hun schoonouders geworden, maar ook, wat meer zegt, zoon en dochter des huizes (*anak-roemah*) van de familie, bij wie ze ingehuwd zijn.

Om terug te komen tot het vervangend en vertegenwoordigend element in het Redjangsche huwelijk, zoo is op bl. 43 reeds gezegd, dat onder de door het volk zelf veelal onbegrepen *djoedjoer*-ornamenten een *kris-tanda-semangat,* ook wel genoemd *keris-genti-semangat,* aanwezig is. Nu de *lēkēt*-ornamenten in de meeste gevallen gereduceerd zijn tot enkele voorwerpen, wordt die *kris-genti-semangat* veelal niet meer apart gegeven, maar als het ware opgelost geacht in de *kris-semangat,* die door den *boedjang* overgereikt is met de *tambah-gadai* (beneden hoofdstuk IV; vergelijk ook de *tanda-semangat* bij het samenvluchten beneden hoofdstuk IV.)

Hoe ook de huwelijksvorm is, de *kris-semangat* komt in het bezit van de familie der vrouw.

Is het een *djoedjoer*-huwelijk, waarbij de vrouw bij haar man intrekt, dan dient de *kris-semangat* als *kris-genti-semangat:* zij vervangt en vertegenwoordigt de vrouw in de magische sfeer van haar familie.

In het *semendo-ambil-anak*-huwelijk, waarbij de man bij de vrouw intrekt, dient de *kris-semangat* ter symboliseering van overgave: zijn familie vertrouwt hem toe aan de familie van de vrouw, (vergelijk de kris als *tanda-serah* in het adatproces).

In zijn eigen familie wordt hij op geen enkele wijze vervangen.

In het *semendo-radjo-radjo*-huwelijk, waarbij man en vrouw vrij zijn in de keuze van de woonplaats, dient de *kris-semangat* slechts als vertegenwoordiging, niet ook ten vervanging, van de vrouw in haar eigen familie, indien zij met haar man wegtrekt.

Komt de man bij haar familie inwonen, dan fungeert de *kris-semangat* zooals vermeld bij het *semendo-ambil-anak*-huwelijk.

Dat de kris een heel geschikt magisch middel is ter vertegenwoordiging en vervanging van de vrouw blijkt ook heel sterk uit de huwelijksgebruiken te Benkoelen.

Den dag, voorafgaande aan den avond, waarop *bersanding* (het samenzitten van bruid en bruidegom voor de *pelaminan,* het pronkbed) plaats moet hebben, wordt den bruidegom door de vrouwsfamilie een *tjerana* (schaal) aangeboden met een stel kleeren en een kris, als adatvorm voor de uitnoodiging van den bruidegom tot *bersanding.*

Het stel kleeren is een geschenk van de vrouwsfamilie aan den bruidegom, maar de kris symboliseert de bruid zelf. Hij wordt als het ware door haar zelf afgehaald.

Gedurende de dagen van de *bimbang* en het daarop volgende *mendjalang* (het ceremonieel bezoeken van de wederzijdsche familie door het paar) draagt hij de kris bij zich als symbool van zijn bezit der vrouw. Het bezit wordt gesymboliseerd, omdat hij haar feitelijk nog niet bezit. Het feitelijk bezit krijgt hij door het *bertjampoer* (de echtelijke samenkomst). Indien het *bertjampoer „baik"* is gebleken (de maagdelijkheid der bruid is komen vast te staan), dan geeft hij de in haar schede gestoken kris na het *djoenoeb*-bad (ritueele wassching) aan zijn schoonouders terug; de kris wordt hun in een *tjerana-sirih* aangeboden.

Indien het *bertjampoer* niet *„baik"* is gebleken, dan wordt alleen de schede aangeboden.

Reeds boven is vermeld, dat het Redjangsche adatrecht gefixeerde bedragen kent van *pedaoet, pelapik* en *lēkēt*. Tegenwoordig ziet men daarnaast ook een bedingvrijheid ten aanzien van *pelapik* en *lēkēt*. Het bedrag wordt nu bepaald bij gemeenschappelijk overleg der wederzijdsche families. Nu komt het aan op de overeenkomst der partijen vóór het sluiten van het huwelijk. Zoo kan het voorkomen, dat het bedrag der *pelapik* hooger is dan het *djoedjoer*-bedrag. De *doedoek-perkawinan* is nu nommer één geworden, dat is de overeenkomst omtrent den huwelijksvorm.

Bij het *djoedjoer*-huwelijk moet de vrouw bij den man inwonen. Na de *nikāḥ* mogen de echtgenooten echter bij gemeenschappelijk overleg de woonplaats wijzigen, zoodat het kan gebeuren, dat de man met zijn vrouw bij haar ouders komen inwonen, welk feit echter niet den minsten invloed heeft op de vraag tot welke *soekoe* de kinderen behooren. In dat geval is de familie van den man machteloos. De kinderen van de vrouw behooren tot de *soekoe* van den man. De familie van de vrouw heeft niet het recht om een kind op te eischen, zooals het wel het geval is bij het *semendo-ambil-anak*-huwelijk, waarvan de *pelapik* ten minste 5 realen bedroeg. Desniettemin mag de familie van de vrouw het probeeren, en wanneer de vader met zijn familie het er mee eens is, dan kan het wel toegestaan worden tegen betaling van de *wang-pedaoet* en wat daarbij hoort (geit, rijst, en toebehooren). Meestal laat de vader het niet toe. Maar de moeder kan hierbij hooge politiek voeren; zij bewerkt, dat haar zoon een *semendo-ambil-anak*-huwelijk met een meisje van haar *doesoen* aangaat, of weet te bewerken, dat een jongen van haar *doesoen* haar dochter tot zich neemt in een *djoedjoer*-huwelijk of *semendo-radjo-radjo*-huwelijk, waar het immers geoorloofd is om te wonen waar men verkiest. Zoo kunnen toch haar kinderen in haar eigen *doesoen* komen te wonen.

Overigens zijn de kinderen vrij in de keuze van de woonplaats. Wanneer zij het verkiezen, dan kunnen zij naar de *doesoen* van hun moeder gaan. In dat geval kan de familie van vaderskant er niets tegen beginnen, en gaan de kinderen naar hun moeders-*doesoen* met het oogmerk om zich daar voor goed te vestigen, dan worden zij met het feit der vestiging opgenomen in het *soekoe*-verband van de moeder; alsdan is de familie van moederszijde niet verplicht om *pedaoet* te betalen. Dit verschijnsel wordt echter niet

vermeld bij *djoedjoer*-huwelijken van lieden van dezelfde *doesoen*, en doet zich overigens zeer zelden voor.

Mag men nu zeggen, dat het *djoedjoer*-huwelijk, na deze uiteenzetting van zijn karakter, een koophuwelijk is? De gekochte vrouw is slavin, staat gelijk met een stuk goed, zooals het mooie trekpaard, dat de karrevoerder op de markt heeft gekocht. De Redjangsche vrouw is echter geen koopwaar, door de betaling van de *lèkèt* is zij geen gekochte vrouw geworden, noch is zij een slavin van de familie van haar man. De hooge *lèkèt* plus de haar begeleidende ornamenten dienen, magisch gedacht, om haar los te maken van de banden met haar familie (*tobo*) en om haar toekomstige kinderen buiten het verband van haar *soekoe* te houden, zonder kwade magische gevolgen voor haar zelf, voor haar familie, en voor haar mansfamilie in het leven te roepen. Immers door de *lēkēt* en haar ornamenten behooren alle uit haar geboren kinderen tot de *soekoe* van haar man, wellicht ook tot zijn *mego*, indien man en vrouw niet tot dezelfde *mego* behooren.

Wat zou de geest van den heiligen settler, den stichter van de *doesoen* en de magische kern van de *soekoe*, wel ervan zeggen, wanneer zijn nakomelingschap (de toekomstige kinderen der *belēkēt*-vrouw) wordt onttrokken aan zijn *soekoe*, die hij heeft voorbestemd om als fundament te dienen van de door hem gestichte *doesoen*. Wil men dan soms zijn *doesoen* en zijn *soekoe* ondermijnen, ja misschien vernietigen. Ziedaar de gedachte, die verscholen ligt, in de nu veelal onbegrepen ornamenten. De *kris-tanda-semangat*, ook wel genoemd *kris-genti-semangat* spreekt nog steeds duidelijke taal. Men wil den geest van den settler misleiden en „vervangt de ziel van het meisje door een voorwerp''. Men hoopt dan daarmee, dat de onttrekking van de vrouw aan haar familie, en de uit haar geboren kinderen aan de *soekoe* van den settler, niet in de gaten zal loopen.

Wanneer de mentaliteit werkelijk aldus is, waarom dan worden er geen ornamenten vereischt wanneer een zoon wordt uitgehuwelijkt volgens de *adat-semendo-ambil-anak*, waarvan de *pelapik* minder is dan 5 realen? Is de *pelapik* hooger dan 5 realen, dan bestaat er nog gelegenheid om *djoerai* terug te krijgen om de *soekoe* aan te vullen.

Het antwoord schijnt lastig, maar is niet lastig. Om het te begrijpen moet men zijn blik werpen in het grootendeels nog zeer

primitieve denkleven van den doorsnee Redjangschen *doesoen*-man, in hetwelk de beteekenis van de vrouw als voortplantingsbron domineerend is. Hij ziet het kind uit de vrouw te voorschijn komen. Dit reëele feit is voor hem zichtbaar en duidelijk. Het feit der bevruchting is voor hem een geheim. Hij vermoedt wel een oorzakelijkheidsgevolg, dat de zwangerschap intreedt na coitus, en dat de coitus een belangrijke factor is voor de geboorte, maar hij heeft andere ideeën van de functie van den man. Hij ziet dat de knol alleen groeit, wanneer er water is. In den knol alleen is kiemkracht, het water is dood; deze gedachte wordt doorgetrokken tot den mensch: de vrouw is de knol, de man is slechts het water; de vrouw vertegenwoordigt de oerbron der voortplanting, de man is slechts een noodzakelijk vereischte. Men herinnere zich legenden der natuurvolken over het huwelijk tusschen hemel en aarde. De hemel doet water neerdalen, de aarde ontvangt het water en ontspant daarmee haar kiemkracht. De kiemkracht van de aarde is reëel, het water is slechts een noodzakelijk hulpmiddel.

Dat is ook de reden, waarom de Redjanger een dochter twee maal zoo hoog taxeert als een jongen; denk aan de *pedaoet*. De beteekenis van de vrouw als voortplantingsbron is oorzaak, dat in elken Redjangschen huwelijksvorm de familie van den man een som gelds aan die van de vrouw moet betalen, wil hij aanspraak kunnen hebben op de uit haar voortgesproten kinderen. Opdat alle kinderen, die uit een *djoedjoer*-huwelijk geboren worden, tot de *soekoe* van den man behooren, moet hij 80 realen betalen. Men neemt dus als maatstaf een huwelijk met vier kinderen van de vrouwelijke kunne. Hun waarde is dan 4 × 20 realen = 80 realen.

In sommige marga's, zooals in Bermani Oeloe, wordt het *djoedjoer*-bedrag ook genoemd *„wang teboes njawa"*. Men weet nu bijna algemeen, dat de Indonesier onderscheid maakt tusschen het levensbeginsel en wat overblijft na het te niet gaan van het levensbeginsel (na den dood). Het levensbeginsel zelf wordt genoemd *njawa;* na het te niet gaan van de *njawa* houdt men over de *semangat* (de ziel), die onsterfelijk is, en het vermogen bezit om het levend lichaam zoo nu en dan te verlaten. Het geheel van lichaam als stof, *njawa* als levensbeginsel en *semangat* als ziel noemt men *djiwa*. De *wang-teboes-njawa* dient nu niet als koopsom voor de vrouw, maar als schadevergoeding aan de familie van de vrouw voor het onttrekken van (globaal berekend) vier meisjes, die uit

de vrouw zullen geboren worden, aan haar *soekoe*. De vrouw zelf wordt niet gekocht, maar vervangen door magische voorwerpen, die wij hier noemen *djoedjoer*-ornamenten.

Het *semendo-ambil-anak*-huwelijk heeft tot strekking, dat met behulp van den ingehuwden man de familie (en daardoor de *soekoe*) der vrouw met nakomelingschap wordt verrijkt. In overeenstemming met dat doel moet dus, ingeval er slechts één kind is, dit kind steeds aan de familie der vrouw toegewezen worden, althans *soekoe*-genoot der vrouw worden. Zoo behoort dus het eenige kind in de meeste gevallen alleen tot de *soekoe* der moeder, maar in Merigi behoort het niet alleen tot de *soekoe* der moeder, maar ook tot de *soekoe* van den vader, want een zoodanig kind wordt daar beschouwd en behandeld als ware het geboren uit een *semendo-radjo-radjo*-huwelijk.

Is er meer dan één kind geboren, dan pas kan een deel dier kinderen aan de familie van den *tambik-anak*-man toegewezen worden. Op hoeveel kinderen hij (zijn familie) aanspraak mag maken, hangt af van zijn *pelapik*. Is deze vol (20 realen), dan heeft hij recht op *„djoerai serto gandjôak"* (een jongen en een meisje). Dit recht mag hij uitoefenen, indien de uitoefening ook mogelijk is. Zijn er in het geheel maar twee kinderen, dan mag hij er slechts één tot zich nemen, hetzij een jongen, hetzij een meisje. Wil hij zijn recht vol maken, dan moet hij wachten totdat er weer een kind wordt geboren. Indien alle kinderen van dezelfde kunne zijn, dan kan hij zijn recht op *„djoerai serto gandjôak"* niet uitoefenen; alsdan moet hij zich tevreden stellen met twee jongens, of anders moet hij in het bezit van twee meisjes worden gesteld. Maar het liefst wil de familie van den *tambik-anak*-man *djoerai serto gandjôak*.

Naar den maatstaf van de *pedaoet* is de magische waarde van een jongen 10 realen, van een meisje 20 realen, zoodat de ideëele waarde van *djoerai serto gandjôak* op 30 realen te stellen is; terwijl de *pelapik* 20 realen groot is. De ideëele meerwaarde van 10 realen, geincorporeerd in den jongen, wordt beschouwd als belooning voor de verwekking, die de familie van de vrouw met nakomelingschap verrijkt.

Is de *pelapik* half vol (10 realen), dan heeft de man recht op één kind. Hij mag zijn keuze doen vallen op een jongen of een meisje. Meestal neemt hij een meisje. Naar den maatstaf van de *pedaoet* overtreft de ideëele waarde van het vrouwelijk kind het

bedrag der *pelapik* met 10 realen. Deze ideëele meerwaarde wordt beschouwd als belooning voor de verwekking. Is zijn keuze op een jongen gevallen, dan mag hij daarnaast de verwekking niet in rekening brengen door aanspraak te maken op nog een jongen. Wil hij de verwekking toch in rekening brengen, dan moet hij maar een meisje kiezen en indien er geen meisje beschikbaar is, dan moet hij wachten totdat er een meisje wordt geboren.

De *tambik-anak*-man zonder *pelapik* of met onvoldoende *pelapik* heeft geen aanspraak op ideëele belooning van 10 realen, al heeft hij nog zooveel kinderen verwekt, want het betaamt een zoodanigen man, die in de familie zijner vrouw min of meer de positie van een *anak-pelihara* inneemt, niet voor zijn diensten belooning te eischen.

Het *djoedjoer*-bedrag en de *pelapik* (volle en halve) staan tot de *pedaoet* in een zoodanige evenredigheid, niet alleen wat betreft de onderlinge verhouding der ideëele of magische waarden, maar ook in de onderlinge verhouding der materieele gevolgen, dat de conclusie onafwijsbaar is, dat de Redjanger een dochter twee maal zoo hoog waardeert als een jongen.

Boven heb ik gesproken van de magische waarde der realen. Dat de reaal een magische waarde is, blijkt wel hieruit, dat terwijl alle overige waarden uitgedrukt worden in de gangbare Nederlandsch-Indische munten, — zooveel *ringgit* (rijksdaalder), *roepiah* (gulden), *soekoe* (halve gulden) *tali* of *koeat* (kwartje), *mimit* of *ketip* (dubbeltje), *kerokak* (2½ cent-stuk), *sen* (cent) en *pēsēr* (halve-cent-stuk) —, de waarden in zake huwelijk en afstamming in realen worden gefixeerd, al kent men de reaal niet als gangbaar munt. Men denke bij „waarde", „belooning" enzoovoorts dus niet in de economische maar in de magische sfeer.

Een analoog verschijnsel ziet men te Benkoelen. Daar is de *„sarat pemboeka bintang doea poeloeh"* („vereischte voor het openen (van het boek) der twintig sterren") een *„mata-kebau"* („karbouwenoog"). Met de *mata-kebau* wordt bedoeld een rijksdaalder, als belooning dus voor astrologische toekomstberekeningen. Maar voor *„pemboeka mangkoek"* (het „openen" van het kopje) of *„pengimpit-mangkoek"* (be-„last"-ing van het kopje) hoeft men maar een *„daoen-meroenggai"* neer te leggen *Daoen meroenggai* beteekent het blad der *meroenggai*-plant en daarmee wordt bedoeld een waar-

de van tien cent (de *daoen meroenggai* is ongeveer zoo groot als een dubbeltje) ter belooning voor het lezen van koffiedik.

„Wanneer het Redjangsche *djoedjoer*-huwelijk in origine geen menschenkoop was, dan is het toch nu in wezen wel een koop, en de vrouw is dan nu toch wel een slavin'', zult ge me misschien tegenwerpen. Om die vraag te beantwoorden noodig ik U, die zoo denkt, uit om een Redjangsche familie te bezoeken, waarvan de moeder getrouwd is volgens het *djoedjoer*-huwelijk. Wat ziet U dan? De *belēkēt*-vrouw is een dochter des huizes van haar mansfamilie, ja zelfs meer dan een dochter. De schoonouders bejegenen haar beminnelijker dan hun eigen dochter of zoon. Haar schoonzusters en schoonbroers behandelen haar beleefder dan hun eigen oudere zuster of ouderen broer. Dat brengt de Redjangsche gastvrijheid nu eenmaal mee. Van deze hooge positie maakt de *belēkēt*-vrouw echter geen misbruik. Hoe beleefder men tegenover haar is, hoe bescheidener ze wordt. Ze ontwijkt beleefd en nederig haar schoonouders of haar oudere schoonzuster of ouderen schoonbroer. Dat zij mee naar de *ladang* gaat, is een gewoon verschijnsel bij een landbouwend volk. Ook de boerin in Holland melkt zelf de koe en de Fransche vrouw werkt even hard als de man in den wijntuin. Dat de *belēkēt*-vrouw in het huis van haar man harder werkt dan in haar eigen huis, is een algemeen Indonesisch verschijnsel daar waar de schoondochter bij haar schoonmoeder inwoont. Haar eigen familie zou zich dood schamen wanneer haar dochter „*tidak semenggah*'' is, dat is lui van aard en niet ordelijk.

Sterft haar man, dan blijft ze in zijn huis, om zijn nalatenschap te beheeren voor de kinderen, wanneer er kinderen zijn, anders voor haar zelf en voor haar mansfamilie; ze is immers door de *lēkēt* een dochter des huizes van de mansfamilie geworden. Gaan haar schoonouders dood, dan erft zij gezamenlijk met haar schoonbroers en schoonzusters de heele nalatenschap. Sterven ook haar schoonbroers en schoondochters zonder achterlating van kinderen, dan erft zij de heele boedel voor zich zelf met uitsluiting van de broeders en zusters van haar schoonouders, want ze is toch immers door de *lēkēt* hun dochter geworden. Haar kinderen vereeren haar evenveel, als Uw eigen kinderen hun moeder vereeren. Haar verhouding tot haar man verschilt geen haarbreed van Uw verhouding tot Uw vrouw. Daarom oordeel niet naar den schijn, want

schijn bedriegt, maar zoek achter den schijn naar het wezen der zaak.

U zult mij misschien kunnen wijzen op de Redjangsche adatspreuk: „*Petjah kepalo berkeping; patah kaki, bersamboeng*". Deze spreuk heeft een tweeledige strekking. De eene is gericht tot de familie van den man, en bedoelt te zeggen: „Gij mansfamilie moet de *lēkēt*-vrouw goed verzorgen als Uw eigen dochter, indien bijvoorbeeld haar been breekt, zoo moet gij het verbinden en niet gebroken laten".

De andere is gericht tot de vrouwsfamilie zelf: „Indien Uw dochter reeds *belēkēt* is, dan moet ge haar zonder eenig voorbehoud toevertrouwen aan de familie van haar man, gelijk ge Uw dochter toevertrouwt aan Uw eigen familie".

Deze volle overgave wordt in de Indonesische maatschappij gesymboliseerd in barbaarsche termen, zooals „dood haar, als zij koppig is", „slaat haar, wanneer ze lui is", „breek haar hoofd, wanneer ze brutaal is".

Vergelijk eens het gedrag van den vader, die zijn zoon in den kost brengt bij een ander. Ofschoon hij aan de familie, waar de jongen inwoont, de kosten voor zijn onderhoud en inwoning betaalt, zegt hij toch: „Beschouw hem als Uw eigen zoon, breek zijn hoofd als hij stout is, vermorzel hem wanneer hij brutaal is".

Zulke uitlatingen symboliseeren alleen de volledige overgave en het volledig vertrouwen.

Dezelfde strekking heeft de spreuk, die in betrekking staat tot het *djoedjoer*-huwelijk: „*petjah kepalo simpai djo rotan*", (indien haar hoofd verpletterd is rijg de schedelstukjes weer aanéén met een stuk rotan). Dit is ook de symboliseering van een volledige overgave, die ook wel genoemd wordt: „*menjerahkan hidoep dan mati*" (overgave op dood en leven).

Met betrekking tot het *semendo-ambil-anak*-huwelijk kent men de spreuk: „*boeroek boeboeng ganti boeboeng*" (de nok bouwvallig, vernieuw de nok). Deze spreuk beteekent niet, dat de man voor goed een slaaf is geworden van de familie van de vrouw, maar beteekent alleen een waarschuwing tot den man, die een *semendo-ambil-anak*-huwelijk aangaat, om de familie van de vrouw te beschouwen als zijn eigen familie. Gelijk men thuis het dak zelf verstelt wanneer het lek is, zoo moet men ook zich gedragen in het

huis van de vrouw. „Merkt ge, dat de nok van het huis reeds bouwvallig is, zoo moet ge haar weer in orde maken, zooals ge het zoudt doen wanneer het Uw vaders huis betrof'', is de inhoud van de spreuk.

Er is ook in verband met het *semendo-ambil-anak*-huwelijk een andere spreuk, namelijk: *„Sekapak mandau, sekĕbèk rotan tas bakoeaso''* (een stuk afkapsel van den *mandau*-boom, een bos *rotan*, geen zeggenschap daarover). Deze spreuk beteekent niet, dat de man rechteloos is, maar wil alleen symboliseeren hoe hij zich in het huis van de vrouw behoort te gedragen. „Gedraagt U niet als heer en meester in het huis van Uwe vrouw, wees nederig en bescheiden, want ge woont in bij Uw schoonouders'', luidt de wijze spreuk in barbaarschen vorm. Ook in het *semendo-radjo-radjo*-huwelijk gedraagt zich de man volgens die spreuk, wanneer hij bij de familie van de vrouw inwoont, zooals het de gewoonte is te Benkoelen. Ook in het *djoedjoer*-huwelijk gedraagt zich de man volgens die spreuk wanneer hij bij zijn schoonouders inwoont of logeert, want het blijven inwonen in zijn eigen huis is slechts een recht, waarvan hij bij onderling goedvinden mag afwijken. Zoo ziet men, dat bij elken huwelijksvorm, waar de man hetzij rechtens hetzij toevallig bij de vrouw inwoont, de man zich heel nederig gedraagt. Hij zorgt er voor, dat hij het eerst, eerder dan alle huisgenooten, opstaat, en zoo vroeg mogelijk naar den tuin of *ladang* gaat. Hij let op, of zijn schoonvader of schoonbroer reeds naar huis is teruggekeerd, dan pas verlaat hij ook de *ladang* om naar huis terug te gaan. Wanneer hij samen met zijn ouderen schoonbroer in de rivier baadt, dan baadt hij meer stroomafwaarts. Dat zijn allemaal uitingen van Indonesische beleefdheid, die soms ten onrechte worden aangezien voor slaafsche manieren. Vandaar het averechtsche denkbeeld, dat de man, die volgens de *adat-semendo-ambil-anak* is getrouwd, op de een of ander manier een slaaf is van de familie van de vrouw. Ook hier geldt de waarschuwing dat ge U niet late bedriegen door den schijn. Ook hoort men vertellen, dat de *tambik-anak*-man zich niet mag begeven naar het achterhuis. Dit is echter geen uiting van beleefdheid, maar een zedelijkheidsnorm. Het achterhuis is de verblijfplaats van de meisjes, de schoonzusters dus van den *tambik-anak*-man; daarom mag hij daar niet komen. De legende, dat hij op een matje in een hoekje van het huis slaapt, is nonsens; hij slaapt met zijn vrouw in haar kamer! Dat de schoon-

vader niet samen eet met zijn schoonzoon kan men wel een algemeen Indonesisch verschijnsel noemen.

De *tambik-anak*-man is in werkelijkheid de zoon van twee vaders. Hij is niet alleen de zoon van zijn ouders, maar ook de zoon van zijn schoonouders, wat blijkt uit de termen *dakoe-anak* of *nemo-anak*, welke termen ook duiden op het feit van het *semendo-ambil-anak*-huwelijk. „*Tambik-anak*" beteekent dat de schoonzoon als „zoon wordt genomen". „*Dakoe-anak*" beteekent, dat de schoonzoon als „zoon is erkend". „*Nemo-anak*" beteekent dat hij als „zoon wordt genoemd", of als „zoon wordt ontvangen" (*ne(ri)mo*).

Dat dit geen holle phrase is, blijkt wel duidelijk uit het feit, dat de *tambik-anak*-man na den dood van zijn vrouw naast zijn schoonzusters en schoonbroers, erfgenaam is van zijn schoonouders. De *tambik-anak*-man is dus een gelukkige man; hij is niet alleen erfgenaam van zijn ouders, maar ook erfgenaam van zijn schoonouders. Hierin openbaart zich het verschil tusschen *semendo-ambil-anak*-huwelijk en *djoedjoer*-huwelijk. De *belēkēt*-vrouw is geen erfgename van haar ouders, maar is alleen erfgename van haar schoonouders. Ook hier moge reeds de waarschuwing geuit worden, dat men den rechtsregel „de *belēkēt*-vrouw erft niet van haar ouders" niet mag abstraheeren en als zoodanig alleen beschouwen. Het wezen van dezen rechtsregel zal later in het erfrecht behandeld worden.

Al naar gelang de aard der verhoudingen onderscheidt men in Seloepoe-Redjang 8 karakteristieke vormen van het *djoedjoer*-huwelijk, uitgedrukt in symbolische termen. Voor het recht echter heeft het onderscheid zoo goed als geen beteekenis.

De onderscheidingen zijn:

1e. *koelo wargo:* het gewone *djoedjoer*-huwelijk; de *djoedjoer*-som wordt vóór het huwelijk voluit betaald; (*koelo wargo* = *djoedjoer* à contant). De inwendige verhouding tusschen beide familie's zijn normaal.

2e. *koelo babelah pakoel:* duidt op de intieme verhouding der wederzijdsche familie's; ze steunen, helpen elkaar, *tolong-menolong;* beide familie's zijn vereenigd in een innigen vriendschapsband. („*babelah pakoel*" = „zooals de in tweeën gespleten bamboe", die vroeger algemeen gebruikt werd voor dakbedekking).

3e. *koelo banjoe napa batiris:* de *djoedjoer*-som wordt niet contant betaald; druppelsgewijs (*batiris*) wordt de *djoedjoer*-som betaald. Is na twee of drie generatie's de som afbetaald, dan is daarmee de betaling nog niet beëindigd; de betaling gaat door, druppelsgewijs, eindeloos, totdat er een breuk komt tusschen de wederzijdsche familie's, bijvoorbeeld in het vijfde geslacht. Dan ontvangt men de wederpartij niet meer en verwijst haar naar het graf van haar bet-bet-overgrootmoeder; (*banjoe napa* = *air napal* = het water uit de tot steen verharde kleilaag). (Vergelijk daarmede de *tali-koelo*, en *djoedjoer-batoenggêu*, beneden).

4e. *koelo teras teroendjam tengah laoet indak disimboer ombak lagi* (=„*djoedjoer* onwrikbaar ingeheid in den oceaan niet gebeukt door golven meer''): duidt op het *djoedjoer*-huwelijk tusschen den zoon van een margahoofd en de dochter van een ander margahoofd. Er wordt niet onderhandeld over de *djoedjoer*-som, men laat het over aan de andere partij om al dan niet te betalen. Men betaalt òf niet, òf een aanzienlijk bedrag.

5e. *koelo ninik meranti abang:* duidt op het *djoedjoer*-huwelijk van een margahoofd met de dochter van zijn *anak-mata-gawē* (onderdaan). Hier wordt ook niet gepraat over de *djoedjoer*-som, men ontvangt wat betaald wordt, en voelt zich vereerd wanneer niet wordt betaald. (*„koelo ninik meranti abang''* = *„djoedjoer* van grootvader *meranti abang''*. *Meranti abang* is een roodbruin houtsoort, het beste hout van het Sumatraansche oerwoud).

6e. *koelo radjo-radjo:* duidt op de positie van den man in het *semendo-radjo-radjo*-huwelijk. Van zijn kant wordt de door hem betaalde *wang-antaran* beschouwd als een *djoedjoer*-som, waardoor zijn kinderen tot zijn *soekoe* behooren, terwijl de term *semendo-radjo-radjo* duidt op de positie van de vrouw in het *koelo-radjo-radjo*-huwelijk. Van haar kant wordt de door haar ontvangen *wang-antaran* beschouwd als *pelapik*, terwijl de man beschouwd wordt als een *tambik-anak*-man *„tidak beradat''* (in de beteekenis van ongemanierd), omdat hij de door hem betaalde *pelapik* als *djoedjoer*-som beschouwt, „weshalve'' al zijn kinderen tot haar *soekoe* behooren. Nu komt de fictie: daarom is de *koelo-radjo-radjo* gelijk aan *semendo-radjo-radjo*, de kinderen behooren tot de *soekoe* der ouders: de man heeft

de positie van een zoon, die getrouwd is volgens de adat *djoedjoer* en de vrouw heeft de positie van een dochter, die getrouwd is volgens de *adat-semendo-ambil-anak*.

7e. *koelo pakoe patjing:* duidt op het karakter van den man, die zich gedraagt als een visscher. Hij verstopt zijn vischhaak, zijn *pakoe patjing*, (zijn slechte bedoelingen) in een lekker aasje, de argelooze visch hapt toe, en „beet!" zegt de visscher, loopt ermee heen, werpt de visch in een vischnet (bindt de vrouw aan handen en voeten), en spuwt daarna in het water (bekommert zich niet meer om haar familie).

8e. *koelo sigoeloeng tenoen*, of *koelo sigoeloeng kipar*, of *koelo goeloeng tenoen:* hiermee wordt bedoeld het roemlooze einde van de *djoedjoer*-verhouding in *batakok kajoe*.

Reeds eerder heb ik gezegd, dat het *djoedjoer*-huwelijk en het *semendo-ambil-anak*-huwelijk elkaars contravormen zijn, de eene kan niet zonder den andere bestaan, de eene is de noodzakelijke aanvulling van den anderen vorm. De eene kan niet zonder den andere bestaan op straffe van vernietiging van het volksideaal. Stel dat alleen het *djoedjoer*-huwelijk bestaat, en stel dat men niet trouwt onder *doesoen*-genooten, zooals het vroeger algemeen het geval was, en stel dat een gezin slechts dochters heeft. Door het *djoedjoer*-huwelijk verlaten de dochters haar ouderlijke *doesoen*, om in de *doesoen* van haar man *djoerai* ter wereld te brengen. De andere *doesoen* wordt rijker aan nakomelingschap, maar de *soekoe* van haar vader wordt ondermijnd, wellicht ook vernietigd. Wat de beteekenis van de *soekoe* is voor het Redjangsche volk heb ik reeds uiteengezet.

Stel dat alleen het *semendo-ambil-anak*-huwelijk bestaat en dat er slechts zoons aanwezig zijn, dan kan het gebeuren, dat hun eigen *soekoe* in hun *doesoen* ondermijnd wordt, ingeval zijn *pelapik* niet toereikend is, of ingeval hun familie niet in staat is om de *pedaoet* te betalen.

Men ziet dus, dat beide huwelijksvormen de pilaren vormen voor het voortbestaan van de *soekoe* als de bron van aanzien en rang in de Redjangsche samenleving.

Dat de Minangkabausche maatschappij het „*djoedjoer*"-huwelijk kan ontberen zonder nadeel te berokkenen aan haar „*soekoe*"-ordening, hangt samen eensdeel met de groote zelfstandigheid, anders-

deel met de onderlinge samenhang der over het gansche land verspreide, in elke *nagari* een eigen bestaan voerende, deelen van één „*soekoe*". Stel dat in Minangkabau alle vrouwelijke leden van *Sikoembang*, gevestigd in *nagari* A, komen te ontbreken, wat neerkomt op algeheele vernietiging van *Sikoembang* in A, dan heeft men nog over de *Sikoembang* van (*nagari*) B, die van C, D, enzoovoort, ieder onder haar eigen *andiko*, die in de laatst drie genoemde *nagari* misschien tegelijk de *poetjoek* is. De vernietiging van *Sikoembang* in A is derhalve een zaak van de A-sche *Sikoembang* alleen, maar niet een zaak van de *Minangkabausche Sikoembang* in haar geheel. Bovendien kan een *soekoe*-deel uit een andere *nagari* de leeggevallen plaats komen innemen.

Geheel anders is het gesteld met de *Redjangsche soekoe*, die vastgeknoopt is aan een bepaalden zetel, aan een bepaalde *doesoen*. Nemen we als voorbeeld de *soekoe* van *Radjo Lilo* in *doesoen* Kesambe (Seloepoe-Redjang); gaat deze *soekoe* in Kesambe te niet, dan is het uit met het aanzien van *Radjo Lilo*, al heeft deze *mojang* nog duizenden nakomelingen-*soekoe*-genooten *buiten Kesambe*, want buiten Kesambe worden ze beschouwd als *orang menoempang* en kunnen derhalve geen aanzien hebben, behoudens natuurlijk het geval, dat de nakomelingen van *Radjo Lilo* (elders buiten Kesambe) zelf een *doesoen* hebben gegrondvest, maar dan ook hebben ze een zelfstandige, nieuwe, maatschappelijke *soekoe* gesticht, die vastgeknoopt is aan de betrokken nieuwe *doesoen*.

Wil men nu echter het *djoedjoer*-huwelijk vernietigen, dan wordt dit door het volk opgevat als ondermijning van zijn *soekoe*-ordening en daarmee zijn *doesoen*-ordening. Welk volk zal dat gedwee dulden! Vandaar het streven om het verbod te ontduiken.

De manier om het verbod of althans de bemoeilijking van het *djoedjoer*-huwelijk te ontduiken is de practijk om het huwelijk in vorm te doen lijken op een *semendo-radjo-radjo*-huwelijk of op een *semendo-ambil-anak*-huwelijk. Daarmee tracht men den bestuurder zand in de oogen te strooien, maar aan den uiterlijken vorm voegt men onderhandsche bedingen toe, die allemaal de strekking hebben om den zoo nog algemeen geliefden, maar in de oogen van den bestuurder afkeurenswaardigen huwelijksvorm, toch te doen voortleven. De wijze van ontduiking is als volgt: men vraagt slechts *antaran* of *pelapik*. Maar omdat de *antaran* of *pelapik* in vergelijking met de *djoedjoer* minder bedraagt, vult men de *antaran*

of *pelapik* met andere bedragen aan, die *wang hangoes, wang dapoer, wang* dit en *wang* dat heeten. De *djoedjoer*-ornamenten, die door geldsbedragen kunnen vervangen worden, worden herdoopt in wang dit en wang dat. De *wang antaran* is zooals men weet het bedrag, dat de man moet betalen voor zijn *semendo-radjo-radjo*-huwelijk. In de Sindang wordt de *wang-antaran* genoemd *pelapik*, omdat men daar het *semendo-radjo-radjo*-huwelijk haast niet kent. Ook in Redjang komt de benaming *pelapik* voor de *wang-antaran* wel hier en daar voor.

De juichkreet, die men soms hoort, dat na 70 jaren gestadig en verstandig voortwerken in de richting van de afschaffing van het *djoedjoer*-huwelijk, dit huwelijk nu bijna geheel verlamd is, (c.f. Bijblad 1328: „Besluit over djoedjoer, Buitenzorg, den 23sten December 1862"), mag wel omgezet worden in het beklag, dat gedurende 70 jaren men het *doesoen*-wezen heeft trachten te ondermijnen, het *soekoe*-wezen, het gezin en het familieleven heeft verstoord. De man, die de *lēkōt* heeft betaald in de vermomming van *pelapik*, moet soms, als de vrouwsfamilie te kwader trouw is, met leede oogen aanzien, dat zijn geliefde kinderen worden opgeëischt en meegenomen door de familie van de vrouw naar haar *doesoen*, zij het tegen betaling van de *pedaoet*. Hij kan zich er niet tegen verzetten, omdat voor de hoofden *terang* is dat het huwelijk is geweest volgens de *adat-semendo-ambil-anak jang memenoehi-adat*. Dat de familie van de vrouw bij dit zoogenaamde *semendo-ambil-anak*-huwelijk toch *wang pedaoet* betaalt, welke volgens het Redjangsche adatrecht slechts door den man verschuldigd is in de boven vermelde gevallen, is wel een merkwaardige bijzonderheid. Zoo kan de vader zijn kroost zien heengaan, tegen den werkelijk bedongen huwelijksvorm in, doch zonder dat hij steun kan krijgen bij bestuur of rechter, die nu eenmaal van het *djoedjoer*-huwelijk niet willen weten.

Een andere bewering, die vaak gehoord wordt, is dat door afschaffing van de *djoedjoer* het Redjangsche huwelijk wordt vereenvoudigd en vergemakkelijkt, zoodat velen kunnen trouwen, die dat thans niet kunnen. Daardoor zouden meer kinderen worden geboren! Men meent dan zeker, dat door de zeventigjarige ondermijning van het *djoedjoer*-huwelijk het Redjangsche volk zich vertienvoudigd heeft. Wees toch nuchter en ziet om U heen. Het *djoedjoer*-huwelijk zet zijn bestaan voort, zij het soms in vermomden

vorm, en met mogelijkheid van misbruik daarvan. Het Redjangsche volk, dat zoo gesteld is op *djoerai* en physisch en psychisch gezond is, heeft geen aansporing noodig! Het blijft zich met kracht voortplanten. De *wang-antaran, pelapik* en *lēkēt* zijn zoovele aansporingen voor den jongen man om zich in te spannen. Reeds bij het ontluikend besef der mannelijkheid, openbaart zich in den Redjanger een spankracht om te werken, te verdienen en ten slotte om te trouwen. Is hij eenmaal met zijn uitverkoren meisje getrouwd, dan denkt hij niet aan *talāḳ* of overspel, maar hij wordt een goede en nijvere huisvader. Wat hij na zooveel inspanning heeft verkregen, wil hij niet graag missen. Hij denkt alleen aan het geluk en vooruitgang van zijn *djoerai* en aan de eer van zijn *soekoe*. Dat alles is de reden, waarom in het Redjangsche zoo weinig huwelijksontbindingen bij het leven voorkomen.

Nu wil men de Redjangsche huwelijksvormen vereenvoudigen en makkelijker maken. Het gevolg zou dan zijn verslapping van energie en ontheiliging van het huwelijk. Men zou trouwen voor ten hoogste een jaar om daarna de vrouw te verstooten en weer een maagd te nemen, tot nadeel van de verwekte en verlaten kinderen. Het verantwoordelijkheidsgevoel der mannen zou worden verminderd en de hulpelooze vrouw gaat het slechte pad op. Bovendien, men begrijpt niet, dat naar het besef der Redjangers het stellen van een lage *wang-antaran* of *lēkēt* een beleediging beteekent voor het meisje en haar familie. Is zij dan geen eerbaar meisje meer, zoodat ze op één lijn gesteld wordt met een *randa* (een vrouw die reeds gehuwd geweest is). Daarom ziet men zoovele ontduikingen en schijnvertooningen.

Is het dan niet waar, dat het Redjangsche volk zich onnoodige hinderpalen schept met *lēkēt, wang-antaran* en *pelapik?* Is het waar dat de Redjangers zich, meer dan strikt noodig is ter bereiking van hun volksdoel (reinen omgang tusschen jongens en meisjes; heilig degelijk huwelijk, en gezonde nakomelingschap) bemoeilijken?

Wie dat meent, kent niet het admodieerende van het inheemsche rechtsleven; denkt aan te groote striktheid en hardheid bij de toepassing van normen. Bij de onderhandelingen vóór het huwelijk houdt men rekening met de draagkracht van de wederzijdsche partijen. Zoo geeft de familie van den man meer dan hetgeen adatrechtelijk noodig is, wanneer ze merkt dat de familie van het

meisje het feest niet alleen kan dragen. Zoo verlaagt de familie van het meisje het adatrechtelijk bedrag, wanneer zij merkt dat de jongeman de som niet kan betalen. Het is vaak voorgekomen dat bijvoorbeeld de *wang antaran*, die *f* 300 groot is, voor *f* 200 uit den eigen zak van de familie van het meisje afkomstig is. Daarmee maakt men het door de wederzijdsche familie's gewenschte huwelijk toch mogelijk, zonder de eer en stand van het meisje in opspraak te brengen. Geeft de familie van den jongen meer dan adatrechtelijk noodig is, dan heet het meerdere *wang dapoer, wang hangoes* of *wang pembantoe*.

Behalve dit stelsel van geven en nemen, komt nog het stelsel van *toeloeng-menoeloeng* te pas, het is het stelsel van wederkeerig en onderling hulpbetoon. (Vergelijk de organisatie van de Redjangsche kedjai!) Zoo ziet men, dat de Redjangsche adat volkomen in overeenstemming is met de Redjangsche mentaliteit. De zoogenaamde verbeteringen hebben de Redjangers in dat opzicht waarlijk niet van noode.

Soms hoort men, dat de familie van het meisje een buitensporig hoog bedrag vraagt, bijvoorbeeld *f* 800 *wang-antaran* of *f* 1000 *djoedjoer*. Dit is geen uiting van hebzucht of handel in meisjes! In het algemeen is de Indonesier beleefd, hij wil niet graag: „Ik wil niet'' zeggen. Het hooge bedrag is dus bedoeld als een beleefde schop: er moet dan iets mankeeren aan de kwaliteit van den jongen, dat hem ongeschikt maakt om als schoonzoon genomen te worden; of er hapert wat aan de verhouding tusschen de wederzijdsche familie's.

Het semendo-radjo-radjo-huwelijk. Na hetgeen reeds verteld is, kunnen we heel kort stilstaan bij onze inleiding tot het begrip van het *semendo-radjo-radjo*-huwelijk.

Een *semendo-radjo-radjo*-huwelijk is die huwelijksvorm, waarbij de familie van den man *wang antaran* moet betalen, het echtpaar en de kinderen vrij zijn om te wonen waar ze willen, man en vrouw erfrecht hebben ieder alleen op de nalatenschap van de eigen ouders, en waarbij de kinderen zoowel tot de *soekoe* van den vader als tot die der moeder behooren.

Zooals reeds vermeld, bestaat deze huwelijksvorm bijna niet in de Sindangstreken, in Lebong wat meer, en in Redjang komt het naast het *djoedjoer*-huwelijk en het *semendo-ambil-anak*-huwelijk

voor. Ook hebben we reeds verteld, dat het *semendo-radjo-radjo*-huwelijk van lateren datum is (boven bl. 37).

De toename van dezen huwelijksvorm hangt mijns inziens samen: met de groei der *doesoens* tot groote plaatsen van samenwoning en de opheffing en verzachting van huwelijksverboden, waardoor huwelijken tusschen *doesoen*-genooten makkelijker en frequenter worden; met de gestadige verbetering van verkeersmiddelen, die de *doesoen*, bij wijze van spreken, dichter tot elkaar brengen; en met het door dat alles ook sterker in stand blijven van den band van de echtelieden ieder met hun eigen verwantengroep, zoowel bij huwelijken onder *doesoen*-genooten als onder niet-*doesoen*-genooten.

Wordt deze huwelijksvorm algemeen, dan moet de *soekoe*-ordening spoorloos verdwijnen.

Wat betreft de ontwikkeling der *doesoen* in de verschillende gebieden van het land, zoo ziet men, dat in de Sindang de *doesoen* in het algemeen minder goed ontwikkeld zijn dan in Lebong, terwijl in eigenlijk gezegd Redjang (de onderafdeeling Redjang minus Sindang) ze het best ontwikkeld zijn.

De krachtige ontwikkeling der *doesoen* in Redjang houdt zeker verband met het drukke handelsverkeer in deze zeer vruchtbare streek: een gevolg van den grooten post- en handelsweg Lahat-Benkoelen. Bovendien zijn de Redjangsche dalen en plateau's beter geschikt tot woonplaats dan de Lebongsche daaltjes en plateautjes. Een reis door deze streken zal U beter inlichten dan mijn pen.

In de onderafdeeling Redjang heeft men twee groote *pasar*, Kepahiang en Tjoeroep, die als centra kunnen beschouwd worden van handel en godsdienst. De pasar Padang-Oelak-Tanding in de dun bevolkte Sindang, en pasar Ma-Aman in Lebong, ondanks zijn goud een arm uitziend land, zijn minder ontwikkeld in vergelijking met Kepahiang en Tjoeroep, althans op het gebied van den handel; de goudmijnen van Lebong geven niet veel aanleiding tot een druk handelsverkeer.

Voorts oefenen de Europeesche landbouwondernemingen en de vele kolonisatie's van Javalieden een stimuleerenden invloed op het Redjangsche volk uit.

Zoo ziet men, dat zelfs het huwelijksrecht beinvloed kan worden door het handelsverkeer, wat in wezen een rechtsverkeer is. Laat dat rechtsverkeer en de doordringende religie dat huwelijksrecht

kneeden, vormen en wijzigen! In hun handen is de ontwikkeling veiliger dan in handen van hen, die zonder voldoende begrip van de verhoudingen van buiten af ingrijpen of willen ingrijpen.

Ik heb het voorgevoel dat in de toekomst de Zuid-Sumatraansche-Spoorweg veel van wat ik in dit boek verteld heb als *„perkara lama"* in een hoekje zal deponeeren!.

Verandering van den huwelijksvorm. In de verschillende marga's kan nu staande huwelijk verandering in den vorm daarvan worden aangebracht. Beginnen we met Lebong:

Een *semendo-ambil-anak*-huwelijk mag veranderd worden in een *semendo-radjo-radjo* of in een *djoedjoer*-huwelijk.

Een *semendo radjo-radjo*-huwelijk mag veranderd worden in een *djoedjoer*-huwelijk, maar een *djoedjoer*-huwelijk mag niet veranderd worden.

Of een huwelijk zal veranderd worden, hangt af van het resultaat van het gemeenschappelijk overleg tusschen de echtgenooten. De wederzijdsche familie's worden wel in de zaak gekend, maar hunne toestemming hebben de echtgenooten niet noodig. Wel heeft de familie van de vrouw het recht om aanvulling van de *pelapik* of de *wang-antaran* te vorderen, indien in het eerste geval het *semendo-ambil-anak*-huwelijk zal veranderd worden in een *semendo-radjo-radjo* of *djoedjoer*-huwelijk, en in het laatste geval wanneer het *semendo-radjo-radjo*-huwelijk zal veranderd worden in een *djoedjoer*-huwelijk. Bij geschil zal het maximum bedrag gelijk moeten zijn aan het bedrag van de *djoedjoer* volgens de adat, dat is *f* 160, althans wanneer de echtelieden niet geneigd zijn om meer dan dat bedrag in totaal te geven. Wordt het een *djoedjoer*-huwelijk, dan moeten nog de *djoedjoer*-ornamenten verstrekt worden, voorzoover en voorzooveel als gevraagd wordt. De familie van de vrouw mag meer eischen dan door de adat bepaalde *djoedjoer*-ornamenten, maar de echtelieden kunnen volstaan met het verstrekken van de door de adat geëischte *djoedjoer*-ornamenten alleen. Het feit der verandering en de aanvulling van de *wang-adat* moeten plaats hebben ten overstaan van de *koetĕui*.

In Redjang krijgt men afwijkingen al naar gelang de marga.

In Seloepoe-Redjang en Merigi is de toestand net eender als in Lebong, echter met deze uitzonderingen, dat in de twee genoemde marga ook het *djoedjoer*-huwelijk mag veranderd worden. Ver-

der wordt ernstig aanbevolen om zooveel mogelijk de toestemming der wederzijdsche familie's te krijgen. Slechts in geval van hooge noodzakelijkheid wende men zich tot den rechter.

In Seloepoe-Redjang weet men nog te vermelden, dat ingeval een *semendo-bajar-hoetang*-huwelijk veranderd werd, de familie van de vrouw het recht had om de *pesoearangan* aan te houden, wanneer de echtgenooten naar elders wegtrokken.

In de Sindang zijn alleen mogelijk de verandering van het *semendo-ambil-anak*-huwelijk tot een *djoedjoer*-huwelijk en de verandering van het *semendo-radjo-radjo*-huwelijk tot een *djoedjoer*-huwelijk. Alle andere veranderingen zijn niet geoorloofd. Als vereischte wordt gesteld de volle toestemming van de familie van de vrouw. Verder moet er bij de bekendmaking aan de *koetĕui* aan deze een maaltijd worden aangeboden.

In Bermani-Ilir is elke verandering toegestaan, mits met de volle instemming van de familie van de vrouw. Tijdens het bewind van den huidigen *pangeran* heeft een paar getracht om het machtswoord van den rechter in te roepen, omdat de vrouwsfamilie haar toestemming had geweigerd. Maar de *pangeran* heeft het paar weggestuurd met de belofte dat hij „tusschenbeide zou komen wanneer de toestemming reeds verkregen is''.

Te Daspeta, de hoofdplaats van Merigi, is het onder het regiem van den huidigen, sinds Nieuwjaar tot *pangeran* verheven, *pasirah* reeds twee keeren gebeurd, dat een *djoedjoer*-huwelijk werd veranderd in een *semendo-ambil-anak*-huwelijk, omdat de man niet meer bij machte was om de vrouw onderhoud te verschaffen, terwijl een andere ge*djoedjoer*de dochter terugkeerde met medeneming van haar man om zich, zonder den huwelijksvorm te veranderen, in de *doesoen* voor goed te vestigen.

In Bermani-Oeloe wordt slechts één verandering toegestaan, namelijk de verandering van het *semendo-ambil-anak*-huwelijk tot een *djoedjoer*-huwelijk. Daartoe is vereischt de toestemming van de wederzijdsche familie's. In geval de toestemming niet wordt verkregen, en de vrouw desniettemin haar man volgt, staat zulks haar vrij, mits ze alle geërfde goederen achterlaat.

De verandering van den huwelijksvorm brengt niet alleen een verandering in de rechtspositie der echtelieden maar ook in die der reeds geboren kinderen. De kinderen worden beschouwd als geboren te zijn in den nieuwen huwelijksvorm.

In die streken, waar de verandering van den huwelijksvorm mogelijk is enkel door het wederzijdsch goedvinden van de echtelieden, zonder dat daarbij de toestemming der wederzijdsche familie's vereischt is, heeft die verandering voor het erfrecht slechts effect na het tijdstip der verandering. Is de erflater vóór dat tijdstip overleden, dan blijft bijvoorbeeld de gedjoedjoerde vrouw verstoken van een aandeel in zijn nalatenschap.

Geheel anders is het, wanneer de verandering tot stand is gekomen op initiatief van haar familie zelf. Al was ze op het tijdstip van het overlijden een gedjoedjoerde vrouw, door die verandering wordt ze erfgename.

Vóór het huwelijk mag men voorwaarden stellen, die vervuld moeten worden ingeval staande het huwelijk men overgaat tot verandering van den huwelijksvorm, maar het feit der verandering zelf met de aanvulling van de *wang adat* moet ook in dit geval voor de *koetĕui* plaats hebben.

Zoo kan worden afgesproken: „als ik *tambik-anak*-man staande het huwelijk mijn *pelapik* ad *f* 100 (men is vrij om de adatgrenzen van de *pelapik* te overschrijden) nog aanvul met *f* 100, zoo zal mijn huwelijk een *semendo-radjo-radjo* zijn".

Betaalt hij later de *f* 100 ten overstaan van de *koetĕui*, dan wordt het huwelijk daarmee een *semendo-radjo-radjo*-huwelijk.

Men kan ook aan de mogelijkheid van verandering een nevenverplichting verbinden, bijvoorbeeld dat de man eerst een huis voor een bepaalden persoon zal bouwen. Bouwt hij dit huis en betaalt hij de aanvullende som ten overstaan van de *koetĕui*, dan komt daarmee de verandering in den huwelijksvorm. Met de verandering van den huwelijksvorm gaat gepaard een verandering in de positie der echtgenooten en in de positie der kinderen, die uit dat huwelijk zijn geboren, met betrekking tot het familie- en erfrecht. Al die veranderingen hebben echter slechts rechtsgevolgen voor de toekomst, te rekenen van het tijdstip der verandering in den huwelijksvorm; terugwerkende kracht hebben ze niet.

Is bijvoorbeeld de grootvader van vaderszijde overleden in de periode van het *tambik-anak*-huwelijk van den vader, dan mogen de kinderen, die eerst niet behoorden tot de *soekoe* van den grootvader, na de verandering van het huwelijk van den vader in een *semendo-radjo-radjo*-huwelijk de nalatenschap van den grootvader,

die reeds vererfde niet terugvorderen. Is de grootvader daarentegen overleden na het tijdstip der verandering in den huwelijksvorm dan zijn bovengenoemde kinderen wel erfgenamen van den overledene.

In dit verband moeten we echter oppassen, wanneer het huwelijk in den vorm is gegoten van de zoogenaamde *„semendo-atjoeng-belèkèt''* (letterlijk: *semendo* zullende uitloopen op *belēkēt*), want dit is geen *semendo*-huwelijk, maar zuiver een *djoedjoer*-huwelijk. Een *djoedjoer*-huwelijk is *semendo-atjoeng-belèkèt,* wanneer de man belooft om bij den schoonvader (dus bij de vrouw) voor een bepaalden tijd in te wonen, bijvoorbeeld voor drie of vier jaren. De reden van die belofte is het feit, dat de zuster van de vrouw nog niet getrouwd is; de vader heeft echter reeds plannen om haar uit te huwelijken volgens de *adat semendo-ambil-anak,* omdat hij geen enkelen zoon heeft. Als de *djoedjoer*-schoonzoon met zijn vrouw wegtrekt, wie moet dan op de *gadis* passen, als de ouders naar de *ladang* gaan, want de *gadis* moet thuis blijven om voor het huis te zorgen en om het eten te kooken. Na haar *semendo-ambil-anak*-huwelijk komt er een *tambik-anak*-schoonzoon in huis; alsdan bestaat er geen bezwaar meer, wanneer de *djoedjoer*-schoonzoon met zijn vrouw wegtrekt.

De reden tot die belofte kan ook gelegen zijn in het feit dat de broer van de vrouw nog niet getrouwd is. Stel dat de moeder reeds is overleden. Wie moet dan voor het eten zorgen als de eenige dochter in huis wegtrekt met haar man. Haar man moet dan wachten totdat haar broer een *djoedjoer*-huwelijk heeft gesloten, (waardoor er een vrouw in huis komt). In dit laatste geval kan de afspraak zijn dat haar man de *djoedjoer*-som voor haar broer moet betalen als tegenprestatie van het kleine bedrag aan *djoedjoer*-som, die hij voor haar heeft betaald.

Zoodra bovengenoemde redenen niet meer aanwezig zijn, krijgt het huwelijk de gewone benaming *„belèkèt''*.

Behalve dat moet men in het familie- en erfrecht rekening houden met de verkapte *djoedjoer*-huwelijken, zooals in Lebong de *semendo-radjo-radjo* met *mas sala'* (*mas saleuĕ*), of de zoogenaamde *„tambik-anak''*-huwelijken in Redjang, waarbij echter niet de man, maar zijn vrouw *tambik-anak* is; in beide gevallen hebben we te maken met zuivere *djoedjoer*-huwelijken (zij het in een

vermomming uit vrees voor de bestuursambtenaren).

Het onbetaald blijven van een deel van den bruidschat. Een ander geval, waarop men in het familie- en erfrecht te letten heeft, is de mogelijkheid dat het bedongen *djoedjoer*-bedrag voor een deel onbetaald is. Dat kan om drie redenen het geval zijn:

1e. een deel van de *djoedjoer*-som is werkelijk door den man of zijn familie nog verschuldigd;

2e. een gedeelte van het *djoedjoer*-bedrag is door de familie van de vrouw aan den man geschonken;

3e. een gedeelte van de *djoedjoer*-som wordt bedoeld als *tali-koelo*, of als *djoedjoer-batoenggĕu (belèkèt-batoenggĕu)*.

1). Het komt nog al vaak voor, niet alleen bij het *djoedjoer*-huwelijk, maar ook bij de twee andere huwelijksvormen, dat een gedeelte van de *wang adat* nog door den man verschuldigd is, omdat hij of zijn familie niet in staat is geweest om het geheele bedrag vóór het huwelijk inééns te betalen. Men beloofde dan om de rest later te voldoen. Komt nu de vrouw te overlijden voordat het geheele *djoedjoer*-bedrag ten volle is betaald, dan heeft het tot gevolg dat de familie van de vrouw het recht verkrijgt om een deel der in haar huwelijk verkregen *pesoearangan* op te eischen.

Het kan ook voorkomen, dat in zoo'n geval de familie der vrouw niet van dat recht gebruik maakt. Alsdan is de gewone *djoedjoer (koelo-wargo)* uitgeloopen hetzij op *belēkēt-batoenggĕu*, hetzij op *tali-koelo*, die niet den minsten invloed hebben op het erfrecht.

In de meeste gevallen doet de familie van de vrouw haar recht niet gelden, en prefereert zij de *belēkēt-batoenggĕu* of de *tali-koelo*, want het opvorderen van een deel der *pesoearangan* wordt beschouwd als een vijandige houding, die aanleiding kan geven op *„betakok-kajoe"* (beneden bl. 70).

2). Het verschijnsel, dat de helft, althans een deel, van de *djoedjoer*-som aan den man door de familie van de vrouw vóór of na het sluiten van het huwelijk wordt geschonken, is één der resultaten van het huwen in de eigen *doesoen* met *doesoen*-genooten, van *petjah-perioek*-huwelijken, *petjah-koelak*-huwelijken en *petjah-soekoe*-huwelijken. Veelal gaat het hier om huwelijken tusschen bloedverwanten. Men let daarbij niet zoo secuur op het geld. Soms gebeurt het dat de *djoedjoer*-som, die door de familie van de vrouw

is ontvangen, voor een deel uit haar eigen zak afkomstig is geweest. (Denk aan huwelijken tusschen neef en nicht, het zoogenaamde *petjah-perioek*-huwelijk).

Het gevolg van dat wegschenken is, dat „iets" ontstaat, dat gelegen is tusschen een moreele verplichting en een rechtsplicht, om het officieele *djoedjoer*-huwelijk min of meer als een onofficieel *semendo-radjo-radjo*-huwelijk te beschouwen, zoodat ten opzichte van het erfrecht de termen *„patoet dibagi"*, *„haroes dibagi"*, *„ditimbang"*, en *„baik dibalas baik"* niet van de lucht zijn.

Men kan bij een groeiend zich wijzigend ongeschreven recht niet altijd zeggen of plichten (reeds) rechtsplichten zijn. Vergelijk de ontkiemende klapper: wanneer is ze nog vrucht, wanneer reeds boom?

De toestand wordt heel duidelijk geschilderd door het *petjah-perioek*-huwelijk dat naar het schijnt samen hangt met de intrede van den Islam, althans het *petjah-perioek*-huwelijk binnen de eigen *soekoe*. De nicht wordt ge*djoedjoer*d door den neef, beiden zijn ze van dezelfde *soekoe*. „De kinderen behooren tot de *soekoe* van den vader", zegt de *adat djoedjoer*; maar de moeder is van dezelfde *soekoe* als de vader bij dit *petjah-perioek*-huwelijk. „De kinderen erven niet van hun moedersfamilie", zegt de *adat djoedjoer;* maar hun moedersfamilie is ook hun vadersfamilie! „Geen erfrecht", zegt de *adat djoedjoer;* goed, maar dan toch toebedeeling op grond van de verwantschap.

3). De *tali-koelo* is het resultaat van huwelijken tusschen naburige *doesoen* tengevolge van de opheffing van het verbod om binnen de eigen *mego* te trouwen, en later ook van het ontstaan van betere verkeerswegen, zoodat het reizen tusschen verafgelegen *doesoen* vergemakkelijkt werd.

In de Sindang heette ze *tali koelè*, maar ze bestaat daar niet meer.

De *tali-koelo* is een klein gedeelte van het *djoedjoer*-bedrag, *f* 10 à *f* 20, dat opzettelijk onbetaald is gelaten. In naam is de *tali-koelo* een schuld, maar ze behoort niet tot het schuldenrecht, zooals hieronder blijkt.

De *tali-koelo* dient om den band tusschen de wederzijdsche familie's blijvend te houden. Ze wordt bedoeld als een concrete band van vriendschap. Deze vriendschapsband komt tot uiting, doordat zoo nu en dan de familie van de vrouw haar komt opzoeken met medeneming van *„lemang"*.

(In de Sindang moest vroeger de familie van de vrouw bij haar bezoeken medenemen een *bakoel* inhoudende *kain poetih* ter lengte van 4 el, *benang setoekal,* een *djaroem, tjintjin perak sebentoek* en *sirih limo soebang:* een mandje, inhoudende 4 el wil goed, een klos garen, een naald, een kleine zilveren ring ter waarde van 10 cent, en vijf pruimen sirih).

Lemang is kleefrijst, met klappermelk in een bamboekoker gekookt. Komt de familie van de vrouw met *lemang,* dan beteekent het, dat zij gekomen is zoogenaamd om de door den man nog verschuldigde *lèkèt* te vorderen. De man of zijn familie betaalt dan *f* 1, of *f* 2,—. Was het nog verschuldigde bedrag werkelijk een schuld, dan zou de schuld door die afbetaling met *f* 1 of *f* 2 verminderd zijn. Neen, het verschuldigde bedrag wordt door die betaling geen cent minder. Komt later de familie van de vrouw weer met *lemang* dan krijgt ze weer *f* 1, of *f* 2,50. Die toestand duurt jaren voort, telkens komt de familie van de vrouw met *lemang,* blijft in de *doesoen* van den man overnachten en bij het heengaan geeft men haar geschenken mee, terwijl het kleine bedragje niet wordt vergeten zoogenaamd ter aflossing van de *djoedjoer*-schuld, maar met al die afbetalingen van *f* 1, *f* 2, *f* 0,50, *f* 2,50, al naar gelang den financieelen toestand, blijft toch de *djoedjoer*-schuld zoo groot als ze was bij de sluiting van het huwelijk!

De *tali-koelo* heeft echter geen invloed op den aard van het huwelijk. Het huwelijk blijft een *djoedjoer*-huwelijk met deszelves gevolgen ten opzichte van het familie- en erfrecht.

Zoodra er oneenigheid komt tusschen de wederzijdsche familie's, dan wordt plotseling het onbetaald gelaten gedeelte van het *djoedjoer*-bedrag, de *tali-koelo,* door de familie van den man voluit betaald, zonder dat ze gevorderd wordt. Dat beteekent dan, dat de vriendschapsband tusschen de beide familie's niet meer te herstellen is.

Als symboliseering en zichtbaar teeken dat de *tali-koelo* niet meer bestaat, dat het uit is met den vriendschapsband en dat de *djoedjoer* voluit is betaald, wordt er *„betakok kajoe bergoeris tanah djo serawo hitam",* dat wil zeggen ten aanschouwe van de uitgenoodigde *doesoen*-genooten worden er met een kapmes inkervingen gebracht in den drempel van de voordeur en in het boven-dwarsstuk van het kozijn van dezelfde voordeur en wel zooveel inkervingen als het *djoedjoer*-bedrag in realen (of rijksdaalders) groot is.

Van de gewone *tali-koelo* moet men echter onderscheiden de zoogenaamde *„belēkēt batoenggĕu''*, zooals ze in Merigi vooral, maar ook elders, voorkomt. Ze vormt een combinatie tusschen *tali-koelo* en de gewone *djoedjoer*-schuld.

In Merigi mocht vroeger de *lēkēt* niet voluit betaald worden. Het adatrechtelijk bedrag van de *djoedjoer* was toen (en is nog) 80 realen. Vroeg men contant meer dan 60 realen, dan werd men beboet. Het bedrag der boete werd voor ieder voorkomend geval (al naar gelang het meerdere dat men in contanten vroeg) door de adathoofden vastgesteld. Doordat steeds een gedeelte van de *djoedjoer* in schuldvorm bestond, kreeg men de zoogenaamde *belēkēt-betoenggĕu* (dat is bewaakte *djoedjoer* en tevens *djoedjoer* in afwachting). De *djoedjoer* werd door de familie van de vrouw „bewaakt'' omdat er nog een deel verschuldigd was, en de *djoedjoer* werd „afgewacht'', omdat de man een afwachtende houding moest nemen. Hij mocht namelijk niet betalen, wanneer de familie van de vrouw hem niet er om vroeg. Zoo nu en dan kwam de familie van de vrouw een bezoek brengen bij den schoonzoon, sliep en at bij hem, en bij het heengaan vroeg zij om betaling van een deel der nog verschuldigde *djoedjoer*. Was de verhouding nog niet verstoord, dan zei de schoonzoon bijvoorbeeld: „Hier heb je 2 realen, één reaal voor je komst, en één reaal ter afdoening van de schuld''. Alsdan werd werkelijk één reaal van de schuld afgetrokken.

Zoo iets kon voortduren tot in het tweede, derde of vierde geslacht, terwijl het gebeente van den schoonzoon en de ge*djoedjoer*de dochter reeds lang vergaan was. Nog steeds kwam de familie van de vrouw bij die van den man om de schuld op te eischen. Was de verhouding nog goed, dan kreeg weer de verre bloedverwant een kwartje of zoo in mindering van de schuld. Het kwartje werd werkelijk in mindering van de schuld gebracht, maar de meegegeven geschenken, die meer bedroegen dan een kwartje, werden niet meegeteld.

Kwam er een wanklank in de verhouding dan gaf men geen geschenken meer mee, maar betaalde zakelijk wat gevraagd werd. Indien de wanklank tot een onherstelbare breuk was geworden, kwam plotseling de familie van de vrouw om al wat nog resteerde van de schuld in zijn geheel op te eischen. Dan moest onverwijld contant betaald worden en *„betakok kajoe bergoeris tanah djo serawo hitam''*.

Daarna werd er *f* 4, *tail mas* genoemd, aan de kinderen der *doesoen* uitgedeeld met deze woorden: „Prent in je geheugen, kinderen, totdat jullie haar vergrijsd is, dat de *djoedjoer* van *si Anoe* door ons niet meer verschuldigd is".

De *djoedjoer-batoenggĕu* bestaat nu nog, maar niet meer in den vorm van een rechtsdwang, maar in de gedaante van *silatoerrahim* (vriendschapsband). Indien de *belēkēt-batoenggĕu* uitgeloopen is in *„batakok kajoe bergoeris tanah"* dan heet zij *„belēkēt-goeloeng-tenoen"*. *„Tenoen"* beteekent hier weefsel, zooals het nog onafgeweven aan den weefstoel gespannen is. Wanneer dat wordt *digoeloeng* (opgerold), dan beteekent het dat men ophoudt met weven; figuurlijk beteekent het: „Het is afgeloopen, het is uit", namelijk met de *silatoerrahim*, met den vriendschapsband.

De *belēkēt-betoenggĕu* en de *tali-koelo* zijn de oorzaak, waarom men soms zooiets hoort als: „Wat is het *djoedjoer*-huwelijk toch een verwerpelijke adat, de man wordt uitgebuit, zelfs in het vierde of vijfde geslacht vordert men nog de *djoedjoer* van de nakomelingen van den reeds tot asch verganen man, die bij zijn leven zijn *djoedjoer*-schuld niet heeft kunnen voldoen".

Tot zoo'n uitspraak kan men komen, wanneer het waarnemingsvermogen belemmerd wordt door een vooroordeel.

Men ziet duidelijk, dat de *belēkēt-betoenggĕu* niet den minsten invloed heeft op de rechtspositie van de echtelieden, noch op die der uit hen geboren kinderen. Zij is een modus van betaling, die tegelijk dienstig wordt gemaakt om den band tusschen de wederzijdsche familie's te onderhouden. Zij heeft geen invloed op het erfrecht.

HOOFDSTUK IV.

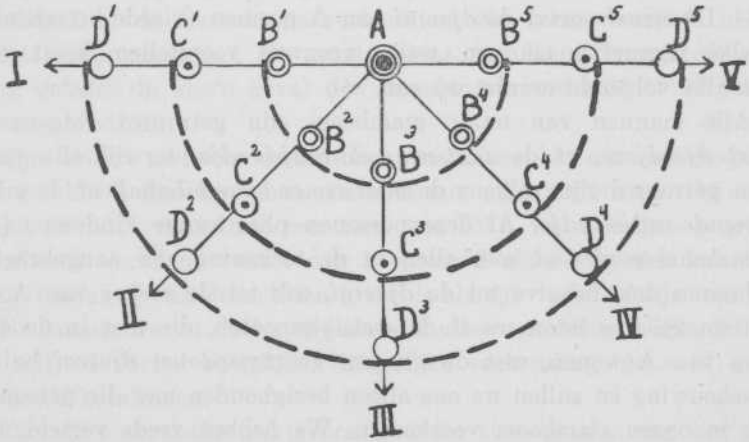
HET HUWVERBOD.

Nadat in het vorige hoofdstuk is beschreven welke rechtsgevolgen voor het verwantschapsrecht aan de verschillende huwelijksvormen verbonden zijn, zal in dit hoofdstuk worden nagegaan tusschen welke verwanten een huwelijk verboden is.

Boven bl. 4 werd reeds gezegd, dat, al moge oorspronkelijk *mego* en *soekoe* als sociale ordening exogaam geweest zijn, eenerzijds die exogamie tot het verleden behoort, anderzijds die exogamie niet voldoende is, om het huwelijk van personen, die elkaar als natuurlijke verwanten zeer na staan te voorkomen.

We kunnen onderscheiden huwelijken, die geoorloofd zijn; huwelijken, die volstrekt verboden zijn; en huwelijken, die kunnen plaats hebben, indien aan bepaalde adatrechtelijke eischen wordt voldaan, bepaalde magische middelen worden aangewend.

We zullen dit nu uitvoerig toelichten aan de hand van de hiervolgende figuur:

A = een vrouw of een man = de *pojang*.
De persoon, waarvan de *pojang* is afgestamd, heet *moening*.

B¹ B² B³ B⁴ B⁵ zijn de vijf mannelijke en vrouwelijke kinderen van de(n) *pojang*, genoemd de *datoe'* (m) en de *andoeng* (vr.).
datoe' = grootvader; *andoeng* = grootmoeder.
De algemeene term voor *datoe'* en *andoeng* is *nēnēk*.

C¹ C² C³ C⁴ C⁵ zijn de kinderen, mannelijk en vrouwelijk, van de *datoe'* en de *andoeng*, genoemd de *ba'* en de *ma'*
ba' = bapŭe' = vader;
ma' = indôa' = moeder.

D¹ D² D³ D⁴ D⁵ de kinderen van de *ba'* en de *ma'*, genoemd *anak-anak* (= kinderen), mannelijk en vrouwelijk.

De geheele stamboom beeldt de kleinst mogelijke *soekoe* uit.

Volgens de op bl. 18 en 19 genoemde diverse beteekenissen van *djoerai*, is dus het hier geteekende de kern van de gansche *djoerai* van A (eerste beteekenis), zijn de groepen B¹, C¹, D¹, B², C², D² enzoovoorts *djoerai* in engeren zin (tweede beteekenis), heet de lijnen van A naar D¹, van A naar D² enzoovoorts ook *djoerai* (derde beteekenis) en kan men ten slotte elke willekeurige afstammeling (B², D⁴ enzoovoorts) de *djoerai* van A noemen (vierde beteekenis). Welke figuurtjes mannen, welke vrouwen voorstellen, komt voor het hier volgende er niet op aan.

Alle mannen van onzen stamboom zijn getrouwd volgens de *adat djoedjoer*, of de *adat-semendo-radjo-radjo*, terwijl alle vrouwen getrouwd zijn volgens de *adat-semendo-ambil-anak* of de *adat-semendo-radjo-radjo*. Al deze personen plus hunne kinderen, (die gemakshalve niet of niet allen in de teekening zijn aangebracht) behooren dus, behalve tot de *djoerai*, ook tot de *soekoe* van A.

Gemakshalve laten we al de *soekoe*-genooten, die niet in de *doesoen* van A wonen, met de uit hen voortgesproten *djoerai* buiten beschouwing en zullen we ons alleen bezighouden met die personen, die in onzen stamboom voorkomen. We hebben reeds verteld, dat ze allen getrouwd zijn. Nu gaan we al hun huwelijken ontbinden

en al de personen, die door het huwelijk aan de *soekoe* toegevoegd zijn, uit de *soekoe* wegjagen. We houden dan over de in het schema geteekende zuivere *soekoe*-genooten. We zullen nu deze bloedverwanten aan elkaar uithuwelijken. Wie fantasierijk is, kan alle mogelijke combinatie's uit de teekening halen: zóóveel combinatie's, zóóveel huwelijken. Maar de adathoofden zullen van razernij uit hun vel springen, en zullen alle huwelijken nietig verklaren en partijen vervolgen wegens bloedschande, met uitzondering echter van de huwelijken tusschen de personen uit de C-groep onderling en van de huwelijken tusschen de personen uit de D-groep onderling: met andere woorden, kleinkinderen mogen onderling trouwen en ook achterkleinkinderen mogen onderlinge huwelijken aangaan.

Men gaat bij een voorgenomen huwelijk eerst na of het paar *djoerai*-genooten zijn. Ontmoeten hun *djoerai*-lijnen elkaar nergens, dan is dat niet het geval en is het huwelijk steeds geoorloofd. Behoort het paar tot dezelfde *djoerai*-lijn, bijvoorbeeld C^1 en D^1, B^4 en D^4, dan is het huwelijk altijd verboden. Ontmoeten de *djoerai*, in den zin van afstammingslijnen, elkaar, dan berekent men den afstand van den gemeenschappelijken stamvader of -moeder, het ontmoetingspunt der lijnen, tot het paar.

Zijn beiden één graad van dat punt verwijderd, dus onderling tweede graads verwanten, dan mogen ze niet met elkaar trouwen, omdat de vrouw dan de zuster is van den man. (Vleeschlijke gemeenschap tusschen broeder en zuster wordt genoemd *soembang* of *tjempalo melajoerkan boengo ditangan*. Hierop stond vroeger de doodstraf of de levenslange verbanning. Nu komt daarvoor in de plaats gevangenisstraf. De groote rapat van Kepahiang heeft niet lang geleden in zoo'n geval den broeder veroordeeld tot 12 jaren gevangenisstraf).

Zijn beiden niet van denzelfden graad, van het ontmoetingspunt uit gerekend, dan mogen ze ook niet met elkaar trouwen, (bijvoorbeeld D^2 als vrouw met een zoon van D^3), want in het gegeven voorbeeld wordt de vrouw dan beschouwd als de moeder van den man, omdat zij van denzelfden graad is als zijn vader of zijn moeder.

Nu komen we tot de huwelijken, die alleen geoorloofd zijn, indien zij zelf, of vorige huwelijken in gelijke verhouding, gepaard gaan met adatbetalingen.

Zijn de toekomstige echtgenooten ieder twee graden van het ontmoetingspunt verwijderd, dus elkaars vierde graads verwanten, dan

mogen ze wel met elkaar trouwen, maar dan moeten ze te samen, ieder voor de helft, een boete opbrengen (*mas-koeteui*), te betalen aan de *koeteui*, en een geit slachten (vroeger een karbouw) om de bloedschande schoon te wasschen. Dit huwelijk wordt nu genoemd *petjah-perioek*. (*Perioek* beteekent rijstpot).

In Lebong bedraagt de *mas-koeteui* voor *petjah-perioek* 24 realen. In Bermani-Oeloe echter ziet men de realen voor guldens aan, en betaalt men dus slechts *f* 24 aan de *koeteui;* behalve dit bedrag moet men nog „*serbo-seratoes*" opbrengen, dat is een serie artikelen, waarvan 100 stuks van elk artikel geleverd moeten worden, om daarvan een maaltijd voor de *doesoen* te bereiden.

In de naaste omgeving van de *pasar* vergeet de *koeteui* echter zelfs die *f* 24 op te eischen, en wil men de geit ook niet meer opofferen voor wat *halal* [1]) is volgens de *Hoekoem Sjarak*.

In de Sindang moest vroeger voor *petjah-perioek* betaald worden één karbouw plus *serbo-seratoes*. Vandaar kwam het vroeger zoo goed als niet voor. Maar door de gestadige inwerking van den Islam (invloed van Palembangers, die veel in de Sindang gevestigd zijn) acht men niets meer verschuldigd bij huwelijken binnen de *perioek*, zoodat het *petjah-perioek* huwelijk in de Sindang een verschijnsel uit deze laatste 20 jaren genoemd kan worden.

In Merigi moet voor *petjah-perioek* ook *serbo-seratoes* betaald worden, maar in plaats van den karbouw wordt nu een geit geslacht.

In Seloepoe-Redjang werden vroeger de echtelieden tengevolge van hun *petjah-perioek*-huwelijk slaven van het margahoofd. Nu worden ze beboet. De aard en de omvang van de boete worden telkens voor ieder voorkomend geval door de adathoofden bepaald; men heeft in Seloepoe-Redjang voor de *petjah-perioek*-huwelijken nog geen gefixeerde boete, omdat daar het *petjah-perioek*-huwelijk zoo zeldzaam voorkomt.

In Bermani-Ilir is de *denda* voor *petjah-perioek* zes *ringgit* met een *kambing* en *serbo-seratoes*.

Waar de *serbo-seratoes* wordt gevorderd, wordt de omvang daarvan voor elk voorkomend geval door de adathoofden bepaald, want daarbij wordt ook gelet op de draagkracht van de betrokkenen, zoodat een arm paartje kan volstaan bijvoorbeeld met 100 „milk-

[1]) = *geoorloofd*, zonder de beperkte strekking van den *fikhterm ḥalāl*.

maid''-blikjes rijst, 100 visschen, 100 gobangs en 100 klappers. Het is dus geoorloofd om met de hoofden over de *serbo-seratoes* te *„tawaren''*.

Hoe meer men bij de *Hoekoem-Sjarak* in de leer komt, hoe minder de *serbo-seratoes* zal worden, om ten slotte geheel te verdwijnen.

Al die *denda,* in geld, dier en andere zaken, moeten betaald worden voordat het huwelijk gesloten wordt.

Het boven over *petjah-perioek* gezegde geldt ook indien de rijstpotgenooten (de kleinkinderen van de(n)zelfde(n) grootvader of grootmoeder) niet tot dezelfde *soekoe* behooren. In Lebong onbeperkt. In Redjang echter heeft men twee uiteenloopende beperkingen. Volgens Bermani-Oeloe en een deel van Seloepoe-Redjang is er geen *memetjah-perioek,* wanneer kinderen van twee zusters, die beide getrouwd zijn volgens de *adat djoedjoer,* met elkaar in het huwelijk treden. Volgens een deel van Bermani-Ilir en van Merigi is er *ook* geen *memetjah-perioek,* wanneer kinderen van twee broers, die beide getrouwd zijn volgens de *adat semendo-ambil-anak,* met elkaar in het huwelijk worden vereenigd.

Volgens de omgeving van de *pasar* mogen kleinkinderen met elkaar trouwen zooveel als ze willen; men is hier onder invloed van de leer van den Islam. Immers volgens den Islam is het huwelijk tusschen kinderen van twee broers *„'afdal''* (prijzenswaardig), zulks in verband met het erfrecht der *asabats.* De nalatenschap blijft dan in de familie.

Zijn beide huwelijkspartijen van den derden graad, dus elkaars zesde graads verwanten, dan mogen ze ook met elkaar trouwen, maar dan moeten ze te samen, in Lebong, ieder voor de helft, 12 realen *mas-koeteui* opbrengen en een geit slachten. In dit geval ziet men in Bermani-Oeloe de 12 realen niet voor 12 guldens aan, maar betaalt men *f* 16, dus *f* 4 te veel, welke *f* 4 wellicht moet dienen om soms te mogen vergeten dat er een geit geslacht moet worden. In den naasten omtrek van de *pasar* staat men verbaasd dat er *mas-koeteui* is verschuldigd.

Den toestand in de overige Redjangsche marga's zullen we straks behandelen, om het begrijpen niet te zeer te bemoeilijken. Voorloopig zullen we ons maar bezig houden met Lebong en de Redjangsche marga Bermani-Oeloe.

Dit huwelijk nu tusschen lieden van den derden graad heet *petjah-soekoe*, indien beiden *soekoe*-genooten zijn; met betrekking tot het huwelijksrecht ontstaat daardoor een splitsing in de *soekoe*.

Bekijken we onze teekening, dan bedoelen we met *petjah-soekoe* het huwelijk tusschen de D personen onderling. Trouwt D^2 met D^3, dan behooren ze met betrekking tot het huwelijksrecht niet meer tot de *soekoe* van A. Daardoor ontstaan er twee nieuwe *soekoe*, althans voor het huwelijksrecht, namelijk *soekoe* B^2 en *soekoe* B^3. De *djoerai*-lijnen A — B^2 en A — B^3 worden dus doorgehakt, zoodat in de oogen van het huwelijksrecht B^2 en B^3 niet meer van A afstammen. De splitsing werkt alleen in de neergaande, niet in de opgaande lijn, zoodat na de splitsing een huwelijk tusschen B^2 en B^3 verboden blijft, het huwelijk tusschen C^2 en C^3 een *petjah-perioek*-huwelijk is, en een huwelijk tusschen D^2 en C^3 of tusschen D^3 en B^2 eveneens verboden blijft. Wanneer na het huwelijk van D^2 en D^3 een van beiden, bijvoorbeeld D^2, doodgaat, en D^3 gaat trouwen met D^4, dan hoeven D^3 en D^4 geen *mas-koeteui* meer te betalen, omdat D^3 ze reeds vroeger heeft betaald te samen met de(n) overleden D^2. Daarom zegt men dat D^3 en D^4 niet meer hoeven te betalen, omdat er reeds is *petjah-soekoe*, dat wil zeggen D^3 behoort tot de *soekoe* B^3 en D^4 behoort tot de *soekoe* A, D^3 en D^4 behooren dus tot verschillende *soekoe*. Indien de overleden D^2 een kind heeft achtergelaten, en het kind treedt in het huwelijk met een kind van D^1, wat wel mag omdat beiden in denzelfden graad (n.l. den vierden graad) tot A staan, dan hoeven ze geen *mas-koeteui* meer te betalen, omdat het kind van D^2 behoort tot de *soekoe* van B^2, terwijl het kind van D^1 behoort tot de *soekoe* van A. Trouwt echter het kind van D^1 met het kind van D^5 dan is het huwelijk wel *memetjah-soekoe*, omdat beiden behooren tot de *soekoe* van A. Door hun huwelijk ontstaan dan twee nieuwe *soekoe*, namelijk *soekoe* B^1, en *soekoe* B^5, maar slechts ten behoeve van het kind van D^1 en het kind van D^5 en hun verdere nakomelingen.

Men ziet dus, dat het begrip *soekoe* in het Redjangsche huwelijksrecht een totaal ander begrip is dan *soekoe* in de Redjangsche maatschappelijke ordening. Beide zijn ze genealogische eenheden, maar beide beduiden niet hetzelfde. Terwijl de huwelijksrechtelijke *soekoe* slechts van belang is om te weten of men *mas-koeteui* moet opbrengen ingeval van een huwelijk, is de maatschappelijke *soekoe* de boven omschreven religieus-economisch-politieke instelling, waar-

op de Redjangsche *doesoen*, en daarmede de Redjangsche maatschappij, is gebaseerd.

Nu de uitgroei der *doesoen* zoo goed als voltrokken is, nu de *doesoen*-vorming tot stilstand is gekomen, en nu iedere *doesoen* ten minste twee maatschappelijke *soekoe* bezit, komt een splitsing in de maatschappelijke *soekoe* zelf niet meer voor.

De moeder-*soekoe* is dus vóór de splitsing een zuiver maatschappelijke *soekoe*. Na de splitsing is zij ten opzichte van de uit haar voortgekomen twee nieuwe huwelijksrechtelijke *soekoe* ook een huwelijksrechtelijke *soekoe* geworden. In de huwelijksrechtelijke *soekoe* kan opnieuw een splitsing ontstaan door *petjah-soekoe*, wanneer man en vrouw van den derden of verderen graad zijn. Ook in de huwelijksrechtelijke *soekoe* is er mogelijkheid voor *petjah-perioek*. De moeder-*soekoe* plus al haar huwelijksrechtelijke dochter-*soekoe* maken nu de maatschappelijke *soekoe* uit.

Bekijken we nu den toestand in de overige Redjangsche marga's. In de Sindang verstaat men onder *petjah-soekoe* hetzelfde als in Lebong en Bermani-Oeloe. De naam is echter anders, in plaats van *petjah-soekoe* spreekt men van *petjah-kampoeng*, daar de *soekoe* in de Sindang *kampoeng* wordt genoemd.

Het *petjah-kampoeng* huwelijk is dus een huwelijk tusschen twee *kampoeng*-genooten, die tot dezelfde(n) stamvader (of stammoeder) in denzelfden graad van bloedverwantschap staan, mits het huwelijk niet gekwalificeerd kan worden als een *petjah-perioek*-huwelijk. Vroeger had men voor het *petjah-kampoeng*-huwelijk dezelfde boete op te brengen als voor het *petjah-perioek*-huwelijk, namelijk een karbouw + *serbo-seratoes* In de Sindang heet de *denda* geen *maskoeteui*, maar *„dendo petjah-kampoeng''*, zooals ook de *denda* voor *petjah-perioek* daar heet *„dendo petjah-perioek''*.

Tegenwoordig betaalt men geen enkele boete meer. Desniettemin ontstaat er door het *petjah-kampoeng*-huwelijk een splitsing in de desbetreffende *kampoeng*, zoodat men twee *kampoeng* krijgt. Deze splitsing is nu in de Sindang alleen van belang voor het erfrecht, immers als hoofdbeginsel geldt in het Redjangsche erfrecht, dat de erfgenaam *soekoe*-genoot moet zijn van den erflater. In de overige Redjangsche marga's en in Lebong heeft de splitsing der *soekoe* ook beteekenis voor het huwelijksrecht zelf, want door de splitsing ontstaan er twee afzonderlijke huwelijksrechtelijke *soekoe*, zoodat een huwelijk tusschen twee personen, waarvan de eene tot de moe-

der-*soekoe* en de andere tot de nieuw ontstane dochter-*soekoe* behoort, na het plaats hebben dier splitsing niet meer beboet kan worden.

Zoo heeft men nu in de Sindang twee soorten *soekoe:* de sociaal-politiek-religieuze *soekoe,* waarvan het *soekoe*-hoofd de drager is van de *gelar toeroen temoeroen* en daarbinnen *erfrechtelijke soekoe,* die ontstaan zijn door *petjah-soekoe*-huwelijken, terwijl men buiten de Sindang door het *petjah-soekoe*-huwelijk een *huwelijksrechtelijke soekoe* verkrijgt, die niet alleen voor het erfrecht, maar ook voor het huwelijksrecht zelf beteekenis heeft.

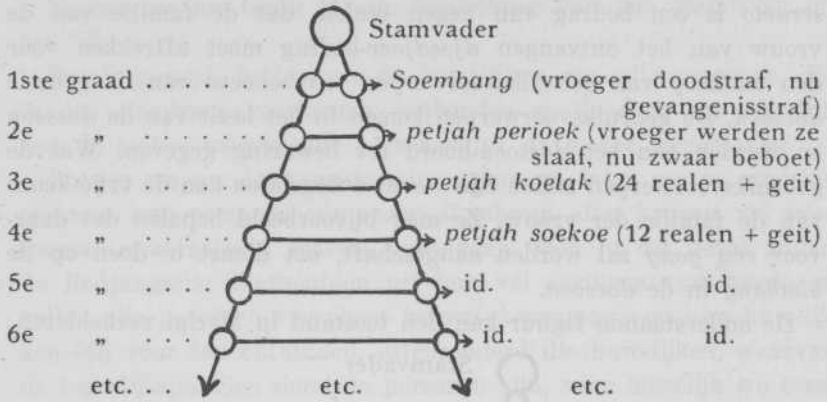
In Bermani-Ilir verstaat men onder *petjah-soekoe* hetzelfde als in Lebong en Bermani-Oeloe. Naast den term *petjah-soekĕui* komt hier ook de term *petjah-soembĕui* voor, daar de *soekoe* in Bermani-Ilir *soekĕui* of *soembĕui* wordt genoemd. Dezelfde boete, die verschuldigd is voor *petjah-perioek* is ook hier verschuldigd voor *petjah-soembĕui,* namelijk zes *ringgit* met een *kambing* en *serbo-seratoes.*

Tengevolge van het *petjah-soembĕui*-huwelijk ontstaat er een nieuwe (huwelijksrechtelijke) *soekoe.*

In Seloepoe-Redjang verstaat men iets anders onder *petjah-soekoe,* namelijk een huwelijk tusschen twee *soekoe*-genooten, die tot de(n) zelfde(n) stamvader of stammoeder in denzelfden graad van bloedverwantschap staan, mits het huwelijk niet gekwalificeerd kan worden hetzij als een *petjah-perioek*-huwelijk, hetzij als een *petjah-koelak*-huwelijk.

Een *petjah-koelak*-huwelijk is nu een huwelijk tusschen iemands achterkleinkinderen onderling, onverschillig of deze achterkleinkinderen tot dezelfde of tot verschillende *soekoe* behooren. De *denda* (ook *mas-koeteui* genoemd) voor het *petjah-koelak*-huwelijk is één geit + 24 realen.

Een huwelijk nu tusschen de verdere nakomelingen, die tot de zelfde *soekoe* behooren en tot hun gemeenschappelijke(n) stamvader (of stammoeder) in denzelfden graad van bloedverwantschap staan, heet in Seloepoe-Redjang een *petjah-soekoe*-huwelijk. De gevolgen van dit *petjah-soekoe*-huwelijk zijn dezelfde als buiten de Sindang. Daardoor ontstaat door splitsing een nieuwe huwelijksrechtelijke *soekoe,* die beteekenis heeft zoowel voor het erfrecht als voor het huwelijksrecht zelf. Moge de onderstaande figuur den toestand in Seloepoe-Redjang verduidelijken.

We zien dus, dat in Seloepoe-Redjang het *petjah-soekoe*-huwelijk mogelijk is van den versten graad af tot en met den vierden graad (de gradenreeks opklimmende), terwijl in de overige marga's met uitzondering van Merigi, het mogelijk is tot en met den derden graad.

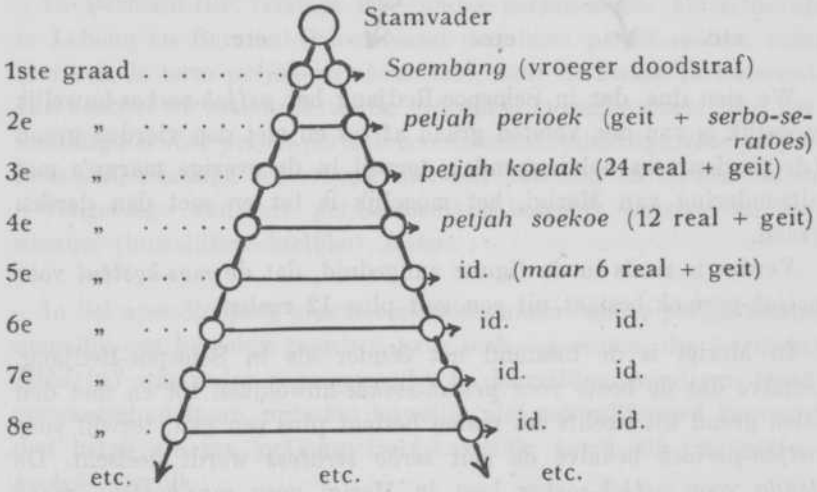
Verder is reeds in de figuur aangeduid, dat de *mas-koetĕui* voor *petjah-perioek* bestaat uit een geit plus 12 realen.

In Merigi is de toestand net éénder als in Seloepoe-Redjang, behalve dat de boete voor *petjah-soekoe*-huwelijken tot en met den 5den graad uit slechts zes realen bestaat plus een geit, terwijl voor *petjah-perioek* behalve de geit *serbo seratoes* wordt geëischt. De *denda* voor *petjah-soekoe* heet in Merigi geen *mas-koetĕui*, maar *„dendo petjah-soembai''*. Zoo heet hier de *denda* voor *petjah-perioek* ook geen *mas-koetĕui*, maar *„dendo petjah-perioek''* of eenvoudig *„serbo seratoes''*. Onder *„mas-koetĕui''* verstaat men in Merigi totaal iets anders. Daaronder wordt verstaan de zoogenaamde *mas-moetoeng*, die door (de familie van) den man aan de *doesoen*-genooten van het meisje moet worden uitgedeeld ter bekendmaking dat de geheele *djoedjoer*-som vóór het huwelijk is betaald. De *mas-moetoeng* dient dus evenals de op bl. 72 genoemde *tail-mas* als getuig-geld. Het verschil tusschen beide getuiggelden is gelegen in de plaats waar het geld moet worden uitgedeeld. De *tail-mas* wordt uitgedeeld aan de kinderen van de *doesoen* van den man zelf.

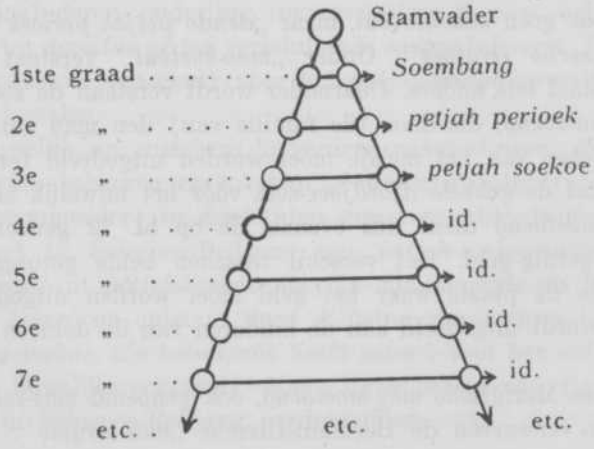
Met deze Merigische *mas-moetoeng*, ook genoemd *mas-samo*, moet men niet verwarren de Bermani-Ilirsche *„mas-seramo''*. De *mas-*

seramo is een bedrag van negen realen, dat de familie van de vrouw van het ontvangen *djoedjoer*-bedrag moet aftrekken voor den aankoop van gebruiksvoorwerpen ten behoeve van de geheele *doesoen*. De gebruiksvoorwerpen komen in het bezit van de *doesoen* en worden aan het *doesoen*-hoofd ter bewaring gegeven. Wat de gebruiksvoorwerpen zullen zijn wordt overgelaten aan de vrije keuze van de familie der vrouw. Ze mag bijvoorbeeld bepalen dat daarvoor een *gong* zal worden aangeschaft, om dienst te doen op de *bimbang* in de *doesoen*.

De onderstaande figuur kan den toestand in Merigi verhelderen:

Buiten Seloepoe-Redjang en Merigi wordt de figuur als volgt:

Keeren we nu terug tot de bespreking van den stamboom op blz. 73.

Zooals gezegd, hebben we de huwelijken van alle personen, die in den stamboom voorkomen, ontbonden en de door het huwelijk aan de *soekoe* toegevoegde personen uit de *soekoe* weggejaagd.

Roepen we nu de weggejaagden terug en laten we ze opnieuw trouwen met personen uit onzen stamboom, dan krijgen we weer zooveel combinatie's, zooveel huwelijken. Ook in dit geval zullen de Redjangsche adathoofden uit hun vel springen van woede en zullen alle personen vervolgen wegens *kerap-gawē* en hun huwelijken één voor één ontbinden, uitgezonderd die huwelijken, waarvan de huwelijkspartijen dezelfde personen zijn, wier huwelijk we eerst hebben ontbonden. Onder *kerap-gawē* wordt verstaan elke ongeoorloofde verhouding tusschen een man en een vrouw, waarvan de adatstraffen varieeren al naar gelang de soort der verhouding.

Het geval dat ons nu bezighoudt, is dus het huwelijk tusschen een *soekoe*-genoot van A, en iemand, die eens aan de *soekoe* van A was toegevoegd en later uit de *soekoe* van A is heengegaan doordat zijn huwelijk met een *soekoe*-genoot van A was ontbonden. Komt deze niet-*soekoe*-genoot in de *soekoe* van A terug om daar met een *soekoe*-genoot van A te trouwen, dan mag zulks alleen met die(n) *soekoe*-genoot(e) van A met wie(n) hij of zij reeds gehuwd is geweest. Een andere combinatie is verboden.

Is echter het huwelijk van die(n) niet-*soekoe*-genoot(e) van A met eene(n) *soekoe*-genoot(e) van A door den dood van deze(n) *soekoe*-genoot(e) ontbonden, dan is het wel geoorloofd om met een andere(n) *soekoe*-genoot(e) van A te huwen, mits deze *soekoe*-genoot(e) van A behoort tot dezelfde generatie als die van de(n) overleden *soekoe*-genoot(e) van A. Is de niet-*soekoe*-genoot(e) gehuwd met den broeder of de zuster, met den neef of de nicht van de(n) overledenen *soekoe*-genoot(e) van A, met wie(n) de boven genoemde niet-*soekoe*-genoot(e) eerst was gehuwd, dan heet zoo'n huwelijk *genti-tikar,* ook genoemd *kawin-anggau* (vervang of vervolghuwelijk).

Is het huwelijk ontbonden niet door den dood, dan mag geen enkele *soekoe*-genoot(e) van A trouwen met een *soekoe*-genoot(e) van de(n) niet-*soekoe*-genoot(e), die door de ontbinding van het huwelijk uit de *soekoe* van A is heengegaan, met instandhouding echter van de bestaande huwelijken tusschen die twee *soekoe*. Het

verbod wordt gehandhaafd totdat beide partijen, wier huwelijk ontbonden is, overleden zijn, of totdat ze weer met elkaar trouwen. Het verbod vindt ook geen toepassing, wanneer beide partijen, wier huwelijk ontbonden is, geen bezwaar meer hebben tegen huwelijken tusschen de twee *soekoe*.

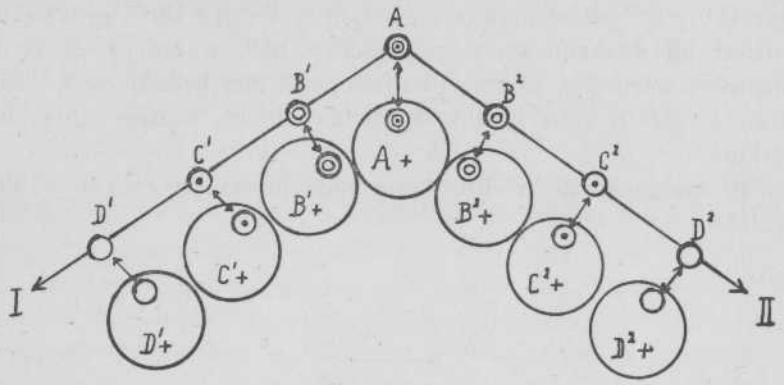
Staande het huwelijk worden de broeders en zusters van de eene partij beschouwd als te zijn broeders en zusters van de andere partij, zoodat buitenechtelijke gemeenschap tusschen deze en de broeders of zusters van de eerst genoemde partij gelijk staat met *kerap-gawē* tusschen deze en haar eigen broer of zuster, waarop gevangenisstraf is gesteld met reiniging van den grond. Als algemeene regel kunnen we stellen dat staande het huwelijk de verhouding van de(n) eene(n) echtgenoot(e) tot de bloedverwanten van de(n) andere(n) beheerscht wordt door de gedachte dat de echtgenooten in dat opzicht tot elkaar staan als volle „broeder en zuster", zoodat de regelen van bloedschande en *kerap-gawē* ten volle van toepassing zijn, wanneer de eene echtgenoot(e) zich in een ongeoorloofde verhouding met een bloedverwant van de(n) andere(n) stelt. Zoo wordt dus de stiefvader, die zijn stiefdochter „tot zich neemt" gestraft alsof hij die handeling met zijn eigen zustersdochter verrichtte.

De bovenbedoelde verhouding van de(n) eene(n) echtgenoot(e) tot de bloedverwanten van de(n) andere(n) houdt niet op door de ontbinding van het huwelijk, onverschillig of de ontbinding plaats heeft bij leven of na doode. Zoo dus schendt de gewezen stiefvader zijn „eigen zustersdochter" wanneer hij lang na de ontbinding van het huwelijk zijn gewezen stiefkind schendt.

Voorts mag een stiefbroer niet trouwen met zijn stiefzuster, ook niet na ontbinding van het huwelijk, dat de stiefverhouding in het leven heeft geroepen.

We gaan nu in beschouwing nemen de vraag of de door het huwelijk aan de *soekoe* van A toegevoegde personen, na de ontbinding hunner huwelijken met elkaar mogen trouwen.

Ter verduidelijking geven we dit schema:

De met + aangeduide personen zijn de door hun huwelijk aan de *soekoe* van A toegevoegde personen. De kring duidt aan den toestand na de ontbinding hunner huwelijken, waardoor zij van de *soekoe* van A los komen te staan. Het adatrecht nu verbiedt huwelijken tusschen deze omkringde personen onderling, in welke combinatie dan ook. Het adatrecht verbiedt dus dat de gewezen man van een zuster met de gewezen vrouw van haar broer trouwt. Ook is het huwelijk verboden tusschen de gewezen vrouw van een neef met de gewezen man van zijn tante enzoovoorts.

Al naar gelang het Mohammedaansche recht in zijn aantasting van het adatrecht vorderingen maakt en al naar gelang het oude *maloe*-zijn afslijt door de inwerking van het opkomend individualisme, in die mate wordt ook inbreuk gemaakt op de bovenbedoelde adatbeletselen en adatinperkingen.

Het volgens de adat geadopteerd kind staat in zake het huwelijksrecht volkomen gelijk met een eigen kind, zoodat de reeds besproken verboden ook te zijnen aanzien in volle kracht toepassing vinden, echter met deze inperking, dat hij niet als een *soekoe*-genoot wordt beschouwd, welke beschouwing echter niet verder reikt dan het kader van de *mas-koetai (-koetĕui, -koetè)*, zoodat hij geen *mas-koetai* hoeft te betalen, wanneer hij in zijn adoptieve *soekoe* een *„petjah-perioek''*- of een *„petjah-soekoe''*-huwelijk sluit. Trouwt

hij echter met iemand van zijn oorspronkelijke *mego* (in Lebong) of met iemand van zijn eigen *soekoe,* dan is hij wel *mas-koetĕui* verschuldigd met dezelfde onderscheiding als reeds uiteengezet met betrekking tot *petjah-perioek* en *petjah-soekoe.* In zijn eigen *soekoe* verliest hij dus zijn *soekoe*-genootschap niet, waardoor de reeds besproken verboden, te zijnen aanzien, ook met betrekking tot zijn eigen *soekoe* in volle kracht toepassing vinden, zonder eenige inperking.

Van eenige op de traditie berustende huwelijksvoorkeur is niet gebleken.

HOOFDSTUK V.

HET RECHT IN ZAKE VERLOVING.

Berlindjang is wat men in het Nederlandsch vrijerij noemt. De omgang tusschen jongelieden en jonge meisjes in de Redjangsche streken wordt beheerscht door een stel adatregelen, dat men in acht moet nemen op straffe van hooge adatboeten.

Vleeschelijk gemeenschap buiten huwelijk wordt gestraft met 30 realen (*f* 60) plus een geit, die geslacht moet worden om de hoofden en de *doesoen*-lieden een ritueelen maaltijd aan te bieden ter reiniging van de *doesoen,* waar het euvel heeft plaats gehad.

Zelfs wanneer drie of vier maanden na het huwelijk een voldragen kind wordt geboren, dat natuurlijk vóór het huwelijk is verwekt, is de adatboete verschuldigd; eveneens moet daarbij de reiniging van de *doesoen* plaats vinden.

De omgang tusschen *boedjang* en *gadis* moet altijd zoo geschieden, dat de verhouding niet verdacht voorkomt, en ook niet al te zeer in het oog valt. Elkaar aanraken is streng verboden; wanneer het meisje zich bij de hoofden komt beklagen, meestal door tusschenkomst van haar ouders, dat zij door een jongen is aangeraakt, dan kan hij een boete oploopen die in bedrag variëert al naar gelang de plek van het lichaam, die aangeraakt is, dus al naar gelang den ernst van de overtreding.

De aanraking met de hand wordt *tjempalo tangan* genoemd. Een zoen wordt zwaarder gestraft dan de *tjempalo tangan.*

In den omgang tusschen *gadis* en *boedjang* moet men steeds zedelijke termen gebruiken, anders pleegt men het adatdelict *tjempalo moeloet,* waarop boete is gesteld. Al die boeten kunnen vervangen worden door hechtenisstraf.

Daarom gebruikt men in de vrijerij geijkte termen, (waarvan men zeker is, dat ze niet kunnen beschouwd worden als *tjempalo moeloet*), en bloementaal. De *boedjang* mag bij het meisje thuis komen, om met haar te praten. Maar dan moet een derde er bij aanwezig zijn, bijvoorbeeld een vriend van den *boedjang,* of een

vriendin van de *gadis*. Komt er een *boedjang*, dan gaan de ouders, na de formeele begroeting „*salam*", zich terugtrekken, vrij spel latend aan de verliefden, maar daarbij wordt een oogje in het zeil gehouden. Een vrijpostig gedrag kan aanleiding zijn, klappen uit te deelen.

De *boedjang* mag het meisje naar de markt begeleiden, haar op de *ladang* komen opzoeken, in dit laatste geval moeten er derden aanwezig zijn. Stille bijeenkomsten in het bosch of op verdachte plaatsen onder vier oogen leveren een delict op.

De vele *bimbang* en *kedjai* zijn even zoovele goede gelegenheden om elkaar te leeren kennen, immers op zoo'n *kedjai* komen Redjangers uit alle windstreken bijeen. Daar is gelegenheid, met elkaar te dansen en te *njambai* (elkaar *pantoen* toezingen).

Tenslotte is men zoover, dat de boedjang zijn aanzoek doet met verzoek om antwoord. Het antwoord wordt niet terstond gegeven, het meisje pleegt een bedenktijd te nemen om haar familie met het aanzoek bekend te maken. Als teeken dat er een aanzoek plaats heeft, reikt de *boedjang* haar een *tanda-rasan*, ook wel *gadai* genoemd, in de Sindang *gan* geheeten.

De *tanda-rasan* dient voor het meisje en haar familie als een zichtbaar teeken, dat er een aanzoek heeft plaats gehad. Behalve de functie van de *tanda-rasan* als een zichtbaar teeken, (een „materieel" bewijsmiddel), is in de *tanda-rasan* ook nog opgesloten het begrip „*pandjar*", welke moet dienen als zekerheidsstelling, dat de gegeven belofte nagekomen zal worden, immers in het aanzoek van den jongen is inbegrepen zijn belofte dat hij zijn gegeven woord niet zal intrekken, wanneer de tegenpartij er op ingaat, en ook niet zoolang de tegenpartij in een redelijken tijd van beraad is.

Het *pandjar*-begrip brengt mee dat de belover een vermogensbestanddeel als pand aan de tegenpartij ter hand stelt. Door zijn belofte niet na te komen verliest hij zijn pand, waardoor dit voorgoed in het vermogen van de tegenpartij overgaat. Vandaar het gebruik van den term *gadai*.

Na het „op zijn woord ingaan" door het meisje, staat het hem dus wel vrij om zijn woord in te trekken, maar zijn woordpand (het goed) kan hij nimmermeer terugkrijgen, ook niet, wanneer hij zijn woord intrekt, terwijl de tegenpartij nog in beraad is, want alsdan heeft hij zijn bovengenoemde belofte niet nagekomen.

Gaat het meisje niet op zijn woord in, dan moet zij het woord-

pand teruggeven; doet zij het niet, dan mag de jongen zijn goed gerechtelijk terugvorderen.

De *tanda-rasan* heeft dus een tweeledig karakter: Ie. als zichtbaar teeken („materieel'' bewijsmiddel), IIe. als woordpand (*pandjar*).

Indien de *tanda-rasan* ook *pandjar* is, waarom moet dan het meisje het goed niet in tweevoud teruggeven, als zij niet op het woord van den jongen ingaat? De reden daarvan is het feit, dat haar belofte niet bestaat in de uitvoering van een materieele prestatie, maar enkel en alleen in „het in overweging nemen'' van het woord van den *boedjang*. Als zij niet op zijn woord ingaat, dan is het immers het resultaat van „de beloofde overweging'', weliswaar een negatief resultaat, maar daarmee heeft zij haar gegeven belofte ook nagekomen, zoodat het niet aangaat om haar de verplichting op te leggen om het goed in tweevoud terug te geven. Men ziet dus duidelijk, dat de *tanda-rasan* een gecompliceerde zaak is: zichtbaar teeken, *gadai*-transactie en *pandjar*-begrip vloeien hier samen tot één homogeen geheel, waarvan het niet gemakkelijk valt de juiste samenstelling te beschrijven.

Waarin bestaat de *tanda-rasan?* In de eigenlijk gezegde Redjang bestaat zij in een som gelds, dat volgens de adat ten minste drie rijksdaalder groot moet zijn, welk bedrag men in een zakdoek ingebonden of in een *selepah perak berboengo mas* moet overhandigen. Een *selepah perak* is een zilveren doosje, dat versierd is met gouden inlegwerk (*boengo mas*). Er wordt daarbij geen maximum bepaald, zoodat het den *boedjang* vrij staat om méér te geven, mits hij er voor zorgt dat de waarde gelijk staat aan een oneven aantal rijksdaalders, bijv. vijf, zeven, negen. Waarom dit getal oneven moet zijn weet de Redjanger zelf niet precies te zeggen. „Het is nu éénmaal zoo'', zegt men. Ik vermoed dat hier achter een getallenmystiek verborgen is. Is men echter heel arm, en is men daartoe niet verlegen, dan kan men ook wel volstaan met drie gulden, of drie halve gulden, maar dan is men ook een stumperd.

Behalve het geldsbedrag moet men nog een sieraad of kleedingstuk voor de *gadis* geven, een *sarong*, een *selendang*, een paar sloffen, het één of ander gouden of zilveren voorwerp.

Van Sindangers heb ik vernomen dat in hun marga's men een stel zilveren ringen pleegt te geven, ofschoon het geven van het één of ander voorwerp ook welkom is.

Bij mijn nader onderzoek ter plaatse zelf is mij gebleken, dat de Sindangsche *tanda-rasan-moedo* bestaat, althans voor het gewone volk, uit *3 ringgit* en 3 kleine zilveren ringen, die ieder zoo dik zijn als de G-snaar van een viool. Geldt de *tanda-rasan-moedo* een dochter van een *pasirah*, dan geeft men niet 3 *ringgit*, maar 3 *ringgit* + 17 *ringgit* (*f* 50.—), terwijl één der drie ringetjes vervangen moet worden door een gouden ring (*tjintjin mas belah rotan)*, ter waarde van 10 à 15 gulden. De gouden ring heet *„kepalo gan"* (het hoofd van de *gan*). De geheele *tanda-rasan* (geld + ringen) wordt genoemd *„gan djo pengiring"* (= *gan* + begeleiders).

In Lebong verneem ik, dat men daar, behalve de *selepah perak berboengo mas*, ook nog een *destar* geeft, daar *tjoekau* genoemd. Een *tjoekau* is een zijden *destar* met gouddraad doorweven. Men noemt daar de *tanda-rasan „oeang-peletòk"* of *„koemeût"*.

Ook in Redjang wordt hier en daar de *destar* vermeld.

Al de voorwerpen, die niet bestaan in geld, worden *pengiring* genoemd, het geheel noemt men *tanda-rasan, gadai, gan, koemeût* of *peletòk*.

Na de ontvangst van de *tanda* stelt zich het meisje in verbinding met een vrouwelijk bloedverwant (bv. een tante) en deze brengt de vraag over aan de moeder met overhandiging van de *tanda;* de moeder stelt zich in verbinding met den vader en deze weer met de rest van de familie of met de *soekoe*. Er wordt dan overwogen of men den *boedjang* al dan niet tot schoonzoon zal aannemen. Daarbij wordt het karakter van den *boedjang* en zijn verleden nauwkeurig besproken, en ook de verhoudingen in zijn familie. Is men het met elkaar eens om hem tot schoonzoon te nemen, dan wordt overwogen hoe de huwelijksvorm zal zijn. Heeft men gebrek aan dochters dan stelt men het *semendo-ambil-anak*-huwelijk voor, heeft men veel dochters dan verkiest men het *djoe-djoer*-huwelijk; heeft men voor één van die beide huwelijksvormen geen voorkeur, dan stelt men het *semendo-radjo-radjo*-huwelijk voor.

Daarna stelt men de dochter van het besluit in kennis. Is het besluit ongunstig, dan zorgt het meisje er voor, door tusschenkomst van een vriendin, dat de *boedjang* zijn *tanda* terug krijgt; is zij een moedig liefhebbend meisje dan geeft zij de *tanda* niet terug, maar doet den *boedjang* het voorstel om met haar te vluchten (*melarikan, memaling diri*, en dergelijke uitdrukkingen).

Is het antwoord gunstig, dan zal de *boedjang* dat wel te weten komen; hij bezoekt haar dan en brengt tegelijk een *kris* mee. De kris moet zijn in allen deele volmaakt en ongeschonden, en het handvat moet ombonden zijn met een zakdoek, meestal een roode zakdoek. Deze kris heet *kris-semangat.* Met de kris overhandigt hij haar de *„tambah-gadai''*, dat is, hij vermeerdert zijn *gadai* met een geldsbedrag, dat alweer in oneven aantal geldséénheden wordt uitgedrukt, bijvoorbeeld de *tambah-gadai* bedraagt drie of vijf rijksdaalders.

De overreiking van de kris symboliseert, dat hij zijn ziel aan het meisje (haar familie) toevertrouwt. De in allen deele volmaakte kris met het zakdoekomwindsel symboliseert zijn waardeering van de persoonlijkheid van het meisje; daarmee wordt dan gezegd, dat zij een vlekkelooze maagd en een trouwe vrouw is, die geheimen weet te bewaren en tevens *bermaloe* is, (*bermaloe* kan men heel gebrekkig in het Nederlandsch weergeven met: „zedig en zedelijk; fijn besnaard; ordelijk; tactvol; welgemanierd, goed opgevoed'').

De vermeerdering van de *gadai* is een bevestiging van de totstandkoming van de overeenkomst des harten, welke overeenkomst *„rasan-moedo''* heet.

Voordat de *boedjang* zijn *tanda-rasan* aan de *gadis* heeft overhandigd, heeft hij in den regel zijn familie reeds met zijn plannen bekend gemaakt, zoodat de totstandkoming van de *rasan-moedo* feitelijk een overeenkomst tusschen de wederzijdsche familie's beteekent. Maar deze verborgen overeenkomst alleen is niet voldoende. De *koeteui*-hoofden (met inbegrip dus van het *doesoen*-hoofd en zijn *poenggawo*) en de oudsten van de *doesoen* moeten nog in de zaak gekend worden, zoodat het noodzakelijk is om een officieele onderhandeling te openen. Het openen van deze onderhandeling noemt men *„menoeokan rasan-moedo''* of *„rasan-moedo ditoeokan''* (de *rasan-moedo* wordt onderworpen aan het oordeel van de *toeo-toeo*, nl. de *koeteui*-hoofden plus de oudsten). De afgevaardigden van de familie van den *boedjang* gaan dan op een van te voren afgesproken dag naar de *doesoen* van het meisje, waar in haar huis de *koeteui*-hoofden en de *toeo-toeo* reeds aanwezig zijn om van de onderhandelingen tusschen beide familie's te getuigen en om de daaruit voortgesproten overeenkomst (de *„rasan-toeo''* geheeten) *terang* te maken. Op deze plechtige bijeenkomst wordt dan de huwelijksvorm bepaald, het bedrag van de *lēkēt* en haar ornamenten

genoemd, indien een *djoedjoer*-huwelijk is bedongen, anders wordt de *antaran* en de *wang angoes* vastgesteld, indien het een *semendo-radjo-radjo*-huwelijk betreft, of de *pelapik* ingeval het huwelijk een *semendo-ambil-anak*-huwelijk zal zijn; kortom alle bedingen betreffende het huwelijk worden dan gestipuleerd, zooals daar zijn het leveren van een karbouw, een koe of een geit voor het *bimbang*-feest, de soort van de *bimbang*, de duur van de *bertoenangan* (de verloving), den dag, waarop de *lēkēt* met bijbehooren, de *antaran* met de *wang angoes*, of de *pelapik* moet gebracht worden, en ten slotte den dag en de plaats van de *kedjai* of *bimbang*.

Is het huwelijk een *semendo-ambil-anak*-huwelijk, dan moet het huwelijksfeest ten huize van het meisje gevierd worden, en daar moet dan ook de *nikāḥ* gesloten worden. Betreft het een *semendo-radjo-radjo*-huwelijk dan moet ook het feest steeds worden gevierd en de *nikāḥ* plaats hebben ten huize van het meisje, maar bij dezen huwelijksvorm staat het der familie van den jongen vrij om al dan niet een feest ten zijnen huize te geven.

Betreft het een *djoedjoer*-huwelijk dan moet het huwelijksfeest gegeven worden ten huize van den *boedjang*, maar bij dezen huwelijksvorm heeft de familie van het meisje het recht om te bedingen, dat de *nikāḥ* ten haren huize zal plaats vinden. Al het „moeten" bovenbedoeld ten aanzien van de plaats van de *bimbang* kunnen doorbroken worden door een afwijkende afspraak der partijen, immers *adat kalah kareno djandji*, zoodat bij een *djoedjoer*-huwelijk het feest ten huize van het meisje kan gegeven worden.

Na afloop van de conferentie wordt een maaltijd aangeboden, terwijl de bij alle plechtigheden onafscheidelijke *serawo* niet vergeten wordt, (kleefrijst met geraspte klapper en *arèn*-suiker erop).

De ontvangst van de bij elk huwelijk vereischte gelden met toebehooren geschiedt eveneens met een plechtigheid, waarbij de aanwezigheid van *koeteui*-hoofden en oudsten weer vereischt is, om de betaling *terang* te maken. De *serawo* en de maaltijd worden ook hier niet vergeten.

De beteekenis van de rechtsterm *terang* komt hier duidelijk uit: „door de hoofden der rechtsgemeenschappen als een rechtsgeldige handeling erkend".

Het kan ook voorkomen, dat er geen *rasan-moedo* heeft plaats gehad; wanneer de wederzijdsche ouders de goede verhouding tus-

schen *boedjang* en *gadis* in de gaten krijgen, terwijl beide familie's een huwelijk tusschen die twee kinderen wenschen, dan trachten beide familie's met elkaar in contact te komen. Wie den eersten stap zal doen, hangt af van de omstandigheden: meestal zal de familie van den jongen de onderhandelingen openen, maar het kan ook gebeuren, dat de familie van het meisje het eerst de stoute schoenen aantrekt. Het eerste voorstel heet dan *memadoe rasan*. Daarna komt er een tijd van beraad voor de partij, die het voorstel heeft ontvangen. Valt het voorstel in goede aarde dan wordt er een dag afgesproken, waarop de preliminaire onderhandelingen geopend worden. Bij deze onderhandelingen worden de huwelijksvorm en de overige bedingen vastgesteld. Is men het over alles eens geworden, dan heet het, dat de *rasan tegoeh* is. De preliminaire onderhandelingen worden *„menegoehkan rasan"* genoemd *(tegoeh* = vast).

Daarna wordt er een dag bepaald, waarop men een plechtige bijeenkomst zal houden, om de tot stand gekomen *rasan-toeo* aan het oordeel van de *koeteui*-hoofden en de oudsten te onderwerpen, welke daad in het onderhavige geval feitelijk neerkomt op bekendmaking van de plaats gehad hebbende *rasan-toeo* aan de *koeteui*. Deze daad van afkondiging heet *memoetoeskan rasan (memoetoeskan* beteekent hier niet „doorsnijden of breken", maar „beslissen").

Dezelfde wijze van doen wordt ook toegepast, wanneer *boedjang* en *gadis* elkaar niet kennen. Maar dan moeten de kinderen eerst gehoord worden. Willen ze elkaar niet hebben, dan moeten de wederzijdsche ouders daarin berusten. Zetten desniettemin de wederzijdsche ouders hun zin door, dan moet de familie van het meisje het risico dragen. Want het meisje kan drie wegen volgen om zich aan zulk een huwelijk te onttrekken. Ten eerste kan zij zich door een anderen *boedjang* laten schaken, waarvan de gevolgen later zullen worden behandeld. Ten tweede kan zij door een *mas-kawin* te vragen, die redelijkerwijs niet van den *boedjang* kan gevergd worden, de *nikāḥ* doen stranden, immers het meisje is vrij in de bepaling van haar *mas-kawin*, en de *imam* moet zich vóór het sluiten van de *nikāḥ* vergewissen van den aard en het bedrag van de *mas-kawin*. De *imam* mag zich niet bepalen tot de mededeeling van den *walī* alleen, maar hij moet zekerheid verlangen dat de beweerde *mas-kawin* werkelijk naar aard en bedrag door het meisje zelf is bedongen. De gevolgen hiervan zullen eveneens later worden behandeld.

Ten derde kan zij na de *nikāḥ* weigeren den man tot zich toe te laten en *fas'ch* van den rechter vragen, op grond dat zij niet in het door haar familie voorgenomen huwelijk is gekend.

Omtrent de begrippen *„mas-kawin, nikāḥ, ta'līḳ, talāḳ, roedjōē', choel', fas'ch,* en *moertadd''*, zie beneden de hoofdstukken VI en VIII.

De gevolgen van de hier bedoelde *fas'ch* zullen we nu behandelen.

Als de *fas'ch* wordt uitgesproken, dan houdt dat in, dat het meisje tot niets mag veroordeeld worden jegens den man. Het risico van het door de ouders opgelegde huwelijk komt alleen ten laste van hare familie, immers de familie van den *boedjang* mag afgaan op de verklaring van de familie van het meisje. De familie van den *boedjang* heeft niet adatrechtelijk de verplichting om op onderzoek uit te gaan of de verklaring van de familie van het meisje inderdaad berust op de toestemming der *gadis*. In het algemeen is het Indonesische meisje te verlegen om haar ouders te vertellen, dat zij het voorgenomen huwelijk goedkeurt. Uit haar gedragingen moeten de ouders opmaken, dat het voorgenomen huwelijk ook naar haar zin is. Is echter het voorgestelde huwelijk haar niet welgevallig, dan zal zij daarentegen wel steeds „neen'' zeggen of een ontkennende hoofdbeweging maken. Het wordt dus aan het beleid van de ouders overgelaten om haar gezindheid uit te vorschen. Maar hebben zij eenmaal aan de familie van den *boedjang* een gunstige verklaring afgelegd, dan mag deze adatrechtelijk zich zonder meer daaraan houden, en het huwelijk als ook door het meisje gewild beschouwen.

Indien nu haar huwelijk door *fas'ch* is ontbonden dan moet haar familie (c.q. haar ouders, althans degenen, die de *wang adat* hebben ontvangen) veroordeeld worden tot betaling van alle schadevergoeding aan de familie van den *boedjang*.

In dit licht beschouwd kan dus de residents-circulaire van 4 Sept. 1929 no. 7525/20, waarbij verboden wordt na de *nikāḥ* de *wang-adat* terug te vorderen, ingeval het huwelijk door den rechter is ontbonden, tot onbillikheden leiden; voorts stimuleert die bepaling de opgelegde huwelijken, immers de familie van het meisje loopt geen enkel risico meer, en mag zelfs de *wang adat* behouden.

Gelukkig zou het zeker na Stbl. 1932 no. 80 onwettig zijn,

indien de rechter deze residentsregeling, in plaats van het adatrecht zelf, toepaste.

De duur van de periode, die ligt tusschen *rasan-toeo* en de *nikāḥ* noemt men de duur der verloving; zij begint dus met de *rasan-toeo*, dat is nadat de *rasan-moedo* aan het oordeel van de *koeteui*-hoofden plus oudsten overeenkomstig de adat is onderworpen, of nadat de *rasan-toeo* aan hen is bekend gemaakt. Gedurende deze verloving, die ontstaan is tengevolge van *„rasan baik sama baik"* (dat is niet ten gevolge van het samenvluchten) wonen de verloofden nu eens hier dan weer daar samen bij hun wederzijdsche ouders. Beurtelings wonen ze dan bijvoorbeeld een week in het huis van de ouders van den jongen, en een week in het huis van de ouders van het meisje. De vorm van het afgesproken huwelijk is daarvoor volkomen onverschillig. Meestal wordt reeds na afloop van de conferentie met de *koeteui*-hoofden plus de oudsten aan dezen bekend gemaakt dat op dien of dien dag het meisje door den *boedjang* en zijn familie naar zijn huis zal worden gebracht, om daar zooveel en zooveel dagen te blijven. Dit wordt dan genoemd *„melarikan toenangan"*, immers *boedjang* en *gadis* zijn toch reeds elkaars *toenangan*. Bij *„maling awak"* of *„lari bermaling"*, vlucht het meisje met den jongen, terwijl zij nog niet zijn wettige verloofde is.

In het geval van *melarikan toenangan* eischt de adat, dat het meisje, — na afloop van den aan de *koeteui*-hoofden plus oudsten bekend gemaakten termijn, gedurende welken zij bij den *boedjang* moet verblijven —, alleen terugkeert naar haar ouderlijke woning, natuurlijk door haar familie plechtig afgehaald. De *boedjang* mag dan voor dien éénen keer niet meegaan, tenzij de afgesproken huwelijksvorm *semendo-ambil-anak* is.

De bekendmaking door de familie van het meisje, dat de *boedjang* zijn verloofde voor zooveel en zooveel dagen bij zich thuis zal houden, aan de ter conferentie aanwezige *koeteui*-hoofden plus oudsten noemt men *„mendoedoekkan bertoenangan"*.

Na *„rasan baik sama baik"*, mag *„selarian"* (samenvluchten) niet meer plaats hebben. Reeds eerder hebben we vermeld dat het samenvluchten plaats heeft, wanneer de moedige *gadis*, ondanks den onwil harer ouders, den *boedjang* toch tot man wil hebben. *Boedjang* en *gadis* spreken dan een dag af, waarop zij vluchten zullen. Als teeken dat zij zich aan de afspraak zal houden pleegt zij het een of ander voorwerp, behoorende tot haar kleeding, mede te geven, wanneer de

afspraak door tusschenkomst van een ander, meestal haar vriendin tot stand komt. Dat voorwerp noemt men *„tanda-toeroen"* (zichtbaar teeken dat zij het huis zal verlaten). Tegelijk wordt dan afgesproken wie haar zal afhalen of haar op de vlucht zal begeleiden. Volgens de adat heeft de *boedjang* er voor zorg te dragen, wil de *selarian terang* zijn *(„melarikan terang")*, dat de *doesoen* van het meisje weet met wien het meisje wegvlucht en waarheen zij gebracht wordt. Heeft het wegloopen plaats tengevolge van het ongunstig antwoord van de familie van het meisje op haar mededeeling, dat zij door den *boedjang Anoe* is gevraagd met vertoon van de *tanda-rasan,* dan weet de familie van het meisje wel wie de *boedjang* is en in welke *doesoen* hij woont. In dat geval kan de *boedjang* op die wetenschap rekenen. Heeft het samenvluchten plaats tengevolge van het feit, dat *boedjang* en *gadis* reeds hebben voorzien, dat het vergeefsche moeite zou zijn om haar ouders van het gedane aanzoek in kennis te stellen, dan moet de *boedjang* er voor zorgen dat het *doesoen*-hoofd van het meisje op de hoogte wordt gebracht van de voorgenomeen vlucht, van zijn identiteit, en van de plaats waarheen hij het meisje wil brengen. In zoo'n geval, moet de *boedjang* aan het *doesoen*-hoofd van het meisje *f* 10.— *wang adat* betalen, genoemd *„oepah-toea"*, die voor dit speciale geval ook wel *„oeang-pelajan"* wordt genoemd. Wat het onderscheid is tusschen *oepah-toea* en *wang-pelajan* zal later uiteengezet worden.

Behalve de twee boven vermelde gevallen van *lari terang,* die het gevolg zijn van een gestrande *rasan moedo* of van een voorziene weigering van de familie van het meisje, bestaan er nog twee andere gevallen, waarvan het eene een schijnvlucht is en het andere *lari gelap* of *menebo* wordt genoemd.

Bij de schijnvlucht is de *rasan-moedo* volkomen gelukt, de familie van het meisje heeft in het door haar overgebrachte aanzoek van den *boedjang* toegestemd, en deze heeft de *tanda-rasan* vermeerderd als teeken dat de *rasan-moedo* een voldongen feit is geworden. Maar het meisje wil niet hebben, dat de *rasan-moedo „ditoeokan"*, omdat zij *maloe* is. Waarin bestaat deze *maloe?* Ze bestaat in de vrees, dat haar vriendinnen en het overige publiek de te houden *rasan-toeo* zou kunnen beschouwen als te zijn zonder een daaraan voorafgegane *rasan-moedo.* Want *rasan-toeo* zonder *rasan-moedo,* (welke laatste voor het groote publiek veelal verborgen blijft) kan soms in dien zin worden verstaan, dat zij (de *rasan-toeo)* plaats möet hebben,

omdat het meisje niet in staat is om zelf een jongen te zoeken of omgekeerd omdat de jongen niet bij machte is om zelf aan een meisje te komen. Welk meisje is nu niet in staat om een jongen tot zich te trekken? Natuurlijk een meisje aan wier aantrekkingskracht, misschien wel aan wier eer iets ontbreekt. Evenzoo de *boedjang,* die niet voor zich zelf kan zorgen, die door zijn ouders aan een vrouw moet geholpen worden: hij moet wel een *„boedjang-toeo''* zijn, een oude vrijer, die niet door een meisje begeerd wordt.

Vandaar het ontstaan van de schijnschaking, om de vermeende „besproken'' eer van elkaar te redden. Men laat het dus niet komen tot een *rasan-toeo,* maar men wekt den schijn alsof de *rasan-toeo* geforceerd wordt. Een middel om de *rasan-toeo* te forceeren is nu de vlucht, daarom gaat men *selarian,* naar den schijn zonder medeweten van de ouders van het meisje en zonder medeweten van haar *doesoen*-hoofd. De verdere afhandeling van deze schijnvlucht geschiedt op dezelfde wijze als de echte *selarian.* Voor een vreemdeling zijn ze niet van elkaar te onderscheiden.

Het *„lari gelap''*, ook wel genoemd *„maling gelap''* of *„menebo''* is het vluchten, dat plaats heeft zonder dat de ouders van het meisje èn het *doesoen*-hoofd weten, wie de *boedjang* is, al kunnen de ouders soms wel vermoeden wie de mogelijke schuldige is. *Menebo* ziet dus op het geval, dat het meisje, voorzien hebbende dat harer familie het aanzoek niet welgevallig is, nalaat om aan haar ouders te vertellen, dat *boedjang* Anoe, de zoon van Anoe, die in *doesoen* Anoe woont, haar heeft gevraagd; de *tanda-rasan* vertoont zij daarom niet aan haar familie, indien er een gegeven is. Maar in de meeste gevallen wordt de *tanda-rasan* niet eens gegeven, omdat de *boedjang* reeds door het meisje is geinstrueerd dat zijn aanzoek toch niet bij haar familie in goede aarde zal vallen, zoodat het geven van een *tanda-rasan,* die het meisje noodig heeft om ze als zichtbaar teeken van het gedane aanzoek aan haar ouders te vertoonen, ook geen zin meer heeft. Het woord *tebo* beteekent „met bosch bedekte bergen of boschrijke heuvels'', zoodat de term *menebo* een symboliseering is van de *lari gelap:* men begeeft zich als het ware in het donker der bosschen zonder achterlating van eenig spoor. Meestal gaat het *menebo* ook gepaard met *„terdjoen alas''*, omdat er geen *„tanda semangat''* wordt achtergelaten, en veelal ook maken de vluchtelingen zich daarbij schuldig aan *„sebambangan''*, d.i. de vlucht zonder *„berkawan''*.

Over deze nieuwe begrippen *terdjoen alas, tanda semangat,* en *sebambangan* zal straks gesproken worden.

Bij de *„selarian terang''* en de schijnvlucht wordt het meisje gebracht naar de woning van den *boedjang,* maar bij *selarian gelap* vlucht men bijna altijd naar een vreemde *doesoen,* om zich daar schuil te houden bij den *imam,* den *pasirah,* of het *doesoen*-hoofd. Brengt de *boedjang* haar toch naar zijn eigen *doesoen,* dan brengt hij haar niet in zijn eigen woning, omdat hij voor complicatie's tusschen zijn eigen familie en de familie van het meisje vreest, maar ook daar naar de woning van den *imam* of van het *doesoen*-hoofd. De *selarian-terang* eindigt altijd in een *rasan-toeo,* zij het dan ook een geforceerde *rasan-toeo.* Of deze geforceerde *rasan-toeo* al dan niet tot een gunstig resultaat zal leiden, waardoor het huwelijk mogelijk wordt, hangt af van de situatie. De schijnvlucht eindigt altijd in een gunstige en zeer loyale *rasan-toeo,* omdat de wederzijdsche familie's en het *doesoen*-hoofd *„soedah ma'loem''* zijn (al kennis dragen) van de geheele toedracht van de vlucht.

Geheel anders is het gesteld met de *„maling gelap''.* Het weggeloopen paar zou wel „zoo maar'' willen trouwen, maar de *imam* zal wel er voor waken, dat ze niet „zoo maar'' door de *nikāḥ* in den echt worden vereenigd. Hij zal zich in verbinding stellen met het *doesoen*-hoofd, en dit zal wel zijn ambtgenoot in de *doesoen* van het meisje waarschuwen; het *doesoen*-hoofd van het meisje waarschuwt haar ouders. Zijn deze zoo verbolgen, dat zij niets meer met de zaak te maken willen hebben, of blijven ze stil zonder binnen een redelijken termijn iets te zeggen, dan hebben ze daarmee den betrokken *imam* de bevoegdheid gegeven om hun dochter aan den *boedjang* uit te huwelijken. De *imam* treedt dan als nood-*walī* op. In het geval de ouders zich tegen het huwelijk verzetten, zullen ze dat wel duidelijk zeggen en in de meeste gevallen hun dochter gaan halen. Het meisje moet dan aan haar ouders uitgeleverd worden, tenzij zij reeds door den *boedjang* is onteerd, in welk geval het huwelijk toch plaats moet hebben. Komt het huwelijk op deze wijze tot stand dan heeft de *boedjang* de volgende adatboeten te betalen:

1e. *f* 15,— *denda* te betalen aan de *koeteui*-hoofden plus oudsten van zijn eigen *doesoen,* omdat hij *maling gelap* heeft gepleegd;

2e. *f* 15,— *denda* ten behoeve van het meisje, omdat zij zich schuldig heeft gemaakt aan *„lari gelap'',* te betalen aan de

koeteui-hoofden en oudsten van haar *doesoen;*

3e. 30 realen boete wegens *„berzina"*, [in de gewone gevallen rechtens door beide partijen voor de helft te dragen, maar in ons bijzonder geval door den *boedjang* alleen te betalen];

4e. een geit voor reiniging van de plek waar de *zinā* heeft plaats gehad;

5e. het dubbele bedrag van *„sarap berkoendang"* ad *f* 2,— dus in totaal *f* 4,— te betalen aan de vriendinnetjes van het meisje in haar *doesoen,* om hen schadeloos te stellen voor het verlies van hun vriendin.

6e. het dubbele bedrag van *tando pĕpĕus* àd *f* 0,50, dus *f* 1,— te betalen aan den schoonbroer van het meisje, die een *semendo-ambil-anak*-huwelijk heeft gesloten en bij haar ouders inwoont.

7e. *wang penapak* àd *f* 2,— tot *f* 4,— te betalen aan degenen, die de vluchtelingen hebben achterhaald en gevonden, in ons geval de ouders, die hun dochter kwamen halen *(menapak* = opsporen, achtervolgen).

8e. *„wang pelajan"*, àd *f* 15,— te betalen aan de adathoofden van het meisje en die van den jongen. De adathoofden van het meisje krijgen *f* 7,50, en die van den *boedjang* krijgen ook *f* 7,50;

9e. de boete voor *sebambangan,* wanneer de vluchtelingen op hun vlucht niet begeleid werden door een *boedjang* en een *gadis:* deze boete varieert van *f* 30,— tot *f* 15,— al naar gelang den stand van den vader van het meisje, dat is al naar gelang zij de dochter is van een *pasirah, pembarap, proatin, poenggawo,* of van een gewonen *mata-gawē.* In de Sindang wordt medegedeeld, dat de helft van de boete voor *sebambangan* toekomt aan den *pasirah,* terwijl de andere helft toekomt aan de *koeteui*-hoofden van het meisje.

10e. de boete voor *terdjoen alas,* wanneer het meisje geen *tanda semangat* heeft achtergelaten.
De *denda terdjoen alas* varieert van *f* 24,— tot *f* 8,— (in de Sindang echter wordt als laagte boete genoemd *f* 2.50,) al naar gelang den stand van den vader van het meisje.

11e. de „*wang penoeroen*", omdat bij de vlucht gebruik wordt gemaakt van de ladder van de ouderlijke woning, groot *f* 8.— [1]).

Men ziet dus dat *menebo* den *boedjang* een som kan kosten, die varieert van ± *f* 150.— tot ± *f* 180.— Heeft er geen onteering plaats dan vervalt slechts de boete van 30 realen, maar de geit blijft verschuldigd om het door *menebo* verstoorde magische evenwicht in de rechtsgemeenschap te herstellen. In dit laatste geval nemen de ouders hun dochter mee naar huis, onder het voorwendsel, de *rasan-toeo* in der minne te doen plaats hebben. De *rasan-toeo* heeft dan ook daarna in den regel plaats, maar wanneer de familie van het meisje zulke bezwarende voorwaarden stelt, dat zij door de familie van den *boedjang* niet kunnen vervuld worden, dan moet deze onverrichter zake naar huis terugkeeren, met schade en schande beladen. In het geval dat haar familie het meisje niet met zich meeneemt (het meisje is dus wel onteerd), maar wel in het huwelijk toestemt, dan kan zij nog den huwelijksvorm bepalen, met dien verstande echter dat zij niet méér dan 20 realen *wang-adat* mag vragen, indien de *boedjang* niet in staat is om meer te betalen. Kan ook de *boedjang* deze 20 realen niet betalen, omdat hij reeds met de betaling van zooveel boeten is bezwaard, dan moet de familie van het meisje zich tevreden stellen met wat de *boedjang* haar wèl kan betalen, zelfs moet zij met geen betaling genoegen nemen, indien van den *boedjang* niets meer te plukken valt. De huwelijksvorm wordt dan door de familie van het meisje vastgesteld. In den regel zal zij *semendo-ambil-anak* verkiezen, waardoor de jongen verplicht is om bij zijn schoonouders in te wonen. Het is echter niet uitgesloten dat de familie van het meisje een *djoedjoer*-huwelijk verkiest, al is het ook een *djoedjoer*-huwelijk zonder *wang lēkēt*. Daarmee geeft ze dan te kennen dat zij niets meer van het meisje wil hooren. Ook de *semendo-radjo-radjo* is niet uitgesloten, indien maar de familie van den *boedjang* in staat is om de bedongen *wang-antaran* op te brengen.

Indien de familie van het meisje, ondanks het feit van haar onteering, weigert om den „dief" tot schoonzoon te nemen, dan ver-

---

[1]) Het is ook mogelijk, dat de schuldige slechts twee adatboeten heeft op te brengen, de *denda pelajan* en de *denda menebo*, te samen slechts *f* 45,— à *f* 50,—; doch als dat zoo is, moet het naar mijn meening als een latere vermindering worden beschouwd.

werkt zij daarmee haar recht om den huwelijksvorm te bepalen. De vorm van het huwelijk wordt alsdan bepaald door den *imam* in gemeenschappelijk overleg met de vluchtelingen. Meestal zal de keuze van het paar vallen hetzij op een *djoedjoer*-huwelijk zonder *lēkēt*, hetzij op een *semendo-radjo-radjo*-huwelijk zonder *wang-antaran*. Nooit zal de keuze zijn *semendo-ambil-anak*, omdat deze vorm indruischt tegen de vijandige houding van de familie van het meisje.

De afwikkeling van de *selarian terang* en van de schijnvlucht, die slechts schijnbaar niet *terang* is, is als volgt: de *boedjang* stuurt op den met het meisje afgesproken dag een vriend naar de *doesoen* van de *gadis*, aan wie reeds van te voren de identiteit van den afgezant is bekend gemaakt. Merkt het meisje, dat de afgezant voorbij haar huis loopt, dan wacht zij op een goede gelegenheid om het huis te verlaten. Verlaat zij het huis, dan voegt zich bij haar een vriendin, met wie zij reeds van te voren heeft afgesproken om haar op dien of dien dag te komen vergezellen bij haar vlucht. Zijn de huisgenooten toevallig op de *ladang*, dan wordt de voorbijganger-afgezant uitgenoodigd om binnen te komen, althans wanneer de vriendin van de *gadis* reeds bij haar thuis aanwezig is. Wordt de afgezant door de *gadis* niet toegeroepen om binnen te komen, dan loopt hij langzaam door om op het eind van den *doesoen*-weg op wacht te gaan staan, na met haar een blik van verstandhouding te hebben gewisseld. Het kan ook gebeuren dat daar in de buurt de *boedjang* zelf aanwezig is, die pas voor den dag komt, wanneer hij daartoe een sein van den vriend-afgezant heeft ontvangen. De aanwezigheid van den *boedjang* zelf is echter niet vereischt.

Voordat het meisje haar huis verlaat, deponeert zij in haar slaapvertrek, meestal onder haar slaapmatje of in de rijstkist, de *„tanda lari"*, meestal genoemd de *„tanda-semangat"*. Deze *tanda-semangat* bestaat uit de door den *boedjang* verstrekte *tanda-rasan*, al dan niet vermeerderd met de *tambah gadai*. Is er een *tambah gadai* aanwezig, dan heeft men steeds te maken met een schijnvlucht. Zooals we reeds hebben verteld, bestaat deze *tambah gadai* uit een geldsom en een *keris-semangat*.

Bij de *selarian terang* is er natuurlijk geen sprake van *tambah-gadai*, omdat het aanzoek niet door de familie van het meisje is geaccepteerd, zoodat de bevestiging van de *rasan-moedo* door middel van de *tambah-gadai* geen zin heeft. Daarom moet bij de *selarian-*

terang achtergelaten worden, behalve de door den *boedjang* gegeven *tanda-rasan*, ook nog de *tanda-semangat*. Bij de schijnvlucht is in de *tambah-gadai* reeds aanwezig een *kris-semangat*, zoodat een speciale *tanda-semangat* niet meer vereischt is.

Bij de *selarian-terang* nu bestaat de *tanda-semangat* uit die voorwerpen, die zouden vereischt zijn wanneer er een *tambah-gadai* ware geweest, en deze bestaat gewoonlijk uit een kris en een som gelds. Deze *kris* en de som gelds heeten dan *tanda-semangat*. [Deze *tanda-semangat* heet in de Sindang *„tjiri semangat (tjiri = tanda)*. Het gewone volk mag in plaats van de *kris* een mes *(pisau belati*, een klein kapmesje, een dolk) als *tjiri-semangat* achterlaten]. Het geld kan men in een zakdoek wikkelen of in *selepah-perak-berpoentjak-mas* insluiten. Zoo zijn de vereischten voor de *tanda-semangat* in Bermani-Ilir en in Merigi. Maar in de marga's Seloepoe-Redjang en Bermani-Oeloe kan men volstaan die voorwerpen achter te laten, die vereischt zouden zijn geweest voor de *tanda-rasan*, n.l. een *destar* (*tjoeëlèu* genoemd) met gouden draad doorweven plus *selepah-perak-berboengo-mas* met geld erin, zoodat dus de *kris semangat* daar niet vereischt is. Heeft de *boedjang* daar dus reeds een *tanda-rasan* gegeven, dan kan het meisje die *tanda-rasan* achterlaten om als *tanda-semangat* te dienen. In de marga's Bermani-Ilir en Merigi moet de *boedjang* echter, in geval hij de *tanda-rasan* reeds gegeven heeft, nog de *tanda-semangat* aan het meisje geven, net alsof hij zijn *tanda-rasan* nog moet vermeerderen met *tambah gadai*. Hier kan hij dus niet volstaan met de reeds verstrekte *tanda-rasan* alleen.

Is men niet erg op de hoogte van de uiteenloopende adat der verschillende streken omtrent de *tanda semangat*, dan is het het veiligst om een complete *tanda-semangat* achter te laten. Doet men dit, dan wordt men voor hoogst *beradat* aangezien; de complete *tanda semangat* bestaat uit: een met gouddraad doorweven *destar*, een *kris-semangat*, een *selepah-perak-berpoentjak-mas* met geld er in, een *tjerana-sirih* met de vijf soorten ingredienten, een *gerigik* water, en liefst voegt men daaraan toe de *wang-pelajan*, die aan de adathoofden verschuldigd is, ofschoon deze *wang-pelajan* ook later kan betaald worden. Zoo pleegt men in de Sindangmarga's, behalve de *gan* en de *kris-semangat* nog de *denda (wang)-pelajan* achter te laten, om ze gezamenlijk te doen dienen als *tanda-semangat*. De boven vermelde *tjerano-sirih* en *air segerigik* komen nu echter

haast in onbruik *(tjerano* is een *sirih*-schaal, meestal van koper; *gerigik* is een waterkoker van *bamboe)*. Uit de complete *tanda-semangat,* ziet men dus, dat de *tanda-semangat* een symboliseering is van een mannelijk bezoek in de kamer van het meisje. In de haast van de vlucht vergeet hij zijn mannelijke kleedij mede te nemen, (een *kris,* een *destar* en een *selepah* (tabakskoker). Wanneer zal men zich van zijn *kris* en zijn *destar* ontdoen? Natuurlijk als men lang genoeg in de kamer heeft kunnen blijven, zoodat er niet alleen gelegenheid is geweest om samen te zitten en te praten, maar men daar ook heeft geslapen. De *tjerano* en de *gerigik* symboliseeren dat het paar het genoegelijk heeft gehad, ze hebben *sirih* gekauwd en samen gedronken. Bovendien symboliseert de *tjerano* de *ibeun-penaok,* dat is de *sirih*-aanbieding ter verwelkoming van een zeer geëerden gast. Dat de gast een zeer geëerd persoon is geweest, blijkt wel uit zijn met goud doorweven *destar.* Daar men nu te doen heeft met iemand van rang, gaat het niet aan om hem met een gewapende bende te achterhalen, zooals men vroeger placht te doen, wanneer iemand zich schuldig had gemaakt aan *menebo,* men mocht toen den indringer ter plaatse waar men hem achterhaalde zonder vorm van proces neerslaan.

Daarom gaat men nu met den vluchteling onderhandelen, wanneer de gezamenlijke vlucht plaats had met inachtneming van de daarop betrekking hebbende adat-voorschriften, al wordt de complete *tanda-semangat* nu nergens meer gegeven.

Wanneer de ouders van het meisje, bij hun terugkomst van de *ladang* bemerkende dat hun dochter weggevlucht is, hetgeen blijkt uit de thuis gevonden *tanda-semangat,* hun beklag gaan doen bij het *doesoen*-hoofd, informeert dat hoofd dadelijk of de *tanda-semangat* achtergelaten is. Als de ouders de *tanda-semangat* vertoond hebben, dan zegt het dorpshoofd laconiek: „Welnu, het wegloopen is overeenkomstig de adat, de vluchtelingen moeten worden opgespoord en de *rasan-toeo* moet geopend worden''. De *toeo-batin* wordt dan ontboden om de ouders of hun afgevaardigden bij de onderhandelingen behulpzaam te zijn. De *toeo-batin* is een man, die om zijn adatkennis en welbespraaktheid bij zulke aangelegenheden zeer gezocht is. Wanneer de ouders van het meisje de zaak wel zelf kunnen afhandelen, staat het hun vrij om de kwestie zelf op te knappen.

De afgezanten van de ouders, veelal een mannelijk bloedverwant en een bij de familie ingehuwde *tambik-anak*-man (de *orang se-*

mendo), al dan niet vergezeld van de *toeo-batin,* gaan dan er op uit om de vluchtelingen op te sporen. Dit noemt men *pergi menapak* of *menoentoet* (opsporen, vervolgen).

In de Sindang spreekt men alleen van *menoentoet.* De personen, die hier gaan *menoentoet* zijn: één *toeo-kerbai,* twee of drie *gadis* en twee of drie *boedjang.*

De gevonden *tanda-semangat* wordt door de *orang-menapak* meegenomen. Bij *selarian-terang* weet men precies waar de woning van den *boedjang* is, hetzij omdat het *doesoen*-hoofd de plaats heeft aangewezen, hetzij omdat de ouders van het meisje die woonplaats reeds hebben vernomen van hun dochter, die immers de noodige mededeelingen heeft gedaan bij het overbrengen van het aanzoek en de *tanda-rasan* van den *boedjang.* Bij de schijnvlucht weet men niet alleen wie en waar de *boedjang* is, maar weet men ook wanneer men moet komen om te „onderhandelen", omdat men alles van te voren reeds heeft gearrangeerd. Bovendien worden, nadat de *boedjang* het meisje bij zijn familie heeft gebracht, door deze een paar afgezanten gestuurd naar de woning van de ouders van het meisje om bekend te maken dat het verloren meisje in hun *doesoen* is en dat men het heel prettig vindt wanneer de familie van het meisje daar komt om met de familie van den *boedjang* te onderhandelen (*menoeokan rasan*). Tevens trachten dan deze afgezanten zijdelings te weten te komen, wat wel de eischen van de familie van het meisje zijn.

Wanneer de *orang orang menapak* in de *doesoen* van den *boedjang* gekomen zijn, dan kijken ze uit of er niet ergens aan den trap van iemands woning een *„monok-tjoeĕuw"* gebonden is. (De *monok-tjoeĕuw* is echter niet in gebruik in de Sindang). *Monok* beteekent kip of haan, *tjoeĕuw* beteekent het hoofd achterover gooien om naar iets uit te kijken, dat zich hooger bevindt dan den persoon, die uitkijkt; omhoog blikken. Het gebruik van *monok-tjoeĕuw* wordt alleen in de onderafdeeling Redjang vermeld. Liefst gebruikt men daartoe een witten haan; kan men geen witten haan vinden, dan kan men volstaan met den een of anderen haan. Waar de *monok-tjoeĕuw* zich bevindt, daar is ook den verleider aan te treffen.

Bovendien kan men reeds van buiten zien, dat er een evenement in het huis plaats heeft, want men vindt daar veel volk, vooral *boedjang* en *gadis,* die de vluchtelingen zijn komen groeten en ge-

lukwenschen; bovendien zijn de jongelieden en jonge meisjes daar gekomen om van de gelegenheid gebruik te maken en met elkaar te *berlindjang*.

De afgezanten worden begroet met *ibeun-penaok*, daarna wordt hun gevraagd wat het doel is hunner komst. Het antwoord is „*Datang baik;* we zijn gekomen om te informeeren of *gadis* Anoe hier aanwezig is en wat zij hier komt doen". De gastheer of gastvrouw antwoordt dan: „Gelieve te zoeken wie het verloren meisje is onder al deze *gadis!*" Al spoedig vindt men de verstekeling in een kamer, omringd door vriendinnetjes. Daarna vertoonen de afgezanten de *tanda semangat* en vragen wat deze te beduiden heeft. Het antwoord is: „*Rasan baik samo baik*". Indien de *toeo-batin* meegekomen is, dan antwoordt hij daarop: „Indien het zoo is, waar is dan de *tiang-bakoelè*?" De *tiang-bakoelè* is een *wang adat* ad *f* 2.50, die door de familie van den *boedjang* verschuldigd is aan den meegekomen *toeo-batin*, en welke moet dienen als sleutel om de onderhandelingen te openen. Dit is het geval wanneer men te maken heeft met een schijnvlucht. De onderhandelingen worden direct geopend en beklonken onder de auspiciën van het *doesoen*-hoofd, *koeteui*-hoofden en oudsten van de *doesoen* van den *boedjang*. Daarna wordt dan een dag bepaald, waarop *boedjang* en *gadis* naar de *doesoen* van het meisje zullen gebracht worden om hem aan haar familieleden en *doesoen*-menschen voor te stellen.

De onderhandelingen worden besloten met *serawo-kelapo* (geraspte klapper met *arèn*suiker) en klapperwater; daarna wordt er een maaltijd aangeboden, waarna de afgezanten huiswaarts tijgen om verslag uit te brengen. De medegekomen *orang-semendo* krijgt *f* 2.— *wang-penapak* en de *monok-tjoeĕuw*. (De *wang-* of *maspenapak* is echter niet bekend in de Sindang).

Is het een *selarian-terang*, dan keeren de afgezanten terug, na de familie van den *boedjang* gepolst te hebben, om verslag uit te brengen, terwijl den medegekomen *orang-semendo* de *monok-tjoeĕuw* en de *wang-penapak* worden medegegeven. Vóór het heengaan wordt dan een dag bepaald, waarop de afgezanten van de familie van het meisje terug zullen komen om de definitieve onderhandelingen te openen (*memoetoeskan rasan*).

In de Sindang geschiedt het openen der definitieve onderhan-

delingen ten huize van het meisje; bij het vertrek der *menoentoet*-lieden wordt hun dan bekend gemaakt, wanneer de afgezanten van den *boedjang* zullen komen om te onderhandelen. Op dien dag worden dan ten huize van het meisje alle voorwaarden genoemd, waarna de afgezanten van den *boedjang* terugkeeren om verslag uit te brengen. Vóór hun vertrek deelen ze aan de familie van het meisje mee, wanneer ze weer zullen terugkomen met *poendjoeng*. Deze belofte om terug te komen met *poendjoeng* beduidt dat de door de familie van het meisje gestelde voorwaarden zeker zullen aanvaard worden door de familie van den *boedjang*.

De *koeteui*-hoofden van het meisje worden met dat alles nog niet in de onderhandelingen betrokken, want de definitieve onderhandelingen ten huize van het meisje heeft alleen plaats tusschen de wederzijdsche familie's.

Op den voor de terugkomst vastgestelden dag, verschijnen dan de familieleden van den *boedjang* en de *boedjang* zelf met een hoeveelheid rijst en een aantal kippen, welke benoodigd zijn voor het bereiden van de *poendjoeng*, want deze wordt in het huis van de *gadis* klaargemaakt, wanneer de *boedjang* niet van dezelfde *doesoen* is.

Wanneer de familieleden van den *boedjang* op den vastgestelden dag in het huis van de *gadis* gekomen zijn, zijn daar reeds bijeen de geheele *koeteui:* de adathoofden *(ginde* of *pembarap* met hun *poenggawo)*, de *sjarak*-hoofden *(imam, chetib* met hun trawanten) en de *soekoe-soekoe-soembai* (de *soekoe*-hoofden). De *soekoe-soekoe-soembai* worden ook genoemd *pa' kebilang* (diegenen, die in tel zijn). De *ginde* en *poenggawo* zijn bijna altijd gekozen uit de *soekoe-soekoe-soembai.*

Voordat men het doel der komst van de gasten (familieleden van den *boedjang*) bekend maakt, wordt eerst aan de vereenigde *koeteui* (hier *koetè* genoemd) en aan de overige gasten een maaltijd aangeboden. Na afloop van het feestmaal wordt officieel afgekondigd het doel der komst van de familie van den *boedjang*. Daarbij doet men net alsof er nooit onderhandelingen hebben plaats gehad. Ten aanhoore van de *koeteui* worden nu opgezegd de feitelijk reeds bedongen en aanvaarde voorwaarden. Is men uitgepraat, dan verzoekt de familie van den *boedjang* om „beraad en uitstel'' der onderhandelingen tot den volgenden dag. Hierop gaan de *koeteui* en de overige gasten weg om weer den volgenden dag terug te

komen. De familieleden van den *boedjang* brengen den nacht door in het huis van de *gadis*, maar van eenig beraad valt niets te bespeuren, er wordt geschertst en geslapen. Den volgenden dag komen allen weer terug in het huis van de *gadis*. Nu wordt pas aan de *koeteui* bekend gemaakt dat alle onderhandelingen afgeloopen zijn en dat de familie van den *boedjang* alle gestelde voorwaarden heeft aanvaard. Hierop wordt de *poendjoeng* opgediend, ter bezegeling van de *„rasan djadi"*.

Het meisje moet naar haar ouderlijk huis terugkomen tusschen het tijdstip dat de *menoentoet*-lieden teruggekeerd zijn en het moment van de komst van den *boedjang* en zijn familie in haar ouderlijk huis. Ze mag ook samen met den *boedjang* meekomen, maar niet samen met de terugkeerende *menoentoet*-lieden.

Gedurende de verloving, hoe ook de vorm van het toekomstig huwelijk zal zijn, woont de *boedjang* in het huis van zijn aanstaande schoonouders. Dit heet *menoenggoe toenang* (zijn verloofde bewaken).

Is het toekomstig huwelijk een *djoedjoer*-huwelijk, dan wordt het meisje kort voor het plaats hebben van de *bimbang* naar het huis van den *boedjang* gebracht.

Zetten we nu, na uiteenzetting van deze Sindangsche toestanden, ons afgebroken verhaal voort: bij de preliminaire onderhandelingen zijn de aanwezigheid van de *koeteui*-hoofden van den *boedjang* niet vereischt. Wanneer de afgevaardigden van de familie van het meisje gekomen zijn om de definitieve onderhandelingen te openen, dan is pas de aanwezigheid van de adathoofden van den *boedjang* vereischt om de geslagen besluiten *terang* te maken. De adathoofden van het meisje worden dan daarbij vertegenwoordigd door den medegekomen *toeo-batin*, die zijn *tiang-bakoelè* toucheert, voordat hij zijn mond opent om mede te deelen wat de eischen zijn van de familie van het meisje.

Is de *wang-pelajan*, die bij elk samenvluchten vereischt is, dus ook bij een schijnvlucht, nog niet betaald, dan wordt die *wang adat* na de onderhandelingen aan de *toeo-batin* overhandigd om ze aan de *koeteui*-hoofden van het meisje over te brengen. In Lebong krijgen de adathoofden van het meisje de helft van de *wang-pelajan*, ook *denda-pelajan* genoemd, terwijl de andere helft ten bate komt van de adathoofden van den *boedjang*. In Redjang echter is het gewoonte, dat de *denda-pelajan* getoucheerd wordt door de adat-

hoofden van het meisje alleen. Zoowel in Lebong, als in Redjang bedraagt de *denda pelajan* *f* 15.—.

De *denda-pelajan* wordt verdeeld tusschen *pasirah*, het betrokken *doesoen*-hoofd met zijn *poenggawo* en zijn *koeteui*-hoofden plus oudsten, (*melajan* = iemand bezig houden; iemand bedienen; *denda pelajan* = *denda* als contra-prestatie voor eenigen overheidsdienst; retributie).

De *denda-pelajan* is altijd verschuldigd, ook wanneer de *rasan-toeo* mislukt is, zoodat het niet tot een huwelijk is gekomen.

Wanneer de *rasan-toeo* tot een goed resultaat is gekomen, dan blijft het meisje in het huis van den *boedjang*, totdat zij met haar verloofde naar haar *doesoen* is gebracht om den *boedjang* aan haar *doesoen*-genooten voor te stellen. Is de *rasan-toeo* mislukt, dan wordt zij onmiddellijk daarop door haar familie naar haar *doesoen* teruggebracht.

Heeft er geen ontvluchting plaats, dus bij de *rasan-moedo-di-toeokan* zonder *selarian*, en bij de *rasan-toeo-baik-samo-baik*, ook zonder *selarian* natuurlijk, is door de familie van den *boedjang* geen *wang-pelajan* verschuldigd, maar wel *oepah-toea* ad *f* 10.—, te betalen aan de adathoofden van het meisje alleen (*pasirah*, en het betrokken *doesoen*-hoofd met zijn *poenggawo* en *koeteui*-hoofden plus oudsten).

Oeang-pelajan en *oepah-toeo* zijn dus betalingen aan de adathoofden om hun bemoeienissen in zake verlovingskwestie's te beloonen.

Onverschillig of er al dan niet *selarian* (samenvluchten) heeft plaats gehad is door den *boedjang* nog verschuldigd *sarap-berkoendang* en *tando-pepĕëus*.

De *sarap-berkoendang* wordt betaald aan de vriendinnetjes van het meisje als afscheidsgeld, omdat zij met haar (een verloofde, later gehuwde vrouw zijnde) niet meer kunnen *berkoendang*, (spelen en omgaan). De *tando-pepĕëus* is verschuldigd aan den *orang-semendo*, die in gevolge zijn *tambik-anak*-huwelijk bij de ouders van het meisje inwoont [1]).

---

[1]) De Redjangers kunnen me slechts de functie van de *tando-pepĕëus* aangeven, maar wat nu eigenlijk de zin is van het Redjangsche woord *pepĕëus* kan ik niet te weten komen.

De *sarap-berkoendang* bedraagt *f* 2.— en de *tando-pepëëus* is *f* 0.50 groot, welke bedragen echter bij samenvluchten moeten verdubbeld worden.

Is de verloving tot stand gekomen door middel van samenvluchten, dan blijft de *boedjang*, nadat hij in het huis van de *gadis* is gebracht om daar aan de *doesoen*-genooten van het meisje voorgesteld te worden, voorgoed in de woning van zijn aanstaande schoonouders, totdat dan de *bimbang* wordt gegeven om het huwelijk te vieren, indien bedongen is dat het huwelijk een *semendo-ambil-anak* zal zijn. Is bedongen een *semendo-radjo-radjo*-huwelijk, dan keeren *boedjang* en *gadis*, na ongeveer twee weken in haar huis doorgebracht te hebben terug naar het huis van den *boedjang*, om na een tijdje weer terug te keeren naar het huis van de *gadis*, en zoo voort. Is echter een *djoedjoer*-huwelijk bedongen, dan keeren de verloofden, na ten hoogste een week in het huis van het meisje doorgebracht te hebben, voorgoed terug naar het huis van den *boedjang*, totdat dan tenslotte het *bimbang*-feest een eind maakt aan hun *bertoenangan*-verhouding.

Hoe moeten nu de verloofden, die tot hun huwelijk bij elkaar blijven, met elkaar samenleven? Hun verhouding wordt beheerscht door hetzelfde stel adatdelicten, als we reeds bij de *berlindjang*-verhouding beschreven. Zij moeten elkaar nu des te meer ontzien en zich zeer in acht nemen, nu zij elkaar dagelijks zien. Wat de straf is voor buitenechtelijke gemeenschap weten we al, namelijk 30 realen boete door beide schuldigen te samen op te brengen en het slachten van een *kambing* voor de reiniging van de *doesoen*.

Moengkir. We zullen nu het *moengkir dalam bertoenangan* (de verbreking van de verloving), en haar gevolgen bekijken.

Het staat ieder der verloofden vrij om de verloving te verbreken, ofschoon het de taak is van de wederzijdsche familie om de verloving in stand te houden.

De moeilijkheid bij deze kwestie is niet het feit der verbreking, maar het feit van het *moengkir*. Het feit der verbreking is slechts een gevolg van het feit *„moengkir"*.

Het adatrecht nu knoopt rechtsgevolgen aan het *moengkir*. Hij, die zijn verloving verbreekt, hoeft nog niet tot iets veroordeeld te worden. Veroordeeld wordt alléén hij, die tengevolge van zijn *moengkir* aanleiding heeft gegeven tot verbreking van de verloving.

Wie de verloving verbreekt is adatrechtelijk onverschillig, omdat het niet gaat om het feit der verbreking, maar om het begrip *moengkir*. Het zwaartepunt ligt dus geheel en al in wat men verstaat onder *moengkir*. Alleen hij, die *moengkir* wordt veroordeeld, indien door zijn *moengkir* de verloving wordt verbroken. Het feit der verbreking is dus slechts een bijkomende voorwaarde, die op zich zelf geen rechtsgevolgen heeft.

Wat is nu *moengkir? Moengkir* is een daad van de eene partij of een omstandigheid waarin deze partij verkeert, welke daad of omstandigheid, bekeken van het standpunt der tegenpartij, de verbreking der verloving redelijkerwijs rechtvaardigt.

Degene, die geroepen is om de *moengkir*-kwestie te beoordeelen, mag dus de daad of de omstandigheid niet louter van zijn eigen standpunt uit bekijken. De beoordeelaar mag niet zijn eigen *moengkir*-begrip op den voorgrond stellen, want wat voor hem wel *moengkir* is, hoeft voor de(n) betrokkene nog geen *moengkir* te zijn en omgekeerd. Er zijn vele subtiele gedragingen en subtiele omstandigheden, die voor een subtiele mentaliteit aanleiding kunnen zijn voor verbreking van de verloving. Nu moet ook de beoordeelaar heel subtiel kunnen denken en voelen, wil hij de subtiele mentaliteit kunnen begrijpen. Hier zit juist de moeilijkheid bij de beoordeeling van de *moengkir*-kwestie: de rechter moet in staat zijn om het denken en voelen van een heel teer meisje te verstaan.

Tusschen subtiliteit en sentimentaliteit bestaat een groot verschil, Verbreking van de verloving op grond van sentimentaliteit zonder meer levert *moengkir* voor de(n) gene(n), die de verloving verbreekt, op.

Waar de grens is tusschen subtiliteit en sentimentaliteit moet bij geschil de rechter beoordeelen op grond van zijn kennis van het denken en de zeden der bevolking en op grond van zijn eigen waardeering.

Behalve het zich indenken in het standpunt der beleedigde partij, moet de beoordeelaar het standpunt der rechtvaardigheid nooit uit het oog verliezen. Daarom luidt de boven gegeven definitie van het *moengkir*-begrip, in verkorten vorm: daad of omstandigheid, die de verbreking der verloving rechtvaardigt.

Indien de daad of de omstandigheid de verbreking niet rechtvaardigt, dan levert die daad of omstandigheid geen *moengkir* op van de(n) gene(n), die de daad heeft verricht of die in de om-

standigheid verkeert: niet deze is dan degene die *moengkir,* maar de tegenpartij die de verloving verbreekt. Haar *moengkir* bestaat dan in de niet gerechtvaardigde verbreking.

Een opsomming van handelingen, die onder *moengkir* vallen, kan niet gegeven worden; een poging daartoe zou geen zin hebben.

Wie is nu degene die *moengkir,* wanneer de eene partij een daad begaat, die, bekeken van het standpunt der tegenpartij, de verbreking rechtvaardigt, maar nadat deze partij zelf een daad heeft begaan, die, bekeken van uit het standpunt der eerst genoemde partij, de verbreking reeds rechtvaardigde?

Deze vraag ziet dus op het geval, dat de verloving niet officiëel is verbroken, en dat beiden een daad hebben begaan, die bekeken van uit beider standpunten de verbreking rechtvaardigt, met dien verstande echter dat de daad der eene partij aan die der andere vóór-afgaat. Dit geval schijnt moeilijk, maar is niet moeilijk. Degeen, die het eerst de daad verricht heeft, welke, van het standpunt der tegenpartij bekeken, de verbreking rechtvaardigt, is de persoon, die *moengkir.* De tegenpartij, die daarna een daad verricht, welke, van het standpunt der eerstgenoemde partij bekeken, de verbreking rechtvaardigt, is niet degene die *moengkir,* maar toont met de daad dat de verloving verbroken is. De eerste partij is degene die *moengkir,* de laatst genoemde partij verbreekt de verloving. De eerste partij geeft aanleiding, die de verbreking door de laatste partij rechtvaardigt, en de verbreking door deze bestaat juist in haar daad.

Wat zijn nu de rechtsgevolgen, die het Redjangsche adatrecht aan het *moengkir* verbindt?

Als het meisje *moengkir* dan moeten teruggegeven worden, hetzij in natura, hetzij in waarde:

ten eerste de door de *adat vereischte* betalingen in geld en voorwerpen aan de familie van het meisje, aan het meisje zelf, en aan alle anderen gedaan, uitgezonderd de *denda-pelajan,* die verschuldigd is bij samenvluchten, de *denda* voor *terdjoen-alas,* de *denda* voor *sebambangan,* en de *denda* bij *menebo.* Alle betalingen, die verschuldigd zijn als *denda* komen dus en blijven ten laste van de betrokken partij(en). Deze *wang adat* en *adatvoorwerpen* moeten het meisje en haar familie teruggeven;

ten tweede, alle betalingen en voorwerpen, die *bedongen* zijn

door het meisje of haar familie; ook deze moeten teruggegeven worden door het meisje en haar familie;

ten derde, alle vrijwillig door den *boedjang* of zijn familie gegeven betalingen en voorwerpen, mits ze teruggevorderd en in natura teruggegeven kunnen worden.

In de Sindang echter moet ook de waarde worden vergoed van teruggevorderde en niet meer in natura leverbare geschenken.

Behalve dat alles moet nog het meisje en haar familie aan den *boedjang* betalen *wang-penjingsingan* ad *f* 20,—, ook genoemd *penoelak-toenang* (zoengeld) en aan haar eigen *adat*-hoofden *wang-pengosot* ad *f* 30,—. Zoo luidt het in Redjang. In Lebong echter geeft men een andere lezing, welke bevestigd wordt door den ouden *Pangeran* van Kota-Donok: indien zij slechts *menoelak toenang,* (het gewone *moengkir)* dan heeft zij alleen de *penjingsingan* ad *f* 20,— aan den *boedjang* te betalen. Gaat echter haar *moengkir* gepaard met samenvluchten met een anderen *boedjang,* dan moeten zij en haar medeschuldige nog *wang-pengosot* ad *f* 30,— aan de *adat*-hoofden van den beleedigden *boedjang* betalen; het bedrag moet dan samen door de *gadis* en den „roover'' gedragen worden, ieder voor de helft.

Ook de adat-boete ad *f* 60 en een *kambing,* die verschuldigd is bij buitenechtelijk vleeschlijk gemeenschap wordt in Lebong *wang-pengosot* genoemd.

In de Sindang echter moeten de *wang-penjingsingan* ad *f* 20,— en de *wang-pengosot* ad *f* 30 (hier genoemd *wang-pelajan)* betaald worden door den *boedjang,* die met iemands verloofde is samengevlucht.

Van de *f* 30,— *wang-pelajan* komt *f* 15,— toe aan den *pasirah* van de marga van het meisje, *f* 7,50 aan den *gindè* van het meisje en *f* 7,50 aan den of de gezamenlijke *penggawo* van de *doesoen* van het meisje.

Behalve de *f* 50,— moet nog de *boedjang,* die met iemands verloofde is samengevlucht, nog 100 *ringgit* (*f* 250) betalen aan de ouders van het meisje. Dit bedrag dient als schadevergoeding, daar de ouders van het meisje bij *moengkir* van hun dochters alles moeten teruggeven wat ontvangen is van den kant van den ex-verloofde van het meisje. De 100 *ringgit* is een door de adat voor alle gevallen gefixeerd bedrag, zoodat de ouders van het meisje zelf moeten aan-

vullen indien zij aan den ex-verloofde van hun dochter meer dan 100 *ringgit* hebben terug te betalen, en een winstje incasseeren, indien ze minder dan 100 *ringgit* moeten terug betalen.

Indien het *moengkir* van den *boedjang* uitgaat, dan verliest hij alles wat hij (zijn familie) heeft betaald, gegeven en geschonken. Niets kan hij terugvorderen.

Ingeval er afgesproken was, dat het huwelijk een *semendo-ambil-anak* zou zijn, en de *boedjang* heeft bij de ouders van het meisje ingewoond, dan verliest hij ook alles wat hij door zijn arbeid *(oesaha)* in het vermogen van haar ouders heeft ingebracht, indien hij *moengkir*. Indien echter het meisje *moengkir*, dan moet haar familie aan hem teruggeven wat rest na aftrek van de kosten voor zijn onderhoud, verzorging en inwoning van wat hij in de familie door zijn *oesaha* heeft ingebracht.

Hetzelfde geldt wanneer het meisje bij de ouders van den *boedjang* inwoonde, in het geval dat het afgesproken huwelijk een *djoedjoer*-huwelijk is geweest en zij *oesaha* heeft gepresteerd. Is zij degene die *moengkir*, dan verliest zij haar heele *oesaha:* is de *boedjang* degene die *moengkir*, dan krijgt ze de rest van haar *oesaha* na aftrek van haar kosten voor onderhoud, verzorging en inwoning.

Sterft de *boedjang* in de verlovingsperiode dan worden in Redjang de door de adat vereischte en de bedongen betalingen en voorwerpen teruggegeven voor zoover ze in het vermogen van het meisje (haar familie) zelf zijn gekomen; de schenkingen mogen door de familie van het meisje behouden worden. In Lebong echter wordt in dat geval slechts de helft van de bovenbedoelde door de adat vereischte en bedongen betalingen plus alle bovenbedoelde door de adat vereischte en bedongen voorwerpen teruggegeven.

Is echter de familie van den *boedjang* in staat om voor *ganti toenang* (een plaatsvervanger) te zorgen en wil het meisje hem wel tot man hebben, dan hoeft niets teruggegeven worden.

Sterft het meisje, dan wordt zoowel in Redjang als in Lebong, de helft van de door de adat vereischte en bedongen betalingen en alle door de adat vereischte en bedongen voorwerpen teruggegeven, voorzoover die betalingen en voorwerpen in het vermogen van de familie van het meisje zijn gekomen. Kan echter de familie van het meisje voor een *ganti toenang* zorgen en is de *boedjang* bereid om haar tot vrouw te nemen, dan hoeft niets teruggegeven worden.

Bij den dood van één der verloofden wordt echter de door de(n) overledene gepresteerde *oesaha* niet verrekend, wanneer de overledene in de verlovingsperiode bij de ouders van zijn (haar) verloofde inwoonde.

Reeds eerder hebben we er op gezinspeeld, dat een dochter, die zonder haar medeweten door haar ouders aan iemand wordt verloofd, wat in flagranten strijd is met het Redjangsche verlovingsrecht, de plannen harer ouders kan verijdelen door met haar echten minnaar samen te gaan vluchten.

In dat geval heeft zij zich niet verbonden jegens haar quasi-verloofde, omdat zij bij de verlovingsvoorbereidingen geen partij is geweest. Alleen haar ouders hebben zich verbonden jegens de familie van den *boedjang*.

Wat is nu het gevolg, wanneer zij is weggevlucht met haar echten minnaar? Zij zelf heeft zich niet aan *moengkir* schuldig gemaakt, omdat zij in rechten niet verloofd is. *Moengkir* deed alleen haar familie, die een verloving heeft tot stand gebracht, waarvoor de toestemming van het meisje niet is verkregen. Haar familie moet daarom ten volle veroordeeld worden tot de betaling van alle schadeloosstellingen jegens de familie van den *boedjang;* ook de *penjingsingan* en de *pengosot* moeten betaald worden; het meisje zelf mag tot niets veroordeeld worden; de *boedjang,* die met haar is gevlucht, mag in Lebong ook niet veroordeeld worden tot betaling van *f* 15 *wang-pengosot* aan de adat-hoofden, omdat hij niet iemands verloofde heeft geschaakt. Wel moet hij natuurlijk de gewone *dendapelajan* betalen, die vereischt is bij elk samenvluchten.

Indien zij de plannen harer ouders, die haar hebben verloofd buiten haar medeweten om, verijdelt door bij de *nikāḥ* een zoodanige *mas-kawin* te vragen, die redelijkerwijs gesproken niet door den *boedjang* kan worden opgebracht, dan is oppervlakkig bezien de *boedjang* degene die *moengkir,* maar in wezen is dat dan haar familie, omdat het meisje door aldus te doen te kennen geeft, dat zij niet in de verlovingsplannen door haar familie is gekend, zoodat de gevolgen van dit incident voor haar familie dezelfde zijn, als reeds behandeld bij het geval, dat zij met haar echten minnaar is weggevlucht. De bewering dat men in een dergelijk geval moet kijken naar de *mas-kawin* van haar moeder of grootmoeder om deze *mas-kawin,* wat het bedrag betreft, als haar *mas-kawin* te doen gel-

den, is niet alleen in strijd met de door den Islam aan de vrouw in dat opzicht gegeven bedingvrijheid, maar ook met het Redjangsche verlovingsrecht, dat geen dwang toelaat in zake van verloving en huwelijk.

Een andere vorm van verloving, die echter niet vaak voorkomt, is de *„nikah-ganggang"*, die plaats heeft om de reeds verstreken verlovingstermijn te verlengen of die dient om de verloving op hechtere grondslagen te plaatsen. Naar den vorm zijn *boedjang* en *gadis* reeds getrouwd, omdat er een *nikāḥ* heeft plaats gehad, maar in wezen zijn ze elkaars verloofden omdat zij elkaar niet als man en vrouw mogen behandelen, zoodat echtelijke omgang in de *nikāḥ-ganggang*-periode niet mag plaats hebben. Het huwelijk is dan voltrokken, wanneer het *bimbang*-feest gegeven is en *boedjang* en *gadis* bijeen mogen komen. Gemeenschap tijdens de *nikah-ganggang* is een adatrechtelijke *zinā*, en kan niet beschouwd worden als een wettige echtelijke omgang, omdat zij in strijd is met den aard van de *nikah-ganggang*, die geheel en al een adatrechtelijke instelling is (al is zij ontleend aan het Mohammadaansche recht) en op één lijn te stellen met de gewone verloving. Voor het hiernamaals is de echtelijke omgang na *nikah-ganggang* geen *zinā*, geen zonde, maar voor de Redjangsche wereld is ze wel een adatrechtelijk delict. Of dit delict al dan niet vervolgd wordt, of de delinquenten al dan niet veroordeeld worden tot betaling van 30 realen en het slachten van een geit, is een zaak van de betrokken adathoofden en de gemeenschap zelf; in de buurt van de *pasar* is men geneigd die handeling ongestraft te laten.

Kan de verloving *nikah-ganggang* worden verbroken, op welke wijze geschiedt de verbreking en wat zijn daarvan de gevolgen? Evenals elke verloving kan ook deze *nikah-ganggang* worden verbroken. Terwijl bij de gewone verloving het ieder der partijen vrij staat om haar te verbreken, kan echter bij de *nikah-ganggang* het meisje haar niet door een eenzijdige daad zelf verbreken. De *boedjang* verbreekt de *nikah-ganggang* door zijn verstooting *(talāḳ)*. Het meisje moet ze altijd door tusschenkomst van den rechter verbreken. Wanneer de rechter de ontbinding der verloving uitspreekt, dan is de uitspraak geen *fas'ch* of *choel'* in den zin der fiḳhwetenschap, ook niet constateering van de vervulling eener *ta'līḳ*-voorwaarde. De uitspraak is zuiver een constateering van het al dan

niet bestaan eener daad of omstandigheid aan den kant van den *boedjang*, welke daad of omstandigheid, bekeken van het standpunt van het meisje uit, de verbreking (ontbinding) van de *nikah-ganggang* rechtvaardigt, derhalve constateering van het feit of de *boedjang* al dan niet degene is die *moengkir*. Is er geen daad of omstandigheid aan den kant van den *boedjang* te constateeren, die bekeken van het standpunt van het meisje uit, de ontbinding van de *nikah-ganggang* redelijkerwijs rechtvaardigt, dan kan de *nikah-ganggang* ook niet ontbonden worden. Een ontbinding van de *nikah-ganggang* zonder een daartoe gerechtvaardigde aanleiding van den kant van den *boedjang* is in strijd met den aard van de *nikah-ganggang*, waarvan de bedoeling is dat de verbreking der verloving niet gemakkelijk zal zijn.

Wil toch het meisje totaal af zijn van den *boedjang* dan moet ze maar *teboes-talak* (gedwongen *choel'*) vragen. De rechter zal haar dan veroordeelen tot betaling van *choel'*-geld aan den *boedjang*, waardoor haar *talāḳ* valt. De verdere gevolgen van de ontbinding van de *nikah-ganggang* zijn dan dezelfde als bij de verbreking van de gewone verloving, op grond van *moengkir* van het meisje.

Is er wel een daad of omstandigheid aan den kant van den *boedjang*, die de ontbinding van de *nikah-ganggang* rechtvaardigt, dan spreekt de rechter de ontbinding uit in den vorm van de *Redjangsche fas'ch*. De verdere gevolgen der ontbinding van de *nikah-ganggang* zijn dan dezelfde als bij de verbreking van de gewone verloving, op grond van *moengkir* aan den kant van den *boedjang*.

Spreekt de *boedjang* de *talāḳ* uit op grond van *moengkir* van het meisje, dan moet zij (haar familie) de drieledige verplichting tot betaling jegens den *boedjang* nakomen. Bovendien moet zij *wang-penjingsingan* betalen, en in Redjang ook *wang-pengosot*. Ligt de oorzaak van *moengkir* aan den kant van den *boedjang*, dan verliest hij alles. Wordt de ontbinding (de Redjangsche *fas'ch)* door den rechter uitgesproken, en wordt daarbij zijn *moengkir* geconstateerd, dan is het gevolg voor hem hetzelfde als bij het *moengkir* in een gewone verloving: hij verliest alles. Wordt *choel'* uitgesproken dan moet het meisje (haar familie) behalve het *choel'*-geld, de *penjingsingan* en in Redjang de *wang-pengosot*, ook nog voldoen haar drieledige verplichting tot terugbetaling jegens den *boedjang*.

De gevolgen van overlijden en de afrekening van de *oesaha*, zijn de zelfde als bij de gewone verloving.

Samenvluchten met een meisje, dat in een *nikah-ganggang*-verhouding is, staat gelijk met het wegloopen met een getrouwde vrouw, omdat de bedoeling van de *nikah-ganggang* is, dat een derde de verhouding zal eerbiedigen als een echtelijke verhouding.

Zoo meen ik het Redjangsch rechtsinstituut *nikah-ganggang* te moeten verstaan in het kader van het Redjangsche rechtsstelsel en van het Redjangsche rechtsbewustzijn.

De verloving, ook die in den vorm van *nikah-ganggang*, eindigt door het *adat*-huwelijk met *bimbang*-feest en het plechtig toelaten van den *boedjang* tot de kamer van zijn bruid, met dien verstande, dat met betrekking tot de gewone verloving het toelaten tot de bruidskamer voorafgegaan moet zijn door de *nikāh*, de huwelijkssluiting.

De officieele toelating heet *„bertjampoer'*. Met *bertjampoer* is het huwelijk dan voltrokken. Of er na het feit der voltrekking *(bertjampoer)* al dan niet echtelijke omgang plaats heeft, is een questie die de voltrekking absoluut niet raakt. Met het officieel toelaten van den *boedjang* in de huwelijkskamer zijn de verloofden „man en vrouw'' geworden; daarmee is de rechtsband der verloving overgegaan in den rechtsband van het huwelijk. De man hoeft niet in de huwelijkskamer te slapen. Zoodra hij de kamer is ingetreden is het huwelijk mitsdien voltrokken.

In Merigi is de toestand iets anders. Men kent hier een termijn voor *bertjampoer*. De termijn heet *„malam-besoenjeëu* (nacht der stilte). De *malam-besoenjeëu* wordt gesteld op drie elkaar opvolgende nachten, gedurende dewelke geen gasten worden ontvangen en geen feestelijkheden worden gegeven. De toelating van den bruidegom in de bruidskamer vindt plaats op den eersten avond der *malam-besoenjeëu*. Ook hier is niet van belang of gedurende die drie nachten echtelijke omgang plaats vindt. In Merigi is dus het huwelijk voltrokken met de beëindiging van *malam-besoenjeëu*. Voor een *randa* geldt de *malam-besoenjeëu* niet, voor haar geldt als *bertjampoer* het feitelijk binnenkomen van den man in de echtelijke kamer.

Behalve de officieele toelating in de huwelijkskamer, kent de adat nog een andere wijze van voltrekking, de zoogenaamde *doedoek-*

bertjampoer: bruidegom en bruid worden naast elkaar gezet *(bersanding)* op een speciaal daarvoor bestemde plaats en op een speciaal daartoe bestemden avond van het *bimbang*-feest. Met het feit van „het naast elkaar zitten'' *(doedoek bertjampoer, bersanding,* of *bertjampoer)* ten aanschouwe van het publiek is dan het huwelijk voltrokken.

Ook deze vorm van voltrekking moet voorafgegaan zijn door de huwelijkssluiting *(nikāḥ).*

Ter illustratie van mogelijke complicaties van de verloving met een huwelijksbenaming, de inheemsche rechtspraak en het effect van een residentscirculaire moge het volgende geval hier worden vermeld. Dj., de vader van A, doet aanzoek, voor zijn zoon, bij M. om de hand van S., M's dochter. De *rasan-toeo* komt tot stand, waarbij wordt bepaald dat het huwelijk volgens de *adat-djoedjoer* zal gesloten worden, tegen betaling van:

wang lēkēt groot	*f* 600.—,
wang moetoeng (hangoes)	„ 50.—,
een *selimoet* (deken) ter waarde van	„ 13.—,
een *setangan kepala, tjoeĕlĕĕu,* ter waarde van	„ 15.—,
een *selepah tjak oelĕu* ter waarde van	„ 15.—,
Totaal	*f* 693.—

Men ziet hieruit, dat de *djoedjoer*-ornamenten gereduceerd zijn tot slechts drie voorwerpen.

Volgens een bijzondere overeenkomst moet echter M. de volgende *wang adat* voor zijn rekening nemen,:

1)	*oepah-toeo* (verschuldigd bij *rasan-toeo* zonder *rasan-moedo)* groot,	*f* 10.
2)	*wang adat bertoenang,* ad	„ 65.
	Totaal	*f* 75.

De *f* 65 is verschuldigd aan de hoofden van het meisje: de *pasirah, ginde, poenggawo, koeteui*-hoofden en oudsten; het bedrag verkrijgt men door 10% van het *djoedjoer*-bedrag te nemen. Het *djoedjoer*-bedrag wordt dus bekend gemaakt als te zijn *f* 650, zoodat de *f* 50 door partijen wil beschouwd worden als dat gedeelte

van het *djoedjoer*-bedrag, dat bij eventualiteiten niet teruggevorderd mag worden, al geeft men daaraan den naam *„wang moetoeng"*.

Van de *djoedjoer* ad *f* 650 betaalt Dj. eerst *f* 450.— onder belofte dat hij de rest (*f* 200) later zal voldoen wanneer het huwelijk gesloten is.

Na de bekendmaking aan de hoofden van de *doedoek-bertoenang*, wordt het meisje door haar aanstaande schoonvader naar zijn *doesoen* meegenomen. Een week daarna komt de vader van het meisje met het verzoek of zij voor een tijdje mag terugkomen om de verlovingsplechtigheid van haar broeder bij te wonen. Het redelijk verzoek wordt natuurlijk ingewilligd. Twee weken daarna komt de schoonvader weer in de *doesoen* van M. (in Bermani-Oeloe) om het meisje weer naar zijn *doesoen* (in Seloepoe-Redjang) mee te nemen. Haar vader echter weigert het meisje terug te geven op grond dat Dj. het nog verschuldigde bedrag ad *f* 200 nog niet heeft voldaan. Na dit conflict wendt Dj. zich tot den *pasirah* van Bermani-Oeloe (het opperste volkshoofd van M) om zich te beklagen. De *pasirah* ontbiedt M. en zijn dochter bij zich, en ondervraagt hen in aanwezigheid van Dj. en A. Het meisje is echter reeds door haar vader geinstrueerd om als volgt te antwoorden: „Zoolang Dj. mijn vader het nog verschuldigde bedrag ad *f* 200 niet betaalt, zoolang ook wil ik niet terugkeeren naar het huis van mijn verloofde". Hierop antwoordt Dj., dat hij het geld zal brengen en in aanwezigheid van den *pasirah* aan haar vader zal betalen, zoodra hij het bedrag heeft bijeengegaard. Zes maanden later verschijnt Dj. voor den *pasirah* van Bermani-Oeloe, vergezeld door zijn dorpshoofd en zijn *poenggawo*, die medegekomen zijn om de betaling *terang* te maken. De *pasirah* roept M. en S. om de betaling aan te nemen. Na de ontvangst van het geld door M., vraagt de *pasirah* aan het meisje of zij nog van haar verloofde houdt. Het meisje antwoordt bevestigend. Daarop zegt de *pasirah:* „Als je nog van hem houdt, dan moet je hem volgen naar zijn *doesoen*". Na overleg met den vader, geeft deze aan Dj. een *„soerat wali"*, een verklaring op schrift, dat hij aan Dj. en den betrokken huwelijkssluiter het recht geeft om zijn dochter S. aan A. uit te huwelijken, waardoor de *chetib* of *imam* gevolmachtigde *walī* wordt. Daarna brengt Dj. het meisje naar zijn *doesoen*, en hier aangekomen wordt het meisje door *nikāḥ* aan den *boedjang* verbonden. Deze *nikāḥ* is een *nikah-ganggang*, om de bestaande verloving nog hechter te maken. Er is dus nog geen *bimbang* en geen *bertjampoer*.

De vader van het meisje is echter op de hoogte van de residentscirculaire van 4 Sept. 1929, die algemeen bedoeld is voor het geheele gewest Benkoelen. Zooals we reeds hebben gezien is daarbij bepaald, dat „alle gelden, die ten doel hebben gehad een sluiting van een huwelijk te bewerkstelligen, na de sluiting van het huwelijk niet meer opvorderbaar zijn, zoodat bij voorbrenging van een dergelijke vordering voor den bevoegden rechter, de gestelde eisch zal dienen te worden ontzegd''.

Daar de vader van het meisje te kampen heeft met crisis-moeilijkheden, wil hij trachten het meisje weer los te krijgen, met de geheime bedoeling om voor haar later weer een hooge som te kunnen bedingen.

Veilig gesteld door de residentscirculaire gaat hij nu zijn snoode plannen uitvoeren. Het gevolg van zijn pressie op zijn dochter is, dat S. wegloopt van haar verloofde's huis, en wel drie dagen na de *nikah-ganggang*. Een maand heeft Dj. met zijn zoon A. gewacht op haar terugkomst, maar zij keert niet terug door den invloed van haar vader.

Daarom begeven zich vader en zoon naar den *pasirah* van Bermani-Oeloe om zich te beklagen. De *pasirah* opent nu de zaak in zijne marga-*rapat*-zitting op 4 Juni 1934.

In het vonnis wordt bepaald:

I dat S. binnen één maand moet terugkeeren naar de *doesoen* van haar verloofde in de marga Seloepoe-Redjang;

II dat, ingeval zij niet handelt overeenkomstig die uitspraak, haar vader M. aan den vader van A. moet teruggeven *f* 525, dat is *f* 693 met aftrek van de volgende posten:

oepah-toeo	*f* 10.—
wang-moetoeng	„ 50.—
selepah	„ 15.—
setangan	„ 15.—
selimoet	„ 13.—
wang adat bertoenang	„ 65.—
Totaal	*f* 168.—

De eisch luidde: *„Mehoekoem S. poelang keroemah saja, A., dan kalau tidak maoe poelang, mohon pertimbangan tentang keroegian saja''.*

M., de snoodaard, heeft goed gerekend, want het vonnis wordt vernietigd door den resident van Benkoelen (23 Augustus 1934), „aangezien de vordering tot het terugbetalen van de *„oeang djoedjoer''* niet geoorloofd is, ingevolge het bepaalde bij besluit Resident van Benkoelen ddo. 4 September 1929''.

Ten aanzien van *rapat*-vonnissen, gewezen na de in werking treding van staatsblad 1932 No. 80 voor het gewest Benkoelen (Juli 1934) zou zulk een beslissing stellig onwettig zijn. De residentscirculaire is thans ingetrokken.

Zien we nu wat gebeurd is tusschen het zuivere *rapat*-vonnis en de vernietigende beslissing. Nadat het vonnis geveld is, komt Dj. de *f* 525 vorderen van M. Hij is niet in staat te betalen, en laat S. terugkeeren naar het huis van Dj. in de marga Seloepoe-Redjang. Men laat S. nu haar duimtopafdruk zetten onder een *soerat- perdjandjian*, waarin zij verklaart: *„saja tidak akan moengkir lagi, hanjalah tetap moesti toeroet pada laki saja A. Bila saja moengkir maka saja moesti mengembalikan wang pada laki saja A. banjaknja f 530,— jaitoe sebanjak jang dihoekoem oleh rapat marga Bermani-Oeloe''*. Deze verklaring wordt voor gezien geteekend door den *pasirah* van Bermani-Oeloe (haar opperste adathoofd) en door den *pasirah* van Seloepoe-Redjang (het opperste adathoofd van haar verloofde). Om haar nog meer *terang* te maken wordt de verklaring door de hoofden voorzien van den stempeldruk hunner marga's *(pakai tjap marga)*.

Het motief van deze overeenkomst is te zoeken in de als een Damocles' zwaard boven hun hoofden hangende residentsregeling. Met de *soerat-perdjandjian* wil men trachten om het vonnis te redden, dat geheel en al overeenkomstig de adat is geveld.

Zien we nu, wat gebeurd is, nadat het Damocles' zwaard is gevallen: M., de snoodaard, stelt pogingen in het werk om zijn dochter terug te krijgen. Zijn invloed wint het, want het meisje is, hoewel zij van haar verloofde houdt, toch na eenige dagen weer ten huize van haar vader.

Nu wenden de gedupeerde aanstaande schoonvader en diens zoon zich tot den resident. Deze hoort daardoor voor het eerst, dat het hier niet een huwelijk, doch een verloving betreft. De schuld daarvan ligt aan het *rapat-marga*-vonnis, dat spreekt van *„soedah-kawin''* en het relevante feit, dat dit *„kawin''* een *nikah-ganggang* betrof, onvermeld liet.

Het is een algemeen euvel van *rapat*-vonnissen, dat daarin de

relevante feiten, niet opzettelijk, maar tengevolge van de natuurlijkerwijs onvoldoende vaardigheid der volkshoofden om hun vonnissen te redigeeren, slechts gebrekkig en gedeeltelijk worden weergegeven. Om die reden heb ik aan persoonlijke navraag de voorkeur gegeven boven een onderzoek in de *rapat*-archieven.

Het is een gevolg van die moeilijkheid met *rapat*-vonnissen en de gesignaleerde inbreuk van overheidswege op het adatrecht door miskenning van het *djoedjoer*-huwelijk, dat in dit geval het *adat*-gezag in zijn adatrechtelijk zuiver handelen zulk een pijnlijke, het rechtsgevoel kwetsende, nederlaag leed en de slechte bedoelingen van den vader van het meisje konden zegevieren. Het genoemde geval is niet het eenige mij bekende voorbeeld van onbevredigende beslissingen van rechters in zake adathuwelijksrecht.

Over kinderhuwelijken hoort men nergens bij de Redjangers; het kan dan ook niet plaats hebben in het stelsel van het Redjangsche huwelijksrecht, dat gebaseerd is op het *berlindjang*-systeem, en den eisch van het Redjangsche adatrecht dat de ouders de toestemming hunner kinderen noodig hebben in zake verloving en huwelijk.

HOOFDSTUK VI

DE HUWELIJKSSLUITING.

De huwelijkssluiting zelf bestaat volgens de oude adat uit een drieledige reeks van magische handelingen tijdens het *bimbang*-feest, die achtereenvolgens tot strekking hebben ten eerste om koelte, welvaart en vruchtbaarheid in de aanstaande huwelijksverhouding te verzekeren, ten tweede om het paar als man en vrouw aan elkaar te „binden'' en ten derde om de(n) aangehuwde in het familieverband van zijn (haar) schoonouders op te nemen. Vaak ook worden de eerste en tweede soort handelingen met elkaar gecombineerd. Tot de eerste soort behooren onder andere het samen baden, het bestrooien met rijst, het besprenkelen met koelte aanbrengende kruiden, de behandeling met een broedsche kip, het uitdooven van een brandend stuk hout in water. Tot de tweede soort behooren handelingen, die het „binden'' symboliseeren. Meestal gebruikt men daarvoor *rotan*, maar men kan ook buigzame twijgen gebruiken. Het paar wordt dan daarmee „omringd'' of omkranst. In Merigi wordt het paar na het samenbaden, maar vóór de behandeling met de broedsche kip, te samen dóór een grooten ring van *rotan* gehaald. Men begint daarbij met beider hoofden, laat vervolgens den ring langs beider lichamen glijden en trekt hem daarna van onder beider voeten weg.

Het opnemen in het familieverband wordt bewerkstelligd door het samen eten.

Na de islamiseering van het land, werden die oude huwelijksgebruiken niet afgeschaft; nu nog zijn ze in gebruik, hoewel hier en daar sterk gereduceerd. De door den Islam vereischte *nikāḥ* werd (wordt) ingelascht in de groep der „bindende'' handelingen.

Over dit „godsdienstig bestanddeel'' in het adatrecht van Redjang zal hier nader worden gehandeld mede in verband met de huwelijkssluiting ter hoofdplaats Benkoelen, waar ik over dit onderwerp nadere gegevens verzamelde.

Zooals algemeen bekend, is het tegenwoordige adatrecht de ontwikkelingsresultante van inheemsche en uitheemsche elementen. Tot deze laatste behooren Mohammedaansche rechtsbegrippen zooals ze in deze landen zijn binnengekomen door toedoen van Mohammedaansche rechtsgeleerden en Mohammedaansche rechtsboeken. Die elementen worden door het inheemsche denken verwerkt en geobjectiveerd tot wat men nu noemt godsdienstige bestanddeelen van het adatrecht. Als zoodanig oefenen ze op hun beurt weer hun invloed op het denken uit. Het geobjectiveerde kan in vele opzichten groote of kleine afwijkingen vertoonen van de oorspronkelijke Mohammedaansche leer der Sjāfi'itische school.

Bij eventueele hernieuwde godsdienstige opleving, hetzij door de komst van beter geschoolde godsdienstleeraren of beoefenaars van de fikhstudie, hetzij door het ontstaan van krachtige godsdienstige vereenigingen, zooals Moehammadijah, Ahmadijah en dergelijke, worden de in het adatrecht geobjectiveerde godsdienstige elementen becritiseerd en getoetst aan de ware leer. Daarbij wordt dan tevens een aanval gedaan op het inheemsche rechtsleven, dat nog gebaseerd is op, althans voortgekomen is uit, oorspronkelijk magisch-religieuze voorstellingen. Zoo ziet men, dat de Mohammedaansche invloed nog steeds aan het werk is en veld tracht te veroveren op de weerstand biedende inheemsche tegenkrachten. Te midden van dezen strijd tusschen inheemsche en uitheemsche krachten is het soms heel moeilijk uit te maken wat ten aanzien van een bepaald punt het adatrecht inhoudt. De strijd tusschen uitheemsche en inheemsche rechtseischen wordt ook gestreden in het gemoed van de handhavers van het recht. De rechter moet kennen of leeren kennen de resultante van het inheemsche denken en doen, waarin samengeweven en versmolten zijn het eigen en het vreemde tot één ondeelbaar geheel, dat bestempeld kan worden met den naam inheemsch rechtsbewustzijn, en dat zich geobjectiveerd als rechtsleven uit.

Bij de huwelijkssluiting uit zich dat op de volgende wijze: De *nikāḥ* is een rechtshandeling, waarbij de huwelijkssluiter, hetzij als eigen *walī*, hetzij als nood- of hulp-*walī*, hetzij als een door een *walī* gevolmachtigde, een vrouw uithuwelijkt tegen de door deze gestelde verplichting tot betaling van de door haar bedongen *mas-kawin* aan een man, die zijnerzijds verklaart haar als zijn vrouw te nemen en de verplichting tot betaling van de door haar bedongen *mas-kawin* aanvaardt.

Er moet dus zijn een huwelijkssluiter. Deze kan zijn een *penghoeloe,* een *imam* of een *chetib,* alle drie door de gemeenschap gekozen en door de overheid erkend. Slechts die drie personen zijn bevoegd om huwelijken te sluiten. Elke *doesoen* heeft haar *imam* en *chetib,* terwijl elke marga weer een *penghoeloe* heeft, die geacht wordt het hoofd en de meerdere van de *imams* in de marga te zijn. De *chetib* staat volgens het inheemsch begrip lager in rang dan de *imam,* daar deze bij uitnemendheid bevoegd wordt geacht de *sembajang Djoem'at* te leiden. De *chetib* is slechts iemand van het moskeepersoneel, die belast is met de goede huishouding in de *mesdjid* onder het oppertoezicht van den *imam.* Bovendien is zijn werk, huwelijken te sluiten bij ontstentenis, verhindering of afwezigheid van den *imam.* Verder is zijn werk, bij huwelijken, door den *imam* gesloten, met den *bilal* als getuige op te treden en de *choetbah-nikāḥ* te reciteeren. Bij sterfgeval is hij het, geholpen door den *bilal,* die aan het lijk de laatste ritueele wasschingen verricht. De *bilal* is verder belast met het schoonmaken van de *mesdjid,* terwijl de *garim* een ondergeschikte is van den *bilal,* aan wien het grove werk wordt opgedragen, zooals het vegen van moskee-erf en moskee, het vullen van den waterbak voor de ritueele wasschingen, enzoovoort. De *penghoeloe* is de adviseur van den adatrechter in gevallen, dat men zijn advies noodig heeft, tevens is hij ook *imam* van de *doesoen* van het margahoofd.

Wanneer een man en een vrouw willen trouwen, dan noodigt de walī van de vrouw den *imam* en den *chetib* uit om bij hem te komen, daar hij van plan is om de vrouw, wier *walī* hij is, in den echt te doen treden met den bij name genoemden man. De *imam* en de *chetib* komen dan vergezeld van den *bilal* bij den uitnoodiger thuis, te wiens huize de gasten reeds gezeten zijn, onder wie de bruidegom. Het is *adat* dat de *walī* zijn bevoegdheid om de vrouw uit te huwelijken overdraagt aan den *imam,* waardoor de *imam* zijn gevolmachtigde wordt. Begrijp wel, het is *adat,* maar geen adatrecht, zoodat de *walī* te allen tijde bevoegd is om de vrouw uit te huwelijken. Maar het is wel adatrecht dat in dit laatste geval de *walī* den *imam* en *chetib* uitnoodigt om de *nikāḥ* op te luisteren, te hooren en te aanschouwen. De reden daarvan is dat de *nikāḥ* een rechtshandeling is; dat elke rechtshandeling van gewicht verricht moet worden ten aanhoore en ten aanschouwe van de overheid; dat de *imam* en *chetib* de algemeen erkende overheidspersonen zijn op

het gebied van de *nikāḥ*.

Het niet-uitnoodigen van *imam* en *chetib* vormt een inbreuk op het adatrecht, omdat daarin ligt een niet erkenning van den *imam* en *chetib* als overheidspersonen, die daartoe door de gemeenschap zijn gekozen; deze overtreding van het adatrecht wordt berecht door den adatrechter. [1])

Op de wettigheid van het aldus gesloten huwelijk heeft echter deze overtreding geen invloed, mits de *nikāḥ* is gesloten overeenkomstig het godsdienstige recht door den bevoegden *walī* en ten overstaan van twee mannelijke getuigen, die voldoen aan de vereischten door de *fiḳh* gesteld. Ook in dit geval is de *wang-nikah* verschuldigd aan *imam* en *chetib*.

Voor zoover mij bekend, is het delict, voorbijgaan van de godsdienstbeambten der marga, nog nooit gepleegd, althans in het door mij onderzochte gebied; naar mij ter oore kwam, heeft zoo'n overtreding wel plaats gehad in de afdeeling Bintoehan (Kaoer) en is daar berecht door de *Rapat-Marga*.

Maar terwijl het sluiten van de *nikāḥ* een bevoegdheid is door het godsdienstig recht aan den *walī* van de vrouw toegekend, en het *adat* is dat de *imam* en *chetib* hunnerzijds verklaren, dat het veel beter zou zijn wanneer de *walī* de *nikāḥ* zelf sloot, is het daarop weer een eisch van de *adat* dat de *walī* moet verklaren dat hij twijfelt of hij de door het godsdienstig recht voor het *walī*-schap gestelde vereischten wel bezit. Eerst na deze verklaring sluit de *imam* de *nikāḥ* met den bruidegom, mededeelende dat hij, *imam*, daartoe gevolmachtigd is.

De gevallen, waarbij de eigen *walī* de *nikāḥ* sluit, betreffen altijd, volgens zeggen, de omstandigheid waarbij toevallig de functies van *walī* en *imam* of *chetib* samenvallen, zien dus op het feit dat de *imam* bijvoorbeeld een vrouw uithuwelijkt, waarvan hij zelf *walī* is. In de practijk zijn slechts twee gevallen bekend, en wel heel lang geleden, toen een *kali* [2]) te Benkoelen zijn dochter uithuwelijkte, welke practijk navolging vond bij een *imam* op genoemde

---

[1]) Ter hoofdplaats door den gouvernementsrechter. Daar geldt Stbl. 1932 no. 482 (Huwelijkord.- Buitengewesten) dat derhalve op het adatrecht goed aansluit.

[2]) Benkoelensche verbastering van het woord ḳāḍī.

plaats. Die practijk wordt geacht niet in strijd te zijn met godsdienstig recht en adatrecht, mits de huwelijkssluiting geschiedt ten aanschouwe van twee volgens de Mohammedaansche leer volwaardige getuigen. Dat de *imam* of *chetib* zelf zich zelf in den echt verbindt is ongeoorloofd en in strijd met godsdienstig recht en adatrecht, men kan niet tegelijkertijd huwelijkssluiter, gevolmachtigde *walī* en bruidegom zijn. Doet hij het toch, dan is het huwelijk nietig en kan hij wegens *zinā* vervolgd worden, met verlies van zijn waardigheid als *imam* of *chetib*.

De bruid is als het ware een onzichtbare partij [1]), die deelneemt aan de rechtshandeling, op grond van het feit dat het bedrag van de *mas-kawin* een haar toekomend recht is, waarop zij alleen recht heeft met uitsluiting van anderen, en welk bedrag zij alleen kan bepalen of bedingen, met uitsluiting van anderen. Dit komt tot uiting in de practijk dat de huwelijkssluiter zich overtuigt, of het door den *walī* van de vrouw genoemd bedrag in werkelijkheid overeenstemt met de door de vrouw bedongen *mas-kawin*, zoodat theoretisch een maagd te allen tijde in staat is om een haar niet welgevallig huwelijk te doen stranden door een som of handeling te bedingen als *mas-kawin*, tot welker prestatie de bruidegom redelijkerwijs gesproken nooit in staat zal zijn.

Maar deze theoretische mogelijkheid kan tegenwerking ondervinden van den kant der volkshoofden, doordat zij in zoo'n geval het bedrag reduceeren tot het bedrag van de *mas-kawin* van de moeder of grootmoeder der bruid. Wanneer de bruid het huwelijk pertinent wil doen stranden, bijvoorbeeld omdat zij niet of niet meer van den bruidegom houdt, dan moet zij een beroep doen op het feit, dat zij geen maagd meer is. Of dat werkelijk waar of slechts verzonnen is, doet niets ter zake. Ter hoofdplaatse zijn twee huwelijken bekend, waarbij de *mas-kawin* in de duizenden liep. De strekking was echter niet, den jongen af te schrikken, maar juist om hem aan het meisje te binden. Het bedrag werd niet contant gevraagd, maar in geval de jongen haar onschuldig zou verstooten,

---

[1]) Ter hoofdplaatse echter is het reeds een keer gebeurd (ongeveer een jaar geleden), dat de bruid werkelijk een zichtbare partij tijdens het sluiten van de *nikāḥ* is geweest. Op verzoek van den bruidegom is de bruid zelf voor den *imam* verschenen om mede te deelen hoeveel zij werkelijk als *mas-kawin* vorderde.

of een tweede huwelijk aangaan zonder haar toestemming. Die *mas-kawin*-overeenkomsten waren op gezegeld papier gesteld.

Het is mij later gebleken, dat de theoretische mogelijkheid om het huwelijk te doen stranden wegens een geschil omtrent het bedrag der *mas-kawin* niet zoo theoretisch is als boven gezegd.

Er zijn twee gevallen bekend, beide ter *hoofdplaatse*. Het eene geval betreft een maagd, het andere geval een *randa*, een vrouw, die reeds getrouwd was.

Het eigenaardige van de *mas-kawin* is, dat het bedrag niet eerder wordt vastgesteld dan bij het sluiten van de *nikāḥ*. Men pleegt dus het bedrag niet van te voren bij onderling overleg vast te stellen, zooals dat het geval is bij de bepaling van de *wang-antaran* en dergelijke betalingen, zoodat een geschil omtrent het bedrag der *mas-kawin* zich bij het sluiten van de *nikāḥ* openbaart. In het geval van het meisje is de bruidegom, bij het hooren van het bedrag der *mas-kawin* en de daaraan toegevoegde voorwaarden, *maloe* geworden, zoodat hij ook van zijn kant vernederende voorwaarden stelde. Toen het meisje niet bereid was deze voorwaarden te aanvaarden, liep de bruidegom weg, de verzamelde gasten verbouwereerd achterlatende met de woorden: „Er zijn nog andere meisjes op deze wereld''. In het geval van de *randa*, onderwierpen de wederzijdsche families het geschil aan het oordeel van een scheidsrechter (arbiter), een zekeren *hadji*. Deze riep de *randa* bij zich en trachtte haar over te halen om het bedrag te verminderen. Toen zij bleef volharden in haar eisch besliste de *hadji*, dat haar familie de *wang-antaran* en alle door de familie des bruidegoms reeds gemaakte onkosten moest terugbetalen, terwijl de familie des bruidegoms veroordeeld werd tot vergoeding van de door de familie der bruid gemaakte onkosten. Aangezien de *wang-antaran* reeds verbruikt was, kon de familie van de bruid niet aan de beslissing voldoen, en de familie van den bruidegom dreigde toen de zaak voor den landraad te brengen. Bij het hooren van deze bedreiging werd de *randa* gedwee, en na verzoening werd de *nikāḥ* voltrokken met een zeer billijke *mas-kawin*. Die zelfde *randa* had reeds vroeger bij een vorig huwelijk een dergelijk spel gespeeld, maar toen liep de zaak voor haar goed af, want de *maloe* geworden bruidegom riep de hulp in van zijn familie om zijn *maloe* te *„toetoep''*-en en de familie betaalde contant het bedrag ten aanschouwe der gasten uit.

Het merkwaardige in de gevallen van het meisje en de *randa*

is, dat de aanwezige *adat*- en *sjarak*-hoofden passief bleven, en niet zelfstandig reduceerend zijn te werk gegaan. Op mijn vraag waarom zij zich zoo passief gedroegen, antwoordde men, dat de betrokken partijen hun hulp niet hebben ingeroepen. Het zou dan onbehoorlijk zijn om daar als rechters op te treden, terwijl men hen had uitgenoodigd om te komen getuigen van de *nikāḥ*.

Dat een *randa* overigens niet gedwongen kan worden om een haar niet welgevallig huwelijk te sluiten, staat vast als een paal boven water.

De huwelijkssluiter is, behalve de leider in zake van het geloof, ook de erkende wereldlijke macht op het gebied van de *nikāḥ*. Deze macht openbaart zich onder andere in het volgende feit: een arabier matigt zich het recht aan om op te treden als gevolmachtigde *walī*, op grond van zijn bijzondere afspraak met den eigen *walī*. Hij wil toonen hoe handig hij is op het gebied der *fiḳh*-wetenschap in het land der blinden. Toen hij de *nikāḥ* wilde uitspreken, stond de daar aanwezige *chetib* op, en gaf hem (den arabier) een pak slaag, welke handeling spoedig navolging vond bij de andere aanwezigen, en onze *fiḳh*-geleerde droop af. Dit is gebeurd te *Kepahiang*, niet zoolang geleden, en de arabier is er nog, maar nu bekeerd tot de adatinstellingen van het volk.

Men ziet dus hieruit, dat de *chetib* als wereldlijke macht niet met zich laat spotten, tevens dat niemand in zijn hoofd mag halen om een gevolmachtigde *walī* aan te wijzen anders dan den erkenden huwelijkssluiter. Het sluiten van de *nikāḥ* heeft immers de gemeenschap aan hem opgedragen, toen hij door dezelfde gemeenschap tot *imam* of *chetib* werd verkozen en door de overheid werd erkend. Dus blijf af van zijn terrein!

Is de *walī* ver van de plaats, waar de vrouw woont, verwijderd, dan is het adatrecht, dat de vrouw hem in kennis stelt van het voorgenomen huwelijk, opdat hij bij zijn goedvinden haar het bericht geeft dat hij zijn *walī*-schap opdraagt aan den huwelijkssluiter. Doet hij dat, dan is de huwelijkssluiter de gevolmachtigde *walī* van de vrouw. Zendt hij geen bericht terug, dan is de huwelijkssluiter haar *walī* en wel nood-*walī*. De termijn, waarin men op het bericht moet wachten, wordt naar redelijkheid beoordeeld. Geeft de *walī* zijn toestemming niet, dan beslist — meent men — de adatrechter. Valt de beslissing uit ten gunste van de vrouw,

dan is pas de huwelijkssluiter bevoegd om de *nikāḥ* te sluiten, en hij treedt dan op als nood-*walī*. Maar zoo iets is nog nooit voorgevallen.

De bruidegom, die niet ter plaatse is, wordt bij de *nikāḥ* vervangen door een gevolmachtigde, die in naam van den bruidegom de *nikāḥ* te zijnen behoeve aanvaardt. Dit is wel enkele malen gebeurd.

Het recht van de vrouw om de nakoming van de door haar bedongen en door den man aanvaarde verplichting tot betaling van de *mas-kawin* te vorderen, kan niet te niet gaan door verloop van tijd, zelfs niet door den dood van den man, want ook in het hiernamaals kan de vrouw haar *mas-kawin* vorderen voor den Rechter aller rechters.

HOOFDSTUK VII.

DE VERHOUDING VAN MAN EN VROUW TIJDENS HUWELIJK.

§ 1. De persoonlijke verhouding.

De persoonlijke verhouding tusschen man en vrouw in het huwelijk vertoont een drieledig karakter:

1. de persoonlijke verhouding als een liefdesverhouding.
2. de persoonlijke verhouding als een machtsverhouding.
3. de persoonlijke verhouding als een rechtsverhouding.

Zoolang de liefde nog heerscht is alles pais en vree. Wanneer de liefde aan het tanen is, komt de machtsverhouding aan de beurt. Wanneer de machtsverhouding een te sterke spanning te weeg brengt, treedt de rechtsverhouding voor den dag. Slechts in haar verband met deze rechtsverhouding worden hier de liefdes- en machtsverhouding aangeroerd.

Het gebeurt vaak, dat de rechtsverhouding ten onder gaat in de liefdes- of machtsverhouding. Als voorbeeld hebben we reeds genoemd de plaats van woning. Ofschoon volgens het strenge recht de *tambik-anak*-man in het huis van de vrouw (van haar familie) en de *gedjoedjoerde* vrouw in het huis van den man (van zijn familie) moet inwonen, is er geen macht ter wereld in staat om te beletten, dat in de twee genoemde gevallen juist het omgekeerde gebeurt, wanneer maar de beide echtgenooten het ten slotte eens zijn. Ze kunnen ook wegtrekken waarheen ze willen, als ze het daarover eens zijn, in welk opzicht dus geen onderscheid valt op te merken met het *semendo-radjo-radjo*-huwelijk, waar rechtens man en vrouw de vrijheid hebben om te wonen waar ze willen. Het onderscheid uit zich pas in het geval dat de echtgenooten het niet eens worden; en ook dan niet zoo dat rechtens directen dwang kan worden geoefend, maar in de gevolgen, die de rechter verbindt

aan een ontbinding van het huwelijk op grond van weigering van samenwoning. Bij het *semendo-ambil-anak*-huwelijk draagt de man alle gevolgen van een weigering zonder dringende redenen om bij de (familie der) vrouw te wonen; bij het *djoedjoer*-huwelijk draagt de vrouw(sfamilie) alle gevolgen van een weigering zonder dringende reden van de vrouw om bij haar man te wonen. Bij het *semendo-radjo-radjo*-huwelijk staan partijen gelijk en worden de gevolgen van de huwelijksontbinding wegens weigering tot samenwoning op andere gronden vastgesteld. Het recht van den islam (de vrouw moet den man volgen) krijgt hier een kans.

Nu de *doesoen*-vorming bijna tot stilstand is gekomen, nu de *doesoen* met wegen aan elkaar zijn verbonden, nu dagelijks auto's over den grooten postweg rijden, heeft de huwelijksrechtelijke woonplaats veel van haar beteekenis verloren.

Het huwelijk kan bij strijd niet gedijen. Daarom is het in elk huwelijk, hoe ook de vorm moge zijn, een noodzakelijke eisch dat man en vrouw zich onderwerpen aan het beginsel van gemeenschappelijk overleg (*sepakat*). Dit beginsel is in elk Redjangsch huwelijk in eere. Elke daad van gewicht vereischt een voorafgaand gemeenschappelijk beraad. Naar buiten echter treedt man of vrouw als zelfstandig op, ook de vrouw in het *djoedjoer*-huwelijk. Voor den derde is de daad van den man ook de daad van de vrouw en omgekeerd. Het gemeenschappelijk overleg hoeft niet naar buiten te blijken. Wie in het huwelijk den meesten invloed heeft, is de leider (leidster) van de huwelijksvereeniging; ook de *lēkēt*-vrouw kan haar man onder de pantoffel krijgen. In het algemeen echter is de man de leider in het huwelijk, ook in het *semendo-ambil-anak*-huwelijk. Maar bij wie(n) ook de leiding berust, het beheer van de dagelijksche inkomsten berust in normale omstandigheden bij de vrouw, ook in het *djoedjoer*-huwelijk. De man met *oentjang-doeo*, „met twee geldzakken", wordt met de nek aangezien, ook wanneer het een *djoedjoer*-huwelijk betreft. Hij wordt *baoentjang-doeo* genoemd wanneer hij zijn inkomsten niet openlijk meedeelt aan zijn vrouw, aan wie hij slechts zooveel geeft, als zij noodig heeft voor de huishouding. Het geldelijk beheer van de vrouw is een uitvloeisel van het beginsel, dat man en vrouw gelijke rechten hebben op de *pesoearangan*, op de tijdens huwelijk verkregen goederen, waarover

later zal gesproken worden. Aan de aanspraken van de vrouw is voldaan, wanneer de man bij de ontvangst van eenig inkomen, het geheele bedrag voor zijn vrouw neertelt. Daarna mag hij voorstellen doen (ook aan de ge*djoedjoer*de vrouw), bijvoorbeeld: „Zooveel heb ik noodig voor dit, en zooveel voor dat''. Zijn de voorgestelde uitgaven reeds *terang* voor de vrouw, dan mag hij pas het benoodigde bedrag tot zich nemen, de rest bij zijn vrouw latende. Zoo moet hij altijd handelen, wanneer hij eenige uitgave heeft te doen. Voor de gewone zaken der huishouding heeft de vrouw geen overleg met den man van noode. Slechts in belangrijke uitgaven behoort zij (ook in het *semendo-ambil-anak*-huwelijk) haar man te kennen en met hem in overleg te treden, bijvoorbeeld: de vrouw wil een armband koopen of ze wil een stuk grond in pand nemen, en bij al dergelijke rechtshandelingen van belang. Soms kan het gebeuren, dat man en vrouw het ten aanzien van een rechtshandeling (het koopen van een tuin), het met elkaar niet eens kunnen worden. De man wil den tuin niet hebben, maar de vrouw wil toch haar wil doorzetten. In dat geval mag de vrouw toch den koop tot stand brengen. Op de geldigheid van de rechtshandeling heeft het gebrek van overeenstemming tusschen man en vrouw hoegenaamd geen invloed. De daardoor verstoorde huwelijksvrede komt op rekening van de echtelijke verhouding tusschen man en vrouw alleen. Zijn de verstoorde vrede en het huwelijksevenwicht niet meer te herstellen, dan moet de man maar zelf uitmaken of hij zijn vrouw al dan niet zal verstooten. Hetzelfde geldt wanneer de man zijn wil doorzet ondanks het verzet van de vrouw. Het hangt van de vrouw af of zij zich al dan niet aan het onvermijdelijke wil onderwerpen. Wil ze tot echtscheiding overgaan dan hangt het af van het inzicht van den rechter of hij de echtscheiding al dan niet zal uitspreken.

De man moet het aan zijn vrouw overlaten of ze zijn familie al dan niet zal gedenken, zoo ook omgekeerd de vrouw. De man (of vrouw) mag niet op steelsche wijze zijn (haar) familie bevoordeelen. Merkt de man dat zijn vrouw zijn familie niet gedenkt, dan pas heeft hij het recht om eenig voorstel in die richting te doen, bijvoorbeeld: „Mijn zuster heeft geen halsketting, wat zou ze het prettig vinden wanneer zij er één kreeg''. Zoo moet ook de vrouw handelen wanneer zij merkt dat de man bijvoorbeeld haar ouders niet gedenkt: „Mijn vader verkeert nu in moeilijke omstandighe-

den, wat zou het voor hem prettig zijn, wanneer we hem met eenig bedrag te hulp komen''. Merkt de man of de vrouw, dat aan den wenk niet wordt voldaan, dan pas mag een ieder zelfstandig handelen en over het gezamenlijk geld om niet beschikken, mits daarvan van te voren mededeeling doende aan de wederhelft. Dan is de verhouding reeds gespannen. Of 't zal uitloopen op echtscheiding is een zaak van den man, of een zaak van den rechter. Bevoordeeling van een derde om niet zonder vóórkennis van de wederhelft is een besteling van de *pesoearangan*. Of er grond zal zijn voor vernietiging van de schenking is een zaak van den rechter. Maar een rechtshandeling die niet valt onder schenking kan nooit in rechte vernietigd worden, al heeft ze ook plaats zonder medeweten van de wederhelft. Of de desbetreffende rechtshandeling valt onder het begrip „schenking'' is een zaak van den rechter.

Ook ten aanzien van beheer en beschikking over de *harta pemboedjangan* en *penggadisan* (aan elk der echtgenooten persoonlijk toebehoorend goed, waarover straks) geldt eveneens het beginsel van *sepakat*, zij het dat dit beginsel in zijn uitwerking neerkomt op een verhouding, waarin de één advies vraagt van den ander, en al is het ook waar, dat de inlandsch bezitter *(jang poenja)* de beslissing in handen heeft. Maar een zelfstandig optreden, in welke richting dan ook, zonder den anderen echtgenoot daarin te kennen, is in strijd met het beginsel van *sepakat*, en zou den ander ten zeerste grieven.

Aan de aanspraak op beheer en medezeggenschap van de vrouw komt een eind, wanneer zij niet „*semenggah*'' is, niet deugt, wanneer zij dus verkwistend (*boros*) of niet betrouwbaar is. In dat geval treft het verwijt van *baoentjang doeo* den man niet.

De verhouding tusschen den eenen echtgenoot en de familieleden van den ander hebben we reeds in de inleiding tot het huwelijksrecht besproken. Ze is gebaseerd op tact en beleid, op sympathie en antipathie, welke begrippen buiten het gebied des rechts vallen. De eene echtgenoot (met haar of zijn familie) heeft volgens de adat te gedoogen, dat de andere zijn of haar familieleden, die nog niet, of niet meer, in staat zijn om zelf in hun eigen onderhoud te voorzien, in huis opneemt.

Gaan wij nu over tot de behandeling van het huwelijksgoederenrecht.

§ 2. Het huwelijksgoederenrecht.

Men onderscheidt in elken huwelijksvorm de volgende goederen:

A: de vóórhuwelijksche goederen van den man.

Deze goederen bestaan uit:

a) de door den man vóór het huwelijk zelf gewonnen goederen,
b) de door den man vóór het huwelijk niet door arbeid verkregen goederen.

De goederen onder b) bedoeld kunnen verkregen zijn in den vorm van schenking (toescheiding) of als erfenis.

De geërfde goederen heeten *harta poesaka*, de andere *harta-pemboedjangan*.

B: de voorhuwelijksche goederen van de vrouw, op gelijke wijze onderscheiden in *harta-poesaka* en de andere *harta*, die *harta-penggadisan* of *harta-penantian* worden genoemd.

C: de tijdens het huwelijk door beiden of door één van beiden verkregen goederen.

Deze goederen kunnen verkregen zijn:

a) door eigen arbeid.
b) door schenking.
c) krachtens erfrecht.

De door eigen arbeid verkregen goederen, onverschillig of ze verkregen zijn door gezamenlijken arbeid van beiden dan wel door individueelen arbeid van man of vrouw alleen, benevens de aan beiden gezamenlijk geschonken goederen worden genoemd de *harta pesoearangan*.

De aan één van beiden individueel geschonken goederen benevens de aan één van beiden toegevallen erfenissen komen toe aan man of vrouw alleen.

Resumeeren we het uiteengezette dan komen we tot deze onderscheiding:

I de *harta pemboedjangan*.
II vóór het huwelijk door den man geërfde goederen.
III de *harta penantian*.
IV vóór het huwelijk door de vrouw geërfde goederen.
V de *harta pesoearangan*.
VI de door den man tijdens het huwelijk als schenking of als nalatenschap verkregen goederen.

VII de door de vrouw tijdens het huwelijk als schenking of als nalatenschap verkregen goederen.

In het dagelijksche leven heeten:

1. de onder I, II en VI genoemde goederen *harta-pemboedjangan;*
2. de onder III, IV en VII genoemde goederen *harta-penggadisan (penantian);*
3. de onder V genoemde goederen *harta-pesoearangan;*
4. alle geërfde goederen (II, VI, IV, VII) *harta poesaka.*

De termen zullen in het vervolg in den zin, die daaraan volgens deze vierledige indeeling toekomt, worden gebezigd, tenzij anders is vermeld.

De schulden van man en vrouw zijn als volgt te onderscheiden:

a) de voorhuwelijksche schulden van man of vrouw.
b) de tijdens het huwelijk door man of vrouw aangegane schulden.

De schulden onder b) bedoeld kunnen weer óf

b^1) ten laste van de *harta-pesoearangan,* óf
b^2) ten laste van de *harta-pemboedjangan* of van de *harta-penggadisan* komen.

Zijn de schulden van den man voorhuwelijksche schulden, dan moeten ze betaald worden met de *harta-pemboedjangan.* Zijn die goederen niet toereikend voor de betaling, dan pas mag hij nemen uit de *harta-pesoearangan.*

Zijn de schulden aangegaan tijdens het huwelijk, en wel ten laste van de *harta-pemboedjangan* dan behoort hij ten aanzien van de betaling het zelfde gedrag te volgen als reeds vermeld met betrekking tot zijn voorhuwelijksche schulden.

Zijn de schulden aangegaan tijdens het huwelijk, en wel ten laste van de *harta-pesoearangan,* dan moeten ze betaald worden uit de *harta-pesoearangan.* In geval deze niet toereikend zijn komen de *harta-pemboedjangan* en *penggadisan* gelijkelijk in aanmerking.

Mutatis mutandis geldt hetzelfde ten aanzien van de voorhuwelijke schulden van de vrouw, en ten aanzien van de door haar tijdens het huwelijk aangegane schulden met de tweeledige onderscheiding in „ten laste van de *harta-penggadisan*" en „ten laste van de *pesoearangan*".

Man en vrouw hebben de volle vrijheid in de keuze der goederen, die hij of zij wil offeren voor de betaling van zijn of haar voorhuwelijksche schulden en schulden na huwelijk aangegaan ten laste

van zijn of haar *harta pemboedjangan* of *penggadisan*. Dezelfde vrijheid hebben zij, wanneer zij gezamenlijk de *pesoearangan*-schulden hebben te voldoen met hun *harta-pemboedjangan* en *harta-penggadisan*.

Harta-pemboedjangan en *harta-penantian* kunnen dus steeds geheel worden uitgewonnen voor een *pesoearangan*-schuld; *harta-pesoearangan* ten slotte ook steeds voor een individueele schuld. Maar nooit kunnen de individueele goederen van den een worden uitgewonnen voor een individueele schuld van den ander.

Kan de man zijn individueel goed verkoopen aan zijn vrouw, of in het algemeen gesproken daarover een „*djoeal*-transactie'' (vervreemden, verpanden, verhuren met vooruitbetaalden huurschat) met haar aangaan, of omgekeerd? Het antwoord luidt bevestigend, mits betaald wordt uit het individueele goed van de(n)geen, die *membeli* (gebezigd als een algemeenen term). De adatvoorschriften omtrent *djoeal-beli* moeten hier juist heel streng in acht worden genomen, met het oog op eventueele moeilijkheden in geval van ontbinding des huwelijks tijdens leven of na doode.

Het brengen van wijzigingen in het rechtskarakter van goederen door *harta-pemboedjangan* of *penggadisan* op de een of ander manier tot *harta-pesoearangan* te maken of omgekeerd is incidenteel echter niet geoorloofd.

Kan staande huwelijk de *pesoearangan* verdeeld worden? Deze vraag is een netelige kwestie, omdat aan den eenen kant het soms noodig is om de *pesoearangan* te verdeelen, bijvoorbeeld de man wil naar Mékah gaan en daar voor eenige jaren vertoeven of de kinderlooze man wil met goedvinden van zijn onvruchtbare vrouw een tweede huwelijk aangaan in de hoop kinderen te krijgen; de man heeft echter niets anders dan zijn deel in de *pesoearangan* om met de tweede vrouw te leven. Aan den anderen kant is er echter vrees voor de belangen van de crediteuren, die op de *pesoearangan* een vordering hebben. Terwijl ze vóór de scheiding en deeling één verhaalsobject hadden, moeten ze nu hun vorderingen doen gelden op twee eenheden. Wat moet dan gebeuren wanneer hun vorderingen op naam van de vrouw alleen of op naam van den man alleen staan? Daar we geen concrete beslissingen kennen, moeten we afwachten hoe het recht zich zal vormen.

Ingeval er geen *harta-pesoearangan* meer aanwezig zijn, kan het individueel vermogen gezamenlijk worden verteerd. De man, die

als schrijver zijn kost verdient, wordt ontslagen; na een paar maanden rondgeloopen te hebben zonder eenig werk te kunnen krijgen, is de *pesoearangan* verteerd. De vrouw is ziekelijk en kan zelf den kost niet verdienen. Daar de man volgens het adatrecht, in welken huwelijksvorm ook, verplicht is om zijn vrouw levensonderhoud, kleeren en onderdak te verschaffen, moet hij zijn *pemboedjangan* aanspreken, het eene goed na het andere wordt verkocht en verpand, de opbrengst wordt door beiden verteerd. Ten slotte raakt ook zijn *pemboedjangan* op, en is hij niet meer in staat om zijn vrouw te onderhouden en raadt haar aan om naar zijn of haar familie terug te gaan. Maar de vrouw wil den geliefden man niet verlaten en zoo geeft zij hem haar goed, het eene voor het andere na, om te worden verkocht of verpand. De opbrengst wordt samen verteerd. Ten slotte raakt ook haar goed op, en beiden zoeken hun familie op.

Wil de vrouw vermijden, dat haar *harta-penantian* worden opgebruikt, dan kan zij *sarak* (ontbinding van het huwelijk) van den rechter vragen, ingeval de man haar niet wil verstooten. Het huwelijk kan dan ontbonden worden, hetzij in den vorm van de vervulling van een *ta'lik*-voorwaarde, hetzij in den vorm van *choel'*, hetzij in den vorm van *fas'ch*.

Men ziet dus, dat de man wel verplicht is om zijn eigen vermogen op te offeren, maar de vrouw niet.

Behooren de vruchten, opbrengsten, en interessen van het individueel vermogen tot de *pesoearangan?* Waartoe behooren bijvoorbeeld de klappers, die geplukt zijn in een tuin, welke de vrouw heeft gekregen in den vorm van schenking of nalatenschap? Tot welke *harta* behooren bijvoorbeeld de huurpenningen van een huis, dat de man vóór zijn huwelijk heeft gebouwd met eigen verdiend geld, of een huis dat hij heeft geërfd?

Waartoe behoort de opbrengst van de visschen, die gevangen zijn uit een geërfden vijver, of een vijver, die men vóór zijn huwelijk heeft aangelegd?

Waartoe behoort het jong van den karbouw, dien men vóór zijn huwelijk reeds in bezit had, en dat tijdens het huwelijk is geboren?

Op deze vragen is zoowel een negatief als een positief antwoord.

De negatieve zijde van het antwoord is, dat zoolang het echtelijk leven nog harmonisch is, en zoolang man of vrouw zich daartegen

niet uitdrukkelijk verzet, of zoo lang man of vrouw de bedoelde vruchten en interessen niet besteedt ten behoeve van zijn of haar eigen individueel vermogen, die vruchten en interessen geacht worden te behooren tot de *pesoearangan.*

Wanneer de harmonie in het huwelijk verbroken is, ten gevolge waarvan de man of vrouw niet meer toelaat dat de vruchten en interessen van zijn of haar eigen individueel vermogen in de *pesoearangan* vallen dan behooren zij er niet meer toe, mits man of vrouw de noodige maatregelen neme, die tot strekking hebben de vermenging met de *pesoearangan* te verhinderen. Man of vrouw moet dus aldus handelen, dat die vruchten en interessen apart worden gehouden en dan ook apart blijven. Dit is de positieve zijde van de kwestie.

De reeds in de *pesoearangan* gevallen vruchten en interessen mogen echter niet meer verrekend worden of daaruit teruggenomen worden. Ze zijn dus één geworden met de *pesoearangan.*

Wie heeft het beheer en de beschikking over de verschillende goederen?

Ten aanzien van de *pesoearangan* hebben man en vrouw gelijke bevoegdheden. Dit moet zich oplossen in het beginsel van *sepakat,* dat is het beginsel van wederkeerig overleg. Het gemeenschappelijk overleg moet steeds betracht worden. Wanneer het gemeenschappelijk overleg redelijkerwijs niet kan plaats hebben, door omstandigheden die er toe leiden dat man en vrouw niet ter plaatse bij elkaar kunnen zijn, dan mag man of vrouw zelfstandig handelen.

Wanneer het gemeenschappelijk overleg niet tot *sepakat* heeft geleid, dat is niet tot overeenstemming, en handelt een der echtgenooten niettemin, dan is die handeling rechtsgeldig.

Ten aanzien van de *penggadisan* of *pemboedjangan* geldt ook het beginsel van gemeenschappelijk beheer, dat gebaseerd moet zijn op het beginsel van *sepakat.* Echter met dit onderscheid, dat ingeval de eenstemmigheid niet bereikt kan worden, alleen degene, wie(n) het goed toekomt, zelfstandig mag handelen.

Kan het individueel vermogen de *pesoearangan* te hulp komen of bijspringen? Bijvoorbeeld op een *pesoearangan*-huis met bijbehoorend erf wordt door de echtgenooten credietverband gevestigd. Om dit huis van dit verband te verlossen, heeft de man zijn tuin verpand.

Zoo'n handeling is volkomen geoorloofd. Maar wanneer later de tuin wordt terug genomen *(diteboes* of *dibeli kembali)* met *pesoea-*

rangan-geld, dan verandert de tuin niet van karakter, de tuin blijft *harta-pemboedjangan* van den man. Dat is ook het geval, wanneer de tuin voor goed is verkocht ten behoeve van de *pesoearangan*. Wanneer later de tuin met *pesoearangan*-geld wordt terugverkregen, dan wordt de tuin weer individueel vermogen van den man. Mutatis mutandis geldt hetzelfde wanneer het betreft *harta-penggadisan*.

Goederen van het individueel vermogen, die tijdens het huwelijk reeds waren verteerd, omdat er geen *pesoearangan* meer aanwezig was, en goederen van het individueel vermogen, die tijdens het huwelijk tijdelijk of voor goed waren vervreemd om de *pesoearangan* bij te springen, en vóór de ontbinding des huwelijks nog niet zijn terugverkregen, mogen *niet* met de bij de ontbinding des huwelijks aanwezige *pesoearangan* worden verrekend.

Kan men echter bewijzen, dat de vervreemding van het individueel vermogen niet was geschied uit noodzaak of dat ze was geschied niet om de bedreigde *pesoearangan* bij te springen, maar dat de vervreemding enkel en alleen tot strekking had om de wederhelft te bevoordeelen ten koste van rechthebbenden, dan kan de rechter al naar gelang de situatie de verrekening gelasten bij de ontbinding des huwelijks.

Om bij geschil het bewijs te vergemakkelijken pleegt men vóór de sluiting van het huwelijk aan de hoofden en oudsten *terang* te maken wat de *harta-pemboedjangan* van den man en wat de *harta-penggadisan* van de vrouw zijn. Wanneer later in rechte het bewijs over den aard van eenig goed niet meer te leveren is, dan wordt het goed beschouwd te behooren tot de *pesoearangan*. Het schijnt dat hier en daar de specificatie der goederen in een schriftelijk bewijsstuk wordt opgesteld, maar zoo'n schriftelijk bewijsstuk heb ik niet te zien kunnen krijgen.

Hoe is de toestand na ontbinding van het huwelijk?

Men onderscheidt ontbinding bij het leven en ontbinding door den dood. De ontbinding door den dood zal bij het erfrecht behandeld worden.

Bij de ontbinding van het huwelijk bij het leven wordt de *pesoearangan*, hoe ook de huwelijksvorm volgens het adatrecht moge

zijn, in tweeën gekloofd. De eene helft krijgt de vrouw, de andere helft krijgt de man.

Op dit beginsel bestaat eene uitzondering, die voor het tegenwoordige adatrecht geen beteekenis meer heeft, omdat de daarmee in verband staande huwelijksvorm niet meer voorkomt. De uitzondering betreft namelijk het nu reeds lang verdwenen *„semendo-bajar-hoetang"*-huwelijk. De *tambik-anak*-man, die zoo'n huwelijk sloot, had hoegenaamd geen recht, niet alleen op zijn in dat huwelijk geboren kinderen maar ook op de in dat huwelijk ontstane *pesoearangan*. Hij werd beschouwd als een *anak-pelihara* van zijn vrouwsfamilie.

In de marga's Bermani-Ilir, Merigi, en in de Sindang, let men met betrekking tot het lot der *pesoearangan* bij de ontbinding van het huwelijk ook op de schuldvraag. Is het *djoedjoer*-huwelijk ontbonden door *fas'ch* of door de inwerkingtreding der *ta'līḳ*, dan heeft de vrouw recht op de helft der *pesoearangan*.

Is het *djoedjoer*-huwelijk ontbonden tengevolge van *choel'*, hetzij zonder, hetzij met inschakeling van den rechter, dan heeft de vrouw geen recht op de *pesoearangan*.

Wordt de ge*djoedjoer*de vrouw verstooten, zonder dat zij daartoe een gerechtvaardigde aanleiding heeft gegeven, (dus zonder schuld; bij willekeur van den man), dan krijgt ze de geheele *pesoearangan* met uitsluiting van den man.

Wordt de ge*djoedjoer*de vrouw verstooten, omdat zij een gerechtvaardigde aanleiding daartoe heeft gegeven, dan verliest ze elke aanspraak op de *pesoearangan*.

Heeft de verstooting plaats tengevolge van omstandigheden, waaruit de rechter concludeert, dat beiden schuld hebben, dan heeft ieder recht op de helft van de *pesoearangan*. Wordt de verstooting uitgesproken in onderlinge overeenstemming, (*„soeko samo soeko"* genoemd), dan wordt ook de *pesoearangan* gelijkelijk verdeeld.

Betreft het een *semendo-ambil-anak*-huwelijk *jang-tidak-beradat*, dat door *fas'ch* of door de inwerkingtreding der *ta'līḳ* is ontbonden, dan verliest de man elke aanpraak op de *pesoearangan*. Is het huwelijk ontbonden tengevolge van *choel'*, dan krijgt de man de helft van de *pesoearangan*. Wordt de vrouw verstooten zonder dat zij daartoe een gerechtvaardigde aanleiding heeft gegeven, dan krijgt de man niets van de *pesoearangan*.

Wordt de vrouw verstooten omdat ze daartoe een gerechtvaardigde aanleiding heeft gegeven, dan heeft de man recht op de helft van de *pesoearangan.*

Heeft de verstooting plaats tengevolge van omstandigheden, waaruit de rechter concludeert, dat beiden schuld hebben, dan wordt de *pesoearangan* in tweeën gedeeld.

Wordt de verstooting uitgesproken in onderlinge overeenstemming, dan wordt de *pesoearangan* ook gelijkelijk verdeeld.

Betreft het een *semendo-ambil-anak*-huwelijk *jang beradat* of een *semendo-radjo-radjo*-huwelijk, dan wordt niet gelet op de schuldkwestie en geldt hier eenvoudig de rechtsregel: *„Pesoearangan dibagi".* Bij elke ontbinding van het huwelijk krijgt ieder der echtgenooten de helft van de *pesoearangan.*

Zoo is de toestand in Bermani-Ilir en in de Sindang.

In *Merigi* geldt ook wel hetzelfde, edoch met deze uitzondering, dat wat verteld is voor Bermani-Ilir en de Sindang met betrekking tot het *semendo-ambil-anak*-huwelijk *jang-tidak-beradat,* in Merigi *ook* geldt voor het *semendo-ambil-anak*-huwelijk *jang-beradat.* De reden voor deze uitzondering is niet ver te zoeken, daar immers in Merigi de adatrechtelijke *pelapik* zeer laag is: de *pelapik* is reeds volkomen *penoeh* bij betaling van 12 realen plus een geit, terwijl in Bermani-Ilir en in de Sindang de *adat pelapik* pas is *setengah penoeh* bij betaling respectievelijk van 20 realen en van 20 *ringgit.*

Geheel losstaande van de kwestie der huwelijksontbindingen moet hier desniettemin aangeroerd worden de nog bestaande rechtsregel met betrekking tot het reeds verdwenen *„semendo-bajar-hoetang"*-huwelijk, welke rechtsregel heeft gediend ter bescherming van den rechteloozen *„tambik-anak*-man-*bajar-hoetang"* tegen *dalim* (willekeur) van de zijde van zijn vrouwsfamilie, te weten:

Ingeval de *„tambik-anak*-man-*bajar-hoetang"* door zijn vrouw of haar familie wordt weggejaagd, zonder dat hij daartoe een gerechtvaardigde aanleiding heeft gegeven, dan kan de rechter, zoo de *tambik-anak*-man zich bij hem beklaagt, bevelen dat de vrouw (of haar familie) een deel van de *pesoearangan* aan den man afstaat. Hoeveel dat deel zal zijn hangt af van 's rechters oordeel.

Het is dus den man geraden, om in dat geval zich eerst bij den rechter te wenden alvorens de vrouw te verstooten.

De ontbinding van het huwelijk heeft echter geen invloed op het individueel vermogen. De *pemboedjangan* blijft bij den man, de *penggadisan* bij de vrouw. Na halveering der *pesoearangan* wordt de aan den man (of de vrouw) toekomende helft gerekend te behooren tot zijn *pemboedjangan* (of haar *penggadisan)*. Na de verdeeling houdt dus het goed op den naam te hebben van *pesoearangan*, en heet het *pemboedjangan* of *penggadisan*.

Zijn er kinderen uit het huwelijk voortgesproten, dan hebben deze de vrije keuze wie of wien der ouders zij willen volgen. Niemand mag hen, wanneer ze reeds kunnen kiezen, dwingen om deze(n) of gene(n) te volgen. Is het ontbonden huwelijk een *semendo-ambil-anak*, dan zullen de kinderen meestal bij de moeder blijven. De man kan slechts medenemen, zooveel kinderen als zijn familie al naar gelang de *pelapik* er recht op heeft, althans wanneer die kinderen hun vader ook willen volgen.

Is het een *djoedjoer*-huwelijk geweest, dan zullen de kinderen veelal bij den vader blijven inwonen. Maar de vader mag de kinderen niet verbieden, hun moeder te verkiezen. Kinderen, die de moederzorg nog niet kunnen ontberen, blijven altijd bij de moeder, totdat ze groot genoeg zijn om hun keuze te kunnen bepalen. Omtrent het onderhoud en de opvoeding der kinderen, moeten degenen zorgen, onder wier hoede zij gekomen zijn.

Is de vrouw of haar familie daartoe niet meer instaat, dan heeft zij het recht om het kind naar den vader te brengen, en deze mag dan niet weigeren het te ontvangen, en voor het kind te zorgen. Kan de man of zijn familie de verzorging der kinderen niet meer op zich nemen, dan kan de man daarover in overleg treden met zijn gewezen vrouw of haar familie, ofschoon zulks door den man als schande wordt gevoeld. Is de vrouw of haar familie daartoe in staat, dan is zij verplicht het kind (de kinderen) tot zich te nemen.

Is het ontbonden huwelijk een *djoedjoer*-huwelijk geweest, dan wil de man zoo goed als nooit de bij hem inwonende kinderen aan hun moeder ter verzorging geven; het liefst ziet hij dat de bij de vrouw inwonende kinderen tot hem terugkeeren. Is hij of zijn familie niet meer tot verzorging in staat, dan zal zijn *soekoe* wel er voor zorgen dat de kinderen in de *soekoe* hunner vader onderdak krijgen.

Omgekeerd stuit het, wanneer het een *semendo-ambil-anak*--huwelijk is geweest, der familie van de vrouw tegen de borst, haar *djoerai* aan den vader ter verzorging te geven.

Ook in het *semendo-radjo-radjo*-huwelijk wil men niet graag de kinderen van zich laten weggaan, al is men ook nog zoo arm. De familieleden zullen hem (haar) wel in de verzorging bijstaan.

Als algemeene regel kunnen we stellen dat elke bloedverwant, (al is de verwantschap ook nog zoo verwijderd), die daartoe in staat is, tot onderhoud en opvoeding verplicht is, mits de behoeftige bij hem inwoont. De mate van onderhoud en opvoeding hangt natuurlijk af van de mate van welstand des verzorgers. Degene, die door een ander wordt verzorgd, is verplicht, deze(n) in alles te helpen en bij te staan. Houdt te harer tijd de verzorging op, dan mogen de kosten der verzorging niet met de door de(n) verzorgde veroorzaakte verrijking van den verzorger (van de verzorgster) verrekend worden.

Hoe staat het met de betaling der schulden na de ontbinding van het huwelijk bij het leven?

De *pesoearangan*-schuldeischers hebben na de verdeeling verhaal zoowel op de goederen van de vrouw als op de goederen van den man. Man en vrouw zijn dus ieder voor het geheel aansprakelijk voor de betaling dier schulden. De *pemboedjangan*-schuldeischers, onverschillig of de schulden vóór of tijdens het huwelijk door den man zijn aangegaan, hebben na de verdeeling alleen verhaal op de goederen van den man. Zoo ook hebben de *penggadisan*-schuldeischers alleen verhaal op de goederen van de vrouw.

Degene, die meer dan de helft der *pesoearangan*-schulden betaald heeft, heeft een recht van terugvordering van het meer betaalde op de(n) ander. Kwijtschelding door een schuldeischer van een *pesoearangan*-schuld komt in het algemeen ten bate van beide *pesoearangan*-schuldenaren. Kwijtschelding ten behoeve van een der gewezen echtgenooten, kan alleen plaats vinden, wanneer beide met den crediteur een afspraak omtrent de betaling hebben gemaakt, zoodat daardoor de *pesoearangan*-schuld uiteenvalt in een *pemboedjangan*- en een *penggadisan*-schuld, maar daarmee vervalt ook het beginsel der aansprakelijkheid voor het geheel *(samo-samo-menanggoeng)*.

HOOFDSTUK VIII.

DE HUWELIJKSONTBINDING.

De oude huwelijksontbinding geschiedt in overeenstemming met de adat der huwelijkssluiting (boven bl. 123) door het doorsnijden van een stuk *rotan* ten overstaan van of door de *koetĕui*. Voordat men daartoe overging, werd eerst door de *koetĕui* onderzocht bij wie(n) de schuld lag. Was de schuld bij den man, dan wordt de ge*djoedjoer*de vrouw tot niets veroordeeld en kon zij zelfs de heele *pesoearangan* meekrijgen. Was zij de schuldige, dan moest zij overeenkomstig den ernst van haar schuld een gedeelte van of de heele *djoedjoer* terugbetalen, met verlies van de *pesoearangan*. Was de schuld bij den *tambik-anak*-man, dan moest hij al naar gelang den ernst van de aanleiding zijnerzijds zijn aandeel in de *pesoearangan* geheel of gedeeltelijk achterlaten; trof de vrouw schuld, dan werd de rol omgekeerd, zelfs in het geval van een *tambik-anak*-man zonder *pelapik*.

De huidige regeling van de verdeeling van het huwelijksgoed bij de ontbinding van het huwelijk is boven bl. 141-142 behandeld.

Vroeger hadden man en vrouw gelijke bevoegdheid met betrekking tot het verkrijgen van huwelijksontbinding. Door den Islam krijgt de man wel is waar het eenzijdige verstootingsrecht, maar daarmee komt er geen verandering in de principieele gelijkwaardigheidsverhouding tusschen man en vrouw, in verband met het specifieke Redjangsche *fas'ch-* en *choel'-* begrip. Daarover thans nader, evenals ter zake van de huwelijkssluiting mede toegelicht met gegevens van de hoofdplaats.

Voor zoover mij gebleken is uit gesprekken met verschillende lieden te Benkoelen en in het Redjangsche (waaronder, behalve eenvoudige lieden, hoofden, *imam, chetib*, onderwijzers en inlandsche bestuursambtenaren) hebben deze lieden niet steeds dezelfde overtuiging omtrent verschillende punten.

Ik krijg den indruk dat op het gebied van de gewone *ṭalāḳ* men in het algemeen één is van opinie, maar ten aanzien van *fas'ch, choel'*, en vooral ten aanzien van *moertadd (irtidād)* openbaren

zich of onwetendheid, of twijfel of uiteenloopende overtuigingen. Het merkwaardige daarbij is dat men heel zelden zijn opvattingen argumenteert. De antwoorden komen te voorschijn hetzij als een geloofsbelijdenis, als een kant en klaar gevormde conclusie, zonder eenige motiveering hoe men tot die conclusie is gekomen, hetzij als een natuurlijkheid (als een vanzelfsprekend iets). Vraagt men naar het hoe en het waarom dan komt meestal na veel moeite en zwarigheid een motiveering, die veelal geen steek houdt. Het resultaat van mijn ondervragingen moge ik trachten hieronder weer te geven.

I. Ta'līḳ.

Tot het wezen van het adathuwelijk behoort het uitspreken van de *ta'līḳ* na de *nikāḥ*. Men bezigt daartoe een algemeene formule, welke tot inhoud heeft, dat de man belooft de vrouw te verschaffen *nafakah lahir batin*, dat wil zeggen het noodige voor haar levensonderhoud in verhouding tot stand en positie van beide echtgenooten, terwijl onder *nafakah batin* wordt verstaan, dat de man haar zal liefhebben, en ten minste eenmaal per maand met haar echtelijken omgang zal hebben; verder dat hij haar de noodige kleeren volgens positie en stand van beide echtgenooten moet verschaffen; dat hij haar niet zal slaan, zoo, dat het kan gekwalificeerd worden als een ongeoorloofde mishandeling; dat hij bij een reis over zee gedurende een jaar of over land gedurende zes maanden, verplicht is om haar *nafakah* en tijding van zijn welzijn of slecht bevinden zal geven.

Komt hij zijn *ta'līḳ*-voorwaarden niet na, dan valt er één *ṭalāḳ*, wanneer de vrouw met die wanprestatie geen genoegen neemt en zij zich om die reden tot den rechter wendt met het verzoek om de *ṭalāḳ* te constateeren, en de rechter zulks na onderzoek doet.

Behalve deze normale *ta'līḳ* heeft de *walī* of de bruid het recht om andere voorwaarden te bedingen van den bruidegom, aan wien vrij staat om het beding al dan niet te aanvaarden. Zulke bedingen komen echter heel zelden voor. Men wijst op een geval te Benkoelen, dat bij het nemen van een tweede vrouw niet alleen de *ṭalāḳ* zal vallen, maar ook dat de man een som geld aan de vrouw moet betalen. (Volgens zeggen een bedrag van *f* 10.000). Maar zooiets is pas twee keeren gebeurd te Benkoelen.

Een ander voorbeeld wordt vermeld uit Bermani-Oeloe. Bij *ambil-anak*-huwelijk zou het daar gewoonte zijn om in de *ta'līḳ*-voorwaarden op te nemen de belofte dat de man niet elders zal mogen inwonen

dan bij zijn vrouw en zijn adatverplichtingen zal vervullen. Bij overtreding van het verbod valt dan de *ṭalāḳ*. In de practijk wendt de vrouw zich niet rechtstreeks tot den adatrechter, maar zij gaat eerst bij den *chetib* of *imam* haar beklag doen. Gaat zij eerst naar den *chetib*, dan brengt deze, na haar te hebben ondervraagd, haar bij den *imam*. Gaat zij echter terstond naar den *imam*, dan laat deze den *chetib* bij zich ontbieden. Deze goede verstandhouding tusschen *imam* en *chetib* is slechts *adat*, geen adatrecht. Zoodra de vrouw voor den *imam* is verschenen, wordt zij door den *imam* en den *chetib* gekalmeerd, zij krijgt goede raadgevingen om geduld te betrachten; is de vrouw niet meer voor rede vatbaar, dan wordt zoo mogelijk de man ontboden; deze wordt grondig ondervraagd, en is het den *imam* en *chetib* gebleken dat de klacht op waarheid berust, dan geven zij de vrouw den raad om zich te wenden tot den adatrechter (te Benkoelen de *hakim-ketjil*, in de marga de *rapat-marga*). De *marga-rapat* hoort den *imam* en *chetib*, hoort de vrouw en indien hij aanwezig is den man, en verklaart dan het huwelijk ontbonden met één *ṭalāḳ*, indien vervulling van de voorwaarde is gebleken en de vrouw blijft persisteeren in haar eisch tot *sarak* (het algemeen woord voor elke huwelijksontbinding of echtscheiding). Hieruit blijkt dus dat noch de *imam*, noch de *chetib*, zelfs de *penghoeloe* niet, het recht heeft om huwelijken ontbonden te verklaren. Hun taak is om het huwelijk in stand te houden.

In de practijk is het één keer gebeurd, dat een *penghoeloe* op klacht van het marga-hoofd werd ontslagen op grond van het feit dat hij een huwelijk ontbonden had *(fas'ch)*. Het recht om huwelijken te ontbinden of om het ontbonden zijn van huwelijken te constateeren berust uitsluitend bij den adatrechter, die in de *ta'līḳ*-formule aangeduid wordt met *Hakim-Pasirah*. Na de ontbinding van het huwelijk wegens de vervulling van een *ta'līḳ*-voorwaarde treedt de gewone *'iddah*-periode in.

Het *'iddah*-begrip is nagenoeg zuiver Mohammedaansch gebleven. Het heeft tot doel:

ten 1e. te constateeren of de vrouw al dan niet zwanger is;

ten 2e. om den man de gelegenheid te geven zich te bedenken, wanneer de *ṭalāḳ* is uitgesproken, of hij zijn rechten op de vrouw inderdaad wil prijs geven;

ten 3e. bij de ontbinding van het huwelijk wegens *ta'līḳ*, om hem

een tijd te gunnen om berouw te toonen en te trachten door *roedjōe'* de vrouw weer tot zich te nemen.

Gedurende de *'iddah* heeft de man dus nog rechten op zijn vrouw, de *adat* verbiedt een anderen man om haar in haar *'iddah*-tijd een aanzoek te doen.

De rechten van den man op de vrouw gedurende de *'iddah* worden echter slechts erkend in geval van de gewone verstooting en in het geval van ontbinding bij niet naleving van de *ta'līḳ*-voorwaarde. In die gevallen is hij nog steeds verplicht om haar te onderhouden en huisvesting te verschaffen. Maar in de practijk stoort men zich niet aan deze verplichting en het is, voorzoover mij bekend, ook nooit voorgekomen, dat een vrouw zich beklaagt bij den rechter op grond van wanprestatie van den gewezen man.

Wat de rechten van den man op de vrouw gedurende de *'iddah*-periode betreft, wordt onderscheid gemaakt tusschen de gewone verstooting en de werking van de *ta'līḳ*.

Is het een gewone verstooting dan twijfelt niemand, dat de man de vrouw weer door middel van *roedjōe'* tot zich mag nemen, al is de vrouw daartoe niet bereid.

Als grond wordt aangenomen dat de verstooting van den kant van den man is gekomen, dat de verstooting te voorbarig geweest is, en dat hij nu de fout door *roedjōe'* wil herstellen. Blijkbaar doelt men op de gevallen, dat de vrouw geen of althans een zeer geringe aanleiding tot het misnoegen van den man heeft gegeven. Op mijn vraag hoe het zal zijn wanneer de vrouw wel een ernstige aanleiding heeft gegeven, wordt als antwoord gegeven, dat de man dan klaarblijkelijk toch nog van zijn vrouw houdt, niettegenstaande haar groote tekortkomingen; het is Allah welgevallig wanneer de man vergevingsgezind is.

De *roedjōe'* is een rechtshandeling, waarbij de man eenzijdig verklaart zijn vrouw weer tot zich te nemen. De verklaring moet gericht worden tot de vrouw zelf. Bij die handeling zelf zijn geen getuigen vereischt. Maar zijn man en vrouw het weer eens met elkaar, dan gaat één van beiden daarvan kennis geven aan den *imam* of *chetib*. Deze komt dan eens voorbijloopen om zich er van te vergewissen. Zijn ze het niet eens geworden over de *roedjōe'* dan doet men net alsof er geen *roedjōe'* is geweest. Wil de man toch met alle geweld zijn vrouw tot zich nemen, dan brengt hij *imam*

en *chetib* met zich mee, ten overstaan van wie hij de *roedjōe'* weer uitspreekt tot de vrouw. Maar de moeilijkheid is dan om de vrouw te spreken te krijgen.

In de practijk geschiedt de *roedjōe'* meestal op minnelijke wijze, de man vertelt zijn voornemen aan zijn schoonouders, of bij gebreke van schoonouders, aan de naaste verwanten van de vrouw. Deze bewerken dan de vrouw totdat zij toegeeft; geeft ze niet toe dan beginnen de familieleden te dreigen, ingeval zij nog steeds den man goed gezind zijn. De bedreiging zit dan in de verklaring en de uiteenzetting dat volgens het Mohammedaansche recht de man het recht heeft om door middel van *roedjōe'* de verstooting te herroepen. Geeft de vrouw nog niet toe, dan gebruiken ze geweld totdat dan de vrouw, inziende dat zij niet opgewassen is tegen de overmacht, den man weer volgt of ontvangt. Dan wordt het feit van de *roedjōe'* aan den *imam* of *chetib* bekend gemaakt.

In geval de familieleden van de vrouw den man niet goed gezind zijn, komt er niets van de *roedjōe'* terecht. De man wordt met bedreigingen van het huis weggejaagd. Nu kan het gebeuren, dat de man zich wendt tot den rechter. Wat doet nu de rechter? Wanneer hij inziet dat het huwelijk niet meer te herstellen is, dan gaan ze zoo te werk, dat de man *maloe* wordt, door hem voor te houden dat de vrouw toch leelijk is en dat hij nog flink genoeg is om een maagd te huwen; waarom zou hij dan zich verlagen door de vrouw met alle geweld tot zich te nemen. Voor zoover bekend is dit middel altijd probaat geweest.

Er zijn zelfs menschen, die pertinent beweren dat *roedjōe'* altijd moet plaats vinden met goedvinden van de vrouw, dat ze niet kunnen begrijpen dat *roedjōe'* mogelijk zoude zijn met geweld. Voorzoover zij weten is het altijd in der minne toegegaan. Als een frappant voorbeeld het volgende: een zeer godsdienstige hulponderwijzer is eens bij me op bezoek geweest; ook hij is van overtuiging dat geen *roedjōe'* mogelijk is zonder goedvinden van de vrouw. Ik opende toen het boek van 'Oethman, *Ḳawānīn assjar'ijah*, bl. 129. Hij stond paf toen hij daar las, dat de man zelfs buiten weten van de vrouw haar weer tot zich mag nemen door middel van *roedjōe'*.

Bij de werking van de *ta'līḳ* is het rechtsbewustzijn, dat *roedjōe'* niet mogelijk is zonder goedvinden van de vrouw, heel duidelijk.

Waarvoor is anders de *perkara* noodig geweest, als de man toch door *roedjōe'* de vrouw weer tot zich mag nemen! Maar spreekt men met een *fiḳh*-geleerde, dan is het antwoord altijd, dat *roedjōe'* te allen tijde mogelijk is zelfs zonder goedvinden van de vrouw. Hier spreekt niet het rechtsbewustzijn, maar de stem der wetenschap.

Als ik een conclusie mag trekken, dan ben ik geneigd aan te nemen, dat de leer „de man heeft het recht om gedurende de *'iddah* door *roedjōe'* zijn *ṭalāḳ* te herroepen'' door het inheemsch denken verstaan wordt in den zin „de man heeft het recht om gedurende de *'iddah* zonder *nikāḥ* de vrouw tot zich te nemen met haar goedvinden'', zoodat hij bij *roedjōe'* geen *mas-kawin* en *wang-nikah* verschuldigd is; men kan dan volstaan met een klein geldgeschenkje, dat men bij het heengaan den *imam* in de hand stopt, nadat men hem in kennis heeft gesteld van het totstandkomen van de *roedjōe'*. Meestal krijgt men daarbij de vermaning om in den vervolge niet zoo lichtzinnig te handelen.

II. Ṭalāḳ.

De *ṭalāḳ* is een eenzijdige rechtshandeling, waarbij de man verklaart zijn vrouw te verstooten met één verstooting. Daarvoor zijn geen getuigen vereischt. Maar de man is verplicht om daarvan aan den *imam* kennis te geven, aan wien hij de *wang-sarak* moet betalen.

Wanneer is een *ṭalāḳ* geldig? Wanneer de *ṭalāḳ* wordt uitgesproken met een koel hoofd en een kalm hart! Een *ṭalāḳ* uitgesproken in het vuur van het gekrakeel is niet geldig, omdat het het werk is van *sjaitan*. Wanneer daarbij familieleden aanwezig zijn, dan moet men beide partijen eerst tot kalmte brengen, en aan de vrouw vragen of zij werkelijk de *ṭalāḳ* wil hebben, en aan den man of hij werkelijk de *ṭalāḳ* wil geven. Het antwoord is pas geldig wanneer het gegeven is met verstand en zin. Wordt in dezen toestand de *ṭalāḳ* weer uitgesproken, dan is pas de *ṭalāḳ*, uitgesproken tijdens het gekrakeel, geldig, anders wordt ze als niet uitgesproken beschouwd en heeft ze dan ook geen rechtsgevolg. Dit alles wordt gemotiveerd met de verklaring dat volgens den Islam geen handeling als zoodanig kan gelden, wanneer zij niet met een *niat* (oogmerk) daartoe is verricht.

Mag men een meervoudige *ṭalāḳ* uitspreken, bijvoorbeeld: „Ik geef je drie keeren *ṭalāḳ*''?. Er zijn twee antwoorden. Volgens het eene is dat niet geldig, omdat men een vrouw, die reeds een *ṭalāḳ* krijgt, niet nogmaals kan verstooten om de eenvoudige reden, dat de vrouw dan niet meer zijn echtgenoote is.

Volgens het andere antwoord is zoo'n drieledige *ṭalāḳ* wel geldig, omdat ze een verkorting is van deze reeks handelingen: ik geef je een *ṭalāḳ*, je bent nu niet meer mijn vrouw, ik neem je terug door mijn *roedjōe'*, nu ben je weer mijn vrouw; nu geef ik je weer mijn *ṭalāḳ*, je bent nu niet meer mijn vrouw, ik neem je weer als vrouw door *roedjōe'*, en nu tenslotte geef ik je mijn laatste *ṭalāḳ*, nu ben je niet meer mijn vrouw, maar nu kan ik je niet meer terugnemen door het middel van *roedjōe'*.

Deze twee tegenstrijdige opvattingen worden echter met elkaar verzoend door een derde opvatting, namelijk, dat alles afhangt van de *niat*, zoodat de vrouw, òf haar familie, in het geval van de drievoudige *ṭalāḳ*, aan den man moet vragen, wat hij eigenlijk bedoelde. Is de bedoeling duidelijk, dat hij de drieledige *ṭalāḳ* uitspreekt met het oogmerk om de *roedjōe'* uit te sluiten, dan geldt de drievoudige *ṭalāḳ* volgens die bedoeling, zoodat ze tot gevolg heeft dat de man dan pas weer een nieuwe *nikāḥ* met haar mag aangaan, wanneer zij voor dien getrouwd is met een anderen man en van dezen weer wettig is gescheiden, natuurlijk na afloop van haar *'iddah*. Komt er dan weer een drievoudige *ṭalāḳ*, of zijn er in totaal weer drie enkelvoudige achtereenvolgende *ṭalāḳ* met twee tusschen-liggende *roedjōe'*, dan moet weer de vrouw na afloop van haar *'iddah* met een anderen man trouwen, indien zij met haar oorspronkelijken man weer wil hertrouwen, en zoo voort, totdat zij tenslotte in totaal negen *ṭalāḳ* van den zelfden man heeft ontvangen, met twee tusschen-huwelijken met een anderen man. Na negen *ṭalāḳ* mag zij niet meer voor de vierde maal met denzelfden man trouwen.

Wat hier vermeld is ten aanzien van de gewone *ṭalāḳ*, geldt ook voor de ontbinding van het huwelijk tengevolge van de vervulling der *ta'līḳ*-voorwaarde.

Meer dan de drievoudige *ṭalāḳ* mag men niet geven. Geeft men bijvoorbeeld een zevenvoudige *ṭalāḳ*, dan geldt dit desniettemin voor een drievoudige *ṭalāḳ*, mits in ernst uitgesproken, immers na elke drievoudige *ṭalāḳ* moet de vrouw met een anderen man

trouwen, wil ze weer kunnen trouwen met haar eersten man en door dezen weer kunnen worden verstooten.

Als een illustratie hoe deze theoretische mogelijkheden in de praktijk kunnen werken, diene de volgende gebeurtenis in een der stadswijken van Benkoelen: tijdens de eerste twist in den vooravond heeft de man meer dan 11 *ṭalāḳ* uitgebulderd. Een *kampong*-hoofd kwam aanloopen, ook de *chetib* kwam eens kijken. Ze hebben de vechtende echtelieden gekalmeerd en de *chetib* erkende slechts één *ṭalāḳ* als geldig. Tezamen met de buren hebben beide volkshoofden de echtelieden kunnen bepraten, totdat ten slotte de verzoening kwam. Na den aftocht van de toeschouwers en de hoofden, ontstond opnieuw geschil, en volgens de verklaring van een huisgenoot zijn er in totaal 20 *ṭalāḳ* uitgesproken. De volkshoofden kwamen weer kijken en de *chetib* reduceerde deze *ṭalāḳ* tot twee *ṭalāḳ*, dus drie in het geheel, met de verklaring dat zij nu niet meer door middel van *roedjōe'* konden vereenigd worden. De echtelieden zagen toen de ernst van het geval in. Den volgenden morgen reeds waren ze al bezig om een *tjina-boeta* te zoeken om een schijnhuwelijk te sluiten, en reeds den daarop volgenden avond waren vrouw en man weer vereenigd in een geldig huwelijk. Nu nog krakeelen ze vaak, al zijn ze beiden reeds grijs van haren, maar aan een *tjina-boeta* willen ze niet meer denken.

Onder een *tjina-boeta* wordt verstaan een man, die tegen betaling van een som gelds bereid is om een huwelijk met een vrouw aan te gaan, onder voorwaarde dat hij haar kort na de *nikāḥ* zal verstooten. Het geld wordt betaald door den gewezen man, van wien de vrouw drie *ṭalāḳ* heeft gekregen. Soms betaalt hij niet, wanneer hij een vriend bereid vindt om als *tjina-boeta* op te treden. De *nikāḥ* wordt gesloten op de gewone manier. Een *tjina-boeta*, die te goeder trouw is, behoort niet langer in het huis van de vrouw te blijven dan uiterlijk tot den morgen volgende op den avond of den dag, waarop de *nikāḥ* werd gesloten. Veelal gaat hij al weg, nadat hij een kwartier of zoo met de vrouw in haar kamer is opgesloten.

Is er na de *nikāḥ* de *ta'līk* uitgesproken, dat de *ṭalāḳ* met het gloren van den dageraad of bij het verlaten van de kamer van de vrouw zou vallen, dan valt de *ṭalāḳ* met het plaats vinden van

die feiten. Anders spreekt hij de *ṭalāḳ* uit kort voordat hij het huis verlaat.

Na de *ṭalāḳ* door den *tjina-boeta* wordt de vrouw met haar oorspronkelijken man door *nikāḥ* verbonden. Volgens de Wet mag deze *nikāḥ* alleen plaats hebben na afloop van de *'iddah*-periode, even zoo het *tjina-boeta*-huwelijk. Maar de practijk kent *tjina-boeta*-huwelijken en de hierop volgende *nikāḥ* met den oorspronkelijken man zonder in achtneming der *'iddah*-voorschriften, steunende op de motiveering, dat de *'iddah* niet loopt, wanneer er in het huwelijk geen echtelijke samenkomst heeft plaats gehad.

De *imam* van Marlborough, een kampong ter hoofdplaats Benkoelen, die om zijn *fiḳh*-wetenschap algemeen geëerd wordt, acht de *tjina-boeta*-practijk met uitsluiting van de echtelijke samenkomst in strijd met de wet. De wet eischt van het huwelijk, dat een later hertrouwen der vroegere echtelieden mogelijk maakt, een „minimum'' van echtelijke samenleving. Maar wat helpt dat alles, wanneer de *tjina-boeta* bij de uitoefening van zijn functie niet naar die regels luistert! Ik heb het geluk gehad met den beroemden *tjina-boeta* van Benkoelen, den alom bekenden Seman Pekih, een gesprek te voeren. Hij zei mij: „De *nikāḥ* geeft mij recht op „mijn vrouw''. Het staat aan mij om mijn recht al dan niet uit te oefenen. Dat is *mijn* zaak. De wet kan mij niet dwingen. Wanneer ik haar onaangeroerd laat, loopt na de verstooting door mij geen *'iddah*-periode. Dat de vrouw toch, ondanks het feit dat zij niet is aangeroerd, haar *'iddah* afwacht, is *haar* zaak; het is valsche schaamte, die echter in overeenstemming is met de adat. De adat minacht de vrouw, die niet haar *'iddah* afwacht, al is zij daartoe niet verplicht''. Naar wien moet de jurist luisteren, naar den *fiḳh*-geleerde, of naar den man, die reeds tientallen malen practische uitvoering geeft aan de leer?.

Volgens de wet is de vrouw verplicht om een tweede *tjina-boeta*-huwelijk aan te gaan, wanneer het eerste ongeldig is. Maar van een hernieuwd *tjina-boeta*-huwelijk heb ik nergens gehoord.

In en vóór den tijd van *penghoeloe* Moehamad Zahab, ± 20 jaren geleden overleden, hadden de *penghoeloe* een paar blinden tot hun beschikking, speciaal om de functie van *tjina-boeta* te vervullen. Men koos blinden, om practische en psychologische redenen, daar zij de vrouw niet kunnen zien. Van hen werd bepaaldelijk verlangd dat zij met de vrouw omgang hadden, omdat anders het *tjina-boeta*-

huwelijk geen rechtswerking had. De naam *tjina-boeta* (blinde Chinees) is dus afkomstig van de toenmalige practijk om blinden als *moehallil* te gebruiken. „Chinees'' heet de *moehallil*, omdat het volk hem evenals den chinees minacht.

Het komt ook wel eens voor, dat de *tjina-boeta* hetzij mondeling, hetzij schriftelijk de *ṭalāḳ* aldus formuleert: „Heden verstoot ik mijn vrouw met vrijheid voor haar om de *'iddah* niet af te wachten en onmiddellijk met een ander te trouwen''. Wil nu de eerste echtgenoot onmiddellijk met zijn vrouw hertrouwen, dan toont de vrouw het geschrift aan den *chetib*. Deze zal veelal de adathoofden raadplegen en indien ze er geen bezwaar tegen maken, dan wordt het huwelijk gesloten met de vermaning om niet tegen de Wet te zondigen.

Desniettemin bestaat daarnaast ook de overtuiging, dat men de heilige voorschriften in zake den *tjina-boeta* niet mag verwaarloozen, en dat de *'iddah*-periode na elke *ṭalāḳ* in acht moet genomen worden, ook al heeft er geen echtelijke omgang in het huwelijk plaats gehad: men minacht de vrouw, die de *'iddah* niet afwacht, al is de *'iddah* niet verplicht.

In het algemeen is men er trotsch op dat men een goedgeaarde Islamiet is, al verricht men dan ook de *ṣalāt* of den vasten niet. Doch al volgt men op het gebied van de *tjina-boeta* stipt de heilige voorschriften, het wordt toch niet als een bezwaar gevoeld als de man daarna met de vrouw gaat samenwonen, in afwachting van haar *'iddah*-periode. De „echtgenooten'' moeten maar hun zonden zelf dragen. Is men daarentegen erg kieskeurig, en vreest men het publiek wantrouwen, dan gaan de „echtelieden'' van elkaar gescheiden wonen, al bezoekt de man dan natuurlijk wel zijn kinderen!

Gewoonlijk gaat de *tjina-boeta*-practijk van een leien dakje; slechts twee gevallen zijn bekend waarin ze moeilijkheden opleverde. Eens wilde een *tjina-boeta* niet weg uit materieele gewinzucht. De echtgenoot beklaagde zich bij den *demang;* deze ontbood den *tjina-boeta* bij zich en gaf hem den raad om de vrouw te verstooten, wat ook geschiedde.

Het andere geval betreft een *fiḳh*-geleerde die tot *tjina-boeta* werd genomen. Hij is overtuigd dat de vrouw de zijne is geworden op grond van zijn *nikāḥ*. Toen de echte echtgenoot zijn vrouw kwam opeischen, weigerde hij pertinent, bovendien heeft hij de vrouw reeds met goede

woorden bewerkt, totdat ook zij het goed vond om maar bij den *fiḳh*-geleerde te blijven!

III. Choel'.

Choel' is een vorm van huwelijksontbinding, waarbij de man de *ṭalāḳ* uitspreekt na ontvangen *ṭalāḳ*-koopprijs van den kant van de vrouw. De begrippen zijn hier verwarrend en uiteenloopend, zooals hieronder zal blijken.

Volgens sommigen is de *choel'* alleen bestaanbaar, wanneer van den kant van de vrouw geen aanleiding bestaat, die aan den man een grond oplevert om redelijkerwijs de *ṭalāḳ* uit te spreken, met andere woorden , bij den man bestaat geen redelijk motief om zijn vrouw te verstooten. Desniettemin wil toch de vrouw om de een of andere reden van den man af zijn, terwijl de man weigert de *ṭalāḳ* uit te spreken, tenzij de vrouw een zeker bedrag betaalt. Is zij daartoe bereid, dan valt de *ṭalāḳ*, die geen recht meer geeft tot *roedjōe'*.

Wil de man in geen geval de vrouw verstooten, of worden de echtelieden het niet eens omtrent het bedrag, dan wordt de rechter ingeschakeld. De rechter zal eerst pogingen aanwenden om de echtelieden te verzoenen, zoodat het niet uitloope op een scheiding. In dit geval is de *imam* of *chetib* niet bevoegd. Wanneer partijen zich tot hen wenden, dan hebben deze godsdienstbeambten slechts het recht en den plicht om de twistenden met elkaar te verzoenen. Mislukt dat, dan moet de zaak bij *rapat* of *hakim-ketjil* worden gebracht.

In het geval dat de man niet bereid is om de *ṭalāḳ* te verkoopen en de vrouw om die reden zich tot den rechter wendt, dan kan het gebeuren, dat de rechter, wanneer hij van oordeel is, dat de verhouding tusschen beide echtelieden niet meer te redden valt, het huwelijk ontbindt met veroordeeling van de vrouw tot betaling van een som gelds aan den man. Dit bedrag, dat in wezen geen *choel'*-geld is, wordt zelfstandig door den rechter in goede justitie bepaald met in achtneming van het motief der vrouw om met geweld de *ṭalāḳ* te verkrijgen. Daarbij let de rechter ook op gedragingen van den man, die aanleiding zouden kunnen geven tot de vordering van de vrouw. Behalve dat, let de rechter ook op de financieele draagkracht van de vrouw, op de positie en stand der echtgenooten.

Bestaat er bij den man geen enkele aanleiding, die den eisch van de vrouw kan rechtvaardigen, dan zal het bedrag heel hoog worden gesteld. Bestaat er bij den man wel een aanleiding, die echter niet beschouwd kan worden als een overtreding van een *ta'līḳ*-voorwaarde, of die geen genoegzame redenen oplevert tot gewone *fas'ch*, dan wordt het bedrag vastgesteld naar gelang van den ernst van die aanleiding zijnerzijds. Bovendien wordt ook gelet op mogelijke hebzucht van den man.

Om uit te maken, of de verhouding tusschen de echtelieden al dan niet meer te redden is, pleegt de rechter het geding tot drie keeren toe te verdagen, waarbij de duur der tusschenpoozen door den rechter ook bepaald wordt naar den ernst der situatie.

Blijft de vrouw bij haar eisch persisteeren en de man bij zijn weigering tot verkoop zijner *ṭalāḳ* volharden, dan spreekt de rechter de huwelijksontbinding uit met veroordeeling van de vrouw jegens den man tot betaling van het door den rechter bepaalde bedrag. Het komt dus neer op een gedwongen *choel'*, weshalve we dezen vorm van huwelijksontbinding *„dwang-choel'"* zullen noemen.

Ter hoofdplaatse bestaat echter voor zoo ver me bekend deze dwang-*choel'* niet. Indien de man de *ṭalāḳ* niet wil verkoopen en indien er volgens de *Hoekoem Sjara'* geen aanleiding bestaat om *fas'ch* uit te spreken dan heeft de vrouw geen ander middel dan de *moertadd*, waarover beneden bl. 159.

De dwang-*choel'* wordt zoowel genoemd *teboes-talak* als *beli-talak*.

We gaan nu over tot de behandeling van het geval, dat de man wel bereid is om de *ṭalāḳ* te verkoopen, maar partijen zijn het niet eens over de te betalen som. Dezelfde gedragslijn, als boven reeds geteekend, wordt door den rechter gevolgd, waarna de prijs zelfstandig door den rechter wordt bepaald. Dit nadert al meer de echte *choel'*, en hier spreekt men, evenals bij de echte *choel'*, algemeen van *beli-talak*.

In alle drie *choel'*-gevallen is er wel een *'iddah* voor de vrouw, maar geen *roedjōe'*-recht voor den man. Willen ze gedurende de *'iddah* weer met elkaar huwen, dan moeten zij door een nieuwe *nikāḥ* in den echt worden verbonden, met betaling van de *wang-nikah*. Maar er bestaat ook een meening, dat ook in dit geval de vrouw haar *'iddah*-periode dient af te wachten.

De *adat-lembaga*-regelingen met haar minimum- en maximumbepalingen omtrent het bedrag van het *choel'*-geld (niet minder

dan *f* 25,— maar niet meer dan *f* 50.—) werden door de adatrechters danig gevoeld als een belemmering van hun eigen oordeelsvrijheid, zoodat er beslissingen zijn gevallen, die niet in overeenstemming waren met des rechters eigen waardeering der verhoudingen, en hun gunstige invloed op de bestendigheid van het huwelijk werd verkleind.

IV. Fas'ch.

Hiermee wordt bedoeld elke huwelijksontbinding vanwege den rechter, die niet valt in het begrip constateering van de *ta'līḳ*, en *choel'*, zooals deze begrippen door ons in dit geschrift zijn uiteengezet. Men ziet dus dat de Redjangsche *fas'ch* een gansch ander begrip is dan de enge, nauwkeurig omgrensde *fas'ch* der *fiḳh*-boeken.

Van de in de *fiḳh*boeken genoemde rechtsgronden voor de *fas'ch,* zijn voor het adatrecht nog slechts van belang de krankzinnigheid, de olifantsziekte, de lepra en de gestipuleerde persoonlijke kwaliteiten, daar de overige reeds inbegrepen zijn in de *ta'līḳ*-formule.

Bij de *fas'ch* en de *ta'līḳ* betaalt de man de *wang-sarak,* (de „gerechtskosten'') bij de *choel'* betaalt de vrouw de *wang-sarak.* Bovendien behoort tot het wezen van de *choel'* de verplichting van de vrouw tot betaling van een som gelds, hetzij in der minne, hetzij door den rechter bepaald.

De *dwang-choel'* lijkt op een *fas'ch,* in zooverre dat de *ṭalāḳ* zelfstandig door den rechter wordt uitgesproken. Maar juist omdat de vrouw wordt veroordeeld tot betaling aan den man, tot zoogenaamde *teboes-talak,* moet men deze figuur toch rubriceeren onder *choel',* want tot het wezen van de *choel'* behoort de betaling door de vrouw aan den man.

Conclusie: zoodra er sprake is van eenige betaling door de vrouw aan den man, heeft men te maken met *choel',* al is de betaling nog zoo gering. De betaling is dus het criterium voor het onderscheiden tusschen de Redjangsche *choel'* en de Redjangsche *fas'ch.* Wanneer dus de vrouw tot niets wordt veroordeeld in geval de rechter zelfstandig de *sarak* uitspreekt, dan heeft men te maken met *fas'ch.* De Redjangsche *fas'ch* veronderstelt dus een grove schuld bij den man, die van dien aard is, dat de ontbinding van het huwelijk door den rechter gerechtvaardigd is. Omdat er schuld

is van zijn kant, moet hij veroordeeld worden tot betaling van de *wang-sarak*.

Welke kunnen nu de gronden zijn, die aanleiding kunnen geven tot de Redjangsche *sarak fas'ch*? Men kan hier niet uitputtend te werk gaan. Men kan slechts voorbeelden noemen. Slechts dient hier te worden aangestipt dat een reden, die reeds opgesloten zit in de *ta'līḳ*, niet daartoe in aanmerking kan komen. Wanneer bijvoorbeeld het niet geven van *nafaḳah* een voorwaarde is van de *ta'līḳ*, zoo als het geval is bij de gewone huwelijken, dan kan het niet geven van de *nafaḳah* niet dienen als reden tot *fas'ch*. De reden moet gelegen zijn buiten den inhoud van de *ta'līḳ*-formule. Verder moet de reden van dien aard zijn, dat het niet gerechtvaardigd is om de vrouw tot eenige betaling te veroordeelen jegens den man. Ik kan slechts deze negatieve criteria opgeven!

Voorbeelden: De man lijdt aan een geslachtsziekte. De vrouw kan hem niet aanklagen wegens niet vervulling van de *ta'līḳ*-voorwaarden. Het is niet gerechtvaardigd dat van de vrouw in dit geval *choel'*-geld verlangd wordt, wanneer de man niet bereid is om haar zonder meer te verstooten. Daarom kan zij *fas'ch* eischen, de rechter spreekt uit dat het huwelijk is ontbonden, de man krijgt niets, en hij wordt veroordeeld tot betaling van de *wang-sarak*. Bovendien verliest hij zijn *roedjōe'*-recht. Hij mag slechts met zijn gewezen vrouw hertrouwen (nieuwe *nikāḥ* aangaan). Ook hier zijn er twee opvattingen, namelijk a) hij mag hertrouwen in de *'iddah*-periode, en b) hij mag slechts hertrouwen na de *'iddah*-periode. Maar ten opzichte van een anderen man, moet de vrouw steeds haar *'iddah*-periode afwachten.

De man heeft buiten-echtelijke verhoudingen met andere vrouwen: dit is een reden, die tot *fas'ch* aanleiding geeft. Maar het nemen van een tweede, derde, of vierde vrouw langs den weg van *nikāḥ*, geeft geen aanleiding tot *fas'ch*, omdat het een algemeen erkend recht is van den man. Dit laatste is ook in overeenstemming met het Redjangsche *djoedjoer*-huwelijk met de daaraan gekoppelde mogelijkheid van het leviraatshuwelijk, genoemd *genti-tikar* of in het Redjangsch *kawin-anggau*. Wanneer de man sterft, dan is het nu *adat*-plicht (niet een verplichting opgelegd door het adat-*recht)* dat een broer van den man met de vrouw (zijn schoon-zuster) in het huwelijk treedt, al is het ook dat hij reeds getrouwd is.

Een ander voorbeeld, is het geval van wangedrag, hetzij van

den kant van den man, hetzij van den kant van de familie van den man, ingeval deze met zijn vrouw samenwoont bij zijn familie, die veel invloed heeft op den man, die de man niet durft tegen te spreken, en die zijn vrouw niet goed gezind is, zoodat samenleven met die familie voor de vrouw onmogelijk is, terwijl de man niet van zijn familie wil weggaan.

Een voorbeeld van wangedrag van den man is het feit dat hij zijn vrouw verwaarloost, tevens doet hij vele laakbare handelingen in de *doesoen*, die tenslotte leiden tot een veroordeeling tot gevangenisstraf wegens veediefstal, zoodat de vrouw *maloe* is geworden. Dit laatste voorbeeld kan men vinden in het vonnis van de Rapat-Marga Sindang-Klinggi van 18 Augustus 1934.

In dit vonnis zegt de vrouw: „.... en om al die redenen wil ik hem in geen geval meer tot man hebben''. De adatrechters geven haar na veel zwarigheid gelijk: *„Rapat menimbang patoet djoega disarakkan''*.

V. Moertadd.

Moertadd is het uittreden uit den *Islam* door een persoon, die dien godsdienst belijdt.

De gevolgen van *moertadd*, zooals ze in de *fiḳh*-wetenschap worden gedoceerd, o.a.:

ten 1e. *hadjr*, de onbevoegdheid tot elke rechtshandeling,
ten 2e. de uitsluiting van het erfrecht,
ten 3e. de oplegging van de doodstraf,
ten 4e. het verbod van begrafenis volgens de Mohammedaansche ritus,
ten 5e. de ontbinding van rechtswege van het huwelijk,

kunnen in de Indonesische landen heel moeilijk worden geaccepteerd. Bedrieg ik mij niet in de beoordeeling der feiten, dan komt het me voor, dat de bovenvermelde gevolgen der *moertadd* niet doorgedrongen zijn in rechtsleven en rechtsbewustzijn der bevolking. Dat alles blijft zuiver *fiḳh*-wetenschap zonder meer, en kan niet genoemd worden een bestanddeel van het adatrecht.

Ten aanzien van punt 1, 2 en 3 is dat mijns inziens in het geheel niet twijfelachtig.

Ten aanzien van punt 4, is men wel algemeen overtuigd, dat eigenlijk een ritueele begrafenis verboden is, maar aan den anderen kant is men ook algemeen overtuigd, dat men niet in staat is te

weten of iemand al dan niet in den *Islam* is overleden. Men moge tijdens zijn leven nog zoo godsdienstig en godvruchtig zijn geweest, tijdens het stervensuur is het mogelijk dat *sjaitan* de overwinning heeft behaald, zoodat men dus niet in den *Imān,* in het ware geloof is overleden. Omgekeerd moge men tijdens zijn leven hebben bekend gestaan als een godloochenaar, in het stervensuur kan men *taubat* (ten volle bekeerd) zijn en wel in die intensiteit van berouw, dat het den Heere behaagt den berouwvolle in het paradijs op te nemen, immers Allah is almachtig en bovendien *raḥmān* en *raḥīm* (barmhartig).

Blijft ter bespreking over punt 5. Hier openbaart zich een verwarring en een onzekerheid van begrippen en rechtsovertuiging, dat het niet aangaat zich van het punt af te maken met de bewering dat in dit opzicht het adatrecht den *Islam* dicht nadert.

Eerst behoort aangestipt te worden dat ter hoofdplaatse Benkoelen zich wel enkele gevallen hebben voorgedaan, maar dat het in het Redjangsche nog nooit is voorgekomen. Waaraan is dat toe te schrijven? Men zou toch juist denken, dat men ter hoofdplaats, waar de studie van den godsdienst en de *fiḳh* druk wordt beoefend, veel intenser dan in de *oeloe*-streken, beter ingelicht is omtrent den ernst van de *moertadd* dan bij de *oeloe*-neezen. Het blijkt dan ook bij nader inzien, dat van een eigenlijk gezegde *moertadd* ter hoofdplaatse geen sprake is geweest; niemand is dan ook overtuigd dat het echte gevallen van *moertadd* zijn geweest. In al die gevallen is het de vrouw geweest, die *moertadd* pleegde en nooit de man. Toevallig ken ik één der genoemde vrouwen, die volgens zeggen in het jaar 1924 *moertadd* heeft gepleegd, maar zij ontkende toen ik tersluiks er naar vroeg. Het betreft hier een liefdesdrama, ze wou van haar man af zijn om met een ander te kunnen trouwen. Misschien om die reden maakte zij zich van de onbescheiden vraag af met: *„Dimano poelo hambo moertadd, kétjék bakajak toe"* („Waarom zou ik *moertadd* plegen, het is maar gepraat, nonsens"). Een ander geval is gebeurd in het jaar 1899 volgens verklaring van mijn eigen vader. De andere beweerde gevallen kan ik niet met zekerheid nagaan. Ook de twee wel betrouwbare gevallen zijn niet met zekerheid te constateeren, omdat de betrokken *chetib,* voor wie de *moertadd*-verklaring werd afgelegd, reeds lang overleden zijn.

Ik herinner mij wel een geval in het jaar 1915. Een vrouw kwam bij een *fiḳh*-geleerde om raad, eveneens te Benkoelen. Zij wou zoo

graag van haar man gescheiden worden, omdat zij het niet langer kon uithouden, maar de man wou haar de *ṭalāḳ* niet geven, noch verkoopen. Onze *fiḳh*-geleerde nu gaf haar dezen raad: „Ga maar naar den *chetib*, met een fleschje wijn, drink den wijn ten overstaan van den *chetib*, en verklaar hem dat je niet meer gelooft in Allah en zijn profeet. Dan valt daarmee je *ṭalāḳ*".

Het is duidelijk dat de *moertadd* een comedie is, om de ontbinding van het huwelijk te forceeren. De man heeft de *moertadd* niet noodig om zijn vrouw te verstooten, maar wel de vrouw in geval de man niet bereid is om haar te verstooten of de verstooting te laten afkoopen. Indien de man zijn *ta'līk*-voorwaarden heeft nageleefd, en het uitspreken van de *fas'ch* door den rechter volgens de strenge leer van de *fiḳh*-wetenschap niet mogelijk is, dan kan de vrouw het laatste redmiddel te baat nemen, namelijk de *moertadd*. Het is duidelijk dat de *moertadd*-practijk slechts daar is te vinden waar de *fiḳh*-wetenschap druk is beoefend, en waar men zich gebonden acht aan de minutieuze voorschriften betreffende de *fas'ch*. Geheel anders is het beeld in de *oeloe*-streken, waar men zich niet zoo sterk of maar heel weinig op de *fiḳh*-wetenschap toelegt. Het enkele feit, dat men niet meer van den man houdt, is reeds voldoende om aan de vrouw de bevoegdheid te geven zich te wenden tot den rechter, niet om *fas'ch*, maar om *choel'* te vragen, (beide begrippen zooals we ze voor het Redjangsche adatrecht hebben omschreven). Is de man niet bereid om de *choel'* toe te staan, dan verdaagt de rechter het geding tot drie keeren toe, en blijft alsdan de vrouw persisteeren en de man in zijn weigering volharden, dan spreekt de rechter de dwang-*choel'* uit, waarbij de vrouw tot betaling van een door den rechter bepaald bedrag jegens den man wordt veroordeeld.

Ter hoofdplaatse bestaat echter de dwang-*choel'* niet. Indien de man de *ṭalāḳ* niet wil verkoopen, en indien er volgens de Wet geen aanleiding bestaat om *fas'ch* uit te spreken, dan staat der vrouw slechts de weg der *moertadd* open. Is er daarentegen volgens het oordeel van den Redjangschen rechter aanleiding tot *fas'ch* (natuurlijk in den zin van het Redjangsche begrip), dan spreekt de rechter de *fas'ch* uit, zonder de vrouw tot iets te veroordeelen. Of het volgens de *fiḳh*-wetenschap wel een *fas'ch* is, is een zaak van de *fiḳh*-wetenschap, maar de *fiḳh*-wetenschap is niet het door de adatrechters toegepaste recht. Daarom hoort men

in de Redjangstreken geen enkel geval van *moertadd*.

Volgens het Mohammedaansch recht wordt het Mohammedaansch huwelijk door de *moertadd* van rechtswege (dat is van Mohammedaansch-rechtswege) ontbonden. In dit land ontleent het Mohammedaansch recht zijn geldingskracht niet aan zich zelf, maar aan het feit dat het in het adatrecht is gerecipieerd, dat is een adatrechtsbestanddeel is geworden. Wil dus de *moertadd* ook naar adatrecht tot gevolg hebben de ontbinding van het op Mohammedaansche wijze gesloten adatrechtelijk huwelijk van rechtswege, dan kan deze laatste term niet anders beduiden dan *van adatrechtswege*.

In die streken, waar de *moertadd* met rechtsgevolg *niet* in het adatrecht is doorgedrongen, kan het gebeuren, dat, in verband met het voor de vrouw moeilijk te hanteeren echtscheidingsrecht, zooals ter hoofdplaatse Benkoelen, de vrouw de *moertadd* als uiterst middel te baat neemt, om te trachten echtscheiding te verkrijgen. Veelal is in dit geval de *moertadd* een schijnhandeling. Voor die streken is het niet gewenscht dat de rechter meewerkt aan het bezigen van de *moertadd* als rechtsmiddel om huwelijksontbinding te krijgen van adatrechtswege. Is den rechter gebleken, dat de *moertadd* een schijnhandeling is, en is hij van oordeel dat er geen termen bestaan om het huwelijk om andere redenen te ontbinden, dan dient hij de vrouw naar huis te sturen; nergens anders kan zij dan terecht. Zijn er naar het oordeel van den rechter genoegzame redenen tot huwelijksontbinding aanwezig, dan spreke hij de ontbinding uit op grond van *die* redenen, die buiten de *moertadd* gelegen zijn, ook al is deze rechtens gebleken.

Mocht in het Redjangsche een geval van *moertadd* voorkomen met de kennelijke bedoeling om huwelijksontbinding te krijgen, dan is mijns inziens de oplossing reeds aanwezig in het Redjangsche karakter van de *fas'ch* of *choel'*. Hier gaat het alleen om de vragen: is het huwelijk niet meer in stand te houden? Wie wil de echtscheiding hebben? Wie moet tot eenige betaling jegens de tegenpartij en jegens den rechter al dan niet veroordeeld worden?

Voor het geval, dat in bovengenoemde streken, waar de *moertadd* met rechtsgevolg in het adatrecht niet is doorgedrongen, de man *moertadd* pleegt, huldig ik hetzelfde principe als voor het geval dat de *moertadd* van de vrouw uitgaat. Het is onverschillig of de vrouw dan wel de man om echtscheiding verzoekt, en ook onverschillig of de *moertadd* al dan niet met godsdienstovergang gepaard

gaat. De godsdienstovergang vergemakkelijkt alleen het bewijs. In al die gevallen behoort de wereldlijke rechter geadieerd te worden, die de huwelijksontbinding mag uitspreken om redenen, die hem genoegzaam voorkomen, maar nooit op grond van de *moertadd* als zoodanig.

HOOFDSTUK IX.

ERFRECHT.

Zooals we reeds boven in hoofdstuk III hebben gezien, moeten we mijns inziens het Redjangsche erfrecht, evenals het Redjangsche huwelijksrecht, bekijken en waardeeren in het kader van de gesteldheid van het Redjang-Lebongsche bergland, en in het kader der *doesoen*-vorming, terwijl daarbij rekening gehouden moet worden eenerzijds met de beteekenis van de *doesoen* niet alleen als een plaats van samenwoning maar ook als van de voorouders verkregen grond met religieuze beteekenis, anderzijds met het streven der *doesoen* en de haar samenstellende *soekoe* om zich groot, rijk en machtig te maken.

Het milieu, de religie (vereering der voorouders), het politiek, economisch en sociaal streven vormen de bases van het Redjangsche huwelijks-, familie- en erfrechtsstelsel.

Nog twee andere factoren bepalen het karakter van het Redjangsche rechtssysteem: de commune en ongedeelde Redjangsche geestesgesteldheid en het economisch aspect van de geheele Redjangsche maatschappij.

Veranderingen, die zich in het wezen dier factoren voltrekken, zullen ook veranderingen teweegbrengen in het karakter van het Redjangsche recht.

Met het voortschrijden der ontwikkeling van de economische structuur door de verbetering en het toenemen van het verkeer, voltrekt zich allengs ook een verandering in het Redjangsche voelen en denken, in de Redjangsche mentaliteit. Het commune, ongedeelde, maakt meer en meer plaats voor het individueele, gedeelde.

Daarbij voegen zich vreemde invloeden, namelijk de *Islam* en Bestuursinmenging. De aard van die beide invloeden hebben we reeds bekeken; de laatste werkt meer storend dan vormend, terwijl de invloeden van den *Islam* slechts getolereerd worden, voor zoover ze onvermijdelijk zijn en niet „al te zeer'' indruischen tegen het eigen rechtsgevoel.

Bij de behandeling van het erfrecht moeten al die factoren voor oogen worden gehouden.

In een tijd, toen het verboden was in de eigen *mego*, later verzacht tot het verbod in de eigen *doesoen*, te trouwen, het verkeer in het Redjang-Lebongsche bergland langs voetpaden en over slingerende rotanbruggen liep, geldwezen en handel in een maatschappij met min of meer gesloten huishouding nog onbeduidend was, beteekende het erfrecht van iemand, die (door zijn huwelijk) elders gevestigd was dan in de *doesoen* van den erflater, niet erg veel. Kwam hij toch, dan was het in de eerste plaats om op het graf van den overledene zijn piëteit te betoonen.

Als hij weer heentrok, stopte zijn familie hem eenige *poesaka*-voorwerpen in de hand. Overigens kon hij slechts zooveel meenemen als hij op zijn rug kon dragen.

Bovendien werd (wordt nu nog grootendeels) de Redjanger beheerscht door een commune en ongedeelde mentaliteit. Daardoor komt bij hem nooit de gedachte op de nalatenschap te verdeelen, ook niet bij zijn medeërfgenamen, zelfs al is die verdeeling door het gewijzigde economisch aspect mogelijk geworden.

Zijn commune karakter noopt den elders gevestigde alles bij zijn verwanten thuis te laten, om te dienen tot hun aller genot en bate.

De commune en ongedeelde geestesgesteldheid noopt er toe, dat degeen, die geroepen is tot beheer, de goederen verzorgt als een goed bloedverwant. Dezelfde mentaliteit brengt ook vanzelf mee, dat de erfgenamen geen rekening en verantwoording vragen van de(n)geen, die het beheer in handen heeft. Wat verbruikt is van de nalatenschap, wil men niet doen verrekenen, omdat het verbruikt is door de eigen bloedverwanten.

Komt een erfgenaam uit den vreemde terug, dan vraagt hij ook niet zijn deel van het restant der nalatenschap op. Zijn commune geestes- en zielehouding verbiedt hem dat, zonder dat hij weet. Liefst tracht hij door eigen arbeid iets toe te voegen aan den rijkdom van zijn *soekoe*, inplaats daarvan iets tot zich te nemen.

Dezelfde mentaliteit beheerscht ook de overige bloedverwanten.

Dat is de oorzaak, waarom men nu bij een deel der Redjangers, niet alleen in Lebong, maar ook in Redjang en Sindang, de overtuiging aantreft, dat de *tambik-anak*-man geen goederen uit de

nalatenschap van zijn ouders (familie) behoort te krijgen. Het is geen overtuiging alleen, maar bij dat deel der Redjangers is het ook levenspractijk geworden: de *tambik-anak*-man krijgt bij eventueele verdeeling der nalatenschap zijn deel niet, en zulks zonder tegenspraak of verzet van de ten onrechte uitgeslotenen, want bij dezen brengt de commune mentaliteit mee dat hij *maloe* is. Ik heb met deze uitgesloten *tambik-anak*-lieden gesproken, en ze zeggen allemaal: „Ik heb wel erfrecht, maar ik ben *maloe* om erfgoederen van mijn familie naar het huis van mijn vrouw mede te nemen".

Waarom zijn zij *maloe?* Ten eerste met betrekking tot de eigen *doesoen, soekoe* en bloedverwanten. Als een *tambik-anak*-man, die elders woont, heeft hij zijn *doesoen* (*soekoe*, bloedverwanten) met niets verrijkt, immers zijn huis heeft hij gebouwd in de *doesoen* van zijn vrouw, ook daar heeft hij zijn *ladang* en tuinen. Hij heeft dus in geenen deele zijn *doesoen* verrijkt, en nu wil hij den rijkdom van zijn *doesoen* nog naar de *doesoen* zijner vrouw, die reeds genoeg door hem verrijkt is, overhevelen ook!

Ten tweede is hij *maloe* met betrekking tot zijn vrouw en haar familie. Het raakt de eer van zijn vrouw en haar familie, wanneer hij zelf iets meeneemt uit zijn *doesoen*. Heeft haar familie dan niets in haar *doesoen*, zoodat ze bijgesprongen moet worden met goederen uit zijn *doesoen?* Is dan soms het meenemen dier goederen niet bedoeld als een steek onder water, waarmee men te kennen wil geven, dat de *tambik-anak*-man door haar familie niet is beschouwd en behandeld als zoon des huizes, en in haar *doesoen* gebrek lijdt?

Wanneer die familiegoederen werkelijk aan den *tambik-anak*-man zijn medegegeven zonder eenige bijbedoeling, waarom worden die goederen dan niet aan hem gegeven via de vrouw, of via haar kinderen, of via haar familie?

Bij deze categorie Redjangers is dus het erfrecht van den *tambik-anak*-man gedaald tot een feitelijke toebedeeling (— indien zij plaats heeft —) uit de nalatenschap, welke feitelijke toebedeeling echter plaats moet hebben via de vrouw.

Al is het een feitelijke toebedeeling geworden, met de toebedeeling aan de ge*djoedjoer*de vrouw (— mocht zij plaats hebben —) vertoont de feitelijke toebedeeling aan den *tambik-anak*-man een groot verschil. De toebedeeling aan de ge*djoedjoer*de vrouw is een

zuiver feitelijke toebedeeling, die op niets anders is gebaseerd dan op het feitelijke billijkheidsgevoel van de toebedeelende familie. De toebedeeling aan den *tambik-anak*-man is daarentegen gebaseerd behalve op het feitelijke billijkheidsgevoel ook nog op zijn echter door hem vrijwillig niet in gelding gebracht erfrecht.

Een deel van voornoemde categorie Redjangers, is echter van meening, dat de feitelijke toebedeeling aan den *tambik-anak*-man in niets verschilt van de feitelijke toebedeeling aan de ge*djoedjoer*de vrouw, weshalve de *tambik-anak*-man, (volgens deze meening), absoluut geen erfrecht heeft op de nalatenschap van zijn familie. Maar ook deze groep erkent het erfrecht van de kinderen van den *tambik-anak*-man, die ten gevolge van *pelapik* of *pedaoet*-betaling tot zijn soekoe behooren, op de nalatenschap van hun vadersfamilie, en wel bij wijze van plaatsvervanging, (de *tambik-anak*-man wordt dan beschouwd als te zijn opgegaan in die bedoelde kinderen). Voornoemde kinderen, die tot de *soekoe* van den vader behooren, mogen dus bij wijze van plaatsvervanging hun deel in de nalatenschap komen opvorderen, wanneer men tot verdeeling daarvan komt, mits zij zich voor goed vestigen in hun vaders *doesoen*.

Het bovengenoemde commune karakter van den Redjanger, dat hem noopt om alles bij zijn verwanten thuis te laten, is in Merigi tot een rechtstoestand geworden: gaat een zoon trouwen volgens de *adat-semendo-ambil-anak*, dan moet hij alle ontvangen en nog aanwezige erfgoederen in zijn *doesoen* achterlaten. Hij mag alleen zijn zelfgewonnen-goed (*pemboedjangan* in den engsten zin van het woord) meenemen. Ten aanzien van den *tambik-anak*-zoon geldt de spreuk: *„hoetang tinggal, pioetang tinggal"*.

De spreuk beteekent letterlijk: „alle schulden en alle vorderingen van den zoon komen ten laste en ten bate van de familieleden thuis". maar die beteekenis heeft de spreuk echter niet. De spreuk beteekent: voordat hij wegtrekt, moet hij eerst zijn schulden betalen. Hij moet eerst betalen met zijn eigen *pemboedjangan*. Is deze niet toereikend, dan mag hij betalen met de goederen, die hij heeft geërfd, maar de rest van deze geërfde goederen moet hij thuis achterlaten ten bate van de famielieleden in de *doesoen*. Dezelfde spreuk geldt ook met betrekking tot de ge*djoedjoer*de dochter.

Hoe meer men nu echter in latere jaren, tengevolge van de op-

heffing van het desbetreffend verbod, in eigen *doesoen* trouwt, het verkeer tusschen de *doesoen* door betere wegen gemakkelijker wordt, geldwezen en handel tot ontwikkeling komt, en het individueele op den voorgrond treedt, hoe sterker de aanspraak van den *tambik-anak*-man op uitkeering van een deel van den boedel zijner familie wordt. Komt men tot verdeeling dan wordt de *tambik-anak*-man niet vergeten, omdat hij erfgenaam is, omdat hij zijn recht met gemak kan doen gelden, omdat hij zoo dichtbij is.

Dat is de oorzaak waarom men naast de reeds genoemde categorie Redjangers een tweede categorie aantreft, wier rechtsovertuiging is, dat de *tambik-anak*-man ten allen tijde erfrecht heeft op de nalatenschap zijner familie. Overeenkomstig die rechtsovertuiging is ook de levenspractijk binnen deze tweede categorie.

Als een algemeene rechtsovertuiging treft men bij de Redjangers aan, dat de ge*djoedjoer*de vrouw geen erfrecht heeft. Let wel, onder ge*djoedjoer*de vrouw wordt hier verstaan de vrouw staande haar *djoedjoer*-huwelijk. Zoo ook is de opvatting van de reeds bovenvermelde eerste categorie Redjangers ten aanzien van den *tambik-anak*-man: staande zijn *tambik-anak*-huwelijk heeft hij geen erfrecht op de nalatenschap zijner familie. Na de ontbinding van het huwelijk bij het leven krijgt de ge*djoedjoer*de vrouw haar erfrecht weer terug, zoodat, wanneer daarna haar vader of moeder sterft, zij bij verdeeling der nalatenschap haar aandeel krijgt; op de zelfde wijze de *tambik-anak*-man naar de genoemde opvatting. Wordt echter het huwelijk door den dood ontbonden, dan blijven zij verstoken van erfrecht op de nalatenschap hunner familie; want in dat geval treedt de ge*djoedjoer*de vrouw in de plaats van haar overleden man, waardoor haar positie als dochter des huizes van haar mansfamilie versterkt wordt en na den dood van haar schoonvader of schoonmoeder is de ge*djoedjoer*de vrouw een erfgerechtigde op de nalatenschap van de(n) overleden schoonvader of schoonmoeder.

Zoo ook wordt de positie van den *tambik-anak*-man als zoon des huizes van de vrouwsfamilie na den dood der vrouw versterkt; hij treedt in de plaats van de overleden dochter des huizes, en is na den dood van zijn schoonvader of schoonmoeder een erfgerechtigde op de nalatenschap van de(n) overleden schoonvader of schoonmoeder.

Ook bij de tweede categorie Redjangers, die het erfrecht van den *tambik-anak*-man op de nalatenschap zijner familie volkomen erkent, treedt de *tambik-anak*-man in de plaats van zijn overleden vrouw, waardoor hij erfgenaam wordt ook van de vrouwsfamilie.

Wat is nu de invloed van de effening van het verkeer en de huwelijken binnen de *doesoen* op de positie van de ge*djoedjoer*de vrouw met betrekking tot de nalatenschap harer familie?

Omdat zij nu in het bereik is van haar familie, krijgt ze hier zoo nu en dan, daar vaak, en elders altijd toebedeelingen uit de nalatenschap harer familie. Maar het is nog nooit voorgekomen, dat de ge*djoedjoer*de vrouw de toebedeeling komt opeischen, bewust als zij zich is van het feit, dat door haar *djoedjoer*-huwelijk zij geen erfrecht meer heeft op de nalatenschap harer familie. Zij wacht kalm af, dat haar familie haar iets uit de nalatenschap toebedeelt. Wordt zij niet bevoordeeld, dan wordt zij er niet boos om. Ik heb een paar ge*djoedjoer*de vrouwen kunnen spreken (het is lastig om met een getrouwde vrouw te praten, zij gaat na de begroeting heen ingeval er een man bij haar thuis op bezoek komt). „Waarom vragen jelui ge*djoedjoer*de vrouwen niet om een deel van de nalatenschap, als jelui niets wordt toebedeeld?'' Het antwoord was: *„Maloe kaloe memintak, tapi kok dikasi diterimo''*. („We zijn verlegen om te vragen, maar worden we bevoordeeld dan nemen we de goederen in ontvangst''). Waarin bestaat dat *maloe*-zijn? Ook hier houdt dat verband met de schoonfamilie. Ze wil niet aangezien worden, voor iemand die het niet goed heeft bij haar mansfamilie.

Bekijken we nu de positie der kinderen, die geboren zijn uit het *semendo-ambil-anak*- en het *djoedjoer*-huwelijk.

Uitgangspunt is, dat de kinderen alleen erven van degenen, tot wier *soekoe* zij behooren.

Maar het eigenaardige van het *tambik-anak*-huwelijk met betrekking tot het erfrecht is het feit, dat zoolang de kinderen in de *doesoen* hunner moeder wonen, zij allen (ook dus de kinderen, die behooren tot de *soekoe* van hun vader) naar gelijkheid recht hebben op de nalatenschap van hun moeder en van hun moedersfamilie. Gaan later de kinderen, die tot de *soekoe* van den vader behooren, naar hun vaders-*doesoen* om zich daar metterwoon te vestigen, dan moeten zij de reeds verkregen erfgoederen van hun moedersfamilie

in de *doesoen* hunner moeder achterlaten, en deze goederen komen dan ten bate van de erfgenamen der moedersfamilie, die in de moeders-*doesoen* zijn gevestigd, voorzoover die goederen nog in natura aanwezig zijn.

Gaan de kinderen, die tot de *soekoe* van de moeder behooren, zich uit eigen vrijen wil vestigen in de *doesoen* van hun vader, dan krijgen ook deze kinderen met het feit der vestiging erfrecht op de nalatenschap van hun vadersfamilie. Maar in dit geval moeten zij de reeds verkregen erfgoederen van hun moedersfamilie in de *doesoen* hunner moeder achterlaten ten bate van de erfgenamen der moedersfamilie, die in de *doesoen* der moeder zijn gebleven (dus ook ten bate van de kinderen, die tot de *soekoe* van den vader behooren, mits ze in de *doesoen* der moeder zijn gebleven) voorzoover die goederen nog in natura aanwezig zijn.

Omgekeerd moeten de kinderen (zonder onderscheid hunner *soekoe)*, die, na in de vaders-*doesoen* te zijn gevestigd, terugkeeren naar de *doesoen* der moeder om zich daar metterwoon te vestigen, de van hun vadersfamilie verkregen erfgoederen in de vaders-*doesoen* achterlaten, die dan ten bate komen van de in de *doesoen* aanwezige erfgenamen hunner vadersfamilie, echter voorzoover die goederen nog in natura aanwezig zijn.

Komen alle kinderen uit het *tambik-anak*-huwelijk in de vaders-*doesoen* met de bedoeling om zich daar voor goed te vestigen en nimmer meer te zullen terugkeeren naar de *doesoen* van de moeder en zulks al dan niet met betrekking tot het erfrecht, dan moeten zij de *pelapik* hunner vader aanvullen tot een vol *djoedjoer*-bedrag (80 realen). Dit bedrag moeten ze dan aan hun moeder of haar familie uitbetalen, vergezeld van alle door de adat vereischte *djoedjoer*-ornamenten.

De hier bedoelde verplichting der kinderen wordt erkend in Bermani-Oeloe en in de Sindang, echter met deze toevoeging: „indien de moeder er op staat''. In de overige Redjangsche marga's geeft men duidelijk te kennen, dat de bedoelde verplichting in strijd is met het recht der kinderen om vrijelijk te beslissen, waar ze willen wonen.

Merkwaardig is ook de uitspraak, die men in Bermani-Oeloe, Seloepoe-Redjang en Merigi hoort:

„Al zijn de kinderen, die geboren zijn uit onzen zoon, die getrouwd is volgens de *adat-djoedjoer* of *semendo-radjo-radjo* volgens

de *hoekoem-waris* onze erfgenamen, maar ze zijn elders gevestigd dan in onze *doesoen*, dan geven we liever onze erfgoederen aan de kinderen, die voortgesproten zijn uit onzen zoon, die getrouwd is volgens de *adat-semendo-menangkap-boeroeng-terbang*, al zijn ook deze kinderen volgens de *hoekoem-waris* niet onze ergenamen, mits ze gevestigd zijn in onze *doesoen*, want de erfgoederen die naar elders worden gebracht gaan voorgoed verloren voor onze bloedverwanten in de *doesoen:* ze kunnen immers niet om steun komen aankloppen bij iemand, die niet in de *doesoen* aanwezig is!''.

Men ziet dus, dat het erfrecht van de kinderen uit het *tambik-anak*-huwelijk tenslotte bepaald wordt door en afhankelijk is van de plaats hunner vestiging. Hier openbaart zich het politiek, economisch en sociaal streven der *doesoen* en de haar samenstellende *soekoe*.

Wat is nu in dit verband de invloed der mogelijkheid om in de eigen *doesoen* te trouwen met een *doesoen*-genoot(e)?. Man en vrouw wonen in dezelfde *doesoen*. Hunne kinderen zijn in het bereik van de wederzijdsche familie's. Laten we aannemen dat ook die kinderen in de *doesoen* blijven. Het gevolg is dan, dat de kinderen erfgenamen zijn van beider familie's, zoodat het huwelijk hunner ouders op een *semendo-radjo-radjo*-huwelijk lijkt, des te meer wanneer hun vader tot de tweede categorie Redjangers behoort, die het erfrecht van den *tambik-anak*-man op de nalatenschap zijner familie volkomen erkent. In dit geval verschilt het *tambik-anak*-huwelijk slechts in naam van het *semendo-radjo-radjo*-huwelijk.

Bekijken we nu de kinderen uit het *djoedjoer*-huwelijk. Deze kinderen zijn erfgenamen van hun vadersfamilie alleen. Komen deze kinderen zich vestigen in de *doesoen* hunner moeder, dan treffen we twee rechtsovertuigingen aan met betrekking tot hun verhouding tot de nalatenschap hunner moedersfamilie, welke rechtsovertuigingen ook in de levenspractijk tot uiting komen.

Volgens de eene rechtsovertuiging en rechtspractijk, verkrijgen ze door het feit der vestiging in hun moeders*doesoen* erfrecht op de nalatenschap der familie van hun moeder. Maar wanneer ze terugkeeren naar hun vaders-*doesoen*, moeten zij de reeds verkregen erfgoederen in de *doesoen* van hun moeder achterlaten, althans voorzoover de goederen nog in natura beschikbaar zijn. Hier openbaart zich dus weer het politiek, economisch en sociaal streven der

doesoen en de haar samenstellende *soekoe*. De mogelijkheid om in de eigen *doesoen* te trouwen met een *doesoen*-genoot(e) heeft dan in het kader van bovenbedoelde rechtsovertuiging tot gevolg dat ten aanzien van de kinderen het huwelijk hunner ouders op een *semendo-radjo-radjo*-huwelijk lijkt, immers de kinderen mogen erven van hun beide wederzijdsche familie's; des te meer wanneer zulks gepaard gaat met toebedeelingen aan de ge*djoedjoer*de vrouw. De moeder krijgt erfgoederen van haar familie toebedeeld, de vader krijgt erfgoederen van zijn familie op grond van zijn erfrecht, de kinderen krijgen erfgoederen van de familie's hunner ouders op grond van hun erfrecht. Waarin bestaat dan nog een verschil met het *semendo-radjo-radjo*-huwelijk, dan niet in den adat-naam van het huwelijk!?

Komen echter uit eigen vrijen wil alle kinderen uit het *djoedjoer*-huwelijk zich vestigen in de *doesoen* hunner moeder, met de bedoeling om nimmer meer naar hun vaders-*doesoen* terug te keeren, dan moeten de kinderen aan hun vader of zijn familie teruggeven de door hem betaalde *djoedjoer* hunner moeder met teruggave van alle door de familie der moeder ontvangen *djoedjoer*-ornamenten, („althans wanneer de vader of zijn familie er op staat", zegt men in Bermani-Oeloe en in de Sindang). Volgens een andere rechtsovertuiging en rechtspractijk echter blijven de kinderen uit het *djoedjoer*-huwelijk niet erfgerechtigd op de goederen van de familie hunner moeder, ook wanneer ze zich komen vestigen in de *doesoen* der moeder. In dit geval kunnen ze alleen toebedeelingen krijgen uit de nalatenschap van de familie der moeder. Ook hier oefent het samenwonen in dezelfde *doesoen* grooten invloed uit op de verhouding van de ge*djoedjoer*de vrouw en haar kinderen tot de nalatenschap van haar familie. De vrouw of haar kinderen krijgen hier soms, daar vaak, elders altijd toebedeelingen uit de nalatenschap harer familie. Vooral met betrekking tot de *petjah-perioek*- en *petjah-soekoe*-huwelijken komt het verschijnsel der toebedeelingen sterk op den voorgrond. Huwelijken in de *doesoen* zijn een belangrijke nivelleerende factor met betrekking tot het wezenlijk verschil der verschillende huwelijksvormen.

We hebben reeds verteld dat de *tambik-anak*-man na den dood van zijn vrouw in haar plaats treedt, waardoor zijn positie als zoon des huizes van de familie der vrouw versterkt wordt. Sterft de

schoonvader of schoonmoeder dan treedt hij op als een erfgenaam naast zijn schoonbroers en schoonzusters. Maar gaat de *tambik-anak*-man terug naar zijn *doesoen*, dan moet hij de erfgoederen, die hij van de vrouwsfamilie heeft gekregen, in de *doesoen* van de vrouw achterlaten, ten bate van de in de *doesoen* aanwezige erfgenamen van de familie der vrouw. Hetzelfde is te zeggen van de ge*djoedjoer*de vrouw. Na den dood van haar man treedt zij in zijn plaats, waardoor haar positie als dochter des huizes van de mansfamilie versterkt wordt. Gaat haar schoonvader dood, of haar schoonmoeder, dan treedt zij als erfgename van de mansfamilie op. Gaat ze naar haar *doesoen* terug, dan moet zij de erfgoederen, die zij heeft ontvangen uit de nalatenschap van de mansfamilie, in de *doesoen* van den man achterlaten ten bate van de daar aanwezige erfgenamen van de mansfamilie, maar slechts voorzoover die goederen nog in natura beschikbaar zijn. Deze beperking geldt ook ten aanzien van de door den *tambik-anak*-man verkregen erfgoederen, in geval hij naar zijn eigen *doesoen* terugkeert.

Hoeft men niet naar zijn eigen *doesoen* terug te keeren, omdat men in de eigen *doesoen* is getrouwd met een *doesoen*-genoot(e), dan behoudt men dus in de twee bovengenoemde gevallen de erfgoederen voorgoed.

Wanneer na den dood van haar man de ge*djoedjoer*de vrouw terugkeert naar haar *doesoen* (om zich er te vestigen), dan mag ze weer erven van haar familie. Hetzelfde is het geval met den *tambik-anak*-man, die na den dood van zijn vrouw naar zijn *doesoen* terugkeert, (wanneer hij volgens de eerste categorie Redjangers door het *tambik-anak*-huwelijk zijn erfrecht op de nalatenschap zijner familie heeft verwerkt. Wanneer men na den dood van de wederhelft niet hoeft terug te keeren, omdat men in de eigen *doesoen* is getrouwd, dan herleeft dus in de bovenbedoelde gevallen, het erfrecht op de nalatenschap zijner (harer) familie vanzelf met den dood van de wederhelft.

De dochter of de zoon, die getrouwd is volgens de *adat-semendo-radjo-radjo*, behoudt haar of zijn erfrecht op de nalatenschap van haar of zijn familie. Na den dood van de wederhelft, treedt echter de langstlevende niet in de plaats van de(n) overledene. De kinderen uit het *semendo-radjo-radjo*-huwelijk hebben zoowel op de goederen van hun moedersfamilie als op die van hun vadersfamilie erfrecht. De plaats van vestiging heeft bij het *semendo-radjo-radjo-*

huwelijk geen invloed op het erfrecht.

Menegak-djoerai. Sterft iemand met achterlating van zoons en dochters, die alle op grond van hun huwelijksvorm niet van hem mogen erven, terwijl de kleinkinderen, die uit het huwelijk dier zoons en dochters zijn voortgesproten vanwege den aard van het huwelijk hunner ouders ook al niet van hem mogen erven, dan kent het Redjangsche erfrecht het instituut *„menegak djoerai"*. Als voorbeeld: A sterft, hij laat achter één zoon en één dochter. De zoon is gehuwd volgens de *adat-semendo-ambil-anak* (van de eerste categorie), de dochter is getrouwd volgens de *adat-djoedjoer*. Er zijn geen kinderen van den *tambik-anak*-man in leven, die tot de *soekoe* van A behooren. De zoon en dochter hebben hun erfrecht door den vorm van hun huwelijk verwerkt. Stel dat de zoon tot de tweede categorie Redjangers behoort, dan heeft de zoon wel erfrecht, maar (voor het doel onzer uiteenzetting) laten we dan deze zoon vóóroverleden zijn.

Voor bovenbedoelde gevallen nu kent het Redjangsche erfrecht het instituut *menegak djoerai*.

Bij den dood van A komen de in zijn *doesoen* aanwezige bloedverwanten bijeen. „Wat moeten we nu doen?" zal de *toeo-soekoe* vragen. „A is overleden, hij laat vele goederen na; zijn zoon B is een *tambik-anak*-man, hij kan dus niet erven" (eerste categorie, of) „zijn zoon B is reeds vooroverleden (tweede categorie) en de kinderen van B zijn niet onze erfgenamen. We hebben nu reeds 10 dagen (bijvoorbeeld) gewacht, maar geen één van de kinderen van B is teruggekomen om zich hier te vestigen. Wel hebben we nog C, de dochter van A, maar C is *belēkēt*, en ook haar kinderen zijn niet onze erfgenamen. A heeft dus geen enkel kind, dat kan erven, noch heeft hij een kleinkind, dat kan erven. Zullen we de nalatenschap uitdeelen aan de naaste erfgenamen van A, of zullen we *menegak-djoerai?*"

De aanwezigen antwoorden: „Goed, laten we *menegak-djoerai!*"

Dan worden afgezanten gestuurd naar de *doesoen* van de vrouw van B, om met de vrouw van B en haar familie te onderhandelen over *menegak-djoerai*. Gaat men er mee accoord dan wordt eerst aan het oudste kind gevraagd of het zich wil vestigen in de *doesoen* van A. Slaat het oudste kind het voorstel af, dan komt de beurt aan het tweede kind, weigert ook dit kind, dan wordt gevraagd het derde kind en zoo voort tot het laatste kind, in de volgorde

van hun geboorte. Stel dat het oudste kind het voorstel heeft aanvaard, dan hangt het van het geslacht van dit kind af hoeveel de familie van A aan de moeder of haar familie heeft te betalen. Is het een dochter, dan heeft men neer te tellen 20 realen, is het een zoon, dan moet men in Seloepoe-Redjang 12 realen, en in Lebong 10 realen betalen. Het bedrag dat men moet betalen heet ook *wang-pedaoet* (verkrijgingsgeld). In de Sindang is echter geen *wang-pedaoet* verschuldigd. Deze zonderlinge afwijking kan men alleen begrijpen, wanneer men bedenkt dat in de Sindang de adatrechtelijke grens van de *pelapik,* die geen recht geeft op een *djoerai,* heel hoog is, namelijk minder dan 20 *ringgit* (*f* 50.—). De *wang adat,* die minder bedraagt dan *f* 50.— wordt daar nog geen *pelapik* genoemd, maar heet slechts *pemasoekan,* dat is entree-geld, en zoolang ze *pemasoekan* heet, geeft ze geen recht op een *djoerai.*

Wil men toch een *djoerai* hebben (hier heet het *minta'* of *minai-djoečui)* dan heeft men weliswaar niets meer te betalen, (geen *wang-pedaoet*), maar daarentegen moet men, behalve de onontbeerlijke geit, ook nog 5 kippen + 10 klappers + 10 *boemboeng goelo nau* + 3 *koelak ketan* + 10 *koelak* rijst + 1 *belango djoeadah''* aan (de familie van) de vrouw geven, ongeacht of men om een meisje of om een jongen komt vragen.

In Seloepoe-Redjang is de *wang-pedaoet* alleen verschuldigd, ingeval er in het geheel geen *pelapik* is betaald, dus in het geval van *semendo-menangkap-boeroeng-terbang* en (vroeger ook) *semendo-bajar-hoetang.* Heeft men wel *pelapik* betaald, maar niet toereikend om recht te geven op een *djoerai,* dan heeft men slechts het te kort aan te vullen tot het door de adat vereischte bedrag der *pelapik,* namelijk aanvulling tot 12 realen geeft recht op een *djoerai,* en aanvulling tot 20 realen geeft recht op twee *djoerai.*

In *Merigi* is het beeld bijna hetzelfde als in Selapoe-Redjang Is er eenige *pelapik* dan heeft men ze slechts aan te vullen tot het door de adat vereischte bedrag; aanvulling tot 6 realen geeft recht op één *djoerai,* en aanvulling tot 12 realen geeft recht op twee *djoerai.* Is er heelemaal geen *pelapik,* dan wordt pas *wang-pedapŭt* betaald (zoo heet de *wang-pedaoet* in Merigi), maar het bedrag van de *pedapŭt* is hier volkomen gelijk met het bedrag van de adatrechtelijke *pelapik* zelf, zoodat men één kind (jongen of meisje) krijgt wanneer men 6 realen *pedapŭt* betaalt, en 2 kinderen naar keuze, wanneer men 12 realen *pedapŭt* betaalt. De

onontbeerlijke geit mag natuurlijk niet vergeten worden.

In *Bermani-Ilir* betaalt men ook geen *pedaoet,* wanneer er eenige *pelapik* bestaat. Men kan volstaan met de aanvulling daarvan tot het door de adat vereischte bedrag. Voor de verkrijging van één kind moet men aanvullen tot 20 realen, van twee kinderen tot 40 realen. Is er geen *pelapik,* dan is *wang-pedaoet* verschuldigd, voor een jongen 12 realen, voor een meisje 20 realen. Behalve de geit moet men nog 10 *lemang* + *djoeadah seoepih* + *perkakas penanting* aan (de familie van) de vrouw geven. De aanvulling met *lemang* enzoovoort vindt zeker hierin haar verklaring, dat de *adat pelapik* pas *setengah penoeh* is bij betaling van minstens 20 realen, (rechtgevende op één *djoerai*) terwijl de familie van den man zonder *pelapik* slechts 12 realen in geld te betalen heeft voor *minai-djoeĕui* van één kind, zoodat de familie van de vrouw, ware er geen aanvulling met *lemang* enzoovoort, voor 8 realen zou benadeeld zijn.

Hoe de toestand is in Bermani-Oeloe, hebben we reeds als een inleidende beschouwing op blz. 39—42 uiteengezet.

In al de gevallen, waarin er sprake is van *menegak-djoerai,* is (de familie van) de moeder van het kind verplicht om het kind af te staan, ingeval de moeder met den vader van het kind getrouwd is volgens de adat *semendo-ambil-anak,* uitgezonderd wanneer in Bermani-Oeloe of in Lebong de *pelapik* minder bedraagt dan 5 realen; alsdan kàn (de familie van) de moeder, mag zij, afstaan.

Behalve deze uitzondering, bestaat er nog een andere uitzondering, en wel met betrekking tot het *semendo-bajar-hoetang*-huwelijk: ook hier is (de familie van) de moeder niet verplicht om te (ofschoon ze wel kan of mag) geven.

Zetten we nu onze illustratie van *menegak-djoerai* tengevolge van den dood van A voort!

Na de betaling van de *pedaoet* wordt er een geit geslacht; een maaltijd wordt aangeboden aan de *koetĕui* en bij deze plechtigheid wordt het feit van *menegak-djoerai* afgekondigd. Het kind wordt daarna gebracht naar de *doesoen* van A, wordt in de *soekoe* van A ingelijfd, en de geheele nalatenschap van A wordt aan het kind gegeven.

Kan men geen kind krijgen van een *tambik-anak*-zoon, hetzij

omdat alle kinderen weigeren om zich in hun vaders-*doesoen* te vestigen, hetzij omdat de *tambik-anak*-zoon heelemaal geen kind heeft of achterlaat, dan kan men pas de kinderen van de ge*djoedjoer*de dochter in aanmerking nemen voor *menegak-djoerai*. In dit geval moeten de afgezanten al hun diplomatieke talenten aanwenden om den vader te bewegen een kind af te staan, want in den regel zal hij niet geneigd zijn om het voorstel te aanvaarden. De moeder daarentegen is wat blij wanneer haar familie om een kind komt vragen. Na den dood van den vader gaat het gemakkelijker om een kind te vragen, want het kind staat dan onder den invloed van de moeder alleen. Daarom gebeurt het heel zelden dat een kind van een ge*djoedjoer*de dochter wordt gevraagd voor *menegak-djoerai*, zoodat men in Lebong en hier en daar in Redjang van meening is, dat voor *menegak-djoerai* (*temedjè djoeĕui* of *minai djoeĕui*) een kind van een ge*djoedjoer*de dochter niet in aanmerking kan komen.

De *wang-pedaoet* in het erfrecht is alleen verschuldigd, wanneer men om het kind komt vragen. Maar komt het kind uit eigen vrijen wil naar de *doesoen* van den erflater, dan is men niets verschuldigd aan de familie van het kind.

Wanneer iemand geen nakomeling heeft, zoodat hij voorziet dat bij zijn dood zijn nalatenschap door zijn verre bloedverwanten zal geoccupeerd worden, dan kan hij zulks verhinderen door twee rechtsmiddelen, ten eerste door *angkè's-anak* (kindsaanneming), ten tweede door *„moelang djoerai"*.

Adoptie. Hoe moet de adoptie geschieden?

De adoptant moet een geit slachten, en een maaltijd aanbieden aan de *adat*- en *sjrak*-hoofden, aan de *koetĕui*-hoofden en oudsten der *doesoen* (verplicht), en aan de overige *doesoen*-bewoners (facultatief). Op deze plechtigheid wordt het kind, dat men adopteeren wil, aan de gasten vertoond, terwijl daarbij bekend gemaakt wordt „dat mijn vrouw en ik het goed hebben gevonden dit kind van *si-Anoe* en *si-Anoe* te adopteeren *(meangkè's-njo djadi anak)*, omdat we reeds zoolang zijn getrouwd en God het niet heeft behaagd ons een eigen kind te geven. Daarom adopteeren we dit kind van *si-Anoe* en *si-Anoe*, opdat het ons zal begraven, ons bij onzen ouden dag zal verzorgen, en als loon voor zijn liefde, zal het al

onze nalatenschap bij onzen dood ontvangen, als ware het onze eigen zoon (dochter) van ons eigen vleesch en bloed. Mocht na deze adoptie een kind uit ons geboren worden, zoo zal dit kind de broeder of de zuster zijn van ons adoptief kind''.

In soortgelijke bewoordingen vindt de Redjangsche adoptie plaats.

Om te kunnen adopteeren moet men getrouwd zijn, of getrouwd zijn geweest, en op het tijdstip der adoptie zonder eenige nakomeling (*djoerai*-loos) zijn, zoodat de eenling dus ook mag adopteeren, mits hij (zij) getrouwd is geweest. Iemand, die nooit getrouwd is geweest, mag nooit een kind adopteeren —.

In Merigi en Bermani-Ilir laat men op dezen laatsten regel een uitzondering toe ten faveure van een persoon, die gekwalificeerd kan worden als *„orang jang soedah toea''* (de grijzen van haren, een echt oude persoon). Maar zoo lang men voor het huwelijk als *„masih moeda''* kan aangemerkt worden, mag men ook in bovengenoemde marga's niet adopteeren, tenzij men reeds één keer getrouwd is geweest.

Ook is de adoptie verboden tijdens de zwangerschap der eigen echtgenoote, want zooiets is *sial* (heilloos) en *„menjoempah anak dalam peroet''* (d.i. een vloek voor het kind, dat nog in den schoot zijner moeder is). Ook mag men niet adopteeren, wanneer men reeds een eigen kind bezit, want zulks komt neer op benadeeling van dit kind.

De Sindang echter vertoont op het gebied der adoptie een zeer sterk afwijkend beeld. Een ieder, zonder eenige uitzondering, mag daar adopteeren, ook de ongetrouwde jonge man dus. Ook is het daar niet verboden om te adopteeren, terwijl men zelf reeds een kind bezit of verwacht. De geit is daar ook niet vereischt. Als eenige vereischte wordt gesteld de bijeenroeping van de *soekoe-soekoe-soembai* (d.i. *koetĕui*-hoofden) met het aanbieden van een gewonen maaltijd (zonder geit). Op deze plechtigheid wordt het feit der adoptie bekendgemaakt. —

Er is geen leeftijdgrens bepaald met betrekking tot het kind, dat men mag adopteeren. Zoowel een jongen als een meisje mag geadopteerd worden. Ook is het onverschillig tot welke *mego* of *soekoe* het kind behoort. Wordt een niet *soekoe*-genoot geadopteerd, dan wordt het kind door de adoptie geen *soekoe*-genoot; het kind

behoudt dus zijn eigen *soekoe* en zijn eigen *mego*.

Mag het adoptief kind, dat geen *soekoe*-genoot is, vrijelijk trouwen in de *soekoe* van zijn adoptief vader en in die van zijn adoptief moeder? Het antwoord is ontkennend. Het adoptief kind staat met betrekking tot het huwelijksrecht volkomen gelijk met een eigen kind van zijn adoptief vader of adoptief moeder. Alle huwelijksverboden en huwelijksbeletselen, die we reeds hebben behandeld, gelden dus ook ten opzichte van het adoptief kind. Maar sluit het adoptief kind een *„petjah-perioek"*- of een *„petjah-soekoe"*-huwelijk in de *soekoe* van zijn adoptief vader of zijn adoptief moeder, zoo is hij geen *mas-koetĕui* verschuldigd, omdat hij niet een kleinkind is van de ouders van zijn adoptief ouders, en omdat hij geen *soekoe*-genoot is, zoodat de termen *petjah-perioek* en *petjah-soekoe* te zijnen aanzien slechts „benamingen zonder inhoud" zijn.

Het adoptief kind heeft erfrecht alleen ten opzichte van de nalatenschap zijner adoptief ouders, maar niet ten opzichte van de nalatenschap van de wederzijdsche familie's van zijn adoptief ouders (tenzij het om andere redenen erfgerechtigd is, bijvoorbeeld als *soekoe*-genoot). Het adoptief kind behoudt zijn erfrecht op de nalatenschap zijner eigen familie, op grond van zijn bloedverwantschap (*djoerai*-schap) met zijn eigen familie. Sterft het adoptief kind zonder nakomelingen dan wordt zijn nalatenschap in tweeën gekloofd, de eene helft komt toe aan de naaste bloedverwanten van zijn adoptief vader, indien zijn adoptief moeder een ge*djoedjoer*de vrouw is, òf aan de naaste bloedverwanten van zijn adoptief moeder, indien zijn adoptief vader een *tambik-anak*-man is, òf aan de naaste bloedverwanten van zijn adoptief ouders, indien deze volgens de *adat semendo-radjo-radjo* zijn gehuwd, terwijl de andere helft toekomt aan zijn eigen naaste bloedverwanten, van vaderszijde, indien zijn eigen moeder een ge*djoedjoer*de vrouw is, òf aan zijn eigen naaste bloedverwanten van vaderszijde, indien zijn eigen vader een *tambik-anak*-man is en hij zelf tot de *soekoe* van zijn vader behoort, òf aan zijn eigen naaste bloedverwanten van moederszijde, indien zijn eigen vader een *tambik-anak*-man is en hij zelf behoort tot de *soekoe* zijner moeder, òf aan de naaste bloedverwanten van zijn eigen ouders, indien deze getrouwd zijn volgens de *adat semendo-radjo-radjo*.

Sterft zijn adoptief vader of moeder dan erft het adoptief kind òf alléén als zijn adoptief ouders na de adoptie geen nakomeling

hebben gekregen, òf te samen met de kinderen, die na de adoptie uit zijn adoptief ouders zijn geboren.

Een adoptie, die mij vermeld werd van Bamoi en Poelau Geto, betreft twee Javaansche meisjes, waarvan één later door haar adoptief vader, een Hadji, met veel praal is uitgehuwelijkt. Een adoptie, die mij vermeld werd van Poenggoek Lalang en Tandjoeng Dalam betrof ouderlooze nichtjes en neefjes.

Zij, die geen adoptie willen, kunnen of mogen doen, mogen echter een *„anak-peliharo''* in huis nemen. Hiervoor zijn geen adatvereischten noodig. De *anak-peliharo* (pleegkind) heeft alleen recht op verzorging, opvoeding en onderhoud, totdat het uitgehuwelijkt is of op eigen beenen kan staan. Hij is daarentegen verplicht om zijn verzorger (-ster) bij zijn (haar) ouden dag te verzorgen en te steunen, ook in geval hij (zij) niet in staat meer is om zelf den kost te verdienen, en ten slotte om zijn pleegvader of pleegmoeder te begraven. Het wordt echter aan de erfgenamen aanbevolen om bij verdeeling der erfenis van den pleegvader of van de pleegmoeder het pleegkind te gedenken. Verrekening van zijn onderdak, verzorging en opvoeding met zijn tegenprestatie's ten bate van zijn pleegvader of zijn pleegmoeder wordt echter niet toegelaten.

Wordt het pleegkind in huis opgenomen voordat het kan praten, en krijgt daarna de pleegvader of pleegmoeder geen kind, terwijl ook vóór het opnemen de pleegvader (-moeder) geen nakomeling bezat, zoodat bij zijn (haar) overlijden er geen *djoerai* aanwezig is, dan wordt in Redjang en in Sindang het kind gelijkgesteld met een adoptief kind op grond van zijn uiterlijken staat als adoptief kind. Zoo'n *anak-peliharo,* die erfrecht heeft op de geheele nalatenschap zijner pleegouders kent men te *Air Poetih.* In Lebong echter houdt men streng aan de geit en de plechtige afkondiging met *„menjerawo''* (het aanbieden van *ketan* met geraspte klapper en *goela-arèn* er op) als essentieele vereischten voor een rechtsgeldige adoptie, zoodat een *anak-peliharo* als zoodanig nooit erfrecht kan hebben.

De *anak-peliharo* komen veel voor in Redjang, veelal ouderlooze bloedverwanten, omdat het Redjangsche adatrecht geen voogdij kent.

Wel kent het Redjangsche adatrecht een soort toezicht van de *soekoe.* De *soekoe* let er op, dat degene, die de goederen van een wees beheert, de goederen niet verspilt; maar er heeft geen „rekening en verantwoording'' plaats ten aanzien van het beheer, zoodat,

wanneer de goederen op normale wijze worden verbruikt, het kind later alleen tot zich mag nemen zoodanige goederen en vruchten, die nog in natura aanwezig zijn. In verband met het in het algemeen nog niet bedorven karakter der Redjangers is het preventief toezicht van de *soekoe* afdoende om het beheer in goede banen te houden. *„Makan hak anak jatim"* is een door den Islam ingevoerde term, die in de ooren van een Redjanger dezelfde uitwerking heeft als een dolksteek in het hart. Die term heeft een magische kracht, die in staat is om den grootsten vloek te doen neerdalen op het hoofd van dengene, die zich daaraan heeft schuldig gemaakt.

Ook het adoptief kind en de *anak-pelihara* die mag erven, staan onder toezicht van de *soekoe*, waarin zij zijn binnengebracht. De *soekoe* let er op, dat zij de goederen niet verspillen. Ook hierin helpt de mentaliteit van de betrokkenen zelf mee.

Moelang-djoerai. Wat is nu *moelang-djoerai?* Ter inleiding van dit instituut zullen we eerst den toestand in Lebong bekijken aan de hand van de gegevens, die mij voornamelijk door den pangeran van Kota-Donok zijn verstrekt.

Wanneer een man zonder nakomeling *(djoerai*-loos) getrouwd is met een vrouw,- die wel kinderen bezit-, volgens de *adat djoedjoer* of *semendo-radjo-radjo,* dan mag hij van zijn vrouw om een kind, naar keuze, vragen. Hij hoeft aan haar niets te betalen, maar het feit van *moelang-djoerai* moet bekend gemaakt worden aan de *adat-* en *sjarak*-hoofden, aan de *koetĕui*-hoofden en *doesoen*-oudsten. De bekendmaking geschiedt met *menjerawo,* (aanbieding van kleefrijst met geraspte klapper en *arén*-suiker er op) op een speciaal daartoe gehouden plechtigheid, waarbij de aanwezigheid van bovengenoemde personen noodzakelijk is. De uitnoodiging van de overige *doesoen*-lieden is facultatief. De geit is echter daarbij niet verschuldigd, wel aanbevolen. Deze *moelang-djoerai* mag echter niet plaats vinden bij het leven van den echten vader van het kind, want in dit geval zal de echte vader zoo'n handeling van den *bapak-tiri* nooit willen dulden.

Ook de *djoerai*-looze vrouw, die getrouwd is met een man — die wel kinderen bezit —, volgens de adat *semendo-ambil-anak* en *semendo-radjo-radjo,* mag van haar man om een kind, naar keuze, vragen. Ook deze *moelang-djoerai* moet plaats vinden zooals boven vermeld en met toestemming van de echte moeder. De *moelang-djoerai* be-

treft dus altijd een stiefkind. De gevolgen van *moelang-djoerai* zijn dezelfde als die eener adoptie. De man, die met de vrouw getrouwd is volgens de adat *semendo-ambil-anak*, en de vrouw die met den man getrouwd is volgens de *adat-djoedjoer*, mogen dus geen *moelang-djoerai* vragen. Voor *moelang-djoerai* is vereischt de toestemming van de echte ouders van het kind. De overige bloedverwanten van het kind mogen er zich niet tegen verzetten.

Een stiefkind heeft in het algemeen geen erfrecht op de nalatenschap van zijn stiefvader of stiefmoeder, tenzij het stiefkind in den term valt van *moelang-djoerai* of *anak-peliharo*, die erfrecht heeft, dat is met den uiterlijken staat van een adoptief kind. Overigens staat het stiefkind op één lijn met de gewone *anak-peliharo*. Men bedenke echter, dat menig stiefvader of stiefmoeder de eigen oom of tante kan zijn *(kawin-anggau* of *genti-tikar)*, zoodat in dat geval het stiefkind om andere redenen erfrecht kan hebben.

In verband met het erfrecht worde hier nogmaals gewezen op de veranderingen, die de Redjang in den loop der laatste halve eeuw en vooral kwart eeuw onderging.

Eerst kende men alleen den toestand, dat, als een gevolg van het verbod om binnen de *mego* te huwen, het huwelijk altijd meebracht een ver wegtrekken van één der echtgenooten. Na opheffing van dit verbod, bleef men dichter bij, men trouwde met lieden uit andere *doesoen*, maar in de marga. Na het afsterven van het verbod om binnen de eigen *doesoen* te huwen met een *doesoen*-genoot huwde men hoe langer hoe dichter bij huis, hetgeen zijn uitersten vorm heeft gevonden in huwelijken binnen de *soekoe* en tenslotte in de *petjah-perioek*-huwelijken. Thans trouwt men weer ver van huis.

Dit alles hangt ook samen met den toestand van het verkeer.

Gaan we nu de ontwikkeling van het verkeer na. Eerst kende men alleen moeilijk begaanbare boschpaadjes, ongeveer tot de zeventiger jaren. In de tachtiger jaren was er nog wel niet een mooie, maar dan toch een voor een *gerobak* begaanbare weg, die Tjoeroep met Kepahiang en deze met Benkoelen verbond. Het traject tusschen Tjoeroep en Kepahiang kon met een *gerobak* in één week afgelegd worden, terwijl te voet dezelfde reis 2 à 3 dagen minder in beslag nam. Het traject Kepahiang-Benkoelen kon met een *gerobak* op zijn vlugst in één maand afgelegd worden, doordat toen de weg

modderig was en de *gerobak* over houten dwarsliggers moest rijden. Ongeveer 1885 verrees de onderneming Soeban Ajam in Redjang. In 1885 was er nog geen weg tusschen Tjoeroep en Moeara-Aman (Lebong). Ongeveer 1893 of 1894 vestigde zich de mijnbouwmaatschappij in Redjang-Lebong. Ongeveer een jaar later kwam er een weg tusschen Tjoeroep en Air-Dingin tot stand; de weg was eveneens modderig en van houten dwarsliggers voorzien. In den loop der jaren werd dit traject doorgetrokken tot Moeara-Aman. Maar zelfs tot 1905 was de weg tusschen Tabarna (Tjoeroep) en Moeara-Aman met een kar heel moeilijk af te leggen, men moest er ongeveer een maand over doen. Te voet kon hetzelfde traject in 3 à 4 dagen afgelegd worden. Daarom liet de maatschappij Redjang-Lebong het goud door koelie's transporteeren naar Tabarna, en van daar werd het met karren naar Benkoelen vervoerd. De firma Schleuter te Benkoelen sloot nog in 1905 contracten met karrevoerders, volgens welke deze de verplichting op zich namen, het traject Benkoelen-Kepahiang-Tabarna-Lebong in drie maanden af te leggen. Van 1905 kwam er een geleidelijke verbetering in den toestand van den weg, zoodat in 1907 het Schleuter-contract werd gereduceerd tot twee maanden en in 1909 tot één maand. Een prikkel tot algeheele verbetering van den weg kwam van de eerste auto (merk Albion), die de mijnbouwmaatschappij Redjang-Lebong noodig had voor een vlugger transport van het goud. De auto kwam te Benkoelen in 1907, reed al gauw in de richting der bergen, om den bestaanden karreweg te probeeren, maar moest al dadelijk stoppen totdat dat gedeelte van den weg voor haar geschikt was gemaakt, reed weer door om straks weer ergens te stoppen. Zoo kwam, met de geleidelijke verbetering van den weg, onze eerste Albion na veel moeite in 1909 te Kapahiang aan. Twee jaren moest de Albion puffen, wachten, weer puffen en weer wachten, totdat ze eindelijk 700 M boven den zeespiegel en ± 65 K.M. verder gekomen was [1]).

In 1910 kwam de auto in Tjoeroep en in 1911 in Lebong: van 1911 af is er dus een auto-verbinding tusschen Moeara-Aman en Benkoelen.

De eerste Albion van de Mij. Redjang-Lebong lokte andere auto's naar Benkoelen; de koffie-, rubber- en theecultuur kwam een handje helpen, en zoo werd de kar geleidelijk verdrongen door de auto. Nu

[1]) Tegenwoordig is de afstand, dank zij de vele verbeteringen, 59 K.M. geworden.

spelen de auto's krijgertje op den grooten geasphalteerden weg, en de Sindang-Redjangers kunnen in een halven dag te Benkoelen aankomen.

Door de auto's worden de Redjangsche *doesoen* dichter tot elkaar gebracht, en daarom trouwt men nu weer, zonder zwarigheid, met lieden uit verre *doesoen*. Het huwelijks- en erfrecht ondervinden nu onderling strijdige invloeden van tradities, op huwelijken dicht-bij-huis en huwelijken ver-van-huis berustend. De raderen der auto's oefenen echter een nivelleerenden invloed uit. De verschillende soorten erfrechtstelsels (al naar gelang traditie en huwelijksvorm) worden door de raderen der auto's door elkaar geschud, zoodat ze door elkaar komen te liggen. Het biedt een verwarrenden aanblik, maar daarom hebben we nog niet het recht te zeggen, dat in deze materie, die nog in statu nascendi verkeert, zonder bezwaar van bestuurszijde regelend kan worden opgetreden!

De taak van de bestuursambtenaren *kan* in een materie als deze niet verder gaan dan het beleidvol en voorzichtig leiden van de rechtspraak, opdat de *rapat*, geheel op het adatrecht aansluitende en in het eigen stelsel daarvan passende, opbouwende en vormende beslissingen geven.

Doch zooals reeds meermalen gezegd, komen erfrechtskwestie's heel zelden voor den rechter (de *rapat*), omdat de vrederechters in de *soekoe* zulke zaakjes reeds opgeknapt hebben. Zoo is het ook gesteld in Lais. Het is gebleken, dat de *kaoem* daar de geschikte rechter is. Dat is niet te verwonderen, daar familie- en erfrechtskwestie's nog steeds interne aangelegenheden zijn bij deze volkeren.

Wanneer iemand sterft, dan laat hij een boedeltje achter. Dit boedeltje heet *harto-poesako (sako)*. Het omvat veelal een *ladang*, een tuin of een *sawah*, een huis, huismeubilair en keukengereedschappen, verder omvat het niet zelden eenige runderen en lijfsieraden. Ook kunnen er schulden zijn, ten laste van de *pemboedjangan* (of *penggadisan*) of ten laste van de *pesoearangan*. Na iemands dood heet zijn *pemboedjangan* (of *penggadisan*) zijn *poesako*. Dezelfde benaming krijgt het hem toekomend deel van de *pesoearangan*, zoodra deze verdeeld wordt. Zoolang de verdeeling niet tot stand is gekomen, heet ze nog steeds *pesoearangan* totdat dan de overlevende echtgenoot(e) op zijn (haar) beurt komt te sterven. Na den dood ook van deze(n) krijgt de onverdeelde *pesoearangan*

pas den naam *poesako*. Gaat men over tot verdeeling, dan wordt eerst uitgemaakt welke goederen van den boedel tot de *poesako* van den man en welke tot die van de vrouw behooren. Eerst daarna worden ze verdeeld onder de erfgenamen van den man of van de vrouw.

Voordat de erfgenamen tot verdeeling overgaan, moeten eerst de schulden van de(n) overledene betaald worden. Voorrang genieten de begrafeniskosten, zoodat deze allereerst van den boedel afgetrokken worden. Tot de begrafeniskosten worden niet alleen gerekend de kosten voor het feitelijk begraven (aan den schoot der aarde toevertrouwen), maar daartoe behooren ook de kosten voor de ritueele wasschingen; voor het lijkkleed en zijn ingrediënten, zooals watten, *setanggi*, kamfer, *kemenjan* en welriekende oliën; voor een draagbaar; voor de *lahat*-planken en *batoe-mēdjan;* voor de uitvaart (de tocht naar het graf en huiswaarts, ingeval de begraafplaats ver afgelegen is, wat zelden voorkomt); en verder de kosten voor de ritueele maaltijden *hari pertamo, mendoeo hari, menigo hari, menoedjoeh hari,* en ten slotte *malam empat poeloeh.* Er zijn dus vijf maaltijden waarvan de laatste plaats heeft op den avond van den veertigsten dag na dien der begrafenis.

Alles wat verteld is over de lijkverzorging moet plaats hebben overeenkomstig den rang en de positie van de(n) overledene. In den eisch van „overeenkomstigheid" ligt opgesloten de grenzen der redelijkheid, waarbinnen men zich mag bewegen bij het doen der begrafeniskosten. Binnen die grenzen mogen de schuldeischers zich niet tegen het doen der uitgaven verzetten. Voorzoover bekend heeft nog nooit een schuldeischer den omvang der begrafeniskosten bestreden.

De schuldeischers hebben hun vorderingen in te dienen binnen 40 dagen na de begrafenis, dat is dus vóór *malam empat poeloeh.* Het is echter laakbaar om vóór *menoedjoeh hari* (dat is vóórdat er een ritueele maaltijd op den avond van den zevenden dag wordt gegeven) met een vordering aan te komen. Voorzoover bekend is dat nog nooit gebeurd, en mocht het voorkomen, dan is men van oordeel dat de schuldeischer verdient kennis te maken met *„oedjoeng kris"* (dat is met de punt van de *kris).* Vraagt men daarentegen geen betaling, maar beperkt men zich alleen tot indiening der vordering (dat is bekendmaken dat de overledenen die en die, en zooveel, schuld heeft), dan kan men zulks reeds doen kort na de begrafenis.

De begrafeniskosten worden gerekend te behooren tot de *pesoearangan*-schuld, indien de overledene in het huwelijk is gestorven. Ofschoon door den dood het huwelijk ontbonden is, en de begrafeniskosten gedaan zijn na de ontbinding van het huwelijk, zijn ze toch kosten die gemaakt zijn ten behoeve van iets, dat in het huwelijk is voorgevallen, namelijk het overlijden: daarom worden de kosten der begrafenis tot de *pesoearangan*-schuld gerekend.

Hoe geschiedt nu de betaling der schulden? Geschiedt ze ieder afzonderlijk, of worden alle schulden gezamenlijk betaald na afloop van den termijn van 40 dagen? Het antwoord hangt af van de situatie van den boedel. Voordat iemand sterft heeft hij veelal aan zijn vermoedelijke erfgenamen verteld welke schulden hij nog heeft. Ook gebeurt het weleens dat iemand bij het doen van zijn *imanat* de betaling der schulden opdraagt aan toekomstige erfgenamen, die bepaaldelijk daartoe door hem zijn aangewezen. In dergelijke gevallen is de verhouding van lasten tot baten dus bekend. Overtreft deze de schulden, dan kan de betaling der schulden ieder afzonderlijk geschieden. De schuldeischer die zijn vordering komt indienen wordt dan dadelijk betaald uit de voor handen zijnde contanten, of een erfgenaam schiet eerst voor om later bij de verdeeling schadeloosgesteld te worden, indien er geen contanten voor handen zijn.

Merkt men echter dat de lasten de baten overtreffen, dan wacht men met de betaling totdat de termijn van 40 dagen verstreken is. Niemand der schuldeischers wordt dan betaald behalve de schuldeischers der begrafeniskosten. Na afloop van de 40 dagen wordt dan de geheele nalatenschap ter beschikking gesteld van de gezamenlijke schuldeischers. Deze ter beschikking stelling geschiedt ten overstaan van de adathoofden. De verdeeling onder de gegadigden geschiedt naar evenredigheid van de grootte hunner vorderingen.

Wat gebeurt wanneer een schuldeischer zijn vordering indient na afloop van den termijn van 40 dagen? Wanneer de erfgenamen na betaling der binnen den termijn ingediende vorderingen nog niet overgegaan zijn tot de verdeeling, dan worden de te laat ingediende vorderingen uit de rest der nalatenschap betaald. Zijn de erfgenamen echter reeds overgegaan tot de verdeeling, dan zijn er twee opvattingen. Volgens de eene mag na de verdeeling der nalatenschap geen betaling meer gevorderd worden voor de te laat ingediende

vordering, men mag dus de betaling weigeren. Volgens de tweede opvatting echter zijn de erfgenamen, die iets hebben gekregen uit de nalatenschap, verplicht om een zoodanig te laat ingediende vordering te honoreeren. Hun verplichting gaat nooit verder dan het bedrag dat ze uit de nalatenschap hebben ontvangen. De betaling hoeft niet in geld te geschieden. De erfgenaam die bevoordeeld is, kan volstaan met wat hij uit de nalatenschap verkregen heeft aan den schuldeischer af te staan. Verkregen verbruiksvoorwerpen, zooals een paar picols padi, die door den erfgenaam reeds zijn verteerd, mogen daarbij niet meer verrekend worden.

Als algemeenen regel kunnen we opstellen, dat de schuldeischers niet het recht hebben om de erfgenamen individueel aan te spreken, wanneer de *poesaka*-goederen niet toereikend zijn voor de betaling der schulden. Wat niet kan betaald worden uit de *poesaka* is een doode vordering; bekeken van den kant van den overledene is het zijn doode schuld. Het staat echter den erfgenamen vrij om de onbetaalde schulden tot de hunne te maken. Meestal betaalt men toch de schulden, die niet met de *poesaka* kunnen betaald worden, omdat men *maloe* is wanneer de schulden onbetaald blijven. Maar is men niet *maloe* dan betaalt men niet; de schuldeischer moet maar zijn vordering onder dak trachten te brengen bij een anderen erfgenaam, die wel *maloe* is en wel in staat is om te betalen.

De verdeeling der nalatenschap onder de erfgenamen is een zeldzaamheid. De gevallen, waarin de verdeeling noodzakelijk is, kunnen niet met zooveel woorden aangeduid worden: het hangt geheel af van de situatie.

Meestal heeft de verdeeling niet plaats, omdat de erflater reeds tijdens zijn leven over zijn goederen een schikking heeft getroffen. De schikking kan zijn van drieërlei aard:

a) *de aanwijzing bij het leven;* hierbij gaat men aldus te werk:

A heeft bijvoorbeeld drie kinderen, een zoon B, een dochter C, en een zoon D. A heeft verder een erf plus huis, een tuin, en 4 koeien. Bij zijn leven nog zegt A aan zijn kinderen, dat B *„dapat''* den tuin, dat C *„dapat''* het erf plus huis, en dat D *„dapat''* de 4 koeien. Deze aanwijzingen geschiedt niet ten overstaan van de adathoofden. Slechts de betrokken erfgenamen weten welke goederen zij ieder *„dapat''*.

Met dat *„dapat''* gaat het recht van A nog niet over. A mag nog steeds over de goederen beschikken. Verkoopt A de vier koeien, dan

wordt een deel van den koopprijs gegeven aan D. Zoo ook mag A te allen tijde het huis en erf of den tuin verkoopen. Hij heeft daarvoor geen toestemming noodig van de dochter of den zoon, die de goederen heeft *„dapat"*. Wel is noodig een medeweten van de(n) betrokkene, omdat zij (of hij) recht heeft op een deel van de opbrengst.

De kinderen worden pas inlandsch bezitter van de aangewezen goederen, wanneer A doodgaat. Stel dat de 4 koeien bij het leven van A door hem zijn verkocht voor *f* 200, en dat hij hiervan *f* 50 aan D heeft gegeven; dan wordt het tekort in redelijke verhouding door zijn broer en zuster aangevuld. Degene wiens aangewezen aandeel werd verkocht heeft dus een vordering tot aanvulling op zijn mede-erfgenamen. Deze vorderingen hebben echter niets uitstaande met het erfrecht: ze zijn gewone schuldvorderingen, behooren dus niet tot het gebied van het erfrecht, maar louter tot het schuldenrecht. Want de aangewezen goederen behooren bij den dood van A niet tot zijn nalatenschap. Door den dood van A wordt de aangewezen persoon definitief inlandsch bezitter van de aangewezen goederen. Het verschil met de toescheiding tijdens het leven, is, dat de toescheiding den betrokken persoon terstond tot inlandsch bezitter maakt, maar bij de aanwijzing wordt hij pas definitief inlandsch bezitter met den dood van den aanwijzer. Tijdens het leven van dezen zijn de bevoordeelden dus op bepaalde wijze medegerechtigden.

Deze *„dapat"*-methode werd mij in Merigi medegedeeld met aanwijzing van de familie, door wie ze was toegepast. In de Sindang schijnt ze ook voor te komen.

b) *de overal bekende toescheiding.* Als grondslag voor de toescheiding wordt niet genomen een mathematische gelijkheid, maar een practische en tevens ideëele gelijkwaardigheid. Het geslacht en de geaardheid der kinderen hebben daarbij invloed. Zoo krijgt de zoon, die veel voelt voor den landbouw het vee of den tuin, de zoon die handel wil drijven krijgt het geld, de *gerobak* of de auto, de dochters krijgen de sieraden.

Ontevredenheid over de portie's moet bij de toescheiding zelf uitgevochten worden, doch kan na den dood van den toescheider niet meer tot een geschil leiden. Zoo noodig wordt de toescheiding *terang* gemaakt voor de adathoofden, bijvoorbeeld de toescheiding van een tuin, erf of huis, waardoor verandering komt in de gege-

vens in de *boekoe-djiwa* (noodig voor den belastingaanslag).

Door de toescheiding worden eventueele erfrechtsgeschillen afgesneden. De kosten voor de studie van een zoon of dochter, die elders de H. I. S. of een hoogere school bezoekt, worden beschouwd als toegescheiden gelden.

c) *de imanat;* deze kan alleen geschieden, wanneer men zijn einde voelt naderen; daarbij regelt men de portie's van zijn erfgenamen, die niet het recht hebben om de wijze der verdeeling te bestrijden, dan na den dood van den erflater. Het recht gaat pas over met den dood van den erflater. De grondslag der verdeeling is dezelfde als bij de toescheiding. Is men niet tevreden over de wijze der verdeeling, en wendt men zich tot den rechter, dan zal de rechter een nieuwe wijze van verdeeling overeenkomstig het adatrecht bepalen. Slechts in dat geval zou de *imanat* kunnen uitloopen op een rekenkundige verdeeling der nalatenschap, maar zoo'n geval heeft zich nog nooit voorgedaan.

Voor de geldigheid van een *imanat* is vereischt de aanwezigheid van twee getuigen die niet tevens zijn de bevoordeelden zelf. Meestal pleegt men de *imanat* uit te spreken in aanwezigheid van familieleden. Zooveel mogelijk worden daarbij de *toeo-toeo koetai* geroepen.

Regelt men de wijze der verdeeling op schrift, dan heet dit schrift *soerat-wasiat.* In de Sindang heet het *perdjandjian.* De *soerat-wasiat* komt wel zoo nu en dan voor; in Seloepoe Redjang is één geval bekend, maar de *soerat-wasiat* zelf heb ik niet in handen kunnen krijgen. Behalve de wijze der verdeeling, kan de *soerat-wasiat* nog andere dingen bevatten, bijvoorbeeld de aanwijzing van de begraafplaats, dat na de begrafenis een *koer'an*-lezer zeven dagen en zeven nachten op het graf de *koer'an* moet lezen, verder een preek, hoe de dochter zich moet gedragen, of levenslessen voor den zoon, wanneer hij een meisje uitkiest tot vrouw. Als sanctie voor het een of ander kan nog in de *soerat-wasiat* een vloek uitgesproken worden.

Voor de geldigheid van een *soerat-wasiat* worden geen vereischten genoemd. Men kan het testament in zijn eentje opstellen en zelf op de een of andere plaats bewaren. Men kan ook den inhoud bekend maken aan de adathoofden. Is men niet tevreden over de wijze van verdeeling, voorgeschreven in de *soerat-wasiat,* dan kan men na den dood van den opsteller ten allen tijde zich wenden tot den rechter, die dan de noodige veranderingen volgens het adatrecht

mag bevelen. Bij *soerat-wasiat* kan men dus niet dwingend wijziging brengen in het adat-erfrecht.

Doch eenige jurisprudentie betreffende de aanwijzing (*„dapat''*), toescheiding, *imanat* en *soerat-wasiat* bestaat voor zoover bekend niet. Veelal onderwerpt men zich aan de getroffen regeling, en mocht er een geschil rijzen, dan wordt het binnen den engen familiekring uitgevochten. Men is *maloe* om den inwendigen toestand binnen de familie bloot te leggen. Wat hier in het geschrift over het Redjangsche erfrecht wordt verteld is nagenoeg geheel geabstraheerd uit de Redjangsche rechtspractijk binnen de *soekoe*, waaruit het rechtsbewustzijn blijkt. Er is dus wel practijk, er zijn wel gevallen voorgekomen, maar al die rechtsfeiten zijn verborgen in den schoot der *soekoe*. Die rechtsfeiten zelf komen niet gemakkelijk los, wanneer men er naar vraagt. Het is verkeerd om naar rechtsregelen te vragen, omdat geabstraheerde rechtsregelen ons vaak bedriegen. U hebt dus gelijk, wanneer U mij naar rechtsfeiten laat zoeken. Ik heb daarom in de allereerste plaats naar rechtsfeiten gezocht,- er zijn rechtsfeiten, maar ze worden voor mij geheim gehouden. Eens ben ik bijna een „geheim'' te weten gekomen in een gesprek met een bejaard man, maar weldra kwam er een neef bij zitten en deze beknorde zijn oom in het Redjangsch, en de oom, met wien ik zoo gezellig zat te praten, gaf toen een andere wending aan het gesprek. Dezelfde ervaring heb ik ook elders opgedaan. Ik krijg de overtuiging dat het de beste methode van rechtsonderzoek is om onder vier oogen met iemand te praten. Maar dit is zeer lastig uit te voeren, omdat een gast in de *doesoen* zeer gauw in de gaten valt. Een neef, oom, broer of vriend komt al gauw zich voegen, en dan is het uit met de intimiteit. Hun verzoeken om weg te gaan is de grootste stommiteit die een onderzoeker kan begaan. Want daardoor heeft men de kans om voor *„pelisi''* of *„resersi''* aangezien te worden, en dan loopt het geheele onderzoek spaak.

Omdat ik niet rechtsstreeks naar de feiten kan vragen, veranderde ik mijn tactiek van ondervraging. Ik trok me voor een week of drie terug om mij te beraden. Na afloop van mijn beraad kom ik weer te voorschijn met een reeks uitgewerkte casuspositie's. Alle mogelijke gevallen, die ik maar kan uitdenken, gebruik ik als zoovele illustratie's om de beslissingen in soortgelijke gevallen te weten te komen en zoodoende de regelen te kunnen begrijpen. Vaak hoor ik uitroepen van verbazing en hilariteit: de illustratie's komen in con-

tact met de verborgen rechtsfeiten. Dan praten ze door elkaar, den een of anderen persoon besprekende. Na hun onderlinge bespreking in het Redjangsch van de casuspositie vertellen ze me dan de haar beheerschende rechtsregelen. Ik heb de overtuiging dat de gegeven oplossingen zuiver zijn gevormd, omdat de ondervraagde *doesoen*-lieden (van 10 tot 30 personen in aantal voor elke *doesoen* — bij het begin van de ondervraging waren er gewoonlijk 5 tot 8 personen aanwezig, in een kwartier steeg hun aantal, soms tot bijna 40) zich niet geneerden om met elkaar vrijelijk te debatteeren. Vóór de ondervraging had ik den betrokken *pasirah* geinstrueerd, hoe hij zich moest houden. Hij mocht geenerlei invloed trachten uit te oefenen. Hij moest zich beperken tot het beter formuleeren van mijn vragen indien zulks noodig bleek, voor het overige alles overlatende aan het vrije debat der eenvoudige *doesoen*-lieden. De adathoofden stellen zeer groot belang in mijn werk, omdat ze als rechters het nut daarvan inzien. Daarom wordt het onderzoek vergemakkelijkt. De *pasirah* zeggen me: „Wat nu niet gebeurt, kan morgen gebeuren, omdat de maatschappij nu heel snel groeit. Het is beter om nu te denken, dan straks voor de *rapat*". Het onderzoek had meestal 's avond plaats, onder het drinken van koffie en het nuttigen van *doesoen*-gebakjes. Ik heb opgemerkt dat de koffie en de gebakjes een belangrijk factor vormen als sleutel om den mond te openen. Overdag zijn de *doesoen*-lieden veelal in hun *ladang* bezig. Verder werd de intimiteit van de bijeenkomst verhoogd door het feit dat ik me op dezelfde wijze kleedde als de *doesoen*-lui zelf, zoodat ze niet een mijnheer in hun midden hadden, maar een doodgewonen *„anak si Anoe"* (den zoon van Dinges). Groote moeilijkheden heb ik ondervonden van de zoogenaamde *adat*-kenners, omdat ze de eenvoudigen steeds overdonderen met hun versteende kennis van de oude adat. Ik vrees, dat mijn voorgangers in rechtsonderzoekingen te veel in contact zijn gekomen met deze adatkenners, die werkelijk als wandelende encyclopaedieën kunnen beschouwd worden van de adat der voorouders, terwijl ik juist gekomen ben om de *adat jang sekarang* te weten. Ik zei hun, dat ik ook op de hoogte was van de oude adat, legde hun uit aan de hand van voorbeelden dat de oude adat niet de tegenwoordige was, en dat het doel mijner komst juist was om deze tegenwoordige adat te leeren kennen. Ik zei hun, dat ik hen heb uitgenoodigd speciaal om te controleeren in hoeverre de tegenwoordige adat van de oude was gaan afwijken en

dat ik het zeer op prijs stelde wanneer zij me op die afwijkingen attendeerden. Daarmee kwamen de eenvoudigen vanzelf op den voorgrond en onze zoogenaamde adatkenners geraakten op den achtergrond om spoedig weer op den voorgrond te treden om te helpen inlichten hoe het nu was. Er zijn echter ook wel adatkenners, die beweren wilden, dat wat zij vertelden ook nu nog algemeene toepassing vond. Dit zijn de gevaarlijksten onder de adatkenners, omdat er een suggestieve kracht van hen uitgaat, die zelfs den *pasirah* op een dwaalspoor kan leiden. Zoo'n adatkenner, die niets wil weten van *„adat baroe''*, heb ik ook eens aangetroffen. De man was in staat, de massa te suggereeren, ook de aanzienlijksten onder hen. Ook ik heb zijn suggestieven invloed gevoeld. Eén ganschen dag heeft hij mijn onderzoek in de war gestuurd. Tenslotte zei ik: „Best, vader, maar.... ofschoon ik U niet geloof, absoluut niet geloof, op grond van mijn ervaringen in andere marga's, zal ik desniettemin wat U mij nu verteld hebt, in overweging nemen. Maar ik vrees, vader, dat U vanavond zelf zal inzien dat U ongelijk hebt, want ik zal onzen *pasirah* verzoeken om lieden uit Uw *doesoen* hier te ontbieden, van welke personen U beweert dat zij Uw meening zullen deelen. Neem vanavond een scherp kapmes mee, en U mag mijn ooren afsnijden als U gelijk hebt''. Op dien avond verzamelde de *pasirah* opnieuw *doesoen*-lieden in zijn huis, waaronder velen van de *doesoen* van onzen adatkenner, wien bovendien de vrijheid was gegeven om eigen menschen uit te noodigen. Dezelfde vraagpunten werden voorgelegd en waarlijk.... onze adatkenner stond alleen, kroop weg in een hoekje. Nu is het merkwaardige dat juist deze man mij door een paar bestuursambtenaren en ook door den *pasirah* aangewezen was als één der beste adatkenners van de streek. Toen ik aankwam, geintroduceerd door den assistent-demang, was onze adatkenner de eerste persoon die door den *pasirah* mij werd voorgesteld als *de* man op het gebied van het adatrecht, die reeds vele inlichtingen heeft verschaft aan mijn voorgangers in rechtsonderzoekingen. Hij is dus een veel gezochte persoon, vandaar zijn arrogante zelfbewustheid. De geringe innerlijke waarde van zijn beweringen bleek mij uit de vergelijking met mijn gegevens van elders, en door de reactie der eenvoudige omstanders, wier welsprekende mimiek niet kon worden misverstaan.

Meer kan ik over de methode bij mijn onderzoek gevolgd niet vertellen; elk moment heeft zijn bijzondere eischen. Het punt, waar

ik heel streng op let, is dat men mij voor niets anders zal aanzien dan voor den zoon van mijn vader, een rondtrekkend student, die het Redjangsche adatrecht noodig heeft voor zijn examen.

Als een hoofdregel van Redjangsch erfrecht, moet worden voorop gesteld, dat bij den dood van een der echtgenooten met achterlating van kinderen, er geen sprake zal zijn van verdeeling der erfenis zoolang de andere echtgenoot(e) nog leeft. Hij (of zij) beheert dan de *pesoearangan* en de *penggadisan* van zijn vrouw (of de *pemboedjangan* van haar man) ten behoeve van de kinderen. Indien het de moeder is, die in leven is gebleven, en er is een zoon (of een oudste zoon bij meerdere zoons) dan gaat het beheer al zeer spoedig over op dezen zoon, zoodra hij daartoe in staat wordt geacht. De moeder staat dan naast hem als zijn raadgeefster met wie hij overleg pleegt bij beheer en beschikking. De zoon wordt dan in het gezin beschouwd als in de plaats te zijn getreden van den overleden vader. De beheerende zoon wordt niet beschouwd als erfgenaam van zijn overleden vader, maar wordt als vader zelf beschouwd.

De moeder, onverschillig hoe de huwelijksvorm is geweest tusschen haar en haar overleden man, onderwerpt zich aan den wil van den beheerenden zoon, zoo ook de jongere broeders en alle zusters. Gemeenschappelijk overleg wordt wel vereischt, maar de moeder is slechts raadgeefster. Ook naar de meening van de zusters en de jongere broers wordt gevraagd indien ze oud genoeg zijn om in het beraad te worden betrokken, maar de uiteindelijke beslissing wordt toch door den oudsten zoon genomen. De oudste zoon verzorgt zijn moeder, zijn broers en zijn zusters. De liefde voor zijn moeder is de eenige rem in zijn alleenheerschappij, welke liefde hem vaak noopt om zich te onderwerpen aan haar wil. De oudste zoon huwelijkt zijn broers en zusters uit, ontvangt de *wang adat* voor zijn zusters en betaalt indien noodig de *wang adat* voor zijn broers.

Na den dood ook van de(n) overblijvende(n) echtgenoot(e) valt het gezin uit elkaar. Of de oudste zoon dan nog den scepter zwaait over zijn broeders en zusters hangt af van de situatie. Indien alle broers en zusters zijn uitgehuwelijkt, valt er voor den oudsten zoon niets meer te regeeren, al behoudt hij nog steeds het overwicht. Hij blijft regeeren, wanneer er nog broeders en zusters te verzorgen zijn, totdat deze zelfstandig zijn geworden en zich los hebben gemaakt van hun oudsten broer. Van een verdeeling der nalatenschap

der ouders, indien er nog een nalatenschap te verdeelen is, valt niets te bespeuren. De zusters, die getrouwd zijn volgens de adat *djoedjoer* trekken weg met een bundeltje uitzet. De *tambik-anak*-broeders trekken weg naar het huis van hun vrouwen met een houten of ijzeren koffertje of ook soms met een gewone *boengkoesan*. Zoo ook de broeders en zusters, die getrouwd zijn volgens de adat *semendo-radjo-radjo*, indien ze van het ouderlijk huis wegtrekken. Alles laten ze achter bij den broeder, die een bruidschat-huwelijk heeft gesloten, of bij de zuster, die een *semendo-ambil-anak*-huwelijk aanging. Niets wordt verdeeld. Want men denkt zoo: „Aan een huwelijk kan een einde komen, mijn bloedverwantschap kan zelfs door den dood niet worden vernietigd. Waarom zou ik om verdeeling vragen? Mocht het mij in den vreemde niet goed gaan, dan kom ik terug bij mijn ouderen broer of oudere zuster, of bij mijn oudsten broer, die mij tot vader is geweest''. Zoo laat men dus alles achter bij degenen die thuis zijn. Mocht men tot verdeeling overgaan, dan is het steeds omdat de oudste zoon het graag wilde, en dan onderwerpt men zich aan zijn wet, het niet zoo erg vindende wanneer men minder krijgt dan een ander. Want bij zoo'n verdeeling wordt gelet op de economische positie van een ieder op het moment der verdeeling. Wie reeds door eigen arbeid economisch krachtig is krijgt minder dan iemand, die economisch zwakker staat. Verder vraagt men zich af bij wie(n) een bepaald goed het best in handen is, men let dus op de geaardheid van een ieder in verband met het karakter van het goed.

Een verdeeling naar het strenge recht komt eerst te pas wanneer de verhouding tusschen broeders en zusters, om de een of andere reden, ernstig verstoord is, wat echter heel zelden voorkomt. Een verdeeling volgens het recht kan ook noodzakelijk zijn wanneer iemand in het huwelijk is overleden zonder achterlating van nakomelingen. Zijn familie komt dan zijn nalatenschap opeischen. Een voorbeeld daarvan is te vinden in het *marga-rapat*-vonnis van Seloepoe-Redjang, in hooger beroep behandeld in het vonnis van de Groote-Rapat te Tjoeroep van 6 Juli 1932, en in het na herbehandeling gewezen vonnis van dezelfde Groote-Rapat van 11 Februari 1933. De familie van den man stelde een eisch in tegen de weduwe, om de helft van de *pesoearangan* af te staan. Daar het een *semendo-ambil-anak*-huwelijk *jang beradat (penoeh)* betreft, geeft de rechter de familie van den man gelijk en wordt boedelbeschrijving en ver-

deeling bevolen.

In de volgende bladzijden zal nu alleen beschreven worden wat, voor zoover ik weet, het recht verlangt bij de verdeeling eener nalatenschap.

Als hoofdbeginselen gelden de volgende:

I. Een vrouw, die getrouwd is volgens de adat *djoedjoer* erft niet van haar familie, noch erft haar familie van haar. Na den dood van haar man erft zij van haar mansfamilie en erft deze van haar.

II. De *tambik-anak*-man heeft erfrecht op de goederen zijner familie, uitgezonderd in de marga Merigi en aan deze marga grenzende deelen van de marga's Seloepoe-Redjang en Bermani-Oeloe. Of zijn familie wel van hem mag erven, hangt af van het bedrag der *pelapik;* zoo is het ook in Merigi. Na den dood van zijn vrouw erft hij van zijn vrouwsfamilie en erft deze van hem.

III. In het algemeen moet men *soekoe*-genoot zijn van den erflater, wil men als erfgenaam kunnen optreden.

IV. Al is men erfgenaam, daarom is men nog niet bevoegd de erfgoederen tot zich te nemen. Daartoe bevoegd is alleen hij, die *doesoen*-genoot is van den erflater, dat is degene, die metterwoon gevestigd is in de *doesoen* van den erflater, uitgezonderd in de Sindang en in Bermani-Ilir, waar de elders gevestigden ook goederen tot zich mogen nemen.

V. De verdeeling is alleen toegestaan wanneer daardoor de belangen van familieleden, die nog niet of niet meer in staat zijn om zelf den kost te verdienen, niet geschaad worden, omdat de nalatenschap in de allereerste plaats moet dienen tot onderhoud van zoodanige personen.

VI. In het algemeen geschiedt de verdeeling onder erfgenamen van dezelfde soort op basis van gelijkheid. In Merigi echter varieert de grootte van iemands deel naar zijn ouderdom, het oudere kind krijgt meer dan het jongere, terwijl elders, zooals in Bermani-Ilir het deel van een dochter minder is dan het deel van een zoon.

VII. De volgorde waarin men erft is aldus: In de allereerste plaats komen als erfgenamen in aanmerking de kinderen van den erflater. Zijn er geen kinderen dan komen de verdere na-

komelingen van den erflater aan de beurt, met dien verstande, dat de kinderen van een vooroverleden nakomeling het erfdeel, dat deze zou verkregen hebben ware hij in leven, onder elkaar verdeelen. Zijn er geen nakomelingen, dan erven de ouders, of de langstlevende vader of moeder, van den erflater. Zijn er geen ouders dan erven de broeders en zusters van den erflater, met dien verstande dat een vooroverleden broer of zuster vervangen wordt door zijn of haar kinderen of verdere nakomelingen. Zijn er geen broers en zusters met hun nakomelingen, dan komt de erfenis toe aan de grootouders, of aan de(n) langstlevende(n) grootvader of grootmoeder, van den erflater. Zijn de grootouders er niet dan erven de ooms en tantes van den overledene, met dien verstande dat een vooroverleden oom of tante vervangen wordt door zijn of haar kinderen of verder nakomelingen. Op dezelfde wijze gaat men voort.

Trachten we nu deze grondbeginselen in details uit te werken.

1. Sterft een ongetrouwd persoon zonder eenig bloedverwant achter te laten, dan komt zijn nalatenschap aan de rechtsgemeenschap toe, dat is de territoriale marga. Het margahoofd bepaalt met de *toeo-toeo-koetĕui* van de *doesoen*, waar de erfenis is opengevallen ,hoe de goederen ten algemeenen nutte moeten worden aangewend. In dit opzicht verstaat Bermani-Ilir onder „ten algemeenen nutte" alleen de zoogenaamde *„amal djeriah"*, dat is ten behoeve van bedehuizen en godsdienst-onderwijs. Betrof dit geval een echte Redjanger dan zou het beteekenen het uitsterven van zijn *soekoe*, wat voor een Redjanger ondenkbaar is, zoodat dit geval alleen kan zien op een vreemdeling, die in een Redjangsche marga is geïmmigreerd.

2. Heeft de overledene zonder verwanten een echtgenoot(e) dan erft die alles.

3. Indien iemand zonder bloedverwanten is overleden, doch meer dan één vrouw nalaat, dan kan er een kwestie rijzen over zijn *pemboedjangan*. Over de *pesoearangan* kan er geen geschil ontstaan, omdat de overledene in elk zijner huwelijken een afzonderlijke *pesoearangan* heeft. Elk der *pesoearangan* komt dan toe in haar geheel aan de betrokken langstlevende echtgenoote.

Merigi wil nu de *pemboedjangan* van den overledene alleen geven aan die echtgenoote(n), met wie de overledene volgens de adat

djoedjoer getrouwd was, want na den dood van den man, treedt de *djoedjoer*-vrouw in zijn plaats op. Is deze vrouw vooroverleden, dan krijgen bij plaatsvervanging haar kinderen de *pemboedjangan* van den stiefvader. Elders wil men de *pemboedjangan* van den overledene gelijkelijk verdeelen onder alle weduwen, onverschillig hoe de huwelijksvorm is geweest, en indien één der vrouwen is vóóroverleden dan krijgen haar kinderen bij wijze van plaatsvervanging het deel dat zij zou verkregen hebben ware zij in leven. Zoo is men van meening in Bermani-Oeloe, in Seloepoe-Redjang, in de Sindang en in Bermani-Ilir. Alleen de *pangeran* van Bermani-Ilir is het niet eens met de zienswijze van zijn lieden; hij wil alles geven aan de vrouw met wie de overledene het eerst huwde, onverschillig hoe haar huwelijksvorm is geweest en indien zij zelf is vóóroverleden dan wordt zij door haar kinderen vervangen.

Hoe het ook zij, één ding komt duidelijk vast te staan, dat de stiefkinderen van den polygamen man, die zonder bloedverwanten is overleden, zijn erfgenamen kunnen zijn, mits hun moeder in haar huwelijk met hem is vóóroverleden.

4. Ten aanzien van de stiefkinderen van de *djoedjoer*-vrouw, die zonder bloedverwanten is overleden, staat het vast, dat zij na haar dood haar erfgenamen zijn, mits hun vader in zijn huwelijk met haar is vóóroverleden. Zijn er geen stiefkinderen of nakomelingen van dezen, dan zijn haar erfgenamen die personen uit haar mansfamilie, die in graad van bloedverwantschap het dichtst staan tot haar vóóroverleden man. Dit geval staat dan op één lijn met het geval, dat een zuster van den man ongetrouwd en kinderloos is overleden.

5. Op dezelfde wijze zijn de stiefkinderen van den monogamen *tambik-anak*-man, die zonder bloedverwanten is overleden, zijn volle erfgenamen, mits hun moeder in haar huwelijk met hem is vóóroverleden. Want na den dood van hun moeder, treedt de man in haar plaats op (dezelfde ratio als in het *djoedjoer*-huwelijk). Zijn er geen stiefkinderen of hun nakomelingen dan erven de bloedverwanten van de vrouw, die in graad van bloedverwantschap het dichtst tot haar staan. Het geval is dan hetzelfde als of de broer van de vrouw ongetrouwd en kinderloos is overleden.

6. De stiefkinderen van den man, die met hun overleden moeder volgens de adat *djoedjoer* is getrouwd, zijn althans in Merigi zijn erfgenamen, wanneer hij zonder bloedverwanten is overleden. In de

andere marga's zijn ze alleen zijn erfgenamen, wanneer ze door hem zijn grootgebracht (de positie hebben als die van een *anak-peliharo)*.

Hetzelfde kan men zeggen ten aanzien van de stiefkinderen van de vrouw, die met hun vooroverleden vader volgens de adat *semendo-ambil-anak-tidak-beradat* is getrouwd geweest, wanneer zij zonder bloedverwanten overlijdt.

In beide gevallen heeft de rechtsgemeenschap de neiging om een deel van de erfenis op te eischen.

7. De stiefkinderen van den man (of van de vrouw), die zonder bloedverwanten in een *semendo-radjo-radjo*-huwelijk is overleden na den dood van zijn vrouw (of van haar man) zijn ten volle zijn (of haar) erfgenamen, indien hij altijd bij zijn vrouw of haar familie heeft gewoond, zoodat zijn huwelijk op een *semendo-ambil-anak*-huwelijk lijkt, (of indien zij altijd bij haar man of zijn familie heeft gewoond, zoodat haar huwelijk op een *djoedjoer*-huwelijk lijkt).

Anders zijn ze alleen zijn (of haar) erfgenamen, indien zij bij den dood van hun moeder (of van hun vader) niet reeds de helft van de *pesoearangan* als de nalatenschap van hun moeder (of van hun vader) hebben opgeëischt en verkregen.

Deze laatste oplossing geldt ook met betrekking tot het *semendo-ambil-anak*-huwelijk *jang beradat*.

8. In al de gevallen, dat het stiefkind niets krijgt, of slechts een deel krijgt, wordt de nalatenschap voor het geheel of voor de rest door de rechtsgemeenschap verkregen.

9. De stiefkinderen van de vrouw, die na den dood van haar man, met wien zij volgens de adat *djoedjoer* getrouwd is geweest, een *semendo-ambil-anak*-huwelijk heeft gesloten, behouden hun erfrecht op haar nalatenschap, mocht zij in het *semendo-ambil-anak*-huwelijk komen te overlijden zonder bloedverwanten achter te laten. De *tambik-anak*-man heeft alleen recht op dat deel van de *pesoearangan* (tijdens zijn huwelijk ontstaan) waarop de grootte van zijn *pelapik* hem recht geeft. Sluit zij daarentegen een *djoedjoer*-huwelijk, dan verliezen bovenbedoelde stiefkinderen hun erfrecht.

Is haar nieuwe huwelijk volgens de adat *semendo-radjo-radjo*, dan behouden ze hun erfrecht, indien de man bij zijn vrouw is komen inwonen; is de vrouw hem gevolgd, dan staat haar huwelijk gelijk met een *djoedjoer*-huwelijk, waardoor de man alleen haar

erfgenaam wordt; behoudens het recht van den man op de helft van zijn *pesoearangan*.

10. De stiefkinderen van den man, die na den dood van zijn vrouw, met wie hij volgens de *adat-semendo-ambil-anak-jang-tidak-beradat* getrouwd is geweest, een *djoedjoer*-huwelijk heeft gesloten, behouden hun erfrecht op zijn nalatenschap, mocht hij in het *djoedjoer*-huwelijk zonder bloedverwanten achter te laten, komen te overlijden. De vrouw krijgt echter de geheele *pesoearangan*, die tijdens haar *djoedjoer*-huwelijk is ontstaan. Hetzelfde geldt, wanneer hij een *semendo-radjo-radjo*-huwelijk heeft gesloten en de vrouw bij hem is komen inwonen. Volgt daarentegen de man zijn vrouw of sluit hij een *semendo-ambil-anak*-huwelijk, dan staat hem zulks vrij, mits hij alles achterlaat bij de familie van zijn weduwe en slechts zijn kleeren meeneemt. In dit laatste geval erft de familie van zijn weduwe niet meer van hem.

Is zijn huwelijk met zijn weduwe geweest volgens de adat *semendo-ambil-anak-jang-beradat*, dan mag hij in het bovenbedoelde geval het deel van de *pesoearangan* waarop hij recht heeft overeenkomstig zijn *pelapik* medenemen. Dit valt dan in zijn *pemboedjangan*. Sterft hij in zijn nieuwe huwelijk, dan wordt weliswaar de *pesoearangan* in dit huwelijk door zijn *bini-moeda* verkregen, maar ten aanzien van de *pemboedjangan* bestaat dan weer dezelfde kwestie als wij reeds hebben ontmoet in het geval, dat hij zonder bloedverwanten is overleden en meer dan een vrouw nalaat. Volgens Merigi zou dan in dit geval de *pemboedjangan* geheel toekomen aan de rechtsgemeenschap, omdat noch zijn eerste noch zijn tweede huwelijk gesloten was volgens de *adat djoedjoer*. Elders zou dan de *pemboedjangan* verdeeld moeten worden tusschen de stiefkinderen van het eerste huwelijk en zijn weduwe uit het tweede huwelijk, terwijl de *pangeran* van Bermani-Ilir alles wil geven aan de stiefkinderen van het eerste huwelijk, als zijnde de kinderen van de *bini-toea*.

11. Alle kwestie's in verband met het erfrecht van het stiefkind, worden afgesneden, wanneer in bovenvermelde en dergelijke gevallen de man (of de vrouw), die geen bloedverwanten heeft, zijn (of haar) stiefkind adopteert. Zoo als we reeds weten, (boven bl. 181) geschiedt deze adoptie op eenvoudiger wijze dan de gewone adoptie, omdat voor de adoptie van het stiefkind geen geit is verschuldigd; men kan volstaan met *menjerawo* alleen.

Als hoofdvereischte wordt gevorderd de toestemming van de ouders van het stiefkind.

In Bermani-Ilir heet het instituut *„menetapkan-djoerai"*. In Merigi en Seloepoe Redjang heet het *„minai-* (of *minta'-*) *anak-tiri"*, terwijl in de Sindang en in Bermani-Oeloe hetzelfde instituut den naam heeft van *„menegak-djoerai"*.

Bij de inleidende behandeling van dit instituut (boven bl. 181) heb ik, met het oog op de uitéénloopende benamingen, den term *moelang-djoerai* gebezigd. Dezen term heb ik ontleend aan het boven bl. 194 genoemde vonnis van Seloepoe-Redjang.

Terwijl in Lebong, de man, die met de vrouw getrouwd is volgens de *adat-semendo-ambil-anak*, en de vrouw, die met den man getrouwd is volgens de *adat-djoedjoer*, geen *moelang-djoerai* mogen vragen, kent men in de Sindang, Merigi en Bermani-Ilir in dat opzicht geen enkele beperking.

In Seloepoe-Redjang mag echter in tegenstelling tot Lebong, de *tambik-anak*-man wel *moelang-djoerai* vragen. Men kent hier dus slechts één beperking: met betrekking tot de ge*djoedjoer*de vrouw. Alleen deze mag in Seloepoe-Redjang geen gebruik maken van het instituut.

De grootste beperking bestaat in Bermani-Oeloe. Men laat hier slechts twee gevallen toe: ten faveure van den man, die getrouwd is volgens de *adat djoedjoer* en ten faveure van de vrouw, die getrouwd is volgens de *adat-semendo-ambil-anak*.

De positie van een aldus tot kind aangenomen stiefkind is dezelfde als de positie van het adoptief kind. Ook wanneer het huwelijk van zijn stiefvader (stiefmoeder) met zijn moeder (vader) tijdens leven is ontbonden, behoudt het geadopteerde stiefkind zijn erfrecht op de nalatenschap van zijn stiefvader (stiefmoeder).

12. Ware met den dood van iemand zijn *soekoe* (*soembai*, *kampoeng*) uitgestorven, dan zou men daarom alleen nog niet kunnen zeggen, dat hij zonder erfgenaam is overleden, want buiten zijn *soekoe* kan hij nog bloedverwanten hebben, die tot vreemde *soekoe* behooren, bijvoorbeeld de nakomelingen van een vooroverleden dochter of nicht, die getrouwd was volgens de *adat djoedjoer*, of de nakomelingen van een vooroverleden zoon of neef, die getrouwd was volgens de *adat semendo-ambil-anak-tidak-beradat*. De erfenis zou dan toekomen aan deze bloedverwanten niet-*soekoe*-genooten. Zijn naaste bloedverwant is dan zijn erfgenaam. Zijn er verschillende

personen in denzelfden naasten graad van bloedverwantschap, dan erven ze gezamenlijk. De plaats van vestiging of de huwelijksvorm van de betrokken erfgenamen leveren dan geen bezwaar meer op om de erfenis te ontvangen, want een onderscheid in dat opzicht heeft geen zin, nu de erfenis verkregen zou worden door een niet-*soekoe*-genoot. Een grens in de graden van bloedverwantschap kent men niet. Doch practisch zorgt een ieder, wiens *soekoe* dreigt uit te sterven, voor aanvulling door middel van *menegak-djoerai* (*minai-djoeĕui*). Door *menegak-djoerai* wordt een bloedverwant-niet-*soekoe*-genoot een *soekoe*-genoot en alsdus sluit hij alle andere gewone bloedverwanten uit.

De term *menegak-djoerai* komt alléén voor in Bermani-Oeloe. Bij de inleidende behandeling van dit instituut heb ik alleen den term „*menegak-djoerai*" gebezigd, omdat ik in Bermani-Oeloe voor het eerst met dit instituut kennis heb gemaakt. In Bermani-Oeloe verstaat men dus twee dingen onder *menegak-djoerai*, namelijk de adoptie van het stiefkind, en het maken van een bloedverwant-niet-*soekoe*-genoot tot een *soekoe*-genoot.

In Bermani-Ilir, Merigi en Sindang kent men daarvoor den term *mintak-djoerai* of *minai-djoeĕui*. In Seloepoe-Redjang gebruikt men echter den term „*moelang djoerai*". Ik blijf het maar *menegak-djoerai* noemen.

Menegak-djoerai is verplicht, wanneer met den dood van iemand zijn *soekoe* zal uitsterven. Daarvoor komt in de eerste plaats in aanmerking een kind van een overleden mannelijk-bloedverwant-*soekoe*-genoot, die getrouwd is geweest volgens de *adat-semendo-ambil-anak*, en wiens *pelapik* geen recht kan geven op een *djoerai*, want geeft dit huwelijk wel recht op een *djoerai*, — en zijn er *djoerai* uit dat huwelijk voortgesproten, — dan is immers één hunner ten minste *soekoe*-genoot(e) en een eenig *soekoe*-genoot(e) is altijd erfgenaam (erfgename), onverschillig hoe zijn (haar) huwelijksvorm is en onverschillig waar hij (zij) gevestigd is.

Is er geen enkele nakomeling van een overleden mannelijk bloedverwant-*soekoe*-genoot, die getrouwd was volgens de *adat-semendo-ambil-anak*, dan kan pas in aanmerking komen voor *menegak-djoerai* een kind van een overleden vrouwelijk bloedverwant-*soekoe*-genoote, die getrouwd is geweest volgens de *adat djoedjoer*.

Terwijl de vrouwsfamilie van den overleden *tambik-anak*-bloedverwant-*soekoe*-genoot verplicht is om het verzoek om *menegak-*

djoerai toe te staan, is de mansfamilie van de overleden *djoedjoer*-vrouw-*soekoe*-genoote echter daartoe niet verplicht: haar mansfamilie kan dus weigeren.

Kan een zoodanig kind als bovenbedoeld niet verkregen worden, dan is het uitsterven van de *soekoe* niet meer te voorkomen, ook niet door middel van adoptie van een bloedverwant-niet-*soekoe*-genoot, want de adoptie brengt geen verandering in de *soekoe* van het adoptief kind.

13. Bestaat de *soekoe* nog, maar zijn daarin geen bloedverwanten in de nederdalende linie te vinden, die kunnen erven, dan is daarmee nog niet gezegd dat het vermogen van den erflater verkregen wordt door zijn bloedverwanten-*soekoe*-genooten in de opgaande of in de zijlinie, want als beginsel huldigt men: *poesako toeroen*, dat is de nalatenschap moet zooveel mogelijk verkregen worden door bloedverwanten in de nederdalende linie.

Bekijken we nu den toestand, dat in de neerdalende linie slechts vrouwelijke *soekoe*-genooten aanwezig zijn, die echter alle getrouwd zijn volgens de *adat djoedjoer*. In beginsel erft een ge*djoedjoer*de vrouwelijke nakomeling niet van haar voorgeslacht, maar daarnaast bestaat het beginsel van *poesako toeroen*, dat voorschrijft dat de nalatenschap zooveel mogelijk moet verkregen worden door bloedverwanten in de nederdalende linie. De twee beginselen komen dus met elkaar in conflict.

Welnu, het beginsel van *poesaka-toeroen* doorbreekt het beginsel „de *djoedjoer*-vrouw erft niet van haar familie", indien iemand overlijdt met achterlating van slechts vrouwelijke nakomelingen-*soekoe*-genooten, die echter alle getrouwd zijn volgens de *adat djoedjoer*.

Dat iemand al zijn dochters uithuwelijkt volgens de *adat djoedjoer* is uitgesloten, omdat hij ten minste één van haar bij zich thuis zal houden, en haar daarom uithuwelijkt volgens de *adat-semendo-ambil-anak*. Maar het kàn gebeuren dat iemand bij zijn dood slechts dochters heeft, die getrouwd zijn volgens de *adat-djoedjoer*, omdat de dochters die getrouwd zijn niet volgens de *adat djoedjoer* alle vooroverleden zijn. Indien deze vooroverleden dochters geen kinderen achterlaten, dan heeft de vader dus geen nakomeling, die kan erven, omdat zijn overige dochters getrouwd zijn volgens de *adat-djoedjoer*. Ondanks het feit dat in dit geval alle dochters getrouwd zijn volgens de *adat-djoedjoer*, geldt desniettemin het beginsel *poesako toeroen*.

Indien alle volgens de *adat djoedjoer* getrouwde vrouwelijke nakomelingen-*soekoe*-genooten elders gevestigd zijn dan in de *doesoen* van den erflater, dan wordt, in geval de overledene geen andere bloedverwanten in de nederdalende linie achterlaat, die volgens het adatrecht erfgerechtigd zijn, één der *gedjoedjoer*de vrouwen gevraagd om zich te komen vestigen ter plaatse waar de erfenis is opengevallen. Een oudere dochter geniet voorrang boven een jongere, terwijl een kleindochter-*soekoe*-genoote dan pas in aanmerking komt wanneer er geen enkele dochter aanwezig is of zich bereid heeft verklaard om zich te komen vestigen in de *doesoen* van den erflater.

De *gedjoedjoer*de vrouwelijke nakomeling-*soekoe*-genoote, die gehoor geeft aan de uitnoodiging, wordt dan de eenige erfgename van den erflater. Haar huwelijksvorm blijft ongewijzigd, haar man, die haar is gevolgd, wordt geen *tambik-anak*-man, en haar kinderen blijven *soekoe*-genooten van hun vader. De nalatenschap komt in haar *penggadisan*, en bij haar dood wordt ze op gewone wijze verkregen door haar kinderen, die van haar mogen erven.

Geeft niemand der *gedjoedjoer*de vrouwen gehoor aan de uitnoodiging, dan wordt een kind van één dier vrouwen gevraagd om te dienen als *tegak-djoerai*, waardoor het kind, dat niet is *soekoe*-genoot van den erflater, een nakomeling-*soekoe*-genoot wordt, dat dan als zoodanig de geheele erfenis verkrijgt.

Het is niet verboden om de uitnoodiging aan meer dan een vrouw of zelfs aan allen te richten, ook is het niet verboden om meer dan één kind tot *tegak-djoerai* te nemen.

Het doen van die uitnoodiging, om zich te komen vestigen in de *doesoen* van den erflater, of anders *menegak djoerai*, is echter niet verplicht, maar al is ze rechtens niet verplicht, *haroes* is ze wel (dat is men is daartoe moreel verplicht), uitgezonderd in Merigi waar ze niet alleen moreel maar ook rechtens verplicht is.

De uitnoodiging of anders *menegak-djoerai* is niet meer noodig, wanneer één dier *gedjoedjoer*de vrouwen uit eigen beweging in de *doesoen* van den erflater is teruggekomen om zich daar te vestigen. Gebeurt dit, dan is de teruggekomene met het feit der vestiging vanzelf erfgename geworden en krijgt ze de heele erfenis met uitsluiting van alle erfgenamen in de opgaande en in de zijlinie.

Heeft er geen uitnoodiging of *menegak-djoerai* plaats en is één der vrouwen ook niet uit eigen beweging (zonder uitgenoodigd te

zijn) teruggekeerd, dan wordt pas de nalatenschap verkregen door de erfgenamen in de opgaande of in de zijlinie, maar aan deze personen wordt het als *haroes* gesteld om de bovenbedoelde vrouwen te gedenken, uitgezonderd in de Sindang, waar het niet *haroes* is, maar *wadjib* (rechtens verplicht). Zoo heeft men dus in dit geval in de Sindang een verplichte toebedeeling, waardoor de bedoelde vrouwen een recht op de nalatenschap hebben, maar dit recht wordt niet als *„hak waris"* (erfrecht) beschouwd, maar als *„hak atas pembagian"* (recht op de toebedeeling), want *hak waris* hebben in dit geval de erfgenamen in de opgaande of in de zijlinie. De vraag kan rijzen of het recht dier vrouwen op de toebedeeling soms valt binnen het kader van *„hoekoem hoetang pioetang"*, maar deze vraag wordt met *neen* beantwoord. Men komt hier dus blijkbaar op een gebied, dat gelegen is op de grens tusschen *„hak waris"* en *„hoekoem hoetang pioetang"* (een vervloeiing van erfrecht en schuldenrecht). Ofschoon dit wel merkwaardig is, hoeft het ons echter niet te verwonderen bij een levend en groeiend volksrecht.

De grootte van de toebedeeling waarop bedoelde vrouwen in de Sindang recht hebben is tenminste een vierde van de nalatenschap, maar mag niet meer dan de helft zijn. Hoeveel ze binnen deze grenzen werkelijk krijgen, hangt af van vele wisselende factoren. Men let daarbij op den graad van bloedverwantschap van de erfgenamen in de opgaande of zijlinie, op hun gezindheid tot den erflater, op de verhouding tusschen de mansfamilie der bedoelde vrouwen en den erflater en op nog vele andere dingen al naar gelang de situatie.

Zijn de bedoelde vrouwen bij den dood van den erflater reeds in zijn *doesoen* gevestigd, dan is voor de verkrijging der erfenis slechts noodig een daad van occupatie door middel van het intrekken in de woning van den erflater.

Geschiedt echter de uitnoodiging op formeele wijze, namelijk door bijeenroeping van de *toeo-toeo-kampoeng* met *menjerawo* en het aanbieden van een maaltijd, bij welke gelegenheid bekend wordt gemaakt, dat de vrouw met haar man gebracht zullen worden naar de *doesoen* van den erflater, dan verandert door die ceremonie het *djoedjoer*-huwelijk in een *semendo-ambil-anak*-huwelijk; daartoe heeft men in de Sindang alleen de toestemming van den man noodig, en elders ook de toestemming van de mansfamilie, omdat dit

met het oog op de kinderen een zeer ingrijpende gebeurtenis is, namelijk de kinderen worden door de *soekoe* van den erflater geannexeerd.

Ter voorkoming van misverstand worde hier nogmaals er op gewezen, dat de ge*djoedjoer*de vrouwelijke nakomelingen-*soekoe*-genooten de nalatenschap verkrijgen, wanneer de erflater geen andere bloedverwanten in de nederdalende linie heeft, die volgens het adatrecht van hem mogen erven. Het feit der vestiging in de *doesoen* van den erflater is voor de verkrijging een wezenlijk vereischte, en gaat de vrouw, na de verkrijging der erfenis weer weg van de *doesoen* van den erflater, dan moet zij alle ontvangen goederen der nalatenschap, — voor zoover ze niet verteerd zijn —, achterlaten, welke goederen dan verkregen worden door de erfgenamen van den erflater in de opgaande of in de zijlinie.

Wat echter door de vrouwen bij wijze van toebedeeling is verkregen, mogen zij meenemen en verteeren, waar ze willen.

14. Laat de erflater in Merigi als zijn eenige nakomeling slechts één zoon achter, die echter getrouwd is volgens de *adat-semendo-ambil-anak,* waardoor hij niet van den overledene mag erven, dan heeft deze dus geen erfgenaam in de nederdalende linie. In dit geval is het verplicht om den huwelijksvorm van den zoon te veranderen hetzij in een *semendo-radjo-radjo* hetzij in een *djoedjoer*-huwelijk. De verplichting tot verandering van den huwelijksvorm bestaat niet, indien de zoon in zijn huwelijk kinderen heeft verwekt. Behooren deze kinderen niet tot de *soekoe* (*soembai*) van den erflater, omdat de *pelapik* van hun vader niet toereikend is om recht te geven op een *djoerai,* dan moet één dier kinderen genomen worden om te dienen als *tegak-djoerai,* hetzij door aanvulling van de *pelapik,* hetzij door betaling van *wang-pedaoet.*

Indien de *pelapik* wel recht geeft op een of twee *djoerai* dan zijn één of twee dier kinderen bloedverwant(en)-*soekoe*-genoot(en) van den erflater, en zijn dus ten volle zijn erfgenamen in de nederdalende linie. Men komt dan het kind of de kinderen halen, en brengt hen in de *doesoen* van den grootvader. Deze handeling noemt men in Seloepoe Redjang *„balik djoerai".*

Indien in Merigi de erflater kinderen achterlaat, waarvan de zoons getrouwd zijn volgens de *adat-semendo-ambil-anak,* die geen recht geeft op *djoerai* en de dochters getrouwd zijn volgens de *adat djoedjoer,* waardoor de erflater geen erfgenaam heeft in de

nederdalende linie, dan is *menegak-djoerai* noodzakelijk. Volgens de adat moet daarvoor genomen worden een kind van een der zoons, veelal van den oudsten zoon. Het is echter niet verboden om meer dan een kind van denzelfden zoon, of kinderen van verschillende zoons, tot *tegak-djoerai* te doen dienen, mits de *soekoe*-genooten van den erflater daarin *sepakat* zijn. Onder dezelfde voorwaarde kan ook voor *tegak-djoerai* een kind van één der dochters genomen worden.

Indien de zoons geen kinderen hebben, waardoor de verplichte *menegak-djoerai* niet plaats kan vinden, dan verandert men den huwelijksvorm van één der zoons; voorkeur geniet de oudste zoon, maar het is niet verboden om een jongeren zoon te nemen, want alles hangt af van de piëteit van de zoons tot den erflater. In dit geval wordt één der dochters niet gevraagd om terug te komen. Komt ze toch terug uit eigen beweging, dan is ze welkom, en deelt ze samen met haar broer, mits ze zich voor goed vestigt in de *doesoen* van den erflater —.

15. Indien de erflater nakomelingen achterlaat, waarvan sommige wel, en sommige niet volgens het adatrecht mogen erven, dan kunnen degenen, die niet mogen erven, slechts toebedeelingen krijgen van degenen, die wel erfgenamen zijn, mits degenen, die niet mogen erven, *soekoe*-genooten zijn van den erflater. Zijn ze geen *soekoe*-genooten, dan kunnen ze ook wel toebedeelingen krijgen, mits ze *doesoen*-genooten zijn van den erflater. In beide gevallen is echter de toebedeeling niet verplicht.

We zullen nu trachten dit geval uit te werken.

We gaan eerst schiftend te werk. Alle nakomelingen, die niet zijn *soekoe*-genooten, zijn geen erfgenamen; deze personen komen dus niet in aanmerking, en worden uitgeschakeld. We houden dus over nakomelingen, die wel zijn *soekoe*-genooten. [1]) Van dezen schakelen we uit personen, die door hun huwelijksvorm niet mogen erven. Alle personen, die we nu overhouden, zijn erfgenamen. Ze hebben de kwaliteit van kinderen, kleinkinderen of achterkleinkinderen van den erflater. Verder zijn ze mannelijk of vrouwelijk. Bovendien kunnen ze gevestigd zijn óf in de doesoen van den erflater óf elders.

---

1) Men bedenke dat het huwelijk geen wijziging brengt in de *soekoe* der echtgenooten, zoodat iedere partij haar eigen *soekoe* behoudt.

Ze kunnen geboren zijn uit een *djoedjoer*-huwelijk (hun vader, die in de nederdalende linie een *soekoe*-genoot is van den erflater is dan volgens de *adat djoedjoer* gehuwd), of uit een *semendo-ambil-anak*-huwelijk (hun moeder, die in de nederdalende linie een *soekoe*-genoote is van den erflater is dan volgens de *adat-semendo-ambil-anak* gehuwd), of uit een *semendo-radjo-radjo*-huwelijk (één hunner ouders, die in de nederdalende linie een *soekoe*-genoot(e) is van den erflater, is dan volgens de *adat semendo-radjo-radjo* gehuwd). Alle bovenstaande factoren kunnen invloed hebben op het erfrecht. De kleinkinderen, die erfgenamen zijn van den erflater, kunnen alleen als zoodanig optreden, wanneer hun vader (moeder), die zoon-*soekoe*-genoot (dochter-*soekoe*-genoote) is van den erflater, vóór dezen is overleden. Ze krijgen dan te verdeelen het aandeel dat hun vader (moeder) zou verkregen hebben ware hij (zij) in leven.

De achter-kleinkinderen, die erfgenamen zijn van den erflater, kunnen alleen als zoodanig optreden, wanneer hun vader (moeder), — die kleinzoon-*soekoe*-genoot (kleindochter-*soekoe*-genoote) is van den erflater en die wel van dezen zou mogen erven ware hij (zij) in leven, — vóór den erflater is overleden. Ze krijgen dan te verdeelen het aandeel dat hun vader (moeder) zou verkregen hebben ware hij (zij) in leven.

De nakomelingen-*soekoe*-genooten van den erflater, die niet zijn zoons of dochters zijn, komen dus alleen als erfgenamen in aanmerking bij wijze van plaatsvervanging, en elke plaatsvervanging in het erfrecht onderstelt het vooroverlijden van den persoon wiens plaats men vervangt.

In Merigi echter kan men ook tijdens zijn leven door een ander worden vervangen. Zooals reeds verteld kan een man, die daar getrouwd is volgens de *adat-semendo-ambil-anak* niet van zijn familie erven. Indien echter zijn *pelapik* recht geeft op *djoerai*, en hij heeft in zijn huwelijk kinderen verwekt, dan krijgen de kinderen, die tot zijn *soekoe* behooren het deel, dat hij zou verkregen hebben, indien hij niet getrouwd ware volgens de *adat-semendo-ambil-anak*.

De mogelijkheid van plaatsvervanging in het oog houdende, krijgen alle zoons te samen, die *soekoe*-genooten van hun vader zijn, in Bermani-Ilir vijf achtste van de nalatenschap van hun vader onder elkaar te verdeelen. De rest wordt verdeeld onder de dochters, die *soekoe*-genooten zijn van den vader en die niet volgens de

adat djoedjoer getrouwd zijn. De verdeeling onder de zoons, en ook die onder de dochters, geschiedt op voet van gelijkheid.

Dezelfde gedragslijn volgt men bij eventueele plaatsvervanging.

In de Sindang maakt men geen onderscheid tusschen zoon en dochter met betrekking tot de verdeeling. Ongeacht het geslacht is de verdeeling hier op basis van gelijkheid. Het gelijkheidsbeginsel wordt echter verlaten ten aanzien van kleinkinderen, die geboren zijn uit verschillende soorten huwelijksvormen.

a) Het kleinkind van den erflater, dat voortgesproten is uit een zoon, die getrouwd is volgens de *adat djoedjoer*, staat gelijk met het kleinkind, dat geboren is uit een dochter, die getrouwd is volgens de *adat-semendo-ambil-anak*.

b) De bovenvermelde kleinkinderen worden meer gewaardeerd dan een kleinkind, dat voortgesproten is uit een zoon of dochter die getrouwd is volgens de *adat-semendo-radjo-radjo*.

c) De kleinkinderen uit het *semendo-radjo-radjo*-huwelijk staan weer een graadje hooger dan een kleinkind, dat voortgesproten is uit een zoon, die getrouwd is volgens de *adat-semendo-ambil-anak*.

Van wat de kleinkinderen te verdeelen hebben, krijgen de kleinkinderen uit de a) groep twee derde, en de kleinkinderen uit de b) en c) groep krijgen te samen één derde. Hoeveel nu de kleinkinderen uit de b) groep meer krijgen dan de kleinkinderen uit de c) groep is onverschillig, als de b) groep maar iets meer krijgt.

Bij de verdeeling onder de kleinkinderen van dezelfde groep wordt er op gelet of het kleinkind van het mannelijk of van het vrouwelijk geslacht is, want de kleinzoon krijgt meer dan een kleindochter. Hoeveel nu de kleinzoon meer moet krijgen dan de kleindochter is weer onverschillig, als maar de kleinzoon iets meer krijgt.

In Merigi kent men ten aanzien van de kinderen een onderscheid naar den ouderdom, maar ten aanzien van de kleinkinderen een onderscheid naar den huwelijksvorm, waarin ze verwekt zijn. Het oudste kind van den erflater krijgt het meest, het oudere kind krijgt meer dan het jongere. Het geslacht van het kind is daarbij onverschillig, uitgezonderd echter wanneer het oudste kind een dochter is. In dit geval krijgt niet zij het meest, maar krijgt ze op één na het meest. Het meest krijgt dan de oudste zoon, en de oudste dochter tevens oudste kind krijgt zooveel als ware zij een tweede kind. Na deze uitzondering volgt men ten aanzien van de overige kinderen het gewone onderscheid naar den ouderdom.

Van wat de kleinkinderen te verdeelen hebben, krijgen de kleinkinderen, die voortgesproten zijn uit zoons, die getrouwd zijn volgens de *adat djoedjoer* en uit dochters, die getrouwd zijn volgens de *adat semendo-ambil-anak*, gezamenlijk drie vierde, terwijl de overige kleinkinderen, die voortgesproten zijn uit een *semendo-radjo-radjo*-huwelijk en uit zoons, die getrouwd zijn volgens de *adat semendo-ambil-anak*, de rest bekomen. Van de drie vierde, die toekomt aan de eerste categorie van kleinkinderen, krijgen de kleinkinderen, die voortgesproten zijn uit zoons, die getrouwd zijn volgens de *adat djoedjoer*, gezamenlijk de helft, terwijl de andere helft verkregen wordt door de gezamenlijke kleinkinderen, die geboren zijn uit dochters, die getrouwd zijn volgens de *adat-semendo-ambil-anak*. Na de bepaling van het deel, dat aan elke groep toekomt, is de verdeeling binnen de groep zelf op basis van gelijkheid, ongeacht het geslacht of de leeftijd der kleinkinderen.

In Bermani-Oeloe en Seloepoe-Redjang kent men het onderscheid naar geslacht of leeftijd niet, ook niet een onderscheid naar den huwelijksvorm, waarin het kleinkind-*soekoe*-genoot is verwekt of geboren. Ook huldigt men niet een andere verdeelingswijze voor kinderen als voor kleinkinderen. Algemeen geldt als regel de verdeeling op voet van gelijkheid, al mochten ook de randstreken van Seloepoe-Redjang door de omliggende marga's worden beinvloed.

16. Op het beginsel, dat, bij aanwezigheid van erfgenamen in de nederdalende linie, alleen nakomelingen-*soekoe*-genooten als erfgenamen kunnen optreden, bestaan twee uitzonderingen:

1) de kinderen, die voortgesproten zijn uit een *djoedjoer*-huwelijk, zijn erfgenamen van hun ge*djoedjoer*de moeder, al behooren ze niet tot haar *soekoe;*

2) de kinderen, die voortgesproten zijn uit een *semendo-ambil-anak*-huwelijk, zijn erfgenamen van hun vader, ook al behooren ze tot de *soekoe* van hun moeder, en zijn erfgenamen van hun moeder zelfs al behooren ze tot de *soekoe* van hun vader.

Indien dus een man getrouwd is volgens de *adat-semendo-ambil-anak*, die recht geeft op twee *djoerai*, dan zijn niet alleen deze *djoerai* zijn erfgenamen, maar ook zijn overige kinderen, die tot de *soekoe* van de moeder behooren. Sterft de moeder, dan zijn ook die twee *djoerai*, die tot de *soekoe* van den vader behooren, haar erfgenamen. Maar ten aanzien van de familie van vaderskant

mogen alleen de *djoerai* erven die behooren tot de *soekoe* van den vader en ten aanzien van de familie van moederszijde alleen de *djoerai* die behooren tot de *soekoe* van de moeder.

In Seloepoe-Redjang is het echter anders: wanneer reeds vóór de ontbinding van het *semendo-ambil-anak*-huwelijk door den dood van één der echtgenooten bepaald en aangewezen is, welke der kinderen tot de *soekoe* van den vader behooren, dan kunnen bij den dood van den vader alleen deze kinderen van hem erven, met uitsluiting van de overige kinderen, terwijl bij den dood van de moeder alleen die kinderen van haar mogen erven, die niet behooren tot de *soekoe* van den vader. Slechts in het geval, dat er vóór de ontbinding van het huwelijk door den dood van één der echtgenooten nog niet bepaald is, welke der kinderen tot de *soekoe* van den vader behooren, erven alle kinderen, ongeacht tot welke *soekoe* zij later mochten behooren.

17. We hebben reeds verteld, dat de plaats van vestiging invloed kan hebben op het erfrecht. Zoo mogen ook in de Sindang de kinderen, die geboren zijn uit een *semendo-ambil-anak*-huwelijk, en die tot de *soekoe* van de moeder behooren, alleen dan van haar familie erven, wanneer ze gevestigd zijn in de *doesoen* van den erflater, of aldaar zich komen vestigen bij het vernemen van de doodstijding. Hetzelfde geldt ten aanzien van de kinderen, die behooren tot de *soekoe* van den vader, willen ze als erfgenamen kunnen optreden van een erflater, die tot hun vadersfamilie behoort. Blijven ze in de *doesoen* van hun moeder, dan krijgen ze niets, maar is de moeder een *doesoen*-genoote van den erflater, dan mogen de kinderen bij hun moeder blijven inwonen, zonder hun erfrecht te schaden.

Sterft iemand in Bermani-Oeloe met achterlating van slechts één kind, namelijk een zoon, die in een vreemde *doesoen* getrouwd is volgens de *adat-semendo-ambil-anak*, dan krijgt deze zoon de nalatenschap niet. In dit geval maakt men gebruik van het instituut *menegak-djoerai;* geeft het huwelijk van den zoon recht op *djoerai*, dan worden deze kinderen gebracht naar de *doesoen* van den erflater om de erfenis te ontvangen. Behooren alle kinderen tot de *soekoe* van de moeder, dan betaalt men *wang pedaoet*, en het kind, dat op deze wijze is verkregen, wordt dan naar de *doesoen* van den erflater gebracht.

Is de zoon echter gevestigd in de *doesoen* van den erflater zelf, dan krijgt hij als eenige erfgenaam de geheele erfenis.

We hebben reeds gezien, dat een vrouw, die getrouwd is volgens de *adat djoedjoer,* niet van haar familie mag erven. Na de ontbinding van haar huwelijk, herleeft haar erfrecht. Maar daarbij heeft men er op te letten of het huwelijk ontbonden is bij het leven of door den dood, want bij ontbinding door den dood herleeft haar erfrecht niet vanzelf, maar door het feit der vestiging in de *doesoen* van den erflater. Blijft ze in de *doesoen* van haar man dan krijgt ze niets.

In Bermani-Ilir mag de ge*djoedjoer*de dochter, wier huwelijk door den dood van haar man is ontbonden, toch van haar ouders erven al blijft ze in de *doesoen* van haar man, mits zij het eenige kind is van haar ouders en mits er geen behoeftige familieleden te verzorgen zijn in de *doesoen* waar de erfenis is opengevallen.

De *tambik-anak* man in Merigi, wiens huwelijk door den dood van zijn vrouw is ontbonden, hoeft niet in de *doesoen* van den erflater gevestigd zijn om zijn herleefde erfrecht te doen gelden.

Ten aanzien van de erfgenamen, die elders wonen dan in de *doesoen* van den erflater, is men algemeen van oordeel, dat zij hun erfrecht niet mogen uitoefenen ten nadeele van familieleden, die in de *doesoen* verzorging noodig hebben, zoodat de elders gevestigde erfgenamen in vele opzichten in hun rechtsbevoegdheden ten aanzien van de nalatenschap beknot zijn. Zoo mogen ze hun deel niet vorderen, wanneer de nalatenschap net voldoende is ter verzorging van de behoeftige familieleden in de *doesoen.* Willen ze toch hun deel hebben, dan moeten zij zich vestigen in de *doesoen* van den erflater, maar daarmee nemen ze op zich de verplichting tot medeverzorging der behoeftige familieleden. Eventjes terugkomen ten einde de nalatenschap te gelde te maken om met de opbrengst weer naar elders te gaan, wordt niet getolereerd bij aanwezigheid in de *doesoen* van bloedverwanten, die verzorging noodig hebben.

De verdeeling of de verkoop der nalatenschap door de erfgenamen, die in de *doesoen* van den erflater wonen, kan daarentegen gerust plaats hebben, omdat daardoor de rijkdom niet uit de *doesoen* wordt weggehaald. De belangen van de behoeftige familieleden kunnen daardoor niet geschaad worden, omdat zij personen

hebben in de *doesoen*, bij wie ze om steun en onderhoud kunnen aankloppen —.

18. Sterft een zoon (of dochter), ongetrouwd en kinderloos, dan komt zijn (haar) nalatenschap in de *pesoearangan* der ouders, indien deze nog met elkaar getrouwd zijn.

Indien bij den dood van het kind de ouders reeds van elkaar zijn gescheiden, dan krijgt ieder hunner de helft van de nalatenschap, want bij het *„poesako naik"* mag de huwelijksvorm van den erfgenaam (de erfgename) in de rechte opgaande linie geen beletsel zijn voor de verkrijging van de nalatenschap van een nakomeling, die, ongetrouwd en kinderloos, is overleden.

En niet alleen de huwelijksvorm van den erfgenaam (van de erfgename) is daarbij onverschillig, maar ook of hij (zij) al dan niet behoort tot de *soekoe* van den erflater.

Zijn de gescheiden ouders bij den dood van het kind reeds getrouwd met anderen, dan doet zulks niets ter zake, ze krijgen ieder toch de helft van de nalatenschap, ongeacht hun bestaande huwelijksvorm. De helft, die ieder der ouders krijgt, komt in zijn *pemboedjangan* (van den vader) of in haar *penggadisan* (van de moeder).

Is een der ouders reeds vooroverleden, dan krijgt de langstlevende vader of moeder de heele erfenis.

19. Sterft de ge*djoedjoer*de dochter tijdens haar huwelijk zonder achterlating van kinderen, dan heeft haar familie geen recht op een deel van de *pesoearangan*, die in haar *djoedjoer*-huwelijk is verkregen, indien het voor haar bedongen *djoedjoer*-bedrag bij haar dood ten volle is betaald.

Is het *djoedjoer*-bedrag bij den dood van de vrouw nog niet ten volle betaald, dan heeft de familie van de vrouw wel het recht om een deel van de *pesoearangan* op te eischen; hoeveel haar familie mag opeischen wordt berekend naar evenredigheid van de verhouding van het onbetaalde deel tot het geheel van het *djoedjoer*-bedrag. Is het *djoedjoer*-bedrag pas voor de helft betaald, dan heeft haar familie recht op de helft van de *pesoearangan*, enzoovoorts.

Hoe ook de verhouding is van het onbetaalde tot het geheel van het *djoedjoer*-bedrag, nooit mag echter de familie van de vrouw meer vorderen dan de helft van de *pesoearangan*.

Laat de vrouw wel kinderen achter, dan heeft haar familie, wanneer het *djoedjoer*-bedrag voor de helft of meer onbetaald is gebleven, het recht om één *djoerai* te vragen zonder betaling van *pedaoet*.

Is het *djoedjoer*-bedrag niet ten volle betaald, omdat de familie van de vrouw uit vriendschapsoverwegingen weigert om ten volle betaald te worden, dan heeft zij niet het recht om een deel van de *pesoearangan* op te eischen. Mocht ze toch komen vragen, dan hangt het af van den goeden wil van den man of zijn familie om al dan niet een deel van de *pesoearangan* af te staan, al is men ook van oordeel dat in zoo'n geval de man of zijn familie iets behoort te geven. Wordt er in zoo'n geval om een kind gevraagd, dan hangt het ook af van den goeden wil van de familie van den man om het verzoek al dan niet toe te staan. Men is echter van oordeel, dat de familie van den man het verzoek behoort in te willigen zonder *wang pedaoet* te vragen.

Geheel los van het erfrecht staan de zoogenaamde *tali-koelo* en *belèkèt-batoenggĕu*, ze zijn slechts instituten voor het onderhouden van de vriendschapsbetrekkingen tusschen de wederzijdsche familie's van man en vrouw.

De *penggadisan* van de ge*djoedjoer*de vrouw, die in haar huwelijk kinderloos is overleden, kan door haar familie worden opgevorderd.

20. Sterft een zoon, die getrouwd is volgens de *adat-semendo-ambil-anak*, kinderloos, dan hangt het af van het bedrag der *pelapik* of en hoeveel zijn familie recht heeft op de *pesoearangan*, die in het *semendo-ambil-anak*-huwelijk is verkregen.

Het *adatrechtelijk* bedrag van de *pelapik* is veelal voor elke marga anders. Maar één grondtrek kan men al gauw in de verscheidenheid ontdekken, namelijk, dat de familie van den *tambik-anak*-man, die kinderloos is overleden, recht heeft op de helft van de *pesoearangan*, indien het bedrag van de *pelapik* recht kan geven op twee *djoerai*, en op een kwart van de *pesoearangan*, indien het bedrag van de *pelapik* recht kan geven op één *djoerai*.

In Bermani-Oeloe is de *adat pelapik penoeh*, wanneer de man ten minste 20 realen heeft betaald. De *adat* is *setengah penoeh*, wanneer er minder dan 20 realen, maar niet minder dan 10 realen is betaald. Minder dan 10 realen maar niet minder dan 5 realen

wordt ze ook wel *„memenoehi setengah adat''* genoemd, maar de naam is hier met betrekking tot het erfrecht heel bedriegelijk, omdat een zoodanige *pelapik* niet recht geeft op één kwart van de *pesoearangan* maar slechts op één achtste daarvan.

Minder dan 5 realen is de *pelapik koerang beradat;* hier heeft de familie van den man niet het recht om een deel van de *pesoearangan* op te eischen. Ze mag echter wel vragen, maar het is aan den goeden wil van de vrouw of haar familie overgelaten of ze al dan niet iets zal geven, (*ditimbang* noemt men dat), ofschoon men van oordeel is, dat in zoo'n geval ze iets behoort te geven.

Is er heelemaal geen *pelapik,* dan mag de familie van den man niets vragen.

In Seloepoe-Redjang geldt hetzelfde wat over Bermani Oeloe is verteld, echter met de volgende opmerkingen: de *adat* is *setengah penoeh,* wanneer de man minder dan 20 realen, maar niet minder dan 12 realen heeft betaald. Is de *pelapik* minder dan 12 realen maar niet minder dan 6 realen, dan heeft de familie van den man recht op één achtste van de *pesoearangan.* Is de *pelapik* minder dan 6 realen, dan wordt *ditimbang.*

Is het de familie van de vrouw geweest, die om de hand van den man heeft gevraagd (*memasoekkan* of *memadoe rasan*), (met het oog op zijn zeer gewaardeerde kwaliteiten), en betaalde hij deswege geen *pelapik,* dan heeft wel zijn familie het recht om de helft van de *pesoearangan* op te eischen, ingeval hij kinderloos is overleden. Ingeval er kinderen zijn dan behooren er twee tot de *soekoe* van den vader, want zoo'n huwelijk wordt gelijkgesteld met een *semendo-ambil-anak*-huwelijk *jang beradat penoeh.* Deze *semendo-ambil-anak* mag men echter niet verwarren met de *semendo-ambil-anak-bajar-oetang;* waarbij de schoonzoon de positie van een *anak-peliharo* inneemt.

In de Sindang is de *adat pelapik penoeh,* wanneer men minstens 40 rijksdaalders heeft betaald (rechtgevende op twee *djoerai*). De *adat* is *setengah penoeh,* wanneer betaald is minder dan 40 *ringgit* maar niet minder dan 20 *ringgit* (rechtgevende op één *djoerai*).

Is de *pelapik* minder dan 20 *ringgit* dan heeft de familie van den man geen recht op de *pesoearangan;* vraagt ze toch iets dan wordt het verzoek *ditimbang.*

Is er geen *pelapik,* dan mag de familie van den man niets vragen.

In Merigi is de *adat-pelapik-penoeh,* wanneer de familie van

den man 12 realen heeft betaald (recht gevende op 2 *djoerai*) plus nog één *kambing*. De *adat* is *setengah-penoeh* wanneer er minder dan 12 realen maar niet minder dan 6 realen is betaald, plus nog één *kambing* (rechtgevende op een *djoerai*).

Is de *pelapik* minder dan 6 realen dan heeft de familie van den man niet het recht om iets te vorderen van de *pesoearangan*. Vraagt ze toch, dan wordt het verzoek *ditimbang*. Is er geen *pelapik*, dan mag niets gevraagd worden.

In Bermani-Ilir is de toestand hetzelfde als in de Sindang, behalve dat de rijksdaalders vervangen worden met realen (ad *f* 2.—).

Daar in de Sindang en Bermani-Ilir het entrée-geld tamelijk hoog is, in de Sindang minder dan *f* 50, en in Bermani-Ilir minder dan *f* 40, beteekent *ditimbang* hier iets anders dan in de overige Redjangsche marga's. Terwijl *ditimbang* in de overige marga's beteekent „het wordt overgelaten aan den goeden wil en billijkheidsgevoel van de zijde der vrouw", verstaat men in de Sindang en Bermani-Ilir onder dezelfde uitdrukking „in ernstige overweging nemen", omdat de plicht aan het verzoek te voldoen den rechtsplicht nadert, althans wanneer het entrée-geld niet minder bedraagt dan *f* 10.—. De familie van den man zal dan niet tevergeefs komen vragen, zal iets krijgen, en hoeveel dat iets zal zijn hangt af van het bedrag van het entrée-geld. Is de *pelapik* maar *f* 10.— dan bestaat er veel kans dat de familie van den man 4 à 5% van de *pesoearangan* zal krijgen.

Wat de *pemboedjangan* betreft, de familie van den man mag ze terugvorderen, wanneer de *tambik-anak*-man kinderloos overlijdt.

21. Sterft het adoptief kind kinderloos, dan wordt zijn nalatenschap in tweeën verdeeld. De eene helft krijgen zijn echte ouders, de andere helft krijgen zijn adoptief ouders. Zijn de adoptief ouders er niet meer dan wordt met het hun toekomend deel der erfenis gehandeld als ware het een nalatenschap van hun eigen kind, zoodat het verkregen wordt door de familie van de adoptief ouders. Het merkwaardige van de adoptie is, dat de familie van de adoptief ouders wel van het adoptief kind mag erven, maar omgekeerd mag het adoptief kind niet erven van de familie van zijn adoptief ouders. Van zijn eigen familie mag het kind natuurlijk wel erven, omdat de adoptie de bloedverwantschapsbetrekking zoowel als de

soekoe-betrekking ongeschonden laat (boven bl. 178).

22. De man, die getrouwd is volgens de *adat-semendo-ambil-anak* wordt door de familie van zijn vrouw beschouwd als zoon des huizes. Na den dood van zijn vrouw neemt hij in haar familie haar plaats in, vervangt haar als het ware. Gaan na het overlijden van zijn vrouw zijn schoonouders dood, dan deelt hij met de broeders en zusters van zijn vrouw, die mogen erven, de nalatenschap zijner schoonouders samen. Zoolang hij in de *doesoen* van zijn vrouw blijft mag hij met het verkregen deel der nalatenschap doen wat hij wil, uitgezonderd dat hij het niet naar elders mag meenemen. Trekt hij weg van de *doesoen* zijner vrouw dan moet hij alle verkregen erfgoederen van zijn vrouwsfamilie, voor zoover ze nog in natura aanwezig zijn, in de *doesoen* zijner vrouw achterlaten. De goederen worden dan verkregen door diegenen, die van zijn vrouw zouden mogen erven. Is zijn overleden vrouw het eenige kind van zijn schoonouders dan krijgt de *tambik-anak*-man alleen de geheele erfenis der schoonouders, indien deze geen andere erfgenamen in de nederdalende linie hebben. De *soekoe*-genooten van zijn vrouw mogen hem niet in zijn bezit lastig vallen, behalve wanneer hij zich niet als een goede zoon des huizes gedraagt, in welk geval de *soekoe* zijner vrouw bevoegd is om die maatregelen te nemen, die noodig zijn ter bescherming der erfgoederen tegen het wanbeheer van den *tambik-anak*-man.

De verplichtingen van den *tambik-anak*-man tegenover de bloedverwanten zijner vrouw zijn dezelfde als die van zijn vrouw zelf.

Mutatis mutandis geldt hetzelfde met betrekking tot de vrouw, die een *djoedjoer*-huwelijk heeft gesloten.

Gaat de *tambik-anak*-man (of de ge*djoedjoer*de vrouw) weg van de *doesoen* van zijn vrouw (van haar man) dan mag hij (zij) behalve zijn *pemboedjangan* (haar *penggadisan*) de helft van de *pesoearangan* meenemen, de andere helft in de *doesoen* van de overleden wederhelft achterlatende, daar ze behoort tot erfgoederen, die niet meegenomen mogen worden.

De man, die gehuwd is volgens de *adat semendo-bajar-hoetang*, heeft geen recht op de in dat huwelijk verkregen *pesoearangan*, zoodat hij alleen zijn *pemboedjangan* mag meenemen, wanneer hij na den dood van zijn vrouw van haar *doesoen* wegtrekt, omdat de rechtspositie van den *tambik-anak-bajar-hoetang*-man in den

familiekring der vrouw gelijk staat met die van een *anak-peliharo*. Daarom mag hij de door hem veroorzaakte verrijking van de familie zijner schoonouders niet voor zich opeischen. Voor hem geldt de spreuk: *Naik kain sepinggang, toeroen kain sepinggang* (zooals hij gekomen is, zoo moet hij ook heengaan).

NABETRACHTING.

Dit werk kan niet volledig zijn. Een onderzoek van drie maanden, verricht door één persoon alleen, die pas zeven jaren in de rechten heeft gestudeerd, kan niet uitputtend genoemd worden.

Bedenkt men daarbij nog, dat de onderzoeker zijn aandacht voornamelijk op één onderafdeeling heeft geconcentreerd, namelijk de onderafdeeling Redjang, bevattende zeven Redjangsche marga's, dan is het duidelijk dat voor de andere Redjangsche streken de in dit geschrift geformuleerde adatrechtsregelen met voorzichtigheid moeten worden gebruikt en dat zij nog toetsing behoeven.

De *doesoen,* die werden bezocht, zijn de volgende:

in de marga Merigi de *doesoen* Keloebak, Daspeta *, Doesoen Kepahiang en Loeboek-Penjamoen;

in de marga Bermani-Ilir de *doesoen* Tebek-Monok en Keban-Agoeng *;

in de marga Bermani-Oeloe de *doesoen* Doesoen-Sawah *, Tandjoeng Dalam, Poenggoek-Lalang en Anak-Ds.-Tandjoeng-Dalam;

in de marga Seloepoe-Redjang *doesoen* Kesambe *;

in de marga Sindang-Klingi *doesoen* Kepala-Tjoeroep *.

De met een kruisje aangeduide *doesoen* zijn de hoofd-*doesoen* der betrokken marga's.

In de Lebong heeft de onderzoeker bezocht Kota-Donok, de hoofdplaats van de marga Bermani-Djoeroekalang en Embong Pandjang in de marga Soekoe VIII.

De *pasar* die bezocht zijn, zijn Kepahiang, Tjoeroep, Padang-Oelak-Tanding en Moeara-Aman.

Vooral de maandelijksche samenkomsten gaven een dankbaar benutte gelegenheid tot ondervraging.

Zonder de medewerking en gastvrijheid van hoofden, ambtenaren, kennissen en vrienden zou dit onderzoek niet zijn geweest, zooals het is.

Ontvangt nogmaals mijn dank, gij allen, die mij zooveel diensten

hebt bewezen. Aangezien zelfs *sepandai toepai melompat sekali gawal djoega* (de behendigste eekhoorn in zijn sprong kan falen), mogen mij mijn vele tekortkomingen door U worden vergeven.

LITERATUUR OVER DE REDJANGERS.

1783. W. Marsden. *The history of Sumatra. 1783* (3de druk 1811).
Het boek „verdient te worden aangevat met ontzag'' (Van Vollenhoven, Ontdekking blz. 16).
Hoewel M. Redjang zelf niet kent, is hij de eerste, die onze aandacht vraagt voor het Redjangsche volk. Het blijft de moeite waard de huidige toestanden in Lais, waar Marsden heeft vertoefd, te vergelijken met zijn uiteenzettingen.

C. van Vollenhoven. *De ontdekking van het adatrecht. 1928.*
De Meester spreekt op bl. 14-19 over „Marsden, de pionier''. Moge ik naar die bladzijden verwijzen over de beteekenis van Marsden voor de adatrechtstudie.

P. Wink. *De bronnen van Marsden's adatbeschrijving van Sumatra.*
Bijdr. Kon. Inst. LXXX (1924).
Over welke Redjangers Marsden spreekt en wat hij in hoofdzaak over hen zegt, zie bl. 2.

P. Wink. *De ontwikkeling der inheemsche rechtspraak in het gewest Benkoelen. 1929* (T. B. G., dl. LXIX afl. 1 en 2).
Wat „het voornaamste doel was van de in April 1779 tot stand gekomen Redjangsche adatrechtcodificatie'', vermeld in het boek van Marsden, zie blz. 6 en 11.

± 1807 (Wie?). A commentative Digest of the Laws of the Natives etc.
A. B. VI bl. 281-321.
Als vergelijkingsmateriaal van belang bl. 290-301 en bl. 311 (pregnancy before marriage).

1833. E. A. Francis. *Benkoelen in 1833.*
T. N. I. 1842, I, bl. 417-450.
(Zie ook A.B. XXXII bl. 302-309).
Uit bl. 440 blijkt dat de Islam in de binnenlanden nog geen beteekenis heeft. Merkwaardig is de uitspraak op bl. 442, dat de echtscheiding hetzij op *verzoek* van den *man* hetzij op verzoek van de vrouw plaats heeft.

Blijkbaar was de Mohammedaansche *verstooting* nog niet in gebruik.
Zijn beschouwing over de *gedjoedjoerde* vrouw als koopwaar en slavin en van den *tambik-anak*-man als slaaf, laat ik voor zijn rekening: hij bekijkt de toestanden door zijn eigen bril.

1838. Brilman. *Korte aanstippingen nopens de Afdeeling Benkoelen.* T. N. I. 1838, II, bl. 343 ev.
Zijn beschouwingen over karakter, zeden en instellingen van het volk zijn niet veel waard. Andere schrijvers hebben hem reeds achterhaald.

1849. Dr. P. J. Veth. *De geschiedenis van Sumatra.* De Gids, 1849, bl. 690-694.
Bl. 691: „De wetten der Redjangers ... wijken slechts gedeeltelijk van de Maleische instellingen in Minangkabau af, en zijn waarschijnlijk geheel of met eenige wijzigingen dezelfde als de Oendang-oendang van den Soesoehoenan Tjindek-balang''. Een voorstelling die verwarring wekt.

1856. A. B. XXVII, bl. 449: *Atoeran Sindang Merdika 1856.*
Het in art. 2 bedoelde verbod is gericht tegen de oude adatmethode bij het afzetten van een *pasirah:* de gezamenlijke *toea-toea-soekoe* van de geheele *marga* dringen zijn huis binnen en eischen van den *pasirah,* òf dat hij zijn functie zal neerleggen, òf het land uitgaat, òf zijn leven.

1857. F. G. Steck. *Extract uit de beschrijving eener reis naar het tusschen Benkoelen en Palembang gelegen onafhankelijke landschap Lebong in 1857.* Bijdr. Kon. Inst. (1861), bl. 31-41.
Dit „extract'' is van zeer groot gewicht voor de kennis van *Toebai,* haar *soekoe*-indeeling, en van de *mego-* en *marga*-wording der *Redjang Empat Petoelai.*

1860. W. A. van Rees. *De annexatie der Redjang* (1860).
Al komen hierin verkeerde voorstellingen van half begrepen zaken voor, we moeten toch eerbied hebben voor de weinige bladzijden (90-97), die R. aan het Redjangsche adatrecht heeft gewijd. In zijn werk komen enkele opmerkingen voor, die van groot

belang zijn om den huidigen toestand te leeren begrijpen, als de mededeeling dat er in Redjang in 1859 nog geen Islam en nog geen *semendo-radjo-radjo* was (bl. 90-91).

1861. J. R. Abegg. *Overzicht der zeden en gewoonten en instellingen in de afdeeling Lais in gebruik.* Bijdr. Kon. Inst. IV (1861), bl. 271--274.

1861. J. R. Abegg. *Kort overzicht van de inrigting des binnenlandschen bestuurs, en van de wetten, gewoonten en instellingen in de afd. Ommelanden van Benkoelen.* Bijdr. Kon. Inst. IV (1861), bl. 255-270.

Mijn algemeen indruk is, dat Abegg land en volk goed kent; het weinige, dat hij ons geeft is heel sober gesteld en mijns inziens in menig opzicht zeer betrouwbaar.

Wat Swaab op bl. 489 (ten 6e) van zijn „Beschrijving'' *wang penoelak mendah* noemt, heet bij Abegg *wang penoeroenan.* Het dient als *afscheidsgeld,* en niet zooals Swaab vertelt om te beletten dat de familie van de *gedjoedjoerde* vrouw bij haar zal te gast komen.

Op bl. 266 leest men bij Abegg: „brengt het meisje goederen van waarde mede ten huwelijk, zoo wordt door den man daarvoor nog bovendien de dubbele waarde betaald''.

Op die oude practijk berust de meening, die men zoo nu en dan tegenkomt, dat de vrouw of haar familie bij ontbinding van het huwelijk geen recht heeft op haar *penggadisan.*

1861. J. J. E. Roy. *Quinze ans de séjour à Java etc.* (1861).

Over de Reyangs, „au milieu duquel j'ai vecu pendant quelque temps'', leze men bl. *288-290.*

1866. A. Pruys van der Hoeven. *Iets over den bruidschat enz.* T. B. G. XVI (1866), bl. 277-289.

Op bl. 281 zegt hij: „een oppervlakkige beschouwing tot de onderstelling had geleid, dat die bruidschat was een koopsom''.

Na op bl. 287-288 over de afschaffing van de *djoedjoer* en de gevolgen daarvan gehandeld te hebben, geeft hij op bl. 289 een zeer wijze les, niet alleen voor de regeering, maar ook voor ons allen,

nl. „bestaat er gevaar dat door directe inmenging in de zeden en gewoonten verwarring wordt teweeggebracht''. Hoe de indirecte „geschikte en redelijke wijze'' moet zijn, wordt terzelfder plaatse aangegeven.

1882. A. L. van Hasselt. *Midden Sumatra.* 1882.

Ofschoon de blz. 290-300 hoofdzakelijk aan Rawas zijn gewijd, zijn er toch enkele gegevens bij over Redjang Lebong. Voorzoover het Rawas betreft kan ik niet oordeelen.

Zijn bewering op bl. 290: „De oude adat kende slechts twee vormen van huwelijken, djoedjoer en semendo'' (deze laatste term op bl. 291 verduidelijkt met *„ambil anak'')* is juist; vergelijk van Rees bl. 91.

De *tilai-koelo (tali-koelo)* beschouwt hij op bl. 291 als schuld, wat een algemeene foutieve zienswijze in de literatuur is. Treffend is echter zijn gezegde op bl. 292: „de meisjes vinden het *(djoedjoer*-huwelijk) vleiend voor zich'' en dat de *tambik-anak-man* „tot (echter niet aan) de familie der vrouw'' behoort. In denzelfden zin uit hij zich terzelfde plaatse over de ge-*djoedjoerde* vrouw en haar kinderen.

Op bl. 293 wordt de mogelijkheid vermeld van een door den vader aan zijn dochter opgelegd huwelijk, omdat hij „als *wali*'' daartoe „het recht heeft''.

De functie van de op bl. 295 genoemde *wang penoeroenan* in Rawas is zeer leerzaam om bij analogie de *wang penoelak mendah* in Redjang te leeren begrijpen.

Op bl. 298 geeft hij den indruk alsof in Lebong het *djoedjoer*bedrag tot het verleden behoorde, en dat het vervangen was door „enkele guldens *maskawin''*, hetgeen onjuist is. De terzelfde plaatse genoemde betaling van 12 realen ziet op de *pedaoet,* die echter door H. nog niet als zoodanig is onderkend, en trouwens in een onjuist verband aangegeven.

1891. Dr. G. A. Wilken. *Over het huwelijks- en erfrecht bij de volken van Zuid-Sumatra.* Bijdr. Kon. Inst. dl. VI afl. 2 (1891).

Zijn „captatio benevolentiae'' op bl. 153 verbiedt ons om critiek uit te oefenen op zijn beschouwingen over het patriarchaat *(djoedjoer*huwelijk), maar

spoort ons veel meer aan om dieper te vorschen.
Wat Redjang betreft heeft Wilken zijn gegevens geput uit Van Hasselt: bl. 252 en 290; uit Van Rees: bl. 92 en 93; en verder uit de nota's van Roskott, Van Driest en Vonck. Vgl. Wilken bl. 169, 180, 185 en 197.
Op bl. 156 zegt hij: In ..... Lebong ..... is het volk verdeeld in *suku's* of stammen, terwijl het verboden is in de suku te trouwen'', waaruit blijkt dat de begrippen *mego* en *soekoe* nog niet helder waren. Verder wordt op bl. 157 de indruk gegeven alsof de „*suku*-indeeling'' (ook voor *Ampat Petoeai*, d.i. Redjang) te niet gegaan zou zijn.
Wat de overige werken van Wilken betreft, moge hier gemakshalve verwezen worden naar Mr. F. D. E. Van Ossenbruggen: „Opstellen over Adatrecht van Prof. Dr. G. A. Wilken 1926'', waar op bl. 496 (Registers) onder „Redjangers'' alles is vermeld wat Wilken over hen schrijft. Ik merk nog op, dat het door Wilken aan Marsden ontleende aangaande het neef-nicht-huwelijk op het *petjah-soekoe*-huwelijk in Lais ziet. (Zie Ossenbruggen bl. 135); voorts dat de *sabambangan* in Redjang door Wilken beschouwd wordt als een schijnschaking (zie Ossenbruggen bl. 163/164).
Omtrent den naam *semendo* zie Wilken I bl. 354-355. Het afleiden van *semendo* van *sando* laat ik voor zijn rekening.

1894. A. Pruys van der Hoeven. *Veertig jaren indischen dienst.* (1894).
Hij is de eerste controleur van Redjang, namelijk van 1859 (bl. 100), de hijscher van de Nederlandsche vlag te Tapoes (Lebong) in 1860 (bl. 118).
Hij zorgde voor betere verbindingswegen, waardoor de eerste transportkarren over de Barisan kwamen (bl. 126), (niet gezegd in welk jaar).

1901. A. A. Burgdorffer. *Over de maatschappelijke positie der inlandsche vrouw in de residentie Palembang.* T. B. B. 1901, bl. 243-256.
Dit opstel is geschreven vóór de afscheiding van Redjang-Lebong van de residentie Palembang, welke afscheiding geschied is in 1906. Ofschoon het zeer algemeen is gesteld, zonder aanduiding der streek,

waarover het geschrevene gaat, kan het mijns inziens als vergelijkingsmateriaal gebruikt worden.

1902. Mr. F. D. E. van Ossenbruggen. *Oorsprong en eerste ontwikkeling van het testeer en voogdijrecht* (1902).
Zie bl. 127-134: een samenvattende beschouwing van huwelijksvormen in Zuid-Sumatra; daardoor generaliseerend en abstrakt van vorm.

1905. L. M. F. Plate. *Bijdrage tot de kennis der gebruiken bij verloving en huwelijk in de onderafdeeling Ampat Lawang.*
T. B. G. XLVIII, 1905, bl. 161-184.
Na op bl. 161 de gebreken der Simboer-Tjahaja in het kort besproken te hebben, onderscheidt hij op bl. 168 negen soorten huwelijksvormen.
Het *semendo-radjo-radjo*-huwelijk, zooals we dat in Redjang kennen, scheen in Ampat-Lawang niet voor te komen. Wel kan daarmee eenigszins vergeleken worden de *rasan-ambil-anak-toenggoehan-doea.*
Overigens komt me deze Bijdrage bij uitstek Redjangs voor en kan derhalve als vergelijkingsmateriaal ten zeerste aanbevolen worden.

1908. A. van Balgooy. *Redjangsche bruiloft.* Eigen Haard, 1908, bl. 701-703. Geeft een idee hoe de heidensche huwelijkssluiting geweest moet zijn.

1911. Vollenhoven I, (1e stuk). 1e druk 1906, (herdruk 1925).
De op bl. 274 genoemde familiewijk is voor Redjang meestal niet duidelijk meer aan te wijzen, wellicht tengevolge van de latere verplaatsingen der *doesoen* naar den kant der groote wegen. Doesoen Sawah in Bermani-Oeloe vertoont nog haar oude karakter: op een verheven terrein; aan een riviertje; landwaarts met diepe grachten; een pleintje met een moské in het midden, en daar rondom de huizen van het oude *pangeran*-geslacht. Het grootste huis (voormalig huis van den vroegeren Pangeran Sawah) wordt bewoond door de zuster van den huidigen *pasirah*, wier man *(tambik-anak)* de *imam-marga* is, terwijl de *pasirah* een eigen huis bewoont.
De op bl. 281 gegeven leer: „Bij *djoedjoer*huwelijk zijn alle bezittingen van den man, bij *semendo*-huwelijk van den vader der vrouw'', is niet absoluut, maar hangt af van den aard van het desbetreffend

huwelijk en bij huwelijksontbinding tijdens het leven soms ook nog van de schuldvraag. Ook het op bl. 283 vermelde: „(de ge-*djoedjoerde* vrouw) verliest alle recht op haar vaders nalatenschap''; „bij haar overlijden blijft al het hare behooren aan haar man of diens familie'', is van zeer betrekkelijke strekking.

1916. J. L. M. Swaab. *De onderafdeeling Redjang der residentie Benkoelen.* T. A. G. XXXIII (1916), bl. 57-69.
Onder f (wegen en paden) geeft hij ons een belangrijke bijdrage tot de geschiedenis van het verkeer in Redjang-Lebong.
„De eerste aanleg van wegen in het landschap Redjang dateert van 1868'' (bl. 64).

1916. J. L. M. Swaab. *Beschrijving der onderafdeeling Redjang.* Bijdr. Kon. Inst. LXXII (1916) bl. 460-552.
Deze „Beschrijving'' en het reeds eerder genoemd werk zijn ontleend aan eene beschrijving van de onderafdeeling Redjang, door S. in December 1913 aan de regeering ingediend.
Uit de Inleiding blijkt, dat de beschrijving geldt de oude onderafdeeling Redjang, zooals ze samengesteld was volgens Stbl. 1911 no. 341, met inbegrip dus van de Bengkoelen-Redjangsche marga's.
Dit werk van S. is — voor zoo ver mij bekend — de eerste uitgebreide beschrijving van de rechtstoestanden in Redjang. Heel belangrijk is de uiteenzetting op bl. 496-497 over „de huwelijkssluiting volgens de oude adat'' en „de echtscheiding volgens die oude adat''. Voegt men hierbij het boven genoemde artikel van A. van Balgooy „Redjangsche bruiloft'', dat over Lebong handelt, dan is mijns inziens het beeld van de huwelijkssluiting zoo goed als volledig. Wat ik hieraan nog kan toevoegen, vindt men boven bl. 123.

1916. G. Lekkerkerker. *Land en volk van Sumatra.* 1916.
Volgens L. maken de Lebongers een tak uit van den Minangkabauschen stam (bl. 20). Op bl. 150 heet het: „de Redjangers die, hoewel van Minangkabausche afkomst, het matriarchaat hebben laten varen''.
Over het karakter van de *djoedjoer,* zie bl. 148.

1919. L. C. Westenenk. *Aanteekeningen omtrent het hoornopschrift van Loeboek Belimbing in de marga Sindang Bliti enz.* T. B. G. LVIII (1919) bl. 448-459.
Katoewĕ en *Moelĕ Djadi* schijnen bijnamen te zijn voor het hoofd van de te *Djokoeng* gevestigde *soembai* van *Rije Djati*, terwijl met *Moelo-Djadi-Djokoeng* bedoeld schijnt te zijn de eerste settler van *Djokoeng*, de *pojang* dus.

1919. G. F. de Bruynkops. *Overzicht van Zuid-Sumatra* 1919.
Waarmee de samenvoeging van Redjang-Lebong bij Benkoelen in 1904 verband hield, zie bl. 27. Waaraan de zeer geringe toename der bevolking hoofdzakelijk moet worden toegeschreven, zie bl. 13. Wie de voornaamste raadslieden van den bestuurder sinds 1912 zijn geworden, zie bl. 31.
B. is van meening dat in Zuid-Sumatra twee verwantschapsstelsels zijn te vinden nl. het matriarchaat en het patriarchaat (bl. 38).
De uitwijding op bl. 41-42 over het patriarchale regime enz. heeft in het algemeen geen reëele waarde.
Zijn beschouwing op bl. 43 en 44 over karakter en zeden mag wel gelezen worden naast het artikel van *Brilman*.

1919. *Encyclopaedie van Ned. Indië* 1919.
Het vermelde op bl. 557 (1e kolom) over de besnijdenis is te overdreven, en is thans niet meer juist.
De meening, dat „de enkele afwijkingen van gewoonten enz. der Minangkabau-Maleiers, die (de Redjangers) vertoonen, uit Javaansche invloeden verklaard moeten worden" behoeft m.i. herziening.
Dat „de dansen hier (in Redjang) altijd door jongens of meisjes afzonderlijk worden uitgevoerd" berust op een verkeerde inlichting. Op een Redjangsche *bimbang* of *kedjai* wordt door *boedjang* en *gadis* altijd samengedanst; op een *bimbang tjara Melajoe* of *Palembang* echter alleen door mannen.

1920. Isa Dalimonthe. *Bijdrage tot de kennis van het huwelijks- en erfrecht in de Sindangstreken der onderafdeeling Redjang etc.* Oud Osviaan 3e jg., no. 3, 1920. bl. 30-34.
Deze oud-Osviaan heeft, zonder de bronnen te vermelden, de reeds genoemde „Beschrijving" van

Swaab nagenoeg letterlijk overgeschreven. Vergelijk Swaab bl. 486-496 met Oud-Osviaan bl. 31-34. Wellicht ook is Dalimonthe tot het overschrijven verleid door een kleine nalatigheid van Swaab om bij zijn beschrijving op bl. 487 van de afwikkeling der *rasantoco* niet met nadruk te vermelden, dat die soort van afwikkeling alleen in de Sindang voorkomt. Door die kleine nalatigheid heeft nu Dalimonthe alles wat bij Swaab staat voor specifiek Sindangsch aangezien, uitgezonderd het optelsommetje.

1921. L. C. Westenenk. *Memorie van overgave.*
Meded. Encycl. Bureau afl. XXVIII (1921).
W. geeft den indruk het wezen van *soembai-* en *soekoe* nog niet te hebben onderkend. Wel geeft hij blijk den term *djoerai* tot op zekere hoogte begrepen te hebben. De *soekoe*-justitie was hem reeds bekend (vgl. bl. 55).
Den invloed van den „vervelend-nivelleerenden Islam'' behandelt hij op bl. 59 en 60, terwijl op bl. 61 een voorbeeld wordt gegeven van een conflict tusschen Islam en adat. Op laatst genoemde bladzij behandelt hij ook het magisch-religieuze leven der Redjangers. Met „voortrekkers van den stam'' bedoelt hij ongetwijfeld de voorouders-settlers.
Op bl. 67 komt de term *„kaoem-pasirah''* voor.
Treffend is de mededeeling op bl. 68: „Het komt wel voor, dat (de pasirah, die niet afstamt van den oudsten „familietak'') in moeilijke zaken het oordeel inroept van den *djoerai-toewa''* (het hoofd van dien oudsten tak van de clan die de *marga* tot eigen woongebied heeft). Het is alleen jammer, dat niet wordt vermeld in welke zaken.
Blz. 71 toont duidelijk den invloed van Wilken op W, waar hij spreekt van „heerschende patriarchaat''.
In zijn opvatting over het *djoedjoer*huwelijk is W. nog bevangen in de begrippen „koop'', „handelszaak'', „pandelingschap'' en „funeste instelling'' (zie bl. 74).

1922. P. Wink. *Dorpsuiterlijk in Redjang* (1922).
A. B. XXII bl. 348-349.
Het vertelde over Keban Agoeng is niet juist. Wat aangaat het aanleggen van verre *ladang*, voor een deel wordt dat veroorzaakt door de magische vrees

om een *ladang* aan te leggen op „den terugweg naar huis'', d.w.z. het is gevaarlijk een *ladang* te ontginnen op een plek, waarover men moest gaan als men van de oude *ladang* naar huis terugkeerde.

1922. O. J. A. Collet. *Le régime des clans et le matriarcat à Sumatra.* Revue de l'Institut de Sociologie, 3e année (1922-1923) II.
Dit opstel is voornamelijk gewijd aan Minangkabau. Van belang is zijn beschouwing op bl. 177 dat „aux soekoes familiaux des monticoles du Menangkabauw correspond la *marga* ..... des populations malaises essaimées de Benkoelen à Djambi, et la *miga* des districts Lampongs, d'un ostracisme bien moins marqué,'' en op bl. 178 dat „dans le Redjang (les clans) ont pris une forme agnatique et de régime patriarcal'', hetgeen niet juist is.

1925. A. B. XXVIII *vonnis No. 3, (1925) bl. 286.*
Het betreft hier niet een *semendo-ambil-anak*-huwelijk, maar een *djoedjoer*huwelijk. De term *adat-tambik-anak*, door Remenap gebezigd, wordt bedoeld in den zin van „de vrouw is tambik-anak'' (verkapte *djoedjoer!)* We hebben hier te maken met een *djoedjoer*huwelijk onder *doesoen*genooten.

1924. Idem, *vonnis No. 4, (1924) bl. 288.*
Het gaat hier niet om een voogdijkwestie, maar over de bepaling van de *soembai* der kinderen. Voogdij kent het Sindangsche adatrecht niet. Het is alleen jammer, dat in het vonnis niet gezegd wordt, met wat voor huwelijk men eigenlijk te maken heeft.
Te oordeelen naar den term *anggau* en naar den inhoud van 's rechters beslissing, moet het een *djoedjoer*-huwelijk geweest zijn.

1924. Idem, *vonnis No. 5, (1924) bl. 290.*
Niet duidelijk, wie de *wang pamegat (wang-sarak)* moet betalen. Daar het hier betreft een echtscheiding op grond van mishandeling door den man, moet rechtens deze tot die betaling veroordeeld worden.

1926. P. Wink. *De onderafdeeling Lais in de residentie Benkoelen.* Verh. Kon. Bat. Gen. LXVI (1926).
Zie ook: A. B. XXXII, bl. 26-50.

A. B. XXVII, bl. 484, waaruit blijkt, dat Walland de *mego* met *marga* verwart.

Ik ben niet bevoegd over Wink's memorie te oordeelen, daar ik nooit in Lais ben geweest. Een paar Redjangsche *tembo*, wordt hier in vertaling weergegeven. W. is meer historicus dan adatrechtsbeoefenaar.

Het historisch verband met Minangkabau wordt door hem uitdrukkelijk ontkend. (zie bl. 17).

1927. J. W. van Royen. *De Palembangsche marga enz. 1927.*

Uit bl. 3-6 (onder III) is af te leiden, dat de territoriale gebieden der Redjangers niet door vreemde bestuursinvloeden zijn ontstaan, hetgeen op bl. 30 verduidelijkt wordt met: „De Redjangsche petoelai's zijn uiteengevallen in verschillende marga's''. Vergelijk F. G. Steck's „Extract''.

1929. *Encycl: Britannica 1929.*

Het vermelde in vol. 19, bl. 83 is geheel ontleend aan Marsden.

1931. H. v. H. *Hoe een Redjang-Sindanger zich de schepping voorstelt.*

Mededeelingen Vereenig. v. Gezaghebbers BB no. 10 Nov. 1931. bl. 31-33. Geeft een voorbeeld van acculturatie van Islam-voorstellingen.

1932. Dr. J. W. van Royen. *Adatverband en bestuurshervorming in Zuid-Sumatra.* Kol. T. 1932.

De blz. 337-344 behandelen de uitzwerming en groepeeringen der Redjangers in extenso. Hij onderscheidt vijf groepen Redjangers, vermeldt ook de vier *Bikoe*. Op bl. 338 heeft R. echter bij vergissing de marga's Bermani en Djoeroekalang in Lebong niet vermeld.

1932. Mohamad Hoesein. *Tembo dan Adat Redjang Tiang IV.* 1932. (niet gepubliceerd).

Dit boekje van Hoesein, den zoon van den tegenwoordigen *Pangeran* van Kota-Donok, een afstammeling van Bikoe Bembo, is belangrijk niet alleen als resultaat van een langdurig en zorgvuldig onderzoek, maar ook omdat daarin de stem van den

Redjanger zelf spreekt. Het is jammer, dat het boekje zich beperkt tot *tembo* alleen. Wel geeft het werk eenige adatspreuken en beginselen, die de grondslagen heeten te zijn van het Redjangsche adatrecht.

1933. L. Parlevliet. *De aanbieding van sirih als adatgebruik onder de Redjangers.*
Mededeelingen Vereenig. v. Gezaghebbers BB, No. 17, Febr. 1933, bl. 21-26.
Parlevliet is gezaghebber in Lebong geweest. Het artikel handelt over *ibeun-penaok* en *ibeun-agoeng*, deze laatste in verband met de Redjangsche *kedjai* en haar organisatie.

1936. Mr. H. Van Ess. *Huwelijks- en erfrecht in Redjang.*
Mededeelingen Vereenig. v. Gezaghebbers B. B., No. 35, April 1936, bl. 31-44.
Na het ter perse gaan van dit werk, verscheen de op bl. 10 genoemde „Herziene Adat-Lembaga onderafd. Redjang'' in eenigszins gewijzigden vorm in de hier vermelde „Mededeelingen''. Het artikel bevat vele belangrijke gegevens.

REGISTER.

I. Inheemsche woorden.

A.

adat 28, 29, 125, 126, 147, 148 ..... 153, 158
adat baroe 192
adat bimbang 6
adat jang diadatkan 29
adat jang sekarang 191
adat lembaga ... 26, 27, 28, 156
adat kalah karena djandji 28, 92
adat pelapik penoeh 142, 213, 214
adat (pelapik) setengah penoeh 142 ..... 176, 213, 214, 215
adat sedjati 29
'afdal 77
air segerigik 102
amal djeriah 196
ambil anak 146
anak-anak 74
anak boeah 20
anak mata gawē 57
anak pelihara (peliharo) ..... 52 ..... 141, 180—182, 214, 217
anak roemah 46
anak si Anoe 191
andiko 59
andoeng ..... 74 *)
angkè' anak 177
anoe 72, 96, 97, 105
antaran 27, 59, 92
arèn 7, 92
asal 20
asabat 77
aso-aso 43

*) Op blz. 74 had moeten staan: *datoe'* = *ninīē'* = grootvader *andoeng* = *sebĕui* = grootmoeder.

B.

ba' 74
baginda (bagindo) 25
baik 47
baik dibalas baik 69
bakoel 70
balai 9
balik djoerai 205
bamboe 35, 56
bang 4
bang mego 4, 6
bang mego Bermani (Bemanai) 1
bang mego Djoeroekalang (Djekalang) 1
bang mego Merigi (Migai) ... 3
bang mego Seloepoe(ê) 1
bang mego Toebai (Toebĕui) 1, 31
baoentjang doeo 132, 134
bapak tiri 181
bapŭē' 74
batakok kajoe (bergoeris tanah djo serawo hitam) 58, 68, 70 ..... 71, 72
batin 9
batoe mēdjan 185
beïkoeĕ 35
belah rotan 22
belango djoeadah 175
belēkēt 43, 45, 46, 53, 56
belēkēt batoenggĕu ... 68, 71, 72
belēkēt goeloeng tenoen 72
beli talak 156
beloem memenoehi adat 39
benang setoekal 70
beradat 102
berēkor 35
berkawan 97
berkoendang 108

berlindjang 87, 105, 109, 122
bermaloe 91
bersanding 47, 118
bertjampoer 47, 117, 118
bertjampoer baik 47
bertoenangan 92, 109
berzina 99
Bikoe 1, 4
Bikoe Bedjenggo 1
Bikoe Bembo 1
Bikoe Bermano 1
Bikoe Sepandjang Djiwo ... 1, 3
bilal 125
bimbang 6, 7, 10, 47, 88, 92, 107
..... 109, 115, 117, 118, 123
bimbang adat malim 10
bimbang adat Melajoe 10
bimbang adat Palembang 10
bini moeda (moedo) 199
bini toea (toeo) 199
boedjang ..... 7, 87 et passim
boedjang toeo 97
boekoe djiwa 5, 189
boemboeng 175
boengkoesan 194
boeroek boeboeng ganti boeboeng 54
boros 134

Ch.

chetib 125 — 127, 129, 147 — 149
..... 152, 154, 155, 160, 161
choel' 115, 116, 141, 145, 155 — 157
..... 161, 162
choeṭbah nikāḥ 125

D.

dakoe anak 56
dalim 142
damai 20, 21
daoen meroenggai 52
dapat 187, 188, 190
datang baik 105
datoe' .....23, 74 *)
demang 27, 154
dendo menebo 100
dendo pelajan 100, 102, 107, 108
dendo petjah kampoeng 79
dendo petjah perioek 79, 81
dendo petjah soembai 81
dendo sebambangan 99
dendo terdjoen alas 99
depati 5, 25
destar 35, 90, 102
dibeli kembali 139
diteboes kembali 139
ditimbang 69, 214, 215
doedoek bersanding 118
doedoek bertoenang 119
doedoek bertjampoer 117, 118
doedoek perkawinan 48
doesoen 3, 4, 6, 8, 11, 12, 14, 15
16, 27, 30, 36, 63, 68, 82, 164 — 173
176, 177, 182, 190, 195, 205
..... 206, 210, 211, 215, 216

Dj.

djaksa boenji-boenjian 9
djaksa tepoek tari 9
djalo 43
djandji 29
djaroem 70
djiwa 50
djoeadah seoepih 176
djoeal 137
djoeal beli 137
djoedjoer 3, 13, 15, 17, 26, 27
37, 38, 41, 43, e.v., 47, 58, 90
92, 109, 113, 118, 132, 141, 143
145, 158, 166 — 173, 177, 179
181, 194 — 204, 208, 209
..... 211 — 213, 216
djoedjoer batoenggĕu 68, 71, 72
djoenoeb 47
djoerai 14, 15, 17, 18, 19, 175
..... 176, 179, 180
djoerai balik 16
djoerai dalam soekoe 19
djoerai serto gandjôak ... 39, 51

F.

fas'ch 38, 94, 115, 116, 141, 145
..... 157, 158, 161, 162

*) Zie noot bij *andoeng*.

fiḳh 126, 129, 150, 153, 154, 157 ..... 159, 160, 161

G.

gadai ..... 88 — 91
gadis .....7, 87 et passim.
gan 88, 90
gan djo pengiring 90
ganti toenang 113
garim 125
gelar 30
gelar toeroen temoeroen ... 30, 80
gendang 7
genti tikar 83, 158, 182
gerigik 102, 103
gerobak 182, 183
ginde (gindo) 5, 8, 21, 25
goela arèn 180
goelai 40
goelo nau 175
gombak 6
gong 82

H.

hadji 128
hadjr 159
hak atas pembagian 204
hakim rapat 27
hakim ketjil 147, 155
hakim-Pasirah 147
hak waris 204
halal (ḥalāl) 76
hantar 27
hari pertamo 185
haroes 203, 204
haroes dibagai 69
harta 135, 138
hartâ pemboedjangan 134, 135 e.v.
hartâ penantian ..... 135, e.v.
hartâ penggadisan ... 134, 135 e.v.
hartâ pesoearangan ..... 135 e.v.
hartâ poesakâ ..... 135 e.v., 184
hoekoem hoetang-pioetang ... 204
hoekoem sjarak 23, 24, 76, 77, 156
hoekoem waris 171
hoetang tinggal, pioetang tinggal 167

I.

ibeun 7, 35
ibeun penaok 7, 103, 105
ibeun salĕĕuĕ 7
ibeun sanggĕn 7
imam 93, 98, 101, 125, 126, 127 ..... 147 — 150, 155
Imān 160
imanat 186, 189, 190
'iddah ..... 147, 150 — 158
inang batin 9
inang boedjang 9
inang gadis 9
inang kerabai 9
indôa's 74
Islam 22, 76, 159, 160, 164

J.

jang beradat penoeh ... 194, 214
jang poenja 134

K.

ḳādī 126
kain poetih 70
kali 126
kambing 23, 76, 80, 109, 215
kamboe 43
kampo(e)ng 30, 34, 79, 152, 200
kaoem 44, 184
kaoem kerabat 44
ḳawānīn assjar 'ijah 149
kawin 121
kawin anggau 83, 158, 182
kedjai ..... 5 — 10, 19, 88, 92
kemenjan 185
kepalo gan 90
kerabai 9
kerabat 44
kerap gawē 83, 84
kerokak 52
kesaktian 36
ketan 175, 180
ketip 52
kota ..... 25, 30 — 32
koeat 52
koelak 18, 175
koelit teloer 27

koelo wargo 56, 68
koelo babelah pakoel 56
koelo banjoe napa batiris 57
koelo teras teroendjam tengah laoet indak disimboer ombak lagi 57
koelo ninik meranti abang ... 57
koelo radjo-radjo 57
koelo pakoe patjing 58
koelo (si) goeloeng tenoen 58
koelo sigoeloeng kipar 58
koemĕût 90
koer'an 7, 189
koerang beradat 39, 213
koetai, koetè, koetĕui 8, 9, 20, 23, 25, 30, 40; 64—66, 76, 91—93, 98; 99, 105—107, 145, 176— 178, 181
kris 35, 47
kris genti semangat ... 46, 47, 49
kris lengkap 43
kris rego ampat 43
kris semangat 46, 47, 91, 101, 102
kris tanda semangat ... 43, 46, 49

L.

ladang 11, 14
lahat 185
lari bermaling 95
lari gelap ..... 96—98
lari terang 96
lēkĕt 41, 43, 45, 46, 49 (zie djoedjoer)
lemang 69, 70, 176
lēmĕr 5

M.

ma's 74
makan hak anak jatim 181
malam besoenjĕĕu 117
malam empat poeloeh 185
maling awak 95
maling gelap 97, 98
maloe 20, 22, 39, 85, 96, 128, 149 ..... 159, 166, 169, 187, 190
mandau 55
marga ... 3, 5, 6, 8, 31, 32, 196
masih moeda 178
mas kawin 93, 94, 114, 124, 127 ..... 128, 130, 150
mas koetĕui (koetai) 17, 23—26 ..... 76, 77, 85, 179
mas moetoeng 81
mas penapak 105
mas sala' 26, 67
mas salĕĕuĕ 25, 26, 67
mas samo 81
mas seramo 81
mata gawē 99
mata kebau 52
mego 1—10, 16, 23, 31, 45, 165 ..... 178, 179, 182
mehoekoem 120
melarikan 90
melarikan terang 96
melarikan toenangan 95
memadoe rasan 93, 214
memaling diri 90
memasoekkan rasan 214
membeli 137
memenoehi adat 39, 60
memenoehi setengah adat 39, 214
memetjah perioek 77, 78
memoetoeskan 93
memoetoeskan rasan 93, 105
menapak 99
mendoedoekkan bertoenangan 95
mendjalang 47
mendoeo hari 185
menebo 96, 97, 100, 103
menegak djoerai 174, 176, 177, 200 ..... 201—203, 206, 210
menegoehkan rasan 93
menetapkan djoerai 200
menigo hari 185
menjerahkan hidoep dan mati 54
menjerawo 180, 181, 199, 204
menjoempah anak dalam peroet 178
menjoesoek ..... 11—15, 32, 36
menoedjoeh hari 185
menoelak toenang 112
menoenggoe toenang 107
menoentoet 104
menoeokan rasan moedo 91

meranti abang 57
meroenggai 52
mesdjid 125
mimit 52
minai anak tiri 200
minai djoečui ..... 175—177, 201
mintak djoerai 175, 201
mintaʳ anak tiri 200
moefakat adik sanak 8
moeḥallil 154
moelang djoerai 177, 181, 182, 200
..... 201
moengkir (dalam bertoenangan) ..... 109 e.v., 116, 121
moening 30, 74
moertadd ..... 156, 159, 160—163
mohon pertimbangan 120
mojang 59
monok tjoečuw 104, 105

N.

nafakah 146
nafakah batin 146
nafakah lahir batin 146
nagari 59
naik kain sepinggang, toeroen kain sepinggang 217
nemo anak 56
nēnēk 74
nēnēk mojang 35
niat 150, 151
nikāḥ 92, 93, 115, 117, 118, 123—126, 129, 130, 151, 153, 156, 158
nikah ganggang ..... 115 e.v., 119

Nj.

njambai 88
njawa 50

O.

oedjoeng keris 185
oeloe 160, 161
oendang-oendang 27
oentjang-doeo 132
oepah toeo 96, 108, 118
oesahâ 113, 114, 116
orang asal 6, 13, 37
orang bangsawan 20
orang berakal 20
orang berasal 20
orang berharta 20
orang berilmoe 20
orang jang soedah toea 178
orang-orang menapak 104
orang menoempang ... 13, 14, 59
orang roemah 44
orang sabar 20
orang semendo ... 103—105, 108
orang toeâ-toeâ 8, 15, 20

P.

pak kebilang 25, 106
pakoe patjing 58
pamili 44
pandjar 88, 89
pangēran 5, 7, 10
pantjoeran 22
pantoen 88
pasar 23, 24, 34, 76, 77, 115
pasirah 5, 8, 10, 20, 90
patoet dibagi 69
pedang 43
pedaoet 15—17, 40, 41, 48, 51
..... 167, 176, 213
pedapŭt 175, 176
pelapik 15, 17, 40, 41, 51, 142, 143
167, 170, 175, 176, 195, 205
..... 213, 214, 215
pelapik koerang beradat 214
pelaminan 47
peletòk 90
pelisi 190
pemangkoe 27
pemasoekan 175
pemboedjangan 167, 184, 193, 196
..... 197, 199, 212, 215, 216
pemboeka mangkoek 52
penggadisan ... 184, 193, 203, 212
penggadisan 184, 193, 203, 212, 213
..... 216
penghoeloe 125, 147, 153
pengimpit mangkoek 52
pengiring 90
pengoedjoengan 9

pengosot 114
penjingsingan 114
penoelak toenang 112
perdjandjian 189
pergi menapak 104
perioek 18, 76
perkakas penanting 176
perkara 24, 150
perkara lama 64
pēsēr 52
pesoearangan 65, 68, 132, 134, 145 184, 186, 193, 194, 196, 198, 199 ..... 211—216
pesoearangan dibagi 142
petoelai 4
petjah kampoeng 79
petjah kepalo berkeping, patah kaki bersamboeng 54
petjah kepalo simpai djo rotan 54
petjah koelak ..... 19, 68, 80—82
petjah perioek 19, 68, 69, 76—82 ..... 172, 179, 182
petjah soekoe (petjah soekĕui) ..... 17, 19, 68, 78—82 ..... 172, 179
petjah soembai (petjah soembĕui) 80
pihak 44
pihak pemili 44
pisau belati 102
p(o)embarap 25
poendjoeng 7, 106, 107
poenggawo 5, 8, 21
poenja 14
poetjoek 59
poesakā 165, 184, 185, 187
poesako naik 212
poesako toeroen 202
pojang 15, 30, 74
proatin 5, 8, 21, 25

R.

raḥīm 160
raḥmān 160
rampas 27
randā 61, 117, 128, 129
rapat 121, 122, 155, 184
rapat marga 121, 126, 147
rasan (toeo) baik samo baik 105, 108
rasan djadi 107
rasan moedo 91, 96
rasan moedo ditoeokan 91, 96, 107
rasan tegoeh 93
rasan toeo ... 91, 93, 96, 97, 108
real 52
Redjang Rimbo 35
Redjang Tiang Empat 4
Redjang Empat Petoelai 4, 7, 10
resersi 190
ringgit 52, 90
roedjŭ' 148—152, 155, 156, 158
roepiah 52
rotan 123, 145

S.

sahala 36
sako 184
salah 21, 25
salam 88
ṣalāt 154
salĕĕuĕ 25
samo-samo menanggoeng 144
sanak permili 44
sarak 138, 147, 157
sarak fas'ch 158
sarap berkoendang ... 99, 108, 109
sarat pemboeka bintang doea poeloeh 52
sarong 35, 36, 89
sebambangan 97, 99
sekapak mandau sekebĕk rotan ta' bakoeaso 55
selarian 95, 108
selarian gelap 98
selarian terang ... 96, 98, 101, 102
selĕndang 89
selepah pērak berboengo mas 89, 102
selepah pērak berpoentjak mas 102
selepah tjak oelĕu 118
selimoet 118
semangat 50

sembajang Djoem'at 125
semendo ambil anak 3, 13, 15, 16
37, 38 e.v., 43, 47, 51, 55, 58
90, 92, 95, 100, 101, 109, 113
132, 143, 167, 169, 176, 181, 194
198—201, 204—210, 213, 216
semendo (ambil anak) atjoeng belĕkĕt 67
semendo bapak ajam 39
semendo (ambil anak) bajar (h)oetang 38, 65, 141, 142, 175
..... 176, 214, 216
semendo menangkap boeroeng terbang 39, 171, 175
semendo ambil anak (jang) tidak beradat 38, 141, 198, 199
semendo ambil anak (jang) beradat 38, 142, 198, 199
semendo ambil anak jang beradat penoeh 214
semendo radjo-radjo 3, 13, 15, 17
23, 26, 37, 47, 55, 57, 62, 90
92, 109, 132, 142, 171—173, 179
..... 181, 198, 199, 208, 209
semenggah 53, 134
sĕn 52
sepakat 132, 134, 139, 206
sepandai toepai melompat sekali gawal djoega 218
serawo 7, 92
serawo kelapo 105
serbo seratoes 76, 79, 80, 81
setangan kepala 118
setanggi 185
sĕwar betepang 43
sial 178
si Anoe 177
siboengsoe 43
Sikoembang 59
silatoerrahim 72
Simboer Tjahaja 27
sirih 7, 10
sirih limo soebang 70
sjaitan 150, 160
sjarak 106, 129, 177, 181
soedah ma'loem 98
soeko samo soeko 141
soekoe (soekau, soekĕui) 4, 8, 13—17
23, 30, 31, 36, 48, 58, 63, 77
78—80, 143, 164—167, 169—172, 176, 178—182, 184, 190
195, 200—203, 205, 209, 210
..... 212, 214, 216
soekoe-soekoe soembai 25, 106, 178
soekoe (munt) 52
soekoe (Minangkabau) 59
soembai (soemběui) ... 30, 80, 200
soembang 75
soerat kawin 44
soerat perdjandjian 121
soerat wali 119
soerat wasiat 189, 190

T.

tail mas 72
ṭalāḳ ..... 115, 116, 150—157
talang ..... 11—15, 32
tali (munt) 52
ta'lĭk 115, 141, 146 e.v., 151, 152
..... 157, 158
tali koelo (koelè) ..... 68—72
tambah gadai 46, 91, 101, 102
tambik anak 43, 46, 55, 56, 103
108, 141, 145, 166—173, 176
179, 194, 197, 198, 200, 203
..... 211, 213, 215, 216
tambik anak bajar hoetang 142, 216
tammat koer'an 7
tandā lari 101
tando pepĕëus 99, 108, 109
tando rasan 88—90, 97, 101, 102
tando rasan moedo 90
tando semangat 4, 6, 97, 99, 101
..... 102, 103
tando serah 47
tando toeroen 96
taubat 160
tawar 77
tebo 97
teboes talak 116, 156, 157
tegak djoerai 203, 205, 206
tegoeh 93
temedjè djoeĕui 177
tempat asal 17, 36

terang 60, 91, 92, 107, 119, 121, 133 140
terdjoen alas 97, 99
tiang 4
tiang bakoelè 105
tidak beradat 57
tidak semenggah 53
tobo 44
toea (toeo, toeai) 9, 37
toeâ-toeâ 20, 91
toeâ (toeai) batin 9, 103, 105, 107
toeâ (toeai) boedjang 9
toeâ (toeai) gadis 9
toeâ-toeâ kampoeng 204
toeâ (toeai) ker(a)bai 9, 104
toeâ (toeai) koeteui 25
toea(i)-toea(i) koeteui ... 189, 196
toeâ soekoe, ... 8, 19, 20, 174
toeah 36
toekang sambang 9
to(e)lo(e)ng meno(e)lo(e)ng 56 62
toenangan 95
toetoep maloe 128
tombak 43

Tj.

tjap marga 121
tjempalo tangan 87
tjempalo moeloet 87
tjempalo melajoerkan boengo ditangan 75
tjeranâ 10, 47, 103
tjeranâ sirih 47, 102
tjina boetâ ..... 152—154
tjintjin mas belah rotan 90
tjintjin pērak sebentoek 70
tjiri semangat 102
tjoeĕlĕëu 102, 118
tjoekau 90

W.

wadjib 204
walī 93, 98, 119, 124—127, 129 146
wang adat 94, 118, 175, 193
wang adat bertoenang 118
wang antaran 26, 60, 62, 128
wang dapoer 26, 60, 62
wang djoedjoer 121
wang gawē 5
wang (h)angoes 60, 62, 118
wang lēkēt 41, 100, 118
wang lēmēr 5
wang moetoeng 118
wang nikah 126, 150, 156
wang pedaoet 60, 175—177, 205 ..... 210, 213
wang pedapŭt 175
wang pelajan 96, 99, 102, 107, 108 ..... 112, 114
wang peletòk 90
wang pembantoe 62
wang penapak 99, 105
wang penjingsingan 112, 116
wang pengosot 112, 116
wang penoeroen 100
wang teboes njawa 50
wang sarak 150, 157, 158

Z.

zinâ 99, 115, 127

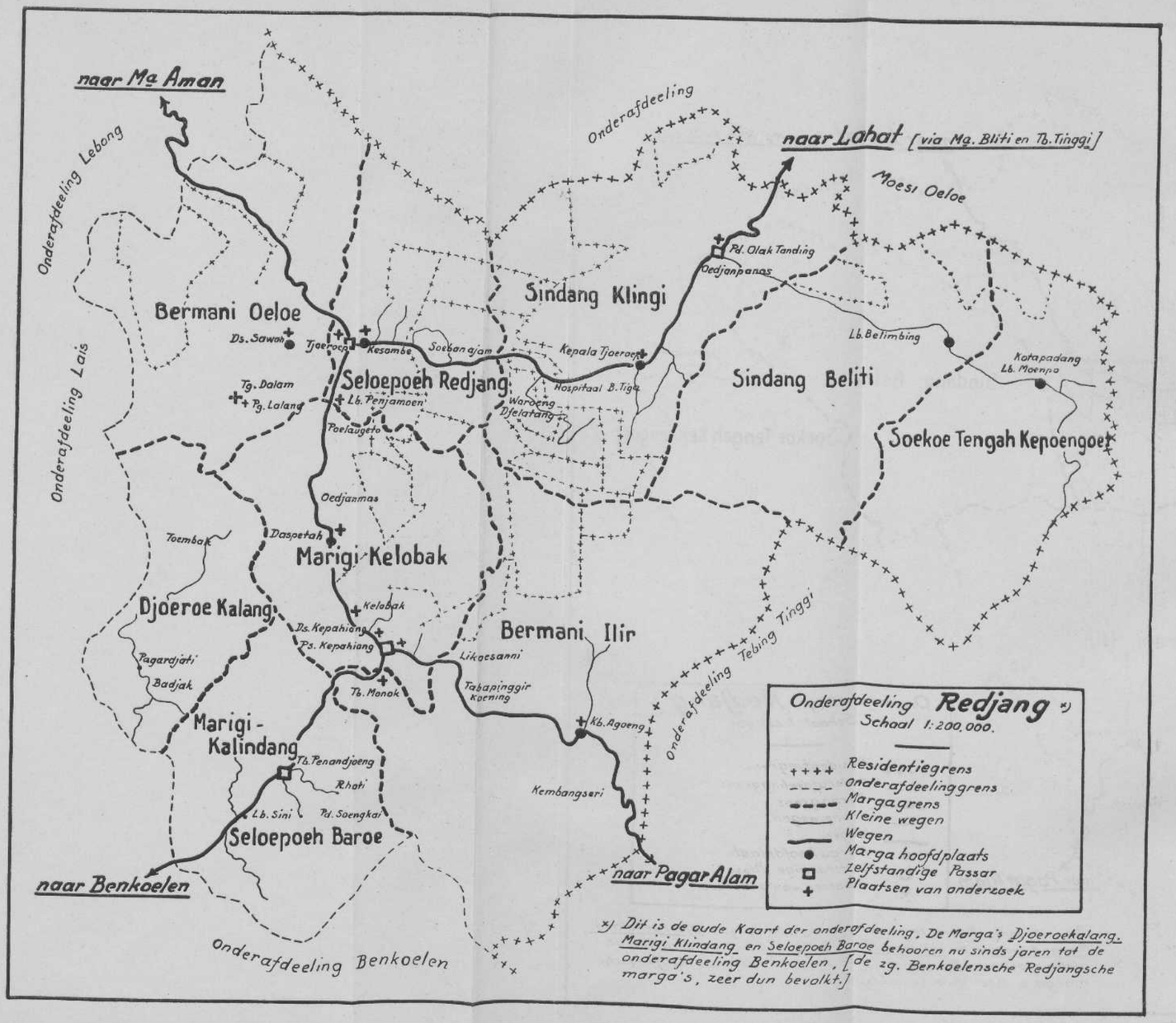
II. Persoonsnamen.

Anak Dalam 30
Ess (mr. H. van) 10
Moehamad Zahab 153
'Oethman 149
Raden Depatĕui 30
Radjo Depatĕui 30
Radjo Lilo 30
Schleuter 183
Seman Pekih 153
Vergouwen 36
Wouden (dr. F. A. E. van) 2, 3
Zevenbergen 28

III. Plaatsnamen.

Air Dingin 183
Air Poetih 180
Air Sempiang 6
Anak Ds. Tg. Dalam 31, 32
Bamoi 180
Batavia 9, 34
Benkoelen 4, 10, 34, 47, 52, 55, 126
..... 146, 160, 182, 183
Bermani (Lebong) 3, 34
Bermani Djoeroekalang (Lebong) 3, 34
Bermani Ilir 3, 6, 11, 12, 30, 65
76, 77, 80, 81, 102, 141, 142, 176
178, 195—197, 200, 201, 207
..... 211, 215
Bermani Oeloe 3, 12, 23, 39, 41
50, 65, 76, 77, 102, 146, 170, 172
176, 195, 197, 200, 201, 209
..... 210, 213
Bintoehan 126
Buitenzorg 60
Daspeta 65
Djoeroekalang (Lebong) ... 3, 30
Embong Pandjang 37
Garoet 6
Kaoer 27
Kelilik 11, 31
Kepahiang 11, 23, 24, 34, 63, 129
..... 182, 183
Kepala Tjoeroep 37
Kesambē Baroe 30
Ketahoen 5
Kota Donok 30, 34
Lais 3, 4, 6, 8, 184
Lebong 4, 6, 23, 26, 30, 31, 34
39, 41, 62—64, 67, 76, 77, 90
107, 112, 113, 175—177, 180—
..... 183, 200
Loeboek Belimbing 6
Magelang Baroe 6
Manna 27
Marlborough 153
Merigi 3, 6, 11, 12, 30, 51, 64, 71
76, 77, 81, 102, 117, 123, 141
142, 167, 170, 175, 178, 188
195—197, 200, 201, 203, 205
..... 207, 208, 211, 214
Minangkabau 59
Modjopahit 4
Moeara-Aman 34, 63, 183
Moeara-Doea 35
Moeara Raman 31, 34
Moesi Oeloe 4
Padang Goetji 33
Padang Oelak Tanding ... 37, 63
Pagar Alam 4
Palembang 30
Palik 6
Pelabai 32
Perbo 6
Permoe 6
Poelau Geto 180
Poenggoek Lalang 12, 31, 32, 180
Rawas 4
Redjang 4, 6, 23—25, 62, 63, 67
..... 89, 90, 107, 112
Sekajoen 33
Seloepoe Lebong 3
Seloepoe Redjang 3, 6, 25, 30, 64
65, 76, 77, 80, 102, 170, 175
189, 195, 197, 200, 201, 205
..... 209, 210, 214
Sindang 3, 25, 30, 37, 38, 60, 62
63, 65, 69, 70, 76, 79, 80, 88
90, 99, 102, 104—106, 112, 141
142, 170, 172, 175, 178, 188
189, 195, 197, 200, 201, 204
..... 208, 210, 214, 215
Sindang Bliti 6, 37
Sindang Klingi 37
Soeban Ajam 183
Soekaboemi 5, 6
Soekoe VIII 3, 31
Soekoe IX 3, 31, 34
Soekoe Tengah Kepoengoet ... 37
Taba Penandjoeng 34
Tabarna 183
Talang Benih 6
Talang Leak 30
Talang Bleau Santĕn 32

Tandjoeng Dalam 12, 31, 32, 180
Tebek Monok Dalam 11, 31, 33
Tebek Monok Pinggir Djalan 11
..... 31, 33
Tebing Tinggi 4
Tes 34
Tjoeroep 23, 24, 34, 63, 182, 183

*) Dit is de oude Kaart der onderafdeeling. De Marga's Djoeroekalang, Marigi Klindang en Seloepoeh Baroe behooren nu sinds jaren tot de onderafdeeling Benkoelen. [de zg. Benkoelensche Redjangsche marga's, zeer dun bevolkt.]

VERBETERINGEN.

Behoudens onbeduidende drukfouten en hier en daar wellicht een taalfout leze men op:

blz. **42,** 15e regel van boven, na „stuk IX'' ter verduidelijking tusschen haakjes: **bl. 175 — 176 en 213 — 215.**

blz. **50,** 13e regel van boven, in plaats van „Men herinnere zich legenden.....'', **Men herinnere zich de legenden.....**

blz. **81,** 7e regel van boven (tekst), in plaats van „petjah-perioek'', **petjah soekoe.**

STELLINGEN.

I. Het zelfbeschikkingsrecht der volkeren is in het licht der huidige wereldconstellatie geen rechtsbegrip, maar eensdeels is het een machtsbegrip en anderdeels een politiek ideaal.

II. De indeeling van de Ned.-Indische bevolking in drie groepen is niet alleen een staatkundige indeeling, maar ook een indeeling, die de sociologisch-economische ordening dezer landen weergeeft.

III. Het vonnis van den landraad van Bandoeng van 7 Maart 1935 (bekrachtigd door den raad van justitie te Batavia bij vonnis van 3 Mei 1935) wordt in het naschrift van B. t. H. ten onrechte onwettig geacht.

IV. De uitoefening van het recht van reclame is een wijze van eigendomsverkrijging.

V. De niet erkende in Nederlandsch-Indië geboren natuurlijke kinderen van ouders, die tot de groep der Europeanen behooren, zijn volgens artikel 163 lid 4 der Indische Staatsregeling Vreemde Oosterlingen. Het ware beter om alle niet erkende natuurlijke kinderen in te lijven in de bevolkingsgroep, waartoe de moeder hoort.

VI. De inlandsche *njai* duidt het haar „man" zeer ten kwade, wanneer hij haar natuurlijk kind niet erkent (*kasi nama*). Maar noch zij noch het kind kan beseffen waarom door de erkenning alle burgerlijke betrekkingen tusschen hen worden opgeheven, zooals artikel 284 Ind. Burg. Wetboek ten onrechte bepaalt.